ธรรมกาย

ISSN 0857-2909

นิตยสารเพื่อการเผยแพร่พระสัทธรรม

ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ เมษายน–มิถุนายน ๒๕๓๗

พระพุทธรูปจำลองธรรมกาย
"พระพุทธชัยมงคล"

**รูนกูทุบเอง
ให้ถึงทองแท้
คือพระนิพพาน**

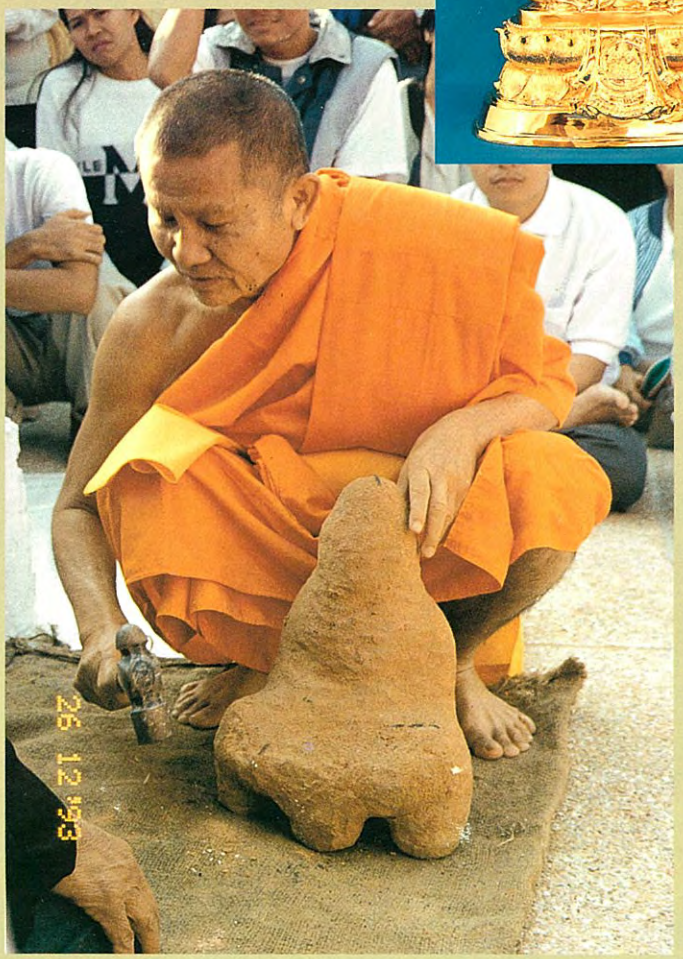

ฉบับ : **เปิดพระนิพพาน**

หน่วยเคลื่อนที่ "ธรรมกาย" ลงใต้

ในระหว่างวันที่ ๑๖-๓๑ พ.ค. หลังการอบรมพระกัมมัฏฐานรุ่นที่ ๒๗ "หน่วยพุทธภาวนาวิชชาธรรมกายเคลื่อนที่" โดยหลวงพ่อพระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล เจ้าอาวาส พร้อมด้วย คณะพระสงฆ์สามเณร ๑๗ รูป และอุบาสกผู้ติดตามอีก ๗ คน ได้ออกเดินทางจาริกไปภาคใต้ เพื่อบำเพ็ญสมณธรรมและเผยแพร่ธรรมปฏิบัติแก่พุทธบริษัทในจังหวัดกระบี่ สงขลา ยะลา และนราธิวาส

● ที่เห็นในภาพทั้งหมดคือการสอนปฏิบัติภาวนาธรรมของหลวงพ่อ พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล ณ วัดแก้วโกรวาราม อ.เมือง จ.กระบี่ ระหว่างวันที่ ๑๖-๑๙ พ.ค. โดยมีพระเดชพระคุณ พระครูอาวุธบุรารักษ์ ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดและเจ้าอาวาส วัดแก้วโกรวารามเป็นประธาน

มีพระสงฆ์สามเณรรวมประมาณ ๘๕ รูปเข้ารับการอบรม ในวันที่สองของการอบรมปรากฏว่ามีสามเณรปฏิบัติได้ถึงธรรมกาย ๓๓ รูป (ภาพบนซ้าย)

สรุปผลการอบรมภาวนาธรรมที่วัดแก้วโกรวารามแห่งนี้ได้ผลดีมาก คือมีพระภิกษุ ๑ รูป กับสามเณร ๖๐ รูป ในจำนวนสามเณร ๘๐ รูป ที่เข้ารับการอบรมปฏิบัติได้ถึงธรรมกาย ส่วนพระภิกษุอีก ๑ รูป กับสามเณรอีก ๑๐ กว่ารูปได้เห็นดวงปฐมมรรค นอกนั้นใจสงบดี

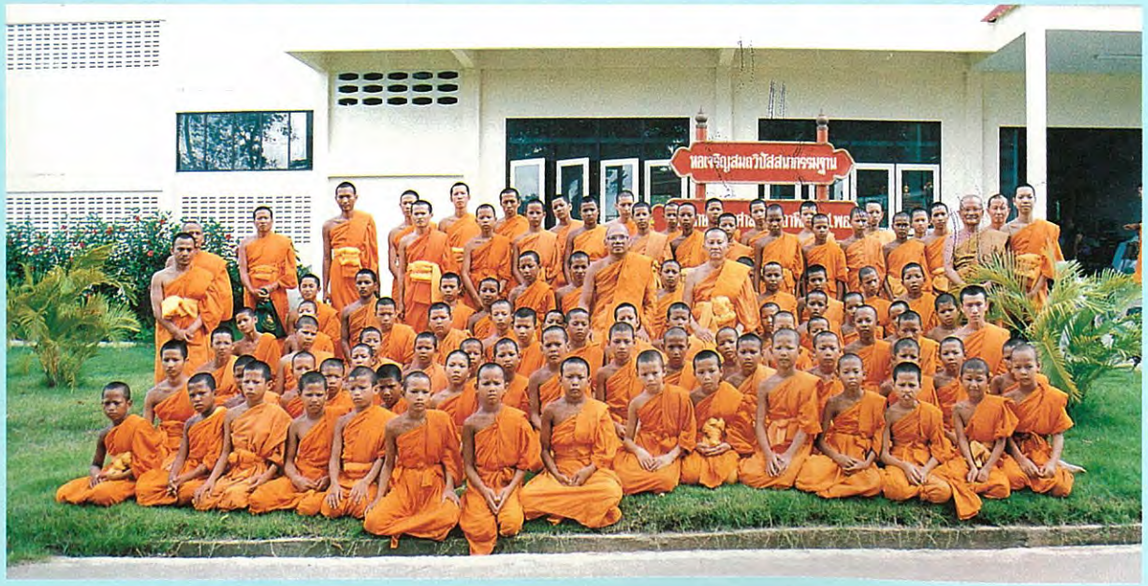

ธรรมกาย

นิตยสารเพื่อการเผยแพร่พระสัทธรรม
ของมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา :
เจ้าประคุณ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อุปเสณมหาเถร ป.ธ. ๙)
พระเดชพระคุณ พระธรรมปัญญาบดี (ช่วง วรปุญฺโญ ป.ธ. ๙)
พระเดชพระคุณ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙)
พระเดชพระคุณ พระเทพสุธี (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ. ๙)
พระเดชพระคุณ พระภาวนาโกศลเถร (วีระ คณฺตุตโม)
พระเดชพระคุณ พระเมธีรัตโนดม(อำนวย ปญฺญาวุฑฺโฒ ป.ธ. ๗)
พระมหาบุญธรรม ปญฺญาวชิโร ป.ธ. ๗
พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล (มงคลบุตร) รป.ม.(ม.ธ.) ป.ธ. ๕
ศาสตราจารย์บัญญัติ สุชีวะ L.L.B. of Gray's Inn. (London) (อดีตประธานศาลฎีกา)
ศาสตราจารย์ ดร. นิคม จันทรวิทุร Hons. Ph.D., M.A. (Labour Econ., SSA)

ผู้จัดการ :
รศ.ดร.พัฒนะ ภวะนันท์ Ph.D., D.I.C., B.Sc.(Hons.)

บรรณาธิการ ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา :
รศ.ดร. ธีระ เกรอด Ph.D., M.Eng., B.Eng.(Hons.)

กองบรรณาธิการ
พระมหากัญญา เสฏฺฐธมฺโม ป.ธ. ๗
พระมหาปราโมทย์ ปโมทิโต ป.ธ. ๖
พระมหาศักดา สุมโน ป.ธ. ๕
พระมหาประเสริฐ ปญฺญาเสฏฺโฐ ป.ธ. ๔
พระมหาสัณห์ชิติ ธมฺมวฑฺฒโน ป.ธ. ๓
พระภาสกร ปภากโร
พระธุวันต์ ปญฺญาวณฺโณ
ผศ.เบญจา พงศ์พยัคฆ์ ภ.บ. วท.ม.
คุณวีระ เนตยกุล
คุณสมชาย เทียมบุญประเสริฐ วท.ม.
คุณสุทัศน์ นิ่มกุลรัตน์ ภ.บ. (จุฬาฯ)
คุณสุนีรัตน์ นิ่มกุลรัตน์ อ.บ. (จุฬาฯ)
คุณกิติเทพ ชลบุษปกุล M.BA.

ฝ่ายภาพ :
คุณสง่า สัจพันโรจน์
คุณคนัยเทพ ณ นคร

ฝ่ายประชาสัมพันธ์ :
คุณสุธาร สุขยางค์
คุณส่วน พนมวัฒนากุล

ฝ่ายธุรการ ประสานงาน :
คุณเปรมยุดา ศิริบัณฑิตย์กุล
คุณเพ็ชรา อัมระเกตุ
คุณภาวิดา ตรีนุชจรัสกุล
คุณบุณยวีร์ เพ็ชรเอี่ยม

ฝ่ายศิลป์ :
คุณสมโพธิ์ ฌานวังศะ

รูปเล่ม/เรียงพิมพ์ :
บจ. วีชั่นอาร์ต คอร์ปอเรชั่น โทรสาร ๒๕๕-๒๘๕๘
โทรศัพท์ ๒๕๔-๓๓๐๑-๒, ๒๕๓-๒๕๖๕

พิมพ์ที่ :
โรงพิมพ์ประชาชน ๓๕ ซอยพิพัฒน์ ถนนสีลม กทม.
โทร. ๒๓๕-๐๓๘๙, ๒๓๔-๒๐๖๒, ๒๓๔-๒๘๖๐
แฟ็กซ์ ๒๓๘-๑๐๗๔

นิตยสาร *"ธรรมกาย"* ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ เมษายน-มิถุนายน ๒๕๓๗

สารบัญ

พระธรรมเทศนาของหลวงพ่อวัดปากน้ำ
ติลักขณาทิคาถา ..... พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ๘

หลักปริยัติ
พระนิพพาน : ธรรมประณีตลุ่มลึก
อันบัณฑิตจะพึงรู้แจ้ง ..... คณะผู้ศึกษาและปฏิบัติพระสัทธรรม ๑๘

ธรรมปฏิบัติ
วิธีเจริญวิชชา ๓ ถึงมรรค ผล นิพพาน ..... พระเดชพระคุณพระภาวนาโกศลเถร ๖๔

จากพระไตรปิฎก ๕

เสียงจากผู้ปฏิบัติธรรม ๑๑๖

ปกิณกะ
ผลการปฏิบัติของพระบูรพาจารย์สรุปว่า
นิพพานไม่สูญ เป็นอัตตาวิมุตติ ..... บก ๕๘
เหตุใดพระนิพพานจึงเป็น อัตตา ..... พระมหาณัฐพนธุ์ เสฏฐธมฺโม ป.ธ.๗ ๗๐
นิพพาน:อนัตตา หรือ อัตตาวิมุตติ เปรียบเทียบทัศนวิจารณ์ของ
พระธรรมปิฎกกับข้อชี้แจงของพระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล ..... สมโพธิ์ ฌานวังศะ ๘๑

วัตถุประสงค์ : เพื่อสนับสนุนกิจกรรมเผยแพร่พระสัทธรรมตามแนววิชชาธรรมกาย
ของ**สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี ใน**โครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน**
วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ และ**มูลนิธิ/โครงการพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร
● อัตราค่าสมาชิก : ๑ ปี (๔ เล่ม) ๑๒๐ บาท เล่มละ ๓๐ บาท ●

วิธีปฏิบัติภาวนาเบื้องต้น

นั่งคู้บัลลังก์ขัดสมาธิ เท้าขวาทับเท้าซ้าย มือขวาทับมือซ้าย ปลายนิ้วชี้มือขวาจรดหัวแม่มือซ้าย **อุชุงกายัง ปะนิธายะ** ตั้งกายให้ตรง คือวัดตั้งแต่ปลายนิ้วชี้ของเท้าขวาถึงกลางลูกสะบ้าของหัวเข่าขวาเท่ากับระยะจากบนตาตุ่มขาขวาจรดใต้ลูกคาง

ปะริมุขัง สะติงอุปัฏฐะเปตวา เข้าไปตั้งสติไว้ให้มีหน้ารอบ มีสติทุกเมื่อ เหลือบตาขึ้นนิด ๆ บริกรรมภาวนาว่า "**สัมมาอะระหัง**" พร้อมกำหนดบริกรรมนิมิต ตรง**ศูนย์กลางกาย**เหนือสะดือสองนิ้วมือ เป็น**ดวงแก้วกลมใส** เหมือนเพชรลูกที่เจียระไนแล้ว ไม่มีขนแมว โตเท่าแก้วตา ประมาณเท่าวงของตาดำ ใสขาวเหมือนกระจกที่ส่องเงาหน้า สัณฐานกลมรอบตัว ไม่มีตำหนิเรียบรอบตัวเหมือนดวงแก้วกายสิทธิ์ สติไม่เผลอจากบริกรรมภาวนา และบริกรรมนิมิต บริกรรมทั้งสองนี้พรากจากกันไม่ได้ ต้องให้ติดกันอยู่เสมอในอิริยาบถทั้งสี่คือ ยืน เดิน นั่ง นอน ไม่เผลอ ให้มีสติอยู่เสมอมิได้ขาด

บริกรรมภาวนาร้อยครั้งพันครั้ง จนกระทั่งใจค่อย ๆ รวมหยุดอยู่ที่เดียว เห็นดวงนิมิตเกิดเป็นดวงใสขึ้นแล้ว ก็ให้หยุดบริกรรมภาวนา เพ่งอยู่ที่กลางดวงนั้น แล้วทำใจให้หยุดในหยุดที่จุดเล็กใสกลางดวงนั้น ให้ใสหนักขึ้นทุกทีจนเป็นรัศมีคือแสงสว่าง ดวงใสนี้เรียกว่า **ดวงปฐมมรรค** กลางดวงนี้เป็นทางไปของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ทั้งหลาย

ทำใจให้หยุดในหยุดที่กลางดวงปฐมมรรคนั้นเข้าทุกทีไม่มีถอย ก็จะเห็นดวงในดวงและกายในกายใสละเอียดโตใหญ่หนักเข้าทุกที ก็ให้**เดินดวงเดินกาย**คือ เห็นดวงก็เอาใจจรดเข้าที่ศูนย์กลางดวง เห็นกายก็เอาใจจรดเข้าที่ศูนย์กลางกายไม่มีถอยออก

(เมื่อทำได้เช่นนี้แล้วก็ให้รีบมาต่อวิชชาธรรมกายกับพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระภาวนาโกศลเถร หรือหลวงพ่อชยมงฺคโล เพื่อวิชชาจะได้พัฒนาไปอย่างถูกต้องต่อไป)

ถ้อยแถลง

ก่อนอื่นขอกล่าวถึงนิตยสารธรรมกายฉบับที่แล้ว ในคอลัมน์ตอบปัญหาธรรม ท่านผู้อ่านอาจสงสัยว่าทำไมคำถามคำตอบจึงเป็นภาษาอังกฤษ และต้องแปล จึงต้องขออภัยในความบกพร่อง และขอเพิ่มเติมว่า นั้นเป็นคำถามของพระวอลเธอร์ เป็นชาวเดนมาร์คได้มาบวชอยู่ที่วัดหลวงพ่อสดฯ

"กามภพนั้นไม่ใช่พอดีพอร้ายนะ ยังมีอบายภูมิทั้งสี่ ถ้าประพฤติผิดความดีคราวใดละก็ เป็นเปรตบ้าง เป็นอสุรกายบ้าง เป็นสัตว์เดียรัจฉานบ้าง เป็นสัตว์นรกบ้าง นั่นเพราะเหตุอะไร เพราะกิเลสมันบังคับให้เป็นไป ต้องรับทุกข์ลำบากอย่างนั้นเมื่อรู้จักเช่นนั้นแล้ว ตั้งใจเสียให้แน่แน่วว่าเราจะดำเนินตามร่องรอยของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์..... หลีกจากสังขารทั้งหลายที่ไม่เที่ยง สังขารทั้งหลายที่เป็นทุกข์ หลีกจากสังขารเหล่านั้นไปเสีย ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว หลีกจากธรรมที่ไม่ใช่ตัวไปเสีย เข้าถึงตัวให้ได้ เข้าธรรมกายให้ได้ ธรรมกายเป็นตัว ธรรมกายเที่ยง อื่นจากธรรมกายนั้นเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นี่กายในภพ **ส่วนธรรมกายนั้น เป็นนิจจัง สุขัง อัตตา นี่เป็นทางไปของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ทั้งนั้น**"

นี้มาจากพระธรรมเทศนาติลักขณาทิคาถา ของพระเดชพระคุณ**หลวงพ่อวัดปากน้ำ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)** พระเดชพระคุณหลวงพ่อชี้ให้เห็นว่า ที่ความทุกข์ยากทั้งหลายเกิดขึ้นไม่รู้จักจบสิ้นก็เพราะสังขารหลีกจากสังขารทั้งหลาย ที่เป็นอนิจจัง ทุกขัง ไม่ใช่ตัวเสีย ให้เข้าถึงตัว ธรรมกาย ที่เป็นนิจจัง สุขัง อัตตา เสียได้ก็หมดทุกข์ จะหลีกจากสังขารได้อย่างไร ติดตามได้ในพระธรรมเทศนาของพระเดชพระคุณหลวงพ่อ

ต่อเนื่องมาจากนิตยสารธรรมกายฉบับที่แล้ว (ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑) เรื่อง **นิพพานไม่เป็นอนัตตาหรือเป็นอนัตตา** เป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่งต่อความบริสุทธิ์ของหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

ในฉบับนี้จึงได้ลงบทความที่เกี่ยวกับนิพพานเป็นหลัก มีทั้งหลักปริยัติ และผลการ ปฏิบัติของพระบูรพาจารย์ที่เกี่ยวกับนิพพาน และได้ตัดคอลัมน์ประจำบางคอลัมน์ออก เพื่อมิให้จำนวนหน้าเกินไปมากนัก

บทความ "**พระนิพพาน: ธรรมประณีตลุ่มลึกอันบัณฑิตจะ**

พึงรู้แจ้ง" บทความ "**เหตุใดพระนิพพานจึงเป็นอัตตา**" และบทความ "**นิพพาน: อนัตตา หรือ อัตตาวิมุตติ**" ต่างกล่าวถึงหลักฐานและข้อสรุปต่าง ๆ ที่ชี้ไปในทางเดียวกันว่า นิพพานไม่เป็นอนัตตา แต่เป็นอัตตาวิมุตติ

นอกจากนี้ในบทความ "**ผลการปฏิบัติของพระบูรพาจารย์สรุปว่า นิพพานไม่สูญ เป็นอัตตาวิมุตติ**" เป็นผลการปฏิบัติของพระบูรพาจารย์สุปฏิปันโณ มีพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ **พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท จันทร์)** ท่าน**พระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ** พระเดชพระคุณ**หลวงพ่อวัดปากน้ำพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)** พระเดชพระคุณ**พระราชวิสุทธิญาณโสภณ (หลวงพ่อพระมหาบัว ญาณสัมปันโน)** ทุกท่านต่างก็ชี้ให้เห็นว่านิพพานไม่เป็นอนัตตา แต่เป็นอัตตาวิมุตติ

ทั้งหมดนี้ชี้ให้เห็นว่าทั้งหลักฐานในพระไตรปิฎกและอรรถกถาและผลการปฏิบัติของบูรพาจารย์ต่างก็ยืนยันเหมือนกันว่า นิพพานไม่เป็นอนัตตา แต่เป็นอัตตาวิมุตติ จึงสมควรที่ทุกท่านแน่ใจได้ว่านิพพานไม่สูญ เป็นอัตตาวิมุตติ กิจที่เหลือก็คือปฏิบัติให้เข้าถึงนิพพานด้วยตนเอง จะได้ไม่ต้องสงสัยอีกต่อไป

หนทางสู่พระนิพพานย่อมขึ้นอยู่กับบุญบารมีที่แต่ละท่านสั่งสมมา แต่ไม่ว่าใกล้หรือไกล ต่างก็ต้องมีเสบียง มีทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น จึงขอบอกกล่าวว่า ใน**วันอาทิตย์ที่ ๒๓ ตุลาคม นี้ เวลา ๑๔:๐๐ น. วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม อ. ดำเนินสะดวก จ. ราชบุรีได้กำหนดทอดกฐินสามัคคี** และขอเชิญชวนทุกท่านเป็นเจ้าภาพตามกำลังศรัทธา เพื่อจะได้เป็นเสบียงติดตามตัวท่านไปตราบเท่าเข้าสู่พระนิพพาน ขออนุโมทนา

บรรณาธิการ

■■■■

"ไม่หลงโลกแล้วอย่าหลงธรรม จงรู้โลกและรู้ธรรม"

อุภโตภาควิมุตติ อาการบรรลุมรรคผลนิพพาน

(ตามอรรถกถาขุททกนิกาย จูฬนิทเทส บาลี ฉบับมหาจุฬาฯ หน้า ๓๑)

"เอวํ มุนี นามกายา วิมุตฺโตติ เอวํ ตตฺถ อุปฺปนฺโน เสกฺขมุนิ ปกติยา ปุพฺเพว รูปกายา วิมุตฺโต, ตตฺถ จตุตฺถมคฺคํ นิพฺพตฺเตตฺวา นามกายสฺส (*คัมภีร์ฉบับฉัฏฐสังคีติของพม่าว่า* **ธมฺมกายสฺส**) ปริญฺญาตตฺตา ปุน นามกายาปิ วิมุตฺโต อุภโตภาควิมุตฺโต ขีณาสโว หุตฺวา อนุปาทานิพฺพานสงฺขาตํ อตฺถํ ปเลติ น อุเปติ สงฺขํ ขตฺติโย วา พฺราหฺมโณ วาติ เอวมาทิกํฯ"

"บทว่า เอวํ มุนี นามกายา วิมุตฺโต (มุนีพ้นแล้วจากนามกาย ฉันนั้น) คือพระเสกขมุนี เกิดแล้วในที่นั้นตามปกติเป็นผู้พ้นแล้วจากรูปกายมาก่อน ยังจตุตถมรรค (อรหัตมรรค) ให้เกิดในที่นั้นแล้ว พ้นแล้วแม้จากนามกายอีก เพราะกำหนดรู้นามกาย (*แปลตามฉบับพม่าว่า* **เพราะกำหนดรู้ธรรมกาย**) เป็นพระขีณาสพผู้อุภโตภาควิมุตติ (พ้นทั้งสองส่วน) ย่อมถึงการตั้งอยู่ไม่ได้ กล่าวคือนิพพานไม่มีอุปาทิเหลือ ย่อมไม่ถึงการนับว่าเป็นกษัตริย์ หรือ พราหมณ์ ฯ"

(ตามคำแปลฉบับมหามกุฏฯ แปลข้ามคำว่า "**อนุปาทานิพฺพานสงฺขาตํ**" ซึ่งแปลว่า "**กล่าวคือนิพพานไม่มีอุปาทิเหลือ**" จึงได้ใส่คำแปลไว้ให้บริบูรณ์แล้ว อนึ่งยังได้ใส่คำแปลตามคัมภีร์ฉบับของพม่าในส่วนของคำว่า "**ธมฺมกายสฺส ปริญฺญาตตฺตา**" ไว้อีกด้วยว่า "**เพราะกำหนดรู้ธรรมกาย**" **ซึ่งได้เนื้อความตรงตามแนวทาง ปฏิบัติภาวนาตามแนววิชชาธรรมกาย ที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ พระมงคลเพทมุนี (สด จนฺทสโร) ได้อธิบายไว้ทุกประการ** ดังต่อไปนี้ --**พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล ป.ธ.๖ วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี)**

อธิบายความตามวิธีปฏิบัติภาวนาตามแนววิชชาธรรมกาย

รวมความจากหนังสือมรรคผลพิสดาร เล่มที่ ๑-๒ และจากหนังสือการสะสางธาตุธรรม (อาสวักขยญาณ) ชั้นสูง, ฉบับพิมพ์ พ.ศ.๒๕๒๘, หน้า ๑๔-๑๙.

ขณะเมื่อพระโยคาวจรเจริญฌานสมาบัติให้จิตสงัดจากกิเลสนิวรณ์เครื่องกั้นปัญญา อ่อนโยนควรแก่งานวิปัสสนาแล้ว พิจารณาสภาวธรรมให้เห็นแจ้งในพระอริยสัจ ๔ ในกายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม และในกายอรูปพรหมนั้น ธรรมกายดับหยาบไปหาละเอียด จนสุดละเอียด พ้นจากสังขารนิมิต คือ พ้นจากทั้งรูปกาย และนามกายอันเป็นโลกิยะ กล่าวคือ พ้นจากนามกายและรูปกายของมนุษย์-มนุษย์ละเอียด, ทิพย์-ทิพย์ละเอียด, รูปพรหม-รูปพรหมละเอียด, อรูปพรหม-อรูปพรหมละเอียด, จนสุดละเอียด **เป็นแต่ธรรมกายพระอรหัตที่เป็นโลกุตตระ อันบริสุทธิ์และใสสว่าง ปล่อยความยินดีในฌานสมาบัติ และปล่อยอุปาทานในเบญจขันธ์** (รูปกาย เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ) **ของกายโลกิยะ ตกสูญเข้าอายตนนิพพาน โคตรภูจิตยึดหน่วงพระนิพพาน เป็นอารมณ์ เมื่อเห็นแจ้งในอริยสัจ ๔ ด้วย ญาณ ๓ คือ สัจญาณ กิจญาณ และกตญาณ มีอาการ ๑๒** (ความจริง กตญาณย่อมปรากฏเมื่อพระเสกขมุนีคือพระอรหันต์เข้าผลสมาบัติพิจารณาปัจจเวกขณ์) **อยู่นั้น มรรคจิต และมรรคปัญญาของธรรมกายพระอรหัตมรรคย่อมเกิดและเจริญขึ้น ปหานสัญโญชน์ทั้ง ๑๐ ประการ ให้หมดสิ้นไปโดยเด็ดขาดเป็นสมุจเฉทปหานธรรมกายพระอรหัตมรรคก็ตกสูญ ผลจิตของธรรมกายพระอรหัตผลก็ปรากฏขึ้นแล้ว ธรรมกายพระอรหัตผลเข้าผลสมาบัติไปในทันที พระอรหันต์ผู้เสกขก็พิจารณามรรค ผล และพระนิพพานได้กำหนดรู้พระนิพพาน ทั้งสภาวนิพพาน คือ ความว่างจากกิเลสและสังขารทั้งปวง** (เป็นสุญญตวิโมกข์และอัคคสูญ) ๑ ทั้ง**ผู้ทรงสภาวนิพพาน คือธรรมกายที่บรรลุอรหัตผลแล้ว ๑ และอายตนนิพพาน คือ ที่สถิตอยู่ของพระนิพพานของพระอรหันต์ที่ดับขันธ์เข้าสู่ปรินิพพานด้วย "อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ" แล้ว ๑**

จะเห็นได้ว่า หลักปริยัติสัทธรรมตามคัมภีร์ดังกล่าวข้างต้น มีเนื้อความที่สอดคล้องตรงกันกับการปฏิบัติภาวนาธรรมตามแนววิชชาธรรมกายที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำท่านสอนและปฏิเวธสัทธรรมทุกประการ กล่าวคือ

อาการที่ออกจากรูปกายและนามกายโลกิยด้วยธรรมกายพระอรหัตมรรคและพระอรหัตผลนี้เอง ชื่อว่า "**อุภโตภาควิมุตติ**" ตามคัมภีร์นี้ ส่วนในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ท่านเรียกอาการที่ออกจากทั้งสังขารนิมิต (ทั้งรูปกายและนามกาย) และทั้งสรรพกิเลสทั้งปวงว่า "**อุภโตวุฏฐาน**"

พระนิพพานอันพระอรหันต์ท่านบรรลุแล้วนี้เอง จึงชื่อว่า "**สุญญตวิโมกข์**" **เหตุว่าว่าง เพราะไม่มีราคะ โทสะ โมหะ และพ้นแล้วจากราคะ โทสะ โมหะ นั้น** *(พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย ธรรมบท ฉบับมหามกุฏฯ พ.ศ.๒๕๒๖, หน้า ๓๗๕-๓๗๖)*

ชื่อว่า "**อัคคสูญ**" **เพราะเป็นเลิศจากตนและสิ่งที่เนื่องด้วยตน (ที่เป็นโลกิยะ) และสูญจากสังขารทั้งปวง** *(อรรถกถาขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ภาค ๒ หน้า ๒๗๙)* นี้ชื่อว่าบรรลุ "**สอุปาทิเสสนิพพาน–ธาตุ**" คือ**นิพพานที่ยังมีอุปาทิเหลืออยู่**กล่าวคือ**พระนิพพานที่ยังมีเบญจขันธ์(รูปกายและนามกาย) เหลืออยู่แต่ออกจากคือหลุดพ้นจากสังขาร** กล่าวคือเป็นสภาพว่างจาก**รูปกายและนามกายอันเป็นตัวตนโลกิยะนั้น พระนิพพานธาตุอันเป็นโลกุตรธรรมที่ไม่ตาย (อมตธรรม) อยู่ส่วนนิพพานธาตุ เบญจขันธ์อันเป็นโลกิยธรรมเป็นมตธรรมที่ต้องตาย ก็อยู่ส่วนเบญจขันธ์ คือสักแต่ครองเบญจขันธ์ เหมือนมะขามล่อนเนื้อในอยู่ส่วนเนื้อใน เปลือกอยู่ส่วนเปลือก ฉะนั้น**

และชื่อว่า "**ปรมัตถสูญ**" คือ**ความสูญอันเป็นประโยชน์สูงสุด เพราะความไม่มีสังขารทั้งปวง** *(อรรถกถาขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ภาค ๒ หน้า ๒๘๐)* กล่าวคือ**สูญเพราะรูปกายและนามกายอันเป็นโลกิยะนั้นตายแล้ว ก็คือพระอรหันต์ผู้ดับขันธ์เข้าปรินิพพานด้วย "อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ" คือนิพพานไม่มีอุปาทิเหลือ** กล่าวคือไม่มีเบญจขันธ์ (รูปกายและนามกายเป็นโลกิยะ) เหลือ

คงแต่**พระนิพพานธาตุ** คือ**ธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตผลแล้ว (ผู้ทรงสภาวะนิพพาน)** อันเป็น**อมตธรรม** คือธรรมที่ไม่ตาย **สถิตยั่งยืน (ธุวํ) อยู่ในอายตนนิพพาน พ้นจากอาณัติแห่งพระไตรลักษณ์ คือ ไม่เป็น อนิจฺจํ ทกฺขํ และไม่เป็นอนตฺตา** กลับ**เป็นสภาพเที่ยง (นิจฺจํ) เป็นบรมสุข (ปรมํ สุขํ)** และเป็น**ตัวตนที่แท้จริง (อตฺตาวิมุตติ) เป็นที่พึ่ง (อตฺตทีปา อตฺตสรณา) ได้ตลอดไป**

■ ■ ■ ■

ติลักขณาทิคาถา

โดย

พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)

แต่ว่ากายทั้งแปดกายอยู่ในภพนั้น ตนก็เป็นโดยสมมติ ธรรมก็เป็นโดยสมมติเหมือนกัน ไม่ใช่วิมุตติทั้งนั้น ส่วนตนและธรรมที่เป็นธรรมกาย โสดาทั้งหยาบทั้งละเอียด สกทาคาทั้งหยาบ ทั้งละเอียด อนาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด นี่แหละเป็นพวกวิมุตติทั้งนั้น แต่ไม่ใช่วิมุตติขาดเด็ดลงไป วิมุตติขาดเด็ดก็ได้แก่พระอรหัต ตนก็เป็นวิมุตติขาดเด็ดทีเดียว ส่วนธรรมก็วิมุตติขาดเด็ดทีเดียว หมดจากสังโยชน์เบื้องต่ำเบื้องสูงหมด หลุดไปหมดทีเดียว นี่ได้ชื่อว่าเป็นตน เป็นนิจจัง สุขัง อัตตา เข้าถึงพระอรหัตทีเดียว นี่แหละแน่แท้ไม่ต้องสงสัย

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา
สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา
สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา
อปฺปกา เต มนุสฺเสสุ เย ชนา ปารคามิโน
อถายํ อิตรา ปชา ตีรเมวานุธาวติ
เย จ โข สมฺมทกฺขาเต ธมฺเม ธมฺมานุวตฺติโน
เต ชนา ปารเมสฺสนฺติ มจฺจุเธยฺยํ สุทุตฺตรํ
กณฺหํ ธมฺมํ วิปฺปหาย สุกฺกํ ภาเวถ ปณฺฑิโตติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจะได้แสดงธรรมิกถาว่าด้วยเรื่อง **ลักขณคาถา** เครื่องหมายลักษณะของความจริง คือ**ความไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัว** ตามสภาพความเป็นจริงนี้ ที่นิยมใช้ในพระพุทธศาสนานัก เพราะแสดงความจริงทุกสิ่งทุกประการในลักษณะทั้งสามประการนี้เป็น**ภูมิของวิปัสสนา** เป็นชั้นสูง เป็นธรรมอันสุขุมลุ่มลึกคัมภีรภาพ เหตุนั้น ที่จะแสดงวันนี้เพราะว่าลักษณะธรรมชั้นสูงนี้สมควรที่เป็นธรรมที่เป็นไปใน**ปัญญา** ไม่ใช่ทางศีล ไม่ใช่ทางสมาธิเป็นทางปัญญาแท้ ๆ เหตุนี้แลจะแปลเนื้อความตามวาระพระบาลีที่ได้ยกไว้ในเบื้องต้นว่า **สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา** เมื่อใดบุคคลเห็นตามปัญญาว่า สังขารทั้งปวง**ไม่เที่ยง**ดังนี้เมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์ นี้เป็นหนทางหมดจดวิเศษ **สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา** เมื่อบุคคลใดเห็นตามปัญญา ว่าธรรมทั้งปวงเป็นทุกข์เมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์ นี้คือความหมดจดวิเศษ **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา** เมื่อใดบุคคลเห็นตามปัญญาว่าธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว เมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์ นี้เป็นหนทางหมดจดวิเศษ **อุปฺปกา เต มนุสฺเสสุ เย ชนา ปารคามิโน** บรรดามนุษย์ทั้งหลาย ชนเหล่าใดมีปกติไปสู่ฝั่งข้างโน้น ชนเหล่าใด**ปารคามิโน** มีปกติไปสู่ฝั่ง มีปกติถึงซึ่งฝั่ง ชนทั้งหลายเหล่านั้นมีประมาณน้อย **อถายํ อิตรา ปชา ตีรเมวานุธาวติ** ส่วนชนเหล่าอื่นนอกนี้ ย่อมละชายฝั่งนั้นแล **เย จ โข สมฺมทกฺขาเต ธมฺเม ธมฺมานุวตฺติโน** ก็ชนทั้งหลายเหล่าใดแล ประพฤติตามธรรมในธรรมที่พระตถาคตเจ้ากล่าวแล้วดี **เต ชนา ปารเมสฺสนฺติ มจฺจุเธยฺยํ สุทุตฺตรํ** ชนทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมถึงซึ่งฝั่ง คือพระนฤพานล่วงเสียซึ่งวัฏฏะเป็นที่ตั้งแห่งมัจจุ อันบุคคลข้ามได้ด้วยยากนัก **กณฺหํ ธมฺมํ วิปฺปหาย สุกฺกํ ภาเวถ ปณฺฑิโต** ผู้ดำเนินด้วยคติของปัญญาละธรรม

ดำเสีย ยังธรรมขาวให้เจริญขึ้นดังนี้ นี่เนื้อความของบาลี คลี่ความเป็นสยามได้ความเท่านี้

ต่อแต่นี้จะอรรถาธิบายขยายความเป็นลำดับไปว่า **สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ** สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ก็เมื่อบุคคลเห็นตามดังนี้ด้วยปัญญาของตนแล้ว ก็ย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์ นี่เป็นหนทางหมดจดวิเศษของสัตว์ทั้งหลาย นี้เป็นทางหมดจดวิเศษ นี่หนทางนี้เราต้องการ ให้พินิจพิจารณาด้วยความรู้ความเข้าใจของตน นี่เป็นภูมิขั้นสูงนะ ไม่ใช่ภูมิขั้นต่ำ เห็นตามปัญญาว่าสังขารทั้งปวงไม่เที่ยง เห็นอย่างไรสังขารน่ะ คือ **ปุญญาภิสังขาร** สังขารที่บุญตบแต่ง **อปุญญาภิสังขาร** สังขารที่บาปตกแต่ง อเนญชาภิสังขาร สังขารที่ไม่หวั่นไหว

ปุญญาภิสังขาร สังขารตบแต่งให้เกิดเป็นบุญขั้นมนุษย์นี่ ในชมพูทวีป แสนโกฏิจักรวาล อนันตจักรวาล มนุษย์มีมากน้อยเท่าไรอยู่ใน**ปุญญาภิสังขาร**ทั้งนั้น ส่วนทิพย์กายอุปปาติกะกำเนิดเกิดเป็นกายทิพย์ในชั้นจาตุมหาราช ดาวดึงสา ยามา ดุสิตา นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตตี ๖ ชั้นนี้ นี่เรียกว่า ปุญญาภิสังขารสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นนี้ เรียกว่าปุญญาภิสังขาร สังขารอันบุญตบแต่งทั้งนั้น รูปพรหมอีก ๑๖ ชั้น พฺรหฺมปาริสชฺชา พฺรหฺมปโรหิตา มหาพฺรหฺมา ปริตฺตาภา อปฺปมาณาภา อาภสฺสรา ปริตฺตสุภา อปฺปมาณสุภา สุภกิณฺหกา เวหปฺผลา อสญฺญีสตฺตา นี่ชั้นที่ ๑๑ เวหปฺผลา อสญฺญีสตฺตา อยู่ในชั้นพรหมที่ ๑๑ นี้ อวิหา อตปฺปา สุทสฺสา สุทสฺสี อกนิฏฺฐา นี้เรียกว่าชั้นสุธาวาส เป็นที่อยู่ของพระอริยบุคคลขั้นพระอนาคามิผลพระอนาคามิมรรคอยู่ในที่นี้ รูปพรหมทั้ง ๑๖ ชั้น นี้เป็น**ปุญญาภิสังขาร**ทั้งนั้น ส่วน**อเนญชาภิสังขาร** สังขารในอรูปพรหม อากาสานัญจายตนะ วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ ในอรูปพรหมทั้ง ๔ นี้ ก็จัดเป็น**ปุญญาภิสังขาร** อีกเหมือนกัน ไม่ใช่**อปุญญาภิสังขาร**

อปุญญาภิสังขารต่ำกว่ามนุษย์ลงไป เรียกว่า**อปุญญาภิสังขาร** เกิดเป็นเปรตบ้าง เป็นอสุรกายบ้าง เป็นสัตว์เดียรัจฉานบ้าง เป็นสัตว์นรก ๔๕๖ ขุม ลุ่มลึกทุกข์ยาก ลำบากนัก ในอบายภูมิทั้ง ๔ นี้ เรียกว่า **อปุญญาภิสังขาร** ฝ่ายสัตว์เดียรัจฉาน ก็เห็นปรากฏว่าตัวใหญ่ตัวเล็กตัวน้อยน่าสมเพชเวทนา เปรต อสุรกาย เราไม่เห็นด้วยตา เป็นแต่เขาเขียนรูปไว้ให้ดูถึงกระนั้นก็มีอยู่แท้ ๆ สัตว์นรกเราก็ไม่เห็น เขาเขียนรูปไว้ให้ดูทั้งนั้น แต่ว่าเขาเห็นแล้ว เขาเขียนรูปให้ดู มีจริง ๆ ไม่ต้องไปสงสัยสัตว์นรก เปรต อสุรกายเหล่านี้ สัตว์เดียรัจฉาน เห็นปรากฏชัด นี้ได้ชื่อว่า**อปุญญาภิสังขาร**

อเนญชาภิสังขาร สังขารที่ไม่หวั่นไหว ตั้งแต่อรูปสัตว์ อสัญญีสัตว์ ที่ชั่วคราวนะ ไม่หวั่นไหวชั่วคราวหนึ่ง นี้ตำรับตำราท่านยกเอาแค่นี้ แต่ว่า **อเนญชาภิสังขาร** สังขารที่ไม่หวั่นไหว สังขารที่ไม่หวั่นไหวควรจะจัดสังขารที่บุญตบแต่ไม่ได้ บาปตบแต่งไม่ได้ ควรจะเป็นอเนญชาภิสังขาร ส่วนโลกันต์นรกก็ไปหมกไหม้อยู่ในนั้นไปทนทุกข์เวทนาอยู่ในโลกันต์นรกนั่นจะจัดเป็นอเนญชาภิสังขารได้ไหมละ ก็มันยังไปเกิดมาเกิดอยู่ ถ้านิพพานก็ได้เป็น**อเนญชาภิสังขาร**ที่ไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรมทั้งสี่ ทั้งแปด ไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรมทั้งแปดนี้เป็น**อเนญชาภิสังขาร**ได้ **อเนญชาภิสังขาร**เหล่านั้น ก็มีหวั่นไหวอยู่ เคลื่อนไปมาอยู่ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ วิญญาณ ธาตุล้วน ธาตุล้วน ๆ ไม่เกี่ยวข้องอะไร นั่นแน่ควรจะเป็น**อเนญชาภิสังขาร** ธรรมล้วน ๆ ไม่เกี่ยวข้องด้วยสิ่งใด นั่นแน่ควรจะเป็น**อเนญชาภิสังขาร** แต่ว่าสังขารในที่นี้ ท่านประสงค์เอา อสัญญีสัตว์ อรูปสัตว์ เป็น**อเนญชาภิสังขาร** ให้รู้จักหลักอันนี้

สังขารเหล่านี้แหละเป็น**อนิจฺจํ** ไม่เที่ยงทั้งนั้น แปรผันไปหมด ปรากฏว่าจะเป็นปุญญาภิสังขารก็ดี อปุญญาภิสังขารก็ดี อเนญชาภิสังขารก็ดี สังขารเหล่านี้ไม่เที่ยงทั้งนั้น ยักเยื้องแปรผันอยู่ปกติธรรมดา เหมือนมนุษย์ที่ยักเยื้องเป็นมนุษย์ สัตว์เดรัจฉานก็ยักเยื้อง ส่วนสัตว์เดรัจฉาน อสุรกายก็ยักเยื้องทั้งนั้น ที่เรียกว่า ปุญญาภิสังขาร กายทิพย์ ทิพยกาย หรือพรหมกาย ส่วนอรูปพรหม กายเหล่านี้เป็นอเนญชาภิสังขาร และกายเหล่านี้ไม่เที่ยงมียักเยื้องแปรผันอยู่ ตามจริงเป็นอย่างนี้ที่ไม่เที่ยงเป็นอย่างไร ก็มีเกิดขึ้นท่ามกลางมีแก่แปรไป ในอวสานที่สุดแตกสลายไป ไม่ได้เหลือตนแต่สักคนเดียว เบื้องต้นมีเกิดขึ้น ท่ามกลางมีแก่แปรไป อวสานที่สุดมีสิ้นสลายหายไป เอาจริงเอาจังไม่ได้สักอย่างหนึ่ง ดังนี้ เรียกว่าไม่เที่ยง นี่ในพระคาถาต้น เมื่อสิ่งที่ไม่เที่ยงที่เราเห็นเช่นนี้ เราจะเป็นอย่างไรบ้าง ใจคอก็สลด ใจไม่อยากจะได้ ไม่อยากจะเอื้อเฟื้อ ไม่อยากจะเกี่ยวข้อง เพราะมันไม่เที่ยงยักเยื้องแปรผันไปเช่นนี้ เกี่ยวข้องก็เสียเวลาเปล่า คล้าย ๆ กับหลอก ๆ ลวง ๆ เล่น ไม่จริงไม่จังอะไร เมื่อเป็นเช่นนี้ใจของเราก็ไม่เกี่ยวข้องในสังขารนั้น ๆ **ปุญญาภิสังขาร อปุญญาภิสังขาร อเนญชาภิสังขาร** ก็ไม่เกี่ยวเกาะ ไม่เกี่ยวก็ใจมันก็ไม่ติดในสังขารเหล่านั้น **ปุญญาภิสังขาร อปุญญาภิสังขาร อเนญชาภิสังขาร** ไม่ติด ไม่เกาะไม่ติด เมื่อไม่ติดแล้วใจไม่เกาะอะไรเลย ใจมันก็ว่างจากสังขารเหล่านั้น ไม่เกี่ยวเกาะในสังขารเหล่านั้น ใจก็ว่าง ใจว่างนั้นแหละเป็นหนทางหมดจด ไม่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใด ใจที่ว่างนั้นแหละ เป็นหนทาง

หมดจด ว่างจากสังขารเหล่านั้น ไม่เกี่ยวเกาะด้วยสังขารเหล่านั้น ไม่ติดในสังขารเหล่านั้น เรียกว่าใจหมดจด เป็นหนทางบริสุทธิ์ นี่แหละทางบริสุทธิ์เป็นทางไปของพระอริยบุคคล ตั้งแต่โสดา สกทาคา อนาคา อรหันต์ ไปทางนี้ ไปทางหมดจดนี้ ผู้ที่เป็น **วิปัสสนาคามินี** ย่อมเห็นแจ้งชัดเจนในสิ่งไม่เที่ยงทั้งหลายเหล่านั้น เป็น **วิปัสสนาคามินี** เห็นแจ้งชัดอยู่ว่าสังขารเหล่านี้ไม่เที่ยงจริง ๆ

เมื่อไม่เที่ยงแล้วเป็นอย่างไร ในบาทที่สองรองรับลงไปว่า **สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา** เมื่อใดบุคคลเห็นตามปัญญาว่าสังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ เมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์ นี่ทางหมดจดวิเศษอีกเหมือนกัน ย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์ เห็นสังขารทั้งปวงเป็นทุกข์เป็นทุกข์จริง ๆ นะ ไม่เป็นสุขหรอก ถ้ามีความเกิดแล้วก็เป็นทุกข์ มีเกิดเป็นเบื้องต้น มีแก่แปรไปในท่ามกลาง มีตายไปเป็นอวสาน เมื่อเห็นเช่นนี้แล้ว สังขารทั้งหลายเหล่านั้นล้วนเป็นทุกข์ทั้งนั้นไม่เป็นสุข สังขารดังกล่าวแล้วจะเป็น **ปุญญาภิสังขาร อปุญญาภิสังขาร อเนญชาภิสังขาร** สังขารที่เป็นไปในภพสาม กามภพ รูปภพ อรูปภพ หรือเป็นไปในวัฏฏะทั้งสาม กรรมวัฏ กิเลสวัฏ วิปากวัฏ ทั้งหลายเหล่านี้ เมื่อเป็นสังขารแล้ว จะได้เป็นสุขเป็นอันไม่มี ย่อมเป็นทุกข์ทั้งสิ้น ก็เทวดาเขาว่าเป็นสุขอย่างไรเล่า เป็นสุขหลอก ๆ ไม่ใช่สุขจริง ๆ สุขหลอกลวงเหมือนสุขมนุษย์อย่างนี้แหละ ยิ้มแย้มแจ่มใส หัวเราะร่าเริงบันเทิงใจ ประเดี๋ยวหน้าดำคร่ำเครียด เสียอกเสียใจกันวุ่ยวายแล้ว แตกกายทำลายนี้แล้ว เจ็บปวดขึ้นแล้ว ตึงตังเกิดขึ้น รบทัพจับศึก ตายกันสิ้นแล้วเป็นทุกข์กันจ้าละหวั่นแล้ว เหตุนี้ไม่เที่ยงอย่างนี้ ยักเยื้องแปรผันอยู่อย่างนี้ แล้วก็เป็นทุกข์จริง ๆ อยู่อย่างนี้ สิ่งไม่เที่ยงมีอยู่เท่าไรก็เป็นทุกข์อยู่เท่านั้น ไม่มีสุขเลย ก็เป็นเทวดาเขาว่าเป็นสุขนัก พรหมก็ว่าเป็นสุขนักอย่างไรเล่า ก็สุขชั่วคราว สุขประเดี๋ยว ๆ แล้วก็กลายไปเป็นทุกข์อีกต่อไป เมื่อเห็นจริงเช่นนี้ ไม่ติดไม่เกี่ยวด้วยสังขารเหล่านี้เสียได้ละก็ นั่นแหละเป็นหนทางหมดจดวิเศษ ไม่เอาใจไปเกี่ยวกับสังขารเหล่านี้ เป็นหนทางหมดจดวิเศษ นี้เป็นทางไป

ของพระพุทธเจ้า ของพระอรหันต์ ทางไปของพระอริยบุคคล ทางไปของพระโสดา สกทาคา อนาคา นี่เป็นทางไปอย่างนี้ นี่ได้ชื่อว่าเป็นทางหมดจดวิเศษ เป็นทางไปของวิปัสสนาญาณิกด้วย ที่จะไปสู่โสดา สกทาคาเหล่านั้นได้ ต้องอาศัยรู้จริงเห็นจริงในสิ่งเหล่านั้น นี้เป็นพระคาถาที่สอง

คาถาที่สามตามลำดับไปว่า **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา** เมื่อใดบุคคลเห็นตามปัญญา ว่าธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว เมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์นี้ นี่เป็นทางหมดจดวิเศษ นี่ถึงจะจริง ละได้จริง เอาตรงนี้แหละว่าธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว ธรรมทั้งหลายน่ะอยู่ที่ไหน **สังขารมีที่ไหน ธรรมมีที่นั่น สังขารอยู่ที่ไหน ธรรมอยู่ที่นั่น ปุญญาภิสังขาร** สังขารอันบุญตบแต่ง **อปุญญาภิสังขาร** สังขารอันบาปตบแต่ง **อเนญชาภิสังขาร** สังขารมีสิ่งที่มิใช่บุญมิใช่บาปตบแต่ง ตามหน้าที่กัน ดังนี้ ธรรมทั้งหลายอยู่ในกายมนุษย์ด้วยกันทุกคน กายมนุษย์นี้ล้วนเป็นปุญญาภิสังขาร

จะกล่าวถึงธรรมทั้งหลายต่อไป คือ**เป็นดวงใส มนุษย์ได้มาด้วยความบริสุทธิ์กาย บริสุทธิ์วาจา บริสุทธิ์ใจ** ไม่มีร่องพิรุธเลย พอแตกกายทำลายขันธ์จากมนุษย์ ก็ติดดวงธรรมอันนั้นสำหรับให้เกิดเป็นมนุษย์ ได้ดวงธรรมดวงหนึ่งสำหรับเกิดเป็นมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ นี่เป็นกายมนุษย์มีธรรมดวงเท่านี้ กายมนุษย์ละเอียดก็มีธรรมอีกดวงหนึ่งเหมือนกัน จึงเป็นกายมนุษย์ละเอียดสองเท่าฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัว กายทิพย์มีอีกดวงหนึ่งเหมือนกัน กลมสามเท่าฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัว กายทิพย์ละเอียดมีอีกดวงหนึ่ง สี่เท่าฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัวเหมือนกัน กายรูปพรหม ห้าเท่าฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัวเหมือนกัน กายรูปพรหมละเอียด หกเท่าของฟองไข่แดงของไก่ ใหญ่กลมรอบตัวเหมือนกัน ใสอยู่กลางกายนั้น ส่วนกายอรูปพรหม เจ็ดเท่าของฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัวเหมือนกัน ส่วนกายอรูปพรหมละเอียด แปดเท่าฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัวเหมือนกัน **ดวงธรรมนั้นแหละ ไม่ใช่ตัว เป็นที่อยู่ของตัว เป็นที่อาศัยของตัว เป็นที่ทำตัวให้ปรากฏอยู่ กายมนุษย์นี่แหละเป็นตัว แต่ตัวสมมติทั้งนั้น**

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ล่ะ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั่นก็ไม่ใช่ตัวเหมือนกัน แต่ว่าให้ตัวอาศัย ให้ตัวอาศัยคือกายมนุษย์ละเอียดอาศัย กายมนุษย์ละเอียดก็ไม่ใช่ตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดก็ไม่ใช่ตัว ให้กายทิพย์อาศัย กายทิพย์ก็ไม่ใช่ตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ก็ไม่ใช่ตัว กายมนุษย์ ๆ หมดทั้งร่างกายประกอบด้วยเบญจขันธ์ทั้งห้า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี่ไม่ใช่ตัวทั้งนั้น ส่วนธรรมที่ทำให้เป็นเบญจขันธ์ทั้งห้าคือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็ล้วนแต่เป็น **อนิจจัง ทุกขัง** ทั้งนั้น ส่วนธรรมที่ทำให้เบญจขันธ์ทั้ง ๕ บังเกิดขึ้น หรืออาศัยอยู่ได้ มันก็ไม่ใช่ตัวธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์

ละเอียด ก็ไม่ใช่ตัว ขันธ์ทั้งห้าของกายมนุษย์ละเอียด ก็เป็น **อนิจจัง ทุกขัง** แบบเดียวกัน แล้วก็ไม่ใช่ตัว เป็น **อนัตตา** ส่วนกายทิพย์ก็ประกอบด้วยเบญจขันธ์ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เป็นอนิจจัง ทุกขัง ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ก็ไม่ใช่ตัวเหมือนกัน แต่ว่ากายมนุษย์ที่เป็นตัว ก็ตัวโดยสมมติ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ เรียกว่าไม่ใช่ตัวนั่น ไม่ใช่ตัวแท้ ๆ เป็นที่อาศัยของตัว เป็นที่อาศัยของตัวคือกายมนุษย์ละเอียด

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด ก็ไม่ใช่ตัว ส่วนเบญจขันธ์ทั้งห้าของกายมนุษย์ละเอียด ก็เป็นอนิจจัง ทุกขัง ส่วนธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดก็ไม่ใช่ตัว เป็นที่อาศัยของตัวซึ่งเป็นกายทิพย์ กายทิพย์ก็ประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็น อนิจจัง ทุกขัง

ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ก็ไม่ใช่ตัว เป็นที่อาศัยของตัวคือกายทิพย์ละเอียด กายทิพย์ละเอียดก็เป็นอนิจจัง ทุกขัง

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียดก็ไม่ใช่ตัว เป็นที่อาศัยของตัว คือ กายรูปพรหม รูปพรหมหมด ทั้งร่างกายประกอบด้วยเบญจขันธ์ทั้งห้า คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เป็นอนิจจัง ทุกขัง

ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมก็ไม่ใช่ตัว เป็นที่อาศัยของตัว คือกายรูปพรหมละเอียด กายรูปพรหมละเอียด ก็ประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เป็นอนิจจัง ทุกขัง

ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียดก็ไม่ใช่ตัว เป็นที่อาศัยของตัวคือกายอรูปพรหม กายอรูปพรหมก็เป็นอนิจจัง ทุกขัง ประกอบด้วยเบญจขันธ์ทั้งห้า คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เที่ยง ไม่ใช่ตัว เหมือนกัน ไม่เที่ยง เป็นทุกข์

ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมเล่า ก็ไม่ใช่ตัว เป็นที่อาศัยของตัวคือกายอรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหมละเอียด ก็ประกอบด้วยขันธ์ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เป็นอนิจจัง ทุกขัง

ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียดก็ไม่ใช่ตัว เป็นที่อาศัยของตัว ตัวเหล่านี้โดยสมมติทั้งนั้น ไม่ใช่วิมุตติ

สูงขึ้นไปกว่านี้ เข้าถึง **กายธรรม** กายธรรมคราวนี้เป็นตัวหละ กายธรรมเป็นตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรม **กายธรรมนั่นแหละเป็นตัว กายธรรมนั่นแหละเป็นนิจจัง สุขัง ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายก็เป็นอัตตา** ส่วน **ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายแปด กายเบื้องต้นก็เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัว จะเป็นอัตตายังไม่ได้ เพราะยังเป็นสมมติอยู่** กายธรรมของธรรมกายละเอียด ที่อาศัยดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายอยู่นั่น เรียกว่ากายธรรมละเอียด กายธรรมละเอียดนั้น แต่ว่า ตั้งแต่กายธรรมไปสิบกาย กายธรรม กายธรรมละเอียด กายโสดา โสดาละเอียด กายสกทาคา กายสกทาคาละเอียด กายอนาคา กายอนาคาละเอียดเหล่านี้ยกเป็นตัวทั้งนั้น ควรยกเป็นนิจจัง สุขัง ทั้งนั้น ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายเล่า หมดทั้งก้อนนั่นแหละเป็นอัตตา เป็นนิจจัง สุขัง อัตตา ส่วน **กายพระอรหัต** ถ้าถึงพระอรหัตละก็เป็น **นิจจัง สุขัง อัตตาแท้ ๆ** กายธรรมก็มีขันธ์เหมือนกัน แต่เป็น **ธรรมขันธ์** ท่านไม่เรียกเบญจขันธ์ เป็นธรรมขันธ์เสีย มีธาตุเหมือนกัน เป็นวิราคธาตุ เป็นวิราคธรรม เป็นธรรมไปทั้งก้อน เพราะฉะนั้นกายธรรมพระอรหัตเป็นนิจจัง สุขัง อัตตาหมดทั้งก้อน **กายพระอรหัตละเอียดก็เป็น นิจจัง สุขัง อัตตาหมดทั้งก้อน**

เมื่อรู้จักดังนี้แล้ว ก็นี่แหละถ้าจะไปนิพพานไปได้ทางนี้ ทางอื่นไปไม่ได้ ที่พระองค์ทรงรับสั่งไว้ **อตฺตทีปา อตฺตสรณา นาญฺญสฺสรณา** ตนเป็นที่พึ่งของตน **อตฺตทีปา** ตนเป็นที่เกาะตน เป็นที่พึ่ง สิ่งอื่นไม่ใช่ **ธมฺมทีปา ธมฺมสรณา นาญฺญสฺสรณา** ธรรมเป็นเกาะ เป็นที่พึ่ง สิ่งอื่นไม่ใช่ ตนนั่นแหละเป็นเกาะ ตนนั่นแหละเป็นที่พึ่ง สิ่งอื่นไม่ใช่ ธรรมนั่นแหละเป็นเกาะ ธรรมนั่นแหละเป็นที่พึ่ง สิ่งอื่นไม่ใช่

เมื่อไปถึง เมื่อมาถึงกายมนุษย์เข้า ก็มีตนมีธรรม ตนก็คือกายมนุษย์ **นี่ตนโดยสมมติ** ธรรมก็คือดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั่น พอถึงกายมนุษย์ละเอียด มีตนมีธรรมอย่างนั้นอีก ตนก็คือกายมนุษย์ละเอียดนั่นแหละ ธรรมก็คือดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดนั่นแหละ ส่วนกายทิพย์ก็แบบเดียวกัน กายทิพย์ละเอียดก็แบบเดียวกัน กายรูปพรหมก็แบบเดียวกัน กายรูปพรหมละเอียดก็แบบเดียวกัน กายอรูปพรหมก็แบบเดียวกัน กายอรูปพรหมละเอียดก็แบบเดียวกัน กายทั้งแปดกายมีตนมีธรรมแบบเดียวกัน

ถึงพระธรรมกายทั้งสิบกาย ธรรมกายโคตรภู ธรรมกายนั่นแหละเป็นตนหละ เป็นตนโดยวิมุตติด้วย ไม่ใช่สมมติด้วย กายธรรมนั่นเป็นตนหละ ดวงธรรมที่เป็นธรรมกายกลมรอบตัว โตเท่าหน้าตักของธรรมกาย นั่นก็เป็นธรรมหละ กายธรรมละเอียด ก็มีตนเหมือนกัน กายธรรมโสดาละเอียด ก็มีตนมีธรรมแบบเดียวกัน กายธรรมสกทาคาละเอียด ก็มีตนมีธรรมแบบเดียวกัน กายธรรมพระอนาคาละเอียด ก็มีตนมีธรรมแบบเดียวกัน กายธรรมพระอรหัตละเอียด ก็มีตนมีธรรมเป็นแบบเดียวกัน แบบเดียวกันแท้ ๆ สิ่งอื่นไม่ใช่ **จะไปพึ่งสิ่งอื่นนอก**

จากตนที่ทำให้เป็นตนนี้ไม่ได้

แต่ว่า**กายทั้งแปดกายอยู่ในภพ**นั้น **ตน** ก็เป็นโดย**สมมติธรรม**ก็เป็นโดย**สมมติ**เหมือนกัน ไม่ใช่วิมุตติทั้งนั้น **ส่วนตนและธรรมที่เป็นธรรมกาย** โสดาทั้งหยาบทั้งละเอียด สกทาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด อนาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด **นี่แหละเป็นพวกวิมุตติทั้งนั้น แต่ไม่ใช่วิมุตติขาดเด็ดลงไป วิมุตติขาดเด็ดก็ได้แก่พระอรหัต** ตนก็เป็นวิมุตติขาดเด็ดทีเดียว ส่วนธรรมก็วิมุตติขาดเด็ดทีเดียว หมดจากสังโยชน์เบื้องต่ำเบื้องสูงหมด หลุดไปหมดทีเดียว นี่ได้ชื่อว่าเป็นตน เป็น **นิจจัง สุขัง อัตตา** เข้าถึงพระอรหัตทีเดียว นี่แหละแน่แท้ไม่ต้องสงสัย เมื่อเข้าใจดังนี้ ท่านจึงได้เชิดชี้ตำรับตำราวางลงไว้ว่า **อปฺปกา เต มนุสฺเสสุ เย ชนา ปารคามิโน** ในบรรดามนุษย์ทั้งหลาย ชนเหล่าใดมีปกติไปถึงฝั่งคือพระนิพพาน ชนเหล่านั้นมีประมาณน้อย ไม่ใช่ไปง่าย ๆ ถึงพระอรหัตแล้วจึงไปได้ ถึงธรรมกายแล้วไปได้**ถึงพระอรหัตไปเลยไม่กลับ ถ้าถึงธรรม-**

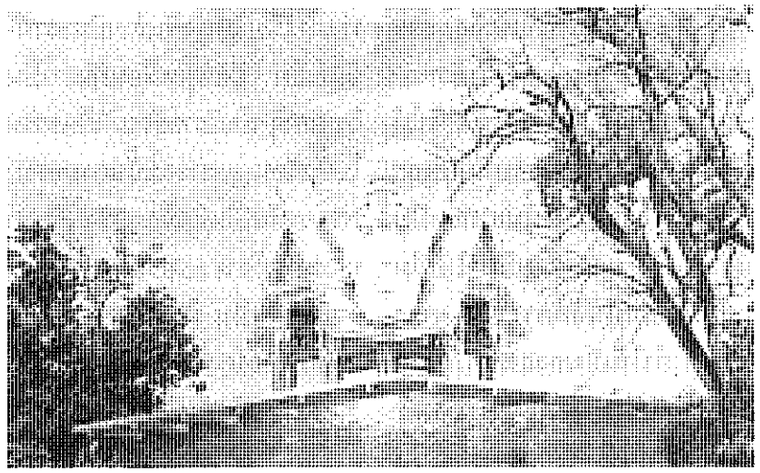

กายไปแล้วกลับ เหมือนวัดปากน้ำมีธรรมกายกันตั้งร้อยห้าสิบกว่าไปนิพพานได้ทั้งนั้น ไปแล้วกลับไปแล้วกลับมา มีน้อยนักที่มีปกติไปสู่นิพพาน มีน้อยนัก **เย ชนา ปารคามิโน อถายํ อิตรา ปชา ตีรเมวานุธาวติ อถายํ อิตรา ปชา** ส่วนชนนอกนี้ ย่อมเลาะชายฝั่งแน่แล คืออยู่ฝั่งข้างภพนี้ ไม่ไปนิพพาน งุ่มง่าม อยู่ในฝั่งข้างนี้ ภิกษุสามเณรตั้งใจจะไปนิพพานกัน แต่ก็เลาะอยู่ชายฝั่งนั่นเอง ไปไม่ได้กัน **ไม่ถึงธรรมกายไปไม่ได้ถึงธรรมกาย แล้วก็ไปนิพพานได้** ไปไม่ได้แหละ เรียกว่าเลาะชายฝั่ง **เย จ โย สมฺมทกฺขาเต ธมฺเม ธมฺมานุวตฺติโน** ก็ส่วนชนทั้งหลายเหล่าใด มีปกติประพฤติตามธรรมในธรรมที่พระตถาคตเจ้ากล่าวชอบแล้ว ตามหลักของทางมรรคผลไป อย่าให้เคลื่อนจากทางมรรคผลนั้น ได้ชื่อว่า ปฏิบัติตามธรรม ในธรรมที่พระตถาคตเจ้ากล่าวชอบแล้วเป็นทางมรรคผล ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ นี่ให้ไปทางนี้ ทางอื่นไม่มี มีทางเดียวเท่านี้ เป็นเอกายนมรรค **เต ชนา ปารเมสฺสนฺติ** ใครปฏิบัติถูกต้องร่องรอยเช่นนั้น ย่อมถึงซึ่งฝั่งคือพระนิพพานแท้ ๆ **มจฺจุเธยฺยํ สุทุตฺตรํ** ล่วงเสียซึ่งวัฏฏะอันเป็นที่ตั้งแห่งมัจจุ อันบุคคลข้ามได้

ยากนัก ล่วงวัฏฏะนั้น กรรมวัฏ วิปากวัฏ กิเลสวัฏ เป็นที่ตั้งของมัจจุ เพราะวัฏฏะเป็นที่ตั้งของมัจจุ ต้องตายอยู่ร่ำไป ต้องเกิด ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตายเรื่อย เมื่อเป็นเช่นนี้ ที่จะพ้นไปจากความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายนี้ได้ยากนัก ไม่ใช่เป็นของได้ง่าย หลักเป็นดังนี้ เมื่อรู้จักหลักอันนี้ละก็ควรแน่ในใจของตัวเสียว่า วัฏฏ์เป็นที่ตั้งของมัจจุนี้ มันเป็นตัวกิเลสแท้ ๆ ถ้าเราไม่พ้นกิเลสตราบใดละก็ เราต้องเวียนว่ายตายเกิดในกามภพ รูปภพ อรูปภพไม่จบไม่แล้วหละ **ต้องเข้าถึงธรรมกายให้ได้ไปดูนิพพานให้ได้** ถ้าไปดูนิพพานเห็นได้แล้วละก็ จะชอบใจสักเพียงไหน ไปดูที่นิพพานเป็นอย่างนี้ กามภพเป็นอย่างนี้ กามภพนั่นไม่ใช่พอดีพอร้ายนะ ยังมีอบายภูมิทั้งสี่ ถ้าประพฤติผิดความดีคราวใดละก็เป็นเปรตบ้าง เป็นอสุรกายบ้าง เป็นสัตว์เดียรัจฉานบ้าง เป็นสัตว์นรกบ้าง ต้องตกลงไปโน้น นั่นเพราะเหตุอะไร เพราะกิเลสมันบังคับให้เป็นไปต้องรับทุกข์ลำบากอย่างนั้น เมื่อรู้จักเช่นนั้นแล้ว ตั้งใจเสียให้แน่แน่ว่าเราจะดำเนินตามร่องรอยของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ ไปสู่มรรคผลนิพพานดีกว่า เป็นสุขพิเศษไพศาลนัก อื่นไม่มียิ่งกว่านิพพานเป็นไม่มี **เมื่อรู้จักเช่นนี้ ให้ตั้งใจหมายมั่น ให้เราเห็นว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว** หลีกจากสังขารทั้งหลายที่ไม่เที่ยง สังขารทั้งหลายที่เป็นทุกข์ หลีกจากสังขารเหล่านั้นไปเสียธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว หลีกจากธรรมที่ไม่ใช่ตัวไปเสีย **เข้าถึงตัวให้ได้ เข้าถึงธรรมกายให้ได้ ธรรมกายเป็นตัว ธรรมกายเที่ยง** อื่นจากธรรมกายนั้น เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นี่กายในภพ ส่วนธรรมกายนั้นเป็นนิจจัง สุขัง อัตตา นี่เป็นทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ทั้งนั้น แต่ว่าจะ**ไปทางธรรมกายต้องใจหยุด** หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ หยุดอยู่นั่นแหละ หยุดหนักเข้า เข้ากลางของหยุดนั่นไปก็จะเข้าถึงกายมนุษย์ละเอียด หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด เห็นกายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด รูปพรหม รูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม อรูปพรหมละเอียด กายธรรม กายธรรมละเอียด--- ไปทีเดียว นี่ไปทางนี้ไปทางอื่นไม่ได้ ผิดทั้งนั้น ให้รู้จักหลักอันนี้ ตั้งใจให้มั่น มาประสบพบพุทธศาสนา เราจะต้องดำเนินให้ถูกร่องรอยของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ให้ได้ จะได้ไปนิพพาน ในอัตภาพที่เป็นมนุษย์นี้ จะประสบความสุขสมมาดปรารถนา ที่ชี้แจงแสดงมา ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติมาตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดิ์จงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลายบรรดามาสโมสร ณ สถานที่นี้ทุกทั่วหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมา พอสมควรแก่เวลาสมมติว่า ยุติธรรมีกถาโดยอรรถนิยมความ เพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการ ฉะนี้ ฯ

■ ■ ■ ■

พระนิพพาน : ธรรมประณีตลุ่มลึก อันบัณฑิตจะพึงรู้แจ้ง

โดย

คณะผู้ศึกษาและปฏิบัติพระสัทธรรม

พระนิพพานเป็น ธรรมลุ่มลึก ยากที่จะเห็นได้ ผู้อื่นจะตรัสรู้ตามได้ยาก เป็นธรรมสงบ ระงับ ประณีต ไม่เป็นวิสัยที่หยั่ง ลงได้ด้วยความตรึก เป็นธรรมละเอียด อันบัณฑิตจะพึงรู้แจ้ง

อาตมาพร้อมกับเพื่อนภิกษุได้ติดตามเรื่อง **"พระนิพพาน"** ซึ่งเป็นข้อถกเถียงกันว่า**พระนิพพานเป็นอัตตาหรือไม่เป็นอัตตา**

เพราะว่า**พระนิพพานเป็นธรรมลุ่มลึก ยากที่จะเห็นได้ ผู้อื่นจะตรัสรู้ตามได้ยาก เป็นธรรมสงบ ระงับ ประณีต ไม่เป็นวิสัยที่หยั่งลงได้ด้วยความตรึก เป็นธรรมละเอียด อันบัณฑิตจะพึงรู้แจ้ง**[๑]

คณะของอาตมาจึงใคร่นำเสนอข้อมูลในเรื่อง **"พระนิพพาน"** เพื่อเสริมสร้างบรรยากาศแห่งความใฝ่รู้ใฝ่เห็นและแสวงปัญญา และเพื่อจรรโลงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้เกิดความมั่นคงถาวรและเจริญรุ่งเรืองตลอดกาลนาน

ในการพิจารณาเรื่อง **"พระนิพพาน"** ว่าเป็นอัตตาหรือไม่เป็นอัตตานี้ ต้องยืนอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงที่เป็นสัจธรรมที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ดีแล้วมีความบริสุทธิ์และยุติธรรมที่สุด และต้องมีความเคารพต่อพระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎกและมติที่แท้จริงของอรรถกถา กล่าวคือต้องพิจารณาให้ตรงประเด็นโดยเหตุโดยผล ไม่มีการบิดเบนอำพรางความ ต้องพิจารณาอย่างมีระบบและมีความเป็นระเบียบด้วยวิธีการที่ถูกต้องตามหลักวิชาการทางพระพุทธศาสนา คือเมื่อพิจารณาแล้ว**ต้องได้ข้อสรุปที่ชัดเจนสอดคล้องตรงกันหมดในหลักพระสัทธรรม**[๑] คือ **ปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม และปฏิเวธสัทธรรม (หรืออธิคมสัทธรรม)** นี้แหละจึงเป็นเหตุให้พระสัทธรรมดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงถาวรและมีความเจริญรุ่งเรืองตลอดกาลนาน ดังเช่นพระพุทธบิดรของเราได้ทรงกระทำเป็นแบบอย่างไว้ดีแล้ว

อีกประการหนึ่ง การพิจารณาที่ดีที่เป็นตัวประเด็นแท้ ๆ นั้น ต้องไม่แยกพิจารณาเรื่องการตรวจสอบหลักฐานในคัมภีร์แต่เพียงอย่างเดียว อาจจะทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงตามหลักพระสัทธรรมได้ เพราะไปพิจารณาด้วยการตีความแล้วทำความเข้าใจเอาเองโดยไม่ตรวจสอบกับผลการปฏิบัติ วิธีการที่ถูกต้องนั้น**ต้องตรวจสอบให้ถ่องแท้ มีความสอดคล้องตรงกันกับปริยัติ** (คัมภีร์หลัก) **ปฏิบัติ** และ**ปฏิเวธ** ดังกล่าวข้างต้น

ก่อนอื่นอาตมาและคณะใคร่เจริญพรถึง**หลักพิจารณาว่า ธรรมใดเป็นอนัตตา พึงพิจารณาลักษณะของธรรมนั้นว่า มี หรือเข้าอนัตตลักษณะ**[๒] ดังต่อไปนี้หรือไม่ ?

อนัตตลักษณะ คือ **ลักษณะที่เป็นอนัตตา**

๑. **แย้งต่ออัตตา (อตฺตปฏิกฺเขปโต**[๓]**)** คือ มีสภาวะที่ตรงกันข้ามกับความเป็นอัตตา

๒. **เป็นของสูญ (สุญฺญา/สุญฺญโต**[๔]**)** คือ ว่างเปล่าจากความเป็นสัตว์ บุคคล เรา เขา

๓. **เป็นสภาพหาเจ้าของมิได้ (อสฺสามิกา**[๕]**)** คือ ไม่เป็นของ ๆ ใคร

๔. **เป็นไปโดยหรือตามเหตุปัจจัย (สงฺขตโต/สงฺขตา/สงฺขตสฺส**[๖]**)** คือ เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยที่ปรุงแต่ง

๕. **ไม่เป็นไปในอำนาจ (อวสวตฺตนโต**[๗]**)**

และ**ยังมีหลักพิจารณาเหตุผลที่ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตาอีก** ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค ข้อ ๙๑ ตรัสไว้ ว่าดังนี้

รูปํ ภิกฺขเว อนิจฺจํ ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตา..... เวทนา อนิจฺจา ฯ สญฺญา ฯ

---

๑ ม.ม. ๑๓/๕๐๙/๔๖๑

๑ อํ. อฏฺ. ๓/๓๔๔

๒ วิ. มหา. ๔/๒๐/๒๔

๓ เถร. อฏฺ ๒/๒๘๓

๔ (สุญฺญา) ธมฺม. อฏฺ. ๗/๖๔ และ (สุญฺญโต) เถร. อฏฺ. ๒/๒๘๓

๕ ธมฺม. อฏฺ. ๗/๖๔

๖ (สงฺขตโต) ขุ. ปฏิ. ๓๑/๗๓๕/๖๓๓, (สงฺขตา) เนตฺติ อฏฺ. ๔๕ และ (สงฺขตสฺส) อํ. อฏฺ. ๒/๑๕๔

๗ เถร. อฏฺ. ๒/๒๘๓

สงฺขารา ฯ วิญฺญาณ อนิจฺจํ ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตา.....ฯ

แปลว่า: **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย รูปไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา.....เวทนาไม่เที่ยง .....สัญญาไม่เที่ยง.....สังขารไม่เที่ยง.....วิญญาณไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา.....ฯ**

ทีนี้เรามาพิจารณาข้อวิจารณ์ของท่านที่มีความเห็นแตกต่างกันได้เสนอข้อวินิจฉัยไว้ ๓ ประเด็นนั้น อาตมาพร้อมกับเพื่อนภิกษุขอร่วมแสดงทรรศนะวิจารณ์ในประเด็นต่าง ๆ ด้วย ดังนี้ :

๑. ตามที่มีผู้วิจารณ์ในประเด็นที่ว่า *"ไม่มีข้อความในอรรถกถาแห่งใดเลย (แม้แต่แห่งเดียว) ระบุลงไปว่า นิพพานเป็นอัตตา แต่ข้อความในอรรถกถาหลายแห่งระบุลงไปอย่างชัดเจนว่า นิพพานไม่เป็น อัตตา (เป็นอนัตตา)*

(และที่อรรถกถาว่า นิพพานเป็นอนัตตานั้น ท่านพูดครอบคลุมไม่จำกัดว่าเป็นนิพพานประเภทใด)"

ในประเด็นที่หนึ่งนี้น่าสนใจมาก จะขอแยกออกเป็น ๓ ประเด็นย่อย ดังนี้ :

๑.๑ ที่กล่าวว่า **"ข้อความในอรรถกถาหลายแห่งระบุลงไปอย่างชัดเจนว่านิพพานไม่เป็นอัตตา (เป็นอนัตตา)"**

จากการค้นหาตรวจดูพระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์หลักชั้นแรกของฝ่ายเถรวาท **ก็ไม่เห็นปรากฏ ณ ที่ใดว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสโดยตรงว่านิพพานเป็นอนัตตา**

แม้ในคัมภีร์ที่รองลงมาคือ อรรถกถา ปรากฏมีหลายแห่งที่ต่างก็แสดงว่า **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา** ท่านกล่าวทำนิพพานไว้ภายในชื่อว่าเป็นอนัตตา เพราะอรรถว่าไม่เป็นไปในอำนาจ

ดังมีปรากฏอยู่ในคัมภีร์สัทธัมมัปปโชติกา อรรถกถาขุททกนิกาย มหานิทเทสและจูฬนิทเทส และคัมภีร์สัทธัมมัปปกาสินี อรรถกถาขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ดังนี้ :

หลักฐานแห่งแรก อรรถกถาขุททกนิกาย มหานิทเทส หน้า ๒๑๙ แสดงว่า

สพฺเพ ธมฺมาติ นิพฺพานมฺปิ อนฺโตกริตฺวา วุตฺตา ฯ **อนตฺตา** อวสวตฺตนฏฺเฐน ฯ

แปลว่า : บทว่า **สพฺเพ ธมฺมา** ท่านกล่าวทำนิพพานไว้ ภายใน ฯ ชื่อว่าเป็นอนัตตา เพราะอรรถว่าไม่เป็นไปในอำนาจ ฯ

หลักฐานแห่งที่สอง อรรถกถาขุททกนิกาย จูฬนิทเทส หน้า ๘ แสดงว่า

สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ นิพฺพานํ อนฺโตกริตฺวา วุตฺตํ ฯ

แปลว่า : บทว่า **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา** ท่านกล่าวทำนิพพานไว้ภายใน ฯ

หลักฐานแห่งที่สาม อรรถกถาขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ภาค ๑ หน้า ๖๘ แสดงว่า

สพฺเพ ธมฺมาติ นิพฺพานมฺปิ อนฺโต กตฺวา วุตฺตา ฯ **อนตฺตาติ** อวสวตฺตนฏฺเฐน ฯ

แปลว่า : บทว่า **สพฺเพ ธมฺมา** ท่านกล่าวทำนิพพานไว้ภายใน ฯ ชื่อว่าเป็นอนัตตา เพราะอรรถว่าไม่เป็นไปในอำนาจ ฯ

ที่พระพุทธองค์ตรัสว่าธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา แล้วพระอรรถกถาจารย์ได้แสดงความหมายของคำว่าธรรมทั้งปวงรวมนิพพานเข้าไว้ด้วยนั้น อรรถกถาท่านได้แสดงความหมายจำกัดความลงต่อไปอีกว่า **ที่ชื่อว่าเป็นอนัตตา ก็เพราะโดยความที่ไม่เป็นไปในอำนาจ** กล่าวคือ**เพราะใคร ๆ ไม่อาจให้เป็นไปในอำนาจว่า "ธรรมทั้งปวงจงอย่าแก่ อย่าตาย"** ได้เลย **ซึ่งนั้นก็แสดงว่าท่านหมายเอาแต่เฉพาะสังขารธรรมที่เข้าอนัตตลักษณะเท่านั้นนั่นเองว่าเป็นอนัตตา** ส่วนหลักฐานอีกแห่งหนึ่งคือ

หลักฐานแห่งที่สี่ อรรถกถาขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ภาค ๒ หน้า ๓๖๙ แสดงว่า

ปรมตฺถนฺติ สงฺขตาสงฺขตานํ อคฺคภูตตฺตา อุตฺตมตฺถํ ฯ ลิงฺควิปลฺลาสวเสน นปุํสกวจนํ ฯ นิพฺพานสฺส จ สุญฺญตฺตา อนตฺตตฺตา จ อิมสฺมึ ทฺวเย ปฏิโลมปริยาโย น วุตฺโต ฯ

แปลว่า : บทว่า **ปรมตฺถํ** ความว่า มีประโยชน์อย่างสูงสุด เพราะเป็นธรรมชาติเลิศกว่าสังขตะและอสังขตะ ฯ เป็นนปุงสกลิงค์ เพราะลิงควิปลาส ฯ ท่านไม่กล่าวปริยายโดยปฏิโลมในสองบทนี้ เพราะนิพพานเป็นธรรมชาติสูญและเป็นอนัตตา ฯ

นี้ท่านได้แสดงเหตุที่ไม่กล่าวปริยายโดยปฏิโลม ก็เพราะว่า **นิพพานเป็นธรรมชาติสูญ**และ**เป็นอนัตตา**

ที่พระอรรถกถาจารย์กล่าวพระนิพพานเป็นคำกลาง ๆ ว่าเป็นธรรมชาติสูญและเป็นอนัตตา นี้ย่อมหมายความแต่เฉพาะเบญจขันธ์ (อุปาทิ) ซึ่งเป็นสังขารธรรมของพระอรหันต์ผู้บรรลุสอุปาทิเสสนิพพานเท่านั้น ไม่ได้หมายความรวมถึงพระนิพพานธาตุด้วย เพราะว่า

ก) พระนิพพานธาตุนั้นแม้ไม่ต่างกันโดยปรมัตถ์ แต่ก็ต่างกันโดยปริยาย คือ **สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ ๑** และ**อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ๑**

ดังมีหลักฐานปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ ข้อ ๒๒๒ ที่ตรัสว่า

เทฺวมา ภิกฺขเว นิพฺพานธาตุโย, กตมา เทฺว, สอุปาทิเสสา จ นิพฺพานธาตุ อนุปาทิเสสา จ นิพฺพานธาตุ ฯ

แปลว่า : **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นิพพานธาตุมี ๒ ประการ,๒ ประการ**

เป็นไฉน, คือ สอุปาทิเสสนิพพาน-ธาตุ ๑ อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ๑

และในคัมภีร์ปรมัตถทีปนี อรรถกถาขุททกนิกาย อิติวุตตกะ หน้า ๑๘๘ แสดงไว้ว่า

ยทิปิ ตสฺสา ปรมตฺถโต เภโท นตฺถิ, ปริยาเยน ปน ปญฺญายตีติ ตํ ปริยายเภทํ สนฺธาย "**เทฺวมา ภิกฺขเว นิพฺพานธาตุโย**ติ วตฺวา ยถาธิปฺเปตํ ปเภทํ ทสฺเสตุํ "**สอุปาทิเสสา**ติอาทิ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ ตณฺหาทีหิ ผลภาเวน อุปาทียตีติ **อุปาทิ, ขนฺธปญฺจกํ** ฯ อุปาทิเยว เสโสติ **อุปาทิเสโส**, สห อุปาทิเสเสนาติ **สอุปาทิเสสา** ฯ ตทภาวโต **อนุปาทิเสสา** ฯ

แปลว่า : แม้ผิว่า นิพพานธาตุนั้นไม่ต่างกันโดยปรมัตถ์, แต่ปรากฏโดยปริยาย เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า "**เทฺวมา ภิกฺขเว นิพฺพานธาตุโย**" ดังนี้ ทรงหมายถึงความต่างกันโดยปริยายนั้น เพื่อทรงแสดงถึงประเภทตามพระประสงค์ จึงตรัสคำมีอาทิว่า "**สอุปาทิเสสา**" ดังนี้ ฯ

ในบทเหล่านั้น **ขันธปัญจก** ชื่อว่า**อุปาทิ** เพราะให้เกิดโดยความเป็นผลจากกิเลสทั้งหลายมีตัณหาเป็นต้น ฯ อุปาทิที่เหลือ ชื่อว่า **อุปาทิเสสะ**, ชื่อว่า**สอุปาทิเสสา** เพราะพร้อมกับอุปาทิเสสะ ฯ เพราะความไม่มีสอุปาทิเสสะนั้น ชื่อว่า**อนุปาทิเสสา** ฯ

นี้ก็คือคำกลาง ๆ ว่า "**นิพพาน**" นั้นมีความหมายที่แตกต่างกันโดยปรมัตถ์และโดยปริยาย ว่า

โดยปรมัตถ์ ก็คือ **พระนิพพานธาตุแท้ ๆ**

โดยปริยายมี ๒ คือ **สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ ๑** และ **อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ๑**

สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ คือ พระนิพพานธาตุของพระอรหันต์ที่ยังครองเบญจขันธ์ (มีอุปาทิเหลือ) อยู่ กล่าวคือยังมีชีวิตอยู่ ส่วน **อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ** นั้นคือ พระนิพพานธาตุของพระอรหันต์ที่ไม่มีอุปาทิเหลือ กล่าวคือดับขันธ์ (ตาย) แล้วนั่นเอง

นิพพานธาตุแท้ ๆ นั้น ไม่ต่างกันโดยปรมัตถ์ เป็นอสังขต-ธาตุ อสังขตธรรม และ**เป็นอมตธรรม ที่มีอสังขตลักษณะ** ได้แก่ ความเกิดไม่ปรากฏ ๑ ความเสื่อมไม่ปรากฏ ๑ เมื่อตั้งอยู่ ความแปรไม่ปรากฏ ๑ ซึ่ง**มีสภาวะตรงข้ามกับสังขตลักษณะ** และ**ไม่มีอนัตตลักษณะ**เลย จึงไม่เป็น**อนัตตา**แต่อย่างใด และกลับมี

สภาพเที่ยง (นิจฺจํ) เป็นบรมสุข (ปรมํ สุขํ) และ**ยั่งยืน (ธุวํ) เป็นอัตตาวิมุตติ เอาเป็นที่พึ่ง** และ**เป็นสรณะ** (อตฺตทีปา อตฺตสรณา) **ได้ตลอดไป**

เพราะเหตุนั้น พระอรหันต์เมื่อดับขันธ์เข้าอนุปาทิเสสนิพพาน ท่านก็ตายแต่เบญจขันธ์ ส่วนนิพพานธาตุของท่านหาได้ตายด้วยไม่ เพราะว่าพระนิพพานธาตุเป็นอมตธรรม จึงสถิตยั่งยืนอยู่ในอายตนนิพพาน[๑] นั่นเอง

นิพพานธาตุแท้ ๆ ที่ว่านี้ก็คือ **ธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตตผลแล้ว** เป็น**อัตตาวิมุตติ** เป็น**ผู้ทรงสภาวะนิพพาน ที่เที่ยง เป็นบรมสุข** และ**ยั่งยืนตลอดไป จะเป็นอนัตตาไม่ได้**

ที่ว่านิพพานธาตุเป็นธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตตผลแล้วนั้นก็เพราะว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ ต่างแสดงว่าเป็นธรรมกายด้วยกันทั้งนั้น ดังปรากฏหลักฐานเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้ :

๑.) พระพุทธองค์ตรัสว่า "**ธรรมกายเป็นชื่อของตถาคต**" ดังนี้ :

ตถาคตสฺส เหตํ วาเสฏฺฐา อธิวจนํ **ธมฺมกาโย** อิติปิ พฺรหฺมกาโย อิติปิ ธมฺมภูโต อิติปิ พฺรหฺมภูโต อิติปิ[๒] ฯ

แปลว่า : ดูก่อนวาเสฏฐะ และภารทวาชะ เพราะคำว่า **ธรรมกาย**ก็ดี ว่าพรหมกายก็ดี ว่าธรรมภูตก็ดี ว่าพรหมภูตก็ดี **เป็นชื่อของตถาคต** ฯ

๒.) พระพุทธองค์ตรัสว่า "**พระปัจเจกพุทธเจ้ามีธรรมกายมาก**" ดังนี้ :

มหนฺตธมฺมา **พหุธมฺมกายา** จิตฺติสฺสรา สพฺพทุกฺโขฆติณฺณา[๓] ฯ

แปลว่า : มีธรรมใหญ่ **มีธรรมกายมาก** มีจิตเป็นอิสระ ข้ามห้วงทุกข์ทั้งปวงได้ ฯ

๓.) พระอรหันต์ท่านกล่าวว่า "**ธรรมกายของท่านอันพระพุทธเจ้าให้เจริญแล้ว**" ดังนี้ :

อานนฺทิโย **ธมฺมกาโย** มม สํวทฺธิโต ตยา[๔] ฯ

แปลว่า : **ธรรมกาย**อันน่าเพลิดเพลินของหม่อมฉัน อันพระองค์ทำให้เจริญเติบโตแล้ว ฯ

นอกจากนี้**ยังมีหลักฐานอรรถกถาแสดง**ว่า**ธรรมกาย**นี้เอง ที่**เป็นอัตตา**อีกด้วย ดังปรากฏในคัมภีร์ปรมัตถทีปนี อรรถกถาขุททกนิกาย จริยาปิฎก หน้า ๓๒๔ ว่า

ปรํ วา **อตฺตภูตโต ธมฺมกายโต** อญฺญํ ปฏิปกฺขํ วา ตทนตฺถกรํ กิเลสโจรคณํ มินาติ หึสตีติ **ปรโม** ฯ

แปลว่า : อีกอย่างหนึ่งบารมีย่อมทำลายปฏิปักษ์อื่นจาก**ธรรมกายที่เป็นอัตตา** หรือย่อมทำลายหมู่โจรคือกิเลสที่ทำความพินาศแก่**ธรรมกายที่เป็นอัตตา**นั้น เหตุนั้น จึงชื่อว่า**ปรมะ** ฯ

เพราะฉะนั้น **พระนิพพานธาตุแท้ ๆ จึงไม่เป็นอนัตตา** และ**กลับเป็นอัตตาวิมุตติ** ดังที่พระเดชพระคุณ**หลวงพ่อสด จันทสร-**

๒ ที. ปา. ๑๑/๕๕/๙๒
๓ ขุ. อป. ๓๒/๒/๒๐
๔ ขุ. อป. ๓๓/๑๕๗/๒๘๔

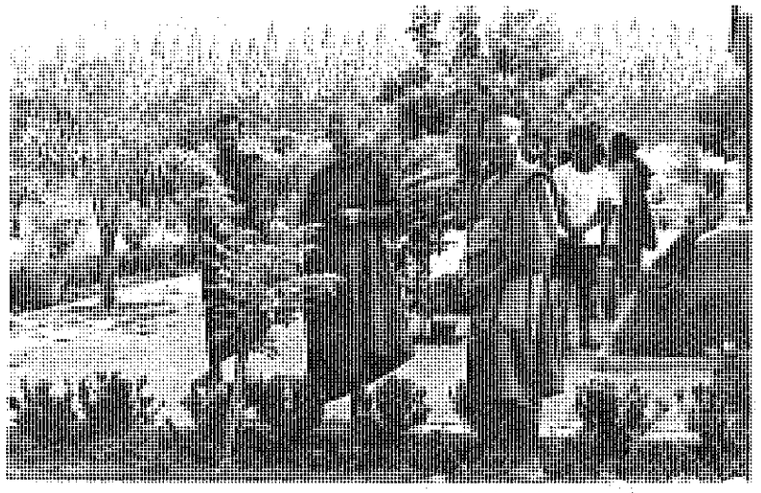

มหาเถระ พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อวัดปากน้ำ) ได้แสดงพระธรรมเทศนาเรื่อง "**ติลักขณาทิคาถา**" ไว้เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๙๗ จากหนังสือชีวประวัติผลงาน รวมพระธรรมเทศนา ๖๓ กัณฑ์ หน้า ๔๑๔ ยกความมาตอนหนึ่งว่า

*"แต่ว่า**กายทั้งแปดกายอยู่ในภพ**[๑] นั้น **ตน**ก็เป็นโดย**สมมุติธรรม**ก็เป็นโดย**สมมุติ**เหมือนกัน ไม่ใช่วิมุตติทั้งนั้น **ส่วนตนและธรรมที่เป็นธรรมกาย** โสดาทั้งหยาบทั้งละเอียด สกทาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด อนาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด **นี่แหละ เป็นพวกวิมุตติทั้งนั้น แต่ไม่ใช่วิมุตติขาดเด็ดลงไป วิมุตติขาดเด็ดก็ได้แก่ พระอรหัต ตนก็เป็นวิมุตติขาดเด็ดทีเดียว ส่วนธรรมก็ วิมุตติขาดเด็ดทีเดียว หมดจากสังโยชน์เบื้องต่ำเบื้องสูงหมด หลุดไปหมดทีเดียว นี่ได้ชื่อว่า เป็นตน เป็น นิจฺจํ สุขํ อตฺตา** เข้าถึงพระอรหัตทีเดียว นี่แหละ แน่แท้ไม่ต้องสงสัย....."*

พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัด ปากน้ำท่านรู้จักธรรมกายดีทั้งโดยทางปริยัติและทั้งทางปฏิบัติ ท่านจึงได้แสดงออกอย่างชัดเจนไม่มีความสงสัยเลยในข้อนี้ ไม่ใช่อย่างท่านที่รู้จักธรรมกายโดยสักแต่ว่ารู้ทางปริยัติ จึงอธิบายความธรรมมั่วไปหมด พูดสับสนปนเปสาดไปสาดมาวนอยู่ในคำพูดของตนเอง หาทางออกไม่เจอ

ข) ส่วนพระนิพพานธาตุโดยปริยาย คือ **สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ** ๑ และ**อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ** ๑ นั่นแหละที่แตกต่างกัน ในข้อที่ว่า

สอุปาทิเสสนิพพานธาตุนั้น คือ**นิพพานธาตุของพระอรหันต์ผู้ยังครองขันธ์** ๕ (อุปาทิ) **คือท่านยังมีชีวิตอยู่** และ**ธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตตผลของท่านนั่นเองเป็นพระนิพพานธาตุ** แต่**เบญจขันธ์** (อุปาทิ) **ของพระอรหันต์บุคคล เท่านั้นแหละที่เป็นสังขตธาตุ สังขตธรรมซึ่ง มีสังขตลักษณะ** คือ มีความเกิดปรากฏ ๑ มีความเสื่อมปรากฏ ๑ เมื่อตั้งอยู่มีความ แปรปรากฏ ๑ เป็น **มตธรรม** คือ ธรรมที่ต้องตาย **เข้าอนัตตลักษณะ** ดังกล่าวข้างต้นทุกประการ

แม้อรรถกถาจะได้แสดงด้วยคำกลาง ๆ ว่านิพพานเป็นอนัตตา ก็ย่อมหมายถึง **สอุปาทิเสสนิพพาน เฉพาะในส่วนที่เป็นเบญจขันธ์** (อุปาทิ) **ของพระอรหันต์บุคคลเท่านั้นเองที่เป็นอนัตตา** เพราะ **เบญจขันธ์** (อุปาทิ) **เป็นสังขารธรรมที่มีสังขตลักษณะและเข้าอนัตตลักษณะครบถ้วน ส่วนนิพพานธาตุ ของท่านเป็นอสังขตธรรม เป็น อมตธรรม ไม่มีอนัตตลักษณะเลย จึงเป็นอนัตตาไม่ได้**

พระอรหันต์แม้จะดับขันธ์เป็น**ขันธปรินิพพาน** หรือ**อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ นิพพานธาตุแท้ ๆ** คือ **ธรรมกายที่บรรลุอรหัตตผลแล้วของท่านก็หาได้ตายด้วยไม่** เพราะ**เป็นอมตธรรม** ซึ่ง**ไม่มีอนัตตลักษณะเลย จึงไม่เป็นอนัตตาแต่อย่างใด**

ค) ที่อรรถกถาแสดงว่านิพพานเป็นธรรมชาติสูญนั้นก็สูญจากสังขารทั้งปวง ชื่อว่า "**อัคคสูญ**"[๒] คือ ความสูญที่เป็นเลิศจากตนและสิ่งที่เนื่องด้วยตน ดังปรากฏในคัมภีร์สัทธัมมัปปกาสินี อรรถกถาขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ภาค ๒ หน้า ๒๗๙ ดังนี้

อคฺคญฺจ ตํ อตฺตตฺตนิเยหิ สพฺพสงฺขาเรหิ วา สุญฺญญฺจาติ **อคฺคสุญฺญํ** ฯ

แปลว่า : ชื่อว่าอัคคสูญ เพราะอัคคบทนั้น เป็นเลิศจากตนและสิ่งที่เนื่องด้วยตนและอีกอย่างหนึ่งสูญจากสังขารทั้งปวง ฯ

พวกอาตมาได้สอบถามผู้รู้ในทางปฏิบัติจึงเข้าใจแจ่มแจ้งว่า สำหรับผู้ทำนิโรธ (ไม่ใช่นิโรธสมาบัติ) ดับสมุทัย ปหานอกุศลจิตของกายโลกียะ **ออกจากสังขารนิมิต**และ**ตัณหาปวัตติ** ชื่อว่า **อุภโตวุฏฐาน** คือ **ออกจากภาคทั้งสอง** โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีของพระอรหันต์ผู้บรรลุสอุปาทิเสสนิพพานทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่นั้น พระ**นิพพานธาตุ**จึงชื่อว่า "**วิสังขาร**" และ ชื่อว่า**เป็นธรรมชาติสูญเพราะสูญจากสังขารและตัณหาปวัตติ** แม้ ยังครองเบญจขันธ์คือยังมีชีวิตอยู่ ก็เป็นเหมือนมะขามล่อน กล่าวคือ เปลือกนอกคือเบญจขันธ์อยู่ส่วนเปลือกนอก ส่วนเนื้อในคือธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตตผล กล่าวคือ นิพพานธาตุของท่านก็สักว่าตั้งอยู่กับเบญจขันธ์นั้น จึงเป็นธรรมชาติสูญจากเบญจขันธ์ (อุปาทิ) อันเป็น สังขารธรรมนั้น

แต่สำหรับพระอรหันต์ที่ดับขันธ์เข้าอนุปาทิเสสนิพพานคือตายแล้ว ชื่อว่า**ขันธปรินิพพาน**นั้น จึงยังคงมี**พระนิพพานธาตุ** คือ **ธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตตผลแท้ ๆ ซึ่งเป็นอมตธรรม สถิตยั่งยืนอยู่ในอายตนนิพพาน** จึงชื่อว่า "**ปรมัตถสูญ**"[๒] คือความสูญอันเป็นประโยชน์อย่างสูงสุด เพราะ**ไม่มีสังขาร พระนิพพานธาตุ คือธรรมกายที่บรรลุอรหัตตผล หาได้สูญไปด้วยไม่** ดังปรากฏในคัมภีร์สัทธัมมัปปกาสินี อรรถกถาขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ภาค ๒ หน้า ๒๘๐ ดังนี้

ปรมตฺถสุญฺญนฺติ สพฺพสงฺขาราภาวโต อุตฺตมตฺถภูตํ สุญฺญํ ฯ

แปลว่า : บทว่า **ปรมตฺถสุญฺญํ** คือ ความสูญอันเป็นประโยชน์อย่างสูงสุด เพราะไม่มีสังขารทั้งปวง ฯ

เพราะเหตุนั้น พระอรรถกถาจารย์จึงแสดงว่า

"บทว่า **ปรมตฺถํ** ความว่า มี

๑ ปฏิ. อฏฺ. ๒/๒๘๖

๒ ปฏิ. อฏฺ. ๒/๒๘๖

ประโยชน์อย่างสูงสุด เพราะเป็นธรรมชาติเลิศกว่าสังขตะ และอสังขตะ ฯ เป็นนปุงสกลิงค์เพราะลิงควิปลาส ฯ **ท่านไม่กล่าวปริยายโดยปฏิโลมในสองบทนี้** เพราะนิพพานเป็นธรรมชาติสูญและเป็นอนัตตา ฯ" ซึ่งหมายถึง**อัคคสูญ**และ**ปรมัตถสูญ** คือ **สูญจากสังขารทั้งปวง** และ**โดยที่สุดคือสูญเพราะไม่มีสังขาร มิใช่ว่าพระนิพพานธาตุแท้ ๆ นั้นสูญ ในความหมายว่าเป็นของสูญ** เพราะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย และ**ไม่เป็นไปในอำนาจ**ว่า ธรรมทั้งปวง จงอย่าแก่ อย่าตาย **อันเป็นอนัตตลักษณะของสังขารธรรมแต่ประการใด**

๑.๒ ส่วนในประเด็นที่ท่านผู้แสดงทรรศนวิจารณ์กล่าวว่า "**และที่อรรถกถาว่า นิพพานเป็นอนัตตานั้น ท่านพูดครอบคลุมไม่จำกัดว่าเป็นนิพพานประเภทใด**" นั้น ก็เป็นอันเข้าใจได้จากคำอธิบายที่กล่าวมาแล้วว่า

"**นิพพาน**" นั้น แม้อรรถกถาท่านจะกล่าวโดยไม่จำกัดว่าเป็นนิพพานประเภทใด ผู้มีปัญญา

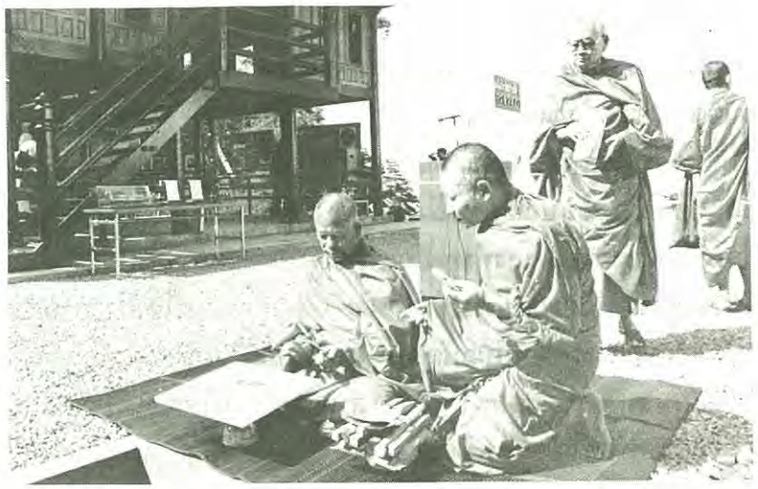

พึงเข้าใจได้เลยว่า **โดยปรมัตถ์หมายถึงนิพพานธาตุแท้ ๆ ซึ่งเป็นธรรมชาติสูญ** คือ **อัคคสูญ** คือ**เป็นเลิศเพราะสูญจากสังขาร** และ**ปรมัตถสูญ** คือ**ความสูญอันเป็นประโยชน์สูงสุดเพราะไม่มีสังขาร ไม่ใช่นิพพานธาตุสูญเหมือนสังขารที่สูญเพราะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย** และ**ไม่ใช่เป็นอนัตตาเพราะเข้าอนัตตลักษณะ แต่อย่างใดเลย**

แต่ "**นิพพาน**" โดยปริยายคือ**สอุปาทิเสสนิพพานนั้นเองในส่วนเฉพาะที่เป็นเบญจขันธ์** (อุปาทิ) **อันเป็นสังขารของพระอรหันต์ผู้บรรลุสอุปาทิเสสนิพพานธาตุเท่านั้นเองที่เป็นอนัตตา เพราะเบญจขันธ์** (อุปาทิ) **เป็นสังขารธรรมที่มีสังขตลักษณะ** และ**เข้าอนัตตลักษณะจึงเป็นอนัตตา**

ส่วน**นิพพานธาตุ**โดยปรมัตถ์ของท่านผู้บรรลุทั้งสอุปาทิเสสนิพพานและอนุปาทิเสสนิพพานนั้น **เป็นอมตธรรม เป็นอสังขตธรรม ที่มีอสังขตลักษณะ** และ**ไม่เข้าอนัตตลักษณะเลย จะเป็นอนัตตาไม่ได้**

เพราะเหตุนี้ พระเดชพระคุณหลวงพ่อ**พระมหาบัว ญาณสัมปันโน** ได้แสดงพระธรรมเทศนาเรื่อง "**การเสกสรรปั้นยอของกิเลส**" เทศน์อบรมพระและฆราวาส ณ วัดป่าอุดมสมพร จังหวัดสกลนคร

เมื่อวันที่๒๐ มกราคม ๒๕๒๔ จากหนังสือศาสนธรรมปลุกคนให้ตื่น หน้า ๓๐๓ ยกความมาตอนหนึ่งว่า

"คำว่านิพพานเป็นสุขอย่างยิ่งนั้น หมายถึงสุขในหลักธรรมชาติของความบริสุทธิ์แห่งใจนั้นแล ไม่ได้เป็นความสุขแบบสมมุติทั้งหลาย ดังสุขเวทนาที่มีอยู่ภายในกายภายในจิตของสามัญชนทั่วไป นี่เรียกว่าสุขในขั้นสมมุติ มีอยู่ทั้งทางกายและจิตใจ ส่วนพระอรหันต์ท่านผู้สิ้นกิเลสแล้วนั้น ท่านมีเพียงทุกข์ทางกายเท่านั้น ในจิตของท่านไม่มีทั้งทุกขเวทนาและสุขเวทนา อุเปกขาเวทนาเหลืออยู่ในนั้นเลย ***เพราะฉะนั้น*** *คำว่า* ***ปรมํ สุขํ จึงไม่ใช่สุขเวทนาที่โลกทั้งหลายอาจเอื้อมถึงอยู่*** *นั้นไม่ใช่โลกที่กิเลสอาจเอื้อมถึงได้* ***เป็นธรรมชาติแห่งความสุขของจิตบริสุทธิ์ล้วน ๆ ต่างหาก*** *นั่นแลท่านว่า* ***นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ*** *เป็นสุขในหลักธรรมชาติที่มีอยู่กับความบริสุทธิ์นั้น* ***สุขนี้จึงไม่มีคำว่าอนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา เข้าไปแทรกได้เลย เพราะ อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา เป็นสมมุติ*** *ต้องอยู่ในวงสมมุติ นอกไปจากสมมุติไม่ได้* ***ส่วน ปรมํ สุขํ นั้นนอกวงสมมุติไปแล้ว ท่านให้ชื่อว่าวิมุตติ.....***"

นี้ก็แสดงให้เห็นว่า **ผลการปฏิบัติของพระมหาเถระผู้สุปฏิปันโนผู้ได้ศึกษาอบรมภาคปริยัติและปฏิบัติพระสัทธรรมมาด้วยดีแล้ว มีความสอดคล้องตรงกันหมดกับพระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎก และมติของอรรถกถาที่แท้จริง**

๑.๓ ส่วนประเด็นที่ว่า "**ไม่มีข้อความในอรรถกถาแห่งใดเลย (แม้แต่แห่งเดียว) ระบุลงไปว่านิพพานเป็นอัตตา**" นั้น

แม้ในอรรถกถาไม่แสดงไว้โดยตรงว่านิพพานเป็นอัตตาก็จริง แต่ก็**ปรากฏมีพระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎกพร้อมกับอรรถกถาที่อธิบายความพระไตรปิฎกนั้น ๆ ได้แสดงโดยปริยายว่าพระนิพพานซึ่งเป็นโลกุตตรธรรมนั่นแหละเป็นอัตตา(อตฺตาวิมุตฺติ)** ดังปรากฏหลักฐานต่อไปนี้

แห่งแรก ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค ข้อ ๓๓ แสดงถึงพระธรรมเทศนาที่ตรัสสอนแก่ภิกษุทั้งหลาย ณ เมืองมาตุลในแคว้นมคธว่าจง**พึ่งตนพึ่งธรรม** แล้วทรงสอนให้พิจารณากาย เวทนา จิต และธรรม

แห่งที่สอง ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค ข้อ ๘๗ แสดงถึงพระธรรมเทศนาที่ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีใกล้พระนครสาวัตถีว่า**จงพึ่งตนพึ่งธรรม** แล้วทรงสอนให้พิจารณาธรรมโดยแยบคาย

พระไตรปิฎกทั้ง ๒ แห่ง ได้แสดงธรรมที่ตรัสถึงการพึ่งตนพึ่งธรรมมีความคล้ายกัน จะยกมาแสดงแห่งหนึ่งว่า

อตฺตทีปา ภิกฺขเว วิหรถ อตฺตสรณา อนญฺญสรณา ธมฺมทีปา ธมฺมสรณา อนญฺญสรณา ฯ

แปลว่า : **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีตนเป็นที่พึ่ง มีตนเป็นสรณะ ไม่มีสิ่งอื่นเป็นสรณะ จงเป็นผู้มีธรรมเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นสรณะ ไม่มีสิ่งอื่นเป็นสรณะ อยู่เถิด ฯ**

จากความในพระไตรปิฎกทั้ง

๒ นี้ พระอรรถกถาจารย์แสดงความหมายของคำว่า "**อตฺตทีปา**" (มีตนเป็นที่พึ่ง) และ "**อตฺตสรณา**" (มี**ตน**เป็นสรณะ) ไว้ในคัมภีร์สุมังคลวิลาสินี อรรถกถาทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค ภาค ๓ หน้า ๓๐ และคัมภีร์ สารัตถัปปกาสินี อรรถกถาสังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค ภาค ๒ หน้า ๒๙๔ มีความคล้ายกันดังนี้ :

อตฺตทีปาติ อตฺตานํ ทีปํ ตาณํ เลณํ คตึ ปรายนํ ปติฏฺฐํ กตฺวา วิหราถาติ อตฺโถ ฯ **อตฺตสรณาติ** อิทํ ตสฺเสว เววจนํฯ อนญฺญสรณาติ อิทํ อญฺญสรณปฏิกฺเขปวจนํ ฯ น หิ อญฺโญ อญฺญสฺส สรณํ โหติ, อญฺญสฺส วายาเมน อญฺญสฺส อสุชฺฌนโต ฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ : "**อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ, โก หิ นาโถ ปโร สิยาติ** ฯ เตนาห "**อนญฺญสรณาติ** ฯ **โก ปเนตฺถ อตฺตา นาม ? โลกิยโลกุตฺตโร ธมฺโม** ฯ เตนาห "**ธมฺมทีปา ธมฺมสรณา อนญฺญสรณาติ** ฯ

แปลว่า : คำว่า **อตฺตทีปา** ความว่า พวกเธอจงทำตนให้เป็นเกาะ เป็นที่ต้านทาน เป็นที่กำบังเป็นคติ เป็นที่ไปเบื้องหน้า เป็นที่พึ่ง อยู่เถิด ฯ คำว่า **อตฺตสรณา** นี้เป็นไวพจน์ของคำว่า **อตฺตทีปา** นั่นเองฯ คำว่า **อนญฺญสรณา**นี้.

เป็นคำปฏิเสธที่พึ่งอย่างอื่นฯ ด้วยว่า คนอื่นจะเป็นที่พึ่งแก่คนอื่นหาได้ไม่ เพราะคนอื่นจะบริสุทธิ์ด้วยความพยายามของคนอื่นไม่ได้

สมจริงดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า "**ตนแลเป็นที่พึ่งของตน คนอื่นใครเล่าจะป็นที่พึ่งได้**"ฯ เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า "**อนญฺญสรณา**" ฯ

ถามว่า ก็ในคำว่า **อตฺตทีปา** นี้ อะไรเล่าชื่อว่า**ตน** ?

แก้ว่า **โลกิยธรรมและโลกุตตรธรรม (ชื่อว่าตน)** ฯ

ด้วยเหตุนี้แล พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า "**ธมฺมทีปา ธมฺมสรณา อนญฺญสรณา**" ฯ

แห่งที่สาม อรรถกถาก็ได้แสดงไว้ในคัมภีร์ปรมัตถทีปนี อรรถกถาขุททกนิกาย จริยาปิฎก หน้า ๓๒๔ ว่า

ปรํ วา **อตฺตภูตโต ธมฺมกายโต** อญฺญํ ปฏิปกฺขํ วา ตทนตฺถกรํ กิเลสโจรคณํ มินาติ หึสตีติ **ปรโม** ฯ

แปลว่า : อีกอย่างหนึ่ง บารมีย่อมทำลายปฏิปักษ์อื่นจาก**ธรรมกายที่เป็นอัตตา** หรือย่อมทำลายหมู่โจรคือกิเลสที่ทำความพินาศแก่**ธรรมกายที่เป็นอัตตา**นั้น เหตุนั้นจึงชื่อว่า**ปรมะ** ฯ

จะเห็นว่าพระอรรถกถาจารย์ได้แสดงความมุ่งหมายไว้ชัดเจนที่สุดว่า**ตน (อตฺตา) มีทั้งที่เป็นโลกิยธรรมและโลกุตตรธรรม** คือ **มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน**

๑ เพื่อแสดงว่าให้อาศัย**อัตตาสมมุติ** (ตนโลกียะ) ปฏิบัติธรรมอันมีสติปัฏฐาน ๔ เป็นต้น เพื่อให้เข้าถึง ได้รู้ - เห็น และเป็น**อัตตาวิมุตติ** (ตนโลกุตตระ) โดยปรมัตถ์ ก็คือ **นิพพานธาตุ** คือ**ธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตตผลแล้ว** ชื่อว่าบรรลุ **สอุปาทิเสสนิพพาน** และ**อนุปาทิเสสนิพพาน**ที่เป็น**อมตธรรม** ชื่อว่า**อัคคสูญ** คือ สูญอย่างเลิศ (จากสังขาร) และ**ปรมัตถสูญ** คือ สูญอย่างมีประโยชน์สูงสุด (เพราะ ไม่มีสังขาร) นั่นเอง

เพราะฉะนั้น จึงสรุปตามมติของอรรถกถาได้ว่า**พระอรรถกถาจารย์แสดงมติไว้ว่าพระนิพพานอันเป็นโลกุตตรธรรมนั้นเองที่เป็นอัตตาแท้ จึงเอาเป็นที่พึ่งเป็นสรณะที่ยั่งยืน (ธุวํ) ได้อย่างแน่นอนที่สุด**

นอกจากนี้**ผลการปฏิบัติของพระมหาเถระผู้สุปฏิปันโนผู้ได้ศึกษาอบรมทั้งภาคปริยัติและปฏิบัติพระสัทธรรมมาดีแล้ว ก็ได้แสดง**ผลการปฏิบัติในเรื่อง "**อัตตา**" นี้ **สอดคล้องตรงกันกับพระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎกและมติของอรรถกถานี้ทุกประการ** ดังต่อไปนี้

(๑.) พระเดชพระคุณ **หลวงพ่อสด จันทสรมหาเถระ พระมงคลเทพมุนี** (หลวงพ่อวัดปากน้ำ) ได้แสดงพระธรรมเทศนาเรื่อง "**สิ่งที่เป็นเกาะเป็นที่พึ่งของตน**" เมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๔๙๖ จากหนังสือชีวประวัติผลงาน รวมพระธรรมเทศนา ๖๓ กัณฑ์ หน้า ๖๒ ยกความมาตอนหนึ่งว่า

*"พระองค์ก็ทรงแสดงถึง**ตัว**ซึ่งตรงกันกับ **อตฺตทีปา อตฺตสรณา อนญฺญสรณา ธมฺมทีปา ธมฺมสรณา อนญฺญสรณา** เมื่อเข้าใจดังนี้ ขอเชิญท่านทั้งหลายจงเงี่ยโสตวิถีทั้งสองของอาตมะลงรองรับรสพระธรรมเทศนาในเรื่อง**สิ่งที่เป็นเกาะเป็นที่พึ่งของตัว**สืบต่อไป*

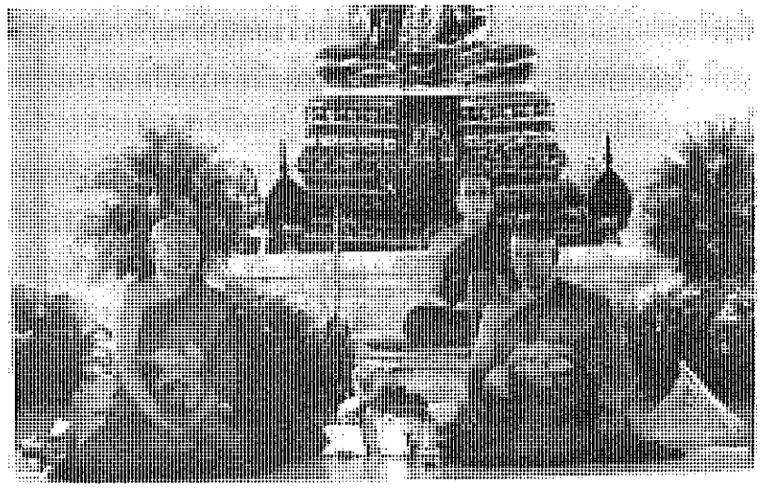

*แปลตามวาระพระบาลีว่า **อตฺตทีปา** มีตนเป็นเกาะ **อตฺตสรณา** มีตนเป็นที่พึ่ง **อนญฺญสรณา** สิ่งอื่นไม่ใช่ **ธมฺมทีปา** มีธรรมเป็นเกาะ **ธมฺมสรณา** มีธรรมเป็นที่พึ่ง **อนญฺญสรณา** สิ่งอื่นไม่ใช่ นี้พึงรู้ใจความตามวาระพระบาลีให้แจ่มชัดเสียให้แน่ในใจว่า "**ตน**" นี่แหละเป็นเกาะเป็นที่พึ่งตอนหนึ่ง ตอนที่สองรองลงไป "**ธรรม**" นั่นแหละเป็นเกาะเป็นที่พึ่ง ที่จะฟังเทศนาเรื่องนี้ออก ต้องรู้จักตนรู้จักธรรมเสียก่อน*

*คำว่า**ตน**นั่นหมายอะไร ? หมายหลายชั้น กายมนุษย์นี่ก็เรียกว่าตน กายมนุษย์ละเอียดเข้าไปอีกก็เรียกว่าตน กายทิพย์ก็เรียกว่าตนของกายทิพย์ กายทิพย์ละเอียดก็เรียกว่าตนของกายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหมก็เรียกว่าตนของกายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียดก็เรียกว่าตนของกายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหมก็เรียกว่าตนของกายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียดก็เรียกว่าตนของกายอรูปพรหมละเอียด*

*ตนเป็นดังนี้ นี่เป็น**ตนในภพ ตนนอกภพ**ออกไปยังมีอีก **ตนในภพนี้เป็นตนโดยสมมุติไม่จริงจังอะไร** สมมุติชั่วคราวหนึ่ง*

ตนนอกภพ**ออกไป กายธรรมก็เป็นตน กายธรรมละเอียดก็เป็นตน กายธรรมพระโสดาก็เป็นตน กายธรรมพระโสดาละเอียดก็เป็นตน กายธรรมพระสกทาคาก็เป็นตน กายธรรมพระสกทาคาละเอียดก็เป็นตน กายธรรมพระอนาคาก็เป็นตน กายธรรมพระอนาคาละเอียดก็เป็นตน กายธรรมพระอรหัตก็เป็นตน กายธรรมพระอรหัตละเอียดก็เป็นตน นี่ ๑๐ กายเป็นตนทั้งนั้น **ตน ๑๐ กายนี้เป็นตนโดยวิมุตติไม่ใช่สมมุติออกไปนอกภพ** นี่ให้รู้จักตนเสียดังนี้ก่อน **"ตน นี่แหละเป็นเกาะตนนี่แหละ เป็นที่พึ่ง....."

(๒.) พระเดชพระคุณหลวงพ่อ**พระมหาบัว ญาณสัมปันโน** ได้แสดงพระธรรมเทศนาเรื่อง **"ความตายเป็นธรรมดา"** จากหนังสือธรรมชุดเตรียมพร้อม หน้า ๔๓๕ ยกความมาตอนหนึ่งว่า

***"การที่เราบำเพ็ญอยู่เวลานี้และบำเพ็ญเรื่อยมานี้**แล คือการดำเนินเพื่อหลบหลีกปลีก**ภัยทั้งหลาย** โดยลำดับ **จนบรรลุถึง "มหาสมบัติอันพึงหวัง" จากนั้นจะเรียกว่า "นิจจัง" เป็นของเที่ยงก็ได้** เพราะไม่มีอะไรเข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่มีอะไรเข้ามาทำลายจิตใจให้เดือดร้อนวุ่นวาย **จะเรียกว่า "บรมสุข" ก็ไม่ผิด จะเรียกว่า "อัตตา" ก็ ไม่น่าจะผิด เพราะเป็น "ตน" แท้** คือตนในหลักธรรมชาติไม่มี **"สมมุติ"** น้อยใหญ่ แม้ปรมาณูเข้ามาเกี่ยวข้องใจ **แต่ไม่ได้หมายถึงว่า "อัตตา" ที่เป็นคู่กับ "อนัตตา"** นั้นเป็นความสมมุติอีกขั้นหนึ่ง ซึ่งเป็นทางดำเนินเพื่อพระนิพพาน....."*

เพราะฉะนั้น ในประเด็นที่ ๑ ที่ว่า

"ไม่มีข้อความอรรถกถาแห่งใดเลย (แม้แต่แห่งเดียว) ระบุลงไปว่านิพพานเป็นอัตตา แต่ข้อความในอรรถกถาหลายแห่งระบุลงไปอย่างชัดเจนว่า นิพพานไม่เป็นอัตตา (เป็นอนัตตา)

(และที่อรรถกถาว่า นิพพานเป็นอนัตตานั้น ท่านพูดครอบคลุมไม่จำกัดว่าเป็นนิพพานประเภทใด)"

จึงได้ข้อสรุปตามมติของอรรถกถา ว่า

ประการที่หนึ่ง อรรถกถาแสดงมติไว้ว่า**พระนิพพานอันเป็นโลกุตตรธรรมนั้นเป็นอัตตา (อตฺตาวิมุตฺติ)**

ประการที่สอง พระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎก **ไม่ได้ตรัสโดยตรงว่านิพพานเป็นอนัตตา**

ประการที่สาม ที่อรรถกถาว่านิพพานเป็นอนัตตานั้น**ได้มีมติของอรรถกถาแสดงนิพพานไว้โดยปริยาย** ว่า ***"ท่านไม่กล่าวปริยายโดยปฏิโลมในสองบทนี้ เพราะนิพพานเป็นธรรมชาติสูญและเป็นอนัตตา"*** นี้แสดงถึงมติของอรรถกถาอย่างชัดเจนที่สุดว่า **พระอรรถกถาจารย์ท่านพูดมุ่งที่จะ แสดงนิพพานเป็น ๒ ประเภท** คือ

ประเภทที่ ๑ **สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ**[๑] คือ**ดับกิเลสมีเบญจขันธ์เหลือ** ได้แก่**นิพพานยังมีเบญจขันธ์เหลือ หรือ นิพพานที่ยังเกี่ยวข้องกับเบญจขันธ์** กล่าวคือ นิพพานธาตุของพระอรหันต์ผู้ยังครองขันธ์ ๕ อยู่ อินทรีย์ของท่านจึงยังดำรงอยู่ ท่านย่อมเสวยอารมณ์ทั้งที่พึงใจและไม่พึงใจ ยังเสวยสุขและทุกข์อยู่ แต่กิเลส มีราคะ โทสะ โมหะ ของท่านสิ้นไปหมดแล้ว

ประเภทที่ ๒ **อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ** คือ**ดับกิเลสไม่มีเบญจขันธ์เหลือ** ได้แก่**นิพพานไม่มีเบญจขันธ์เหลือ หรือ นิพพานที่ไม่เกี่ยวข้องกับเบญจขันธ์** กล่าวคือนิพพานธาตุของพระอรหันต์ผู้ที่ขันธ์ ๕ แตกทำลายคือตายไปแล้ว เวทนาทั้งปวงของท่านที่กิเลสทั้งหลายมีตัณหาเป็นต้นให้เพลิดเพลินไม่ได้แล้ว

และใน**นิพพาน ๒ ประเภท**นั้น **"นิพพาน"** โดยปริยาย หมายเฉพาะ**สอุปาทิเสสนิพพาน ในส่วนที่เป็นเบญจขันธ์** (อุปาทิ) **อันเป็นสังขารของพระอรหันต์ผู้บรรลุสอุปาทิเสสนิพพานธาตุเท่านั้นเองที่เป็นอนัตตา เพราะเบญจขันธ์** (อุปาทิ) **เป็นสังขารธรรมที่มีสังขตลักษณะ** และ**เข้าอนัตตลักษณะ จึงเป็นอนัตตา เพราะเหตุนี้ พระอรรถกถาจารย์จึงได้** กล่าวว่า **"เพราะอรรถว่าไม่เป็นไปในอำนาจ" ไม่ได้หมายถึงนิพพานธาตุแท้ ๆ ซึ่งเป็นอสังขตธรรมและเป็นอมตธรรม แต่อย่างใด**

ส่วน**นิพพานธาตุ**โดยปรมัตถ์ของพระอรหันต์ผู้บรรลุทั้งสอุปาทิเสสนิพพานและอนุปาทิเสสนิพพานนั้น **เป็นอมตธรรม เป็นอสังขตธาตุ อสังขตธรรมที่มีอสังขตลักษณะ** และ**ไม่เข้าอนัตตลักษณะเลย จึงเป็นอนัตตาไม่ได้**

และด้วยเหตุนี้เอง พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า**อายตนนิพพาน**ซึ่งเป็นที่สถิตอยู่ของ**พระนิพพานธาตุ** และตรัสว่า **อสังขตธาตุ อสังขตธรรม** มีอยู่ดังนี้ :

อตฺถิ ภิกฺขเว ตทายตนํ[๒] ฯ

แปลว่า : **ดูก่อนภิกษุทั้งหลายอายตนนิพพานนั้นมีอยู่** ฯ

และตรัสไว้อีกว่า

อตฺถิ ภิกฺขเว อชาตํ อภูตํ อกตํ อสงฺขตํ[๓] ฯ

แปลว่า : **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว อันปัจจัยกระทำไม่ได้แล้ว ปรุงแต่งไม่ได้แล้ว มีอยู่** ฯ

เพราะเหตุนั้น พระเดชพระคุณ**หลวงพ่อสด จันทสรมหาเถระ พระมงคลเทพมุนี** (หลวงพ่อวัดปากน้ำ) ได้แสดงพระธรรมเทศนาเรื่อง **"โอวาทปาฏิโมกข์"** ไว้เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๔๙๗ จากหนังสือชีวประวัติ ผลงานรวมพระธรรมเทศนา ๖๓ กัณฑ์ หน้า ๔๕๗ ยกความมาตอนหนึ่งว่า

*"นิพพานแยกออกเป็นสอง **สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ** นิพพานแยกออกเป็นสอง*

***สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ** เหมือนพระพุทธเจ้า ได้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว แต่ว่า **ขันธปัญจก** ยังปรากฏอยู่ สั่งสอนเวไนยสัตว์อยู่ ๔๕ ปี ในระหว่างนั้นเป็นสอุปาทิเสสนิพพานธาตุทั้งนั้น เป็นสอุปาทิเสสนิพพาน*

*ส่วน**อนุปาทิเสสนิพพานละ***

---

๑ ดูพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ หน้า ๑๒๕ โดยพระเดชพระคุณพระธรรมปิฎก

๒ ขุ. อุ. ๒๕/๑๕๘/๒๐๖

๓ ขุ. อุ. ๒๕/๑๖๐/๒๐๗

เมื่อพระพุทธเจ้าครบอายุ ๘๐ พรรษาแล้ว ที่จะเสด็จดับขันธ-ปรินิพพาน เดินสมาบัติทีเดียว ***ถึงกำหนดแล้วเข้าปรินิพพาน เดินสมาบัติ*** *ปฐมฌาน..... รูปฌาน..... อรูปฌาน เดินถอยไปถอยมา นับครั้งนับหนไม่ถ้วน* ***เมื่อสมควรธรรมกายของท่านละเอียด สมควรแล้วก็ตกศูนย์มุบ พอตกศูนย์มุบอายตนนิพพานตึงตูดแล้ว เดี๋ยวโน่นธรรมกายของพระพุทธเจ้าที่ได้ตรัสรู้ธรรม หายไปอยู่ในนิพพาน.....”***

ประการที่สี่ พระมหาเถระผู้สุปฏิปันโนผู้ได้ศึกษาอบรมทั้งภาคปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธมาดีแล้ว ต่างได้แสดงตรงกันว่า พระนิพพานธาตุเป็นอัตตา-วิมุตติ ด้วยกันทั้งนั้น

สำหรับท่านอาจารย์พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล ก็ได้แสดงทรรศนะในเรื่อง **“พระนิพพาน”** นี้อย่างแท้จริงเอาไว้ ปรากฏในหนังสือนิตยสาร ‘ธรรมกาย’ ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ เดือนเมษายน - มิถุนายน ๒๕๓๖ เรื่อง **“ผลการปฏิบัติภาวนา และ มติอรรถกถาสรุปว่า นิพพานไม่เป็นอนัตตา”** หน้า ๓๑ - ๔๘ มีข้อความตอนหนึ่งว่าดังนี้ :

“เปรียญธรรมสมาคมได้อาราธนาข้าพเจ้าไปแสดงธรรมเรื่อง “สู่ทางพระนิพพาน” ที่ห้องประชุมวัดสามพระยา เมื่อวันที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ ความสำคัญแห่งธรรมบรรยายในวันนั้นคือ ข้าพเจ้าได้กล่าวถึงพระนิพพานโดย ๓ นัย คือ

๑) ***สภาวะนิพพาน*** *ได้แก่ความว่างเปล่าจากปริยุฏฐานกิเลสและอนุสัยกิเลส ถอนอัตตานุทิฏฐิ*

๒) ***ผู้ทรงสภาวะนั้น*** *คือธรรมกายที่บรรลุอรหัตตผลแล้ว และ*

๓) ***อายตนนิพพาน*** *คือที่สถิตอยู่ของพระนิพพาน ที่เข้าปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ เมื่อเบญจขันธ์แตกทำลายคือตายแล้ว”*

และว่า ***“พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ (สด จนฺทสโร) ผู้ได้ศึกษาทั้งปริยัติและปฏิบัติพระสัทธรรม ได้เข้าถึงและได้ทั้งรู้และทั้งเห็นพระนิพพานทั้ง ๓ นัยนั้น โดยความเป็นสภาพเที่ยง (นิจฺจํ/สสฺสตํ) เป็นบรมสุข (ปรมํ สุขํ) และโดยความเป็นอัตตา-วิมุตติ คือเป็นตัวตนที่วิมุตติหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงและไม่ต้องตกอยู่ในอาณัติแห่งไตรลักษณ์ คือความเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา เหมือนอย่างสังขารที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง แต่ประการใด*** *แล้วพระเดชพระคุณท่านก็ได้สั่งสอนศิษยานุศิษย์ให้ศึกษาและปฏิบัติภาวนาธรรมตามแนววิชชาธรรมกายของพระพุทธเจ้านี้ ให้ได้เข้าถึง ได้รู้ และได้เห็นตาม ปรากฏเป็นที่นิยมปฏิบัติกันอย่างแพร่หลาย และได้ถ่ายทอดสั่งสอนสืบต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้.....’*

ในหน้า ๓๗ นั้นเนื้อความที่สมบูรณ์ ที่ท่านอาจารย์พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล ได้กล่าวไว้นั้นน่าสนใจอย่างยิ่ง ดังต่อไปนี้

*“ที่พระอรรถกถาจารย์สงเคราะห์แม้พระนิพพานเข้าด้วยศัพท์ “**สพฺเพ ธมฺมา**” แปลว่า “**ธรรมทั้งปวง**” เป็นอนัตตาด้วยนั้น* ***โดยความหมายว่าไม่เป็นไปในอำนาจ*** *กล่าวคือ****ไม่อยู่ในบังคับบัญชาว่า ธรรมทั้งปวงจงอย่าแก่ อย่าเจ็บ อย่าตาย***

ธรรมทั้งปวง*ที่พระอรรถกถาจารย์หมายความถึงนั้น ก็****หมายเอาขันธ์ ๕*** *ของพระอริยเจ้า พระอรหันตเจ้า ของพระพุทธเจ้า หรือของพระตถาคต ผู้บรรลุมรรค ผลนิพพานแล้ว ในความหมายสูงสุดก็คือสอุปาทิเสสนิพพานนั่นแหละที่ไม่เป็นไปในอำนาจ คือไม่อยู่ในบังคับบัญชาว่า จงอย่าแก่ อย่าเจ็บ อย่าตายเลย* ***หาได้หมายความรวมถึงพระนิพพานธาตุแท้ ๆ ผู้ทรงสภาวะนิพพาน ว่า เป็นอนัตตาด้วยไม่ แต่ประการใดเลย*** *เพราะนิพพานธาตุเป็นอมตธรรม คือธรรมที่ไม่ตาย หาได้แก่ เจ็บ และตาย ดังเช่นขันธ์ ๕ ไม่*

*เพราะ****พระอริยเจ้า พระอรหันตเจ้า พระพุทธเจ้า หรือพระตถาคตที่แท้จริงนั้นมิใช่ขันธ์ ๕ โดยแท้ และขันธ์ ๕ ก็มิใช่พระอริยเจ้า พระอรหันตเจ้า พระพุทธเจ้า หรือพระตถาคตองค์จริง***

ถ้าใครยังหลงคิดเห็นอยู่ว่าพระอริยเจ้า พระอรหันตเจ้า พระพุทธเจ้า หรือพระตถาคตเป็นขันธ์ ๕ และว่าขันธ์ ๕ เป็นพระอริยเจ้า พระอรหันตเจ้า พระพุทธเจ้า หรือพระตถาคตแล้ว ย่อมเป็นผู้มีคติเหมือนพระยมกเมื่อก่อนแต่จะบรรลุธรรมคือเป็นผู้มีทิฏฐิชั่วร้าย = ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ *(พระไตรปิฎก สังยุตตนิกาย ขันธ-วารวรรค เถรวรรค ยมกสูตร)*

*พระสารีบุตรก็ปรินิพพานแล้ว จะมีใครแก้ไขทิฏฐิชั่วร้ายนั้นแก่ใครได้ นอกจากปฏิบัติภาวนาให้เข้าถึงเอง เป็น****ปัจจักขสิทธิญาณ*** *อย่ามัวแต่เพียงอ่าน ฟัง แล้วคิดเอาเองเป็นอนุมานสิทธิเลย.....’*

ยังมีข้อความอีกตอนหนึ่งที่ท่านอาจารย์พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล ได้แสดงถึงเรื่อง “อัตตา” ไว้ได้อย่างชัดเจนและน่าสนใจ มีอยู่ในหน้า ๓๙ ดังต่อไปนี้

“นั่นก็คือว่า ***พระบรมศาสดาตรัสสอนให้อาศัยตน(อตฺตา)อันเป็นโลกิยธรรมเป็นอัตตาสมมุติ เจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อให้ละอุปาทานในเบญจขันธ์ด้วยตัณหาและทิฏฐินั้นเสีย แล้วให้เข้าถึงให้มี ให้เป็นตน (อตฺตา) อันเป็นโลกุตตรธรรมมีมรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน๑ ซึ่งเป็นอัตตาวิมุตติเป็นธรรมสาระ เอาเป็นเกาะ เอาเป็นที่พึ่งอันถาวรได้ เพราะไม่เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กลับเป็น นิจฺจํ, ปรมํ สุขํ, และธุวํ/ตาทิ คือ เที่ยง เป็นบรมสุข และยั่งยืน/คงที่***

เพราะเหตุนั้น ***พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ พระมงคลเทพมุนี*** *(สด จนฺทสโร)* ***จึงได้สั่งสอนศิษยานุศิษย์ว่า วิสังขารคือพระนิพพานนั้นแหละที่เป็นอัตตาวิมุตติ เป็นวิราคธาตุ วิราคธรรมล้วน ๆ และมีสภาวะที่ตรงกันข้ามกับสังขาร คือเป็น นิจฺจํ สุขํ และอตฺตา แท้ ๆ (ไม่ใช่อัตตาเทียมอย่างเบญจขันธ์)***

ตรงตามพระพุทธวจนะและ อรรถาธิบายของพระอรรถ-กถาจารย์ทุกประการ.....”

เมื่อไตร่ตรองพิจารณาดูโดยเหตุโดยผลแล้ว จะเห็นเจตนาและความมุ่งหมายอย่างชัดเจนแจ่มแจ้งว่าท่านอาจารย์พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล ได้กล่าวถึงผลการปฏิบัติของบุรพาจารย์มีพระเดชพระคุณ **หลวงพ่อสด จันทสรมหาเถระ**

พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อวัดปากน้ำ) ว่า **"พระนิพพานธาตุไม่เป็นอนัตตา และกลับเป็นธรรมชาติที่เที่ยง(นิจฺจํ/สสฺสตํ) เป็นบรมสุข (ปรมํ สุขํ) และเป็นอัตตาวิมุตติ คือเป็นตัวตนที่วิมุตติ หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง"** นี้ถูกต้องตามพระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎก ถูกต้องตามมติของอรรถกถา และถูกต้องตามผลการปฏิบัติของบุรพาจารย์ผู้สุปฏิปันโนทุกท่านอย่างแน่นอนที่สุดแล้ว

ท่านที่มีความคิดเห็นตรงกันข้ามจากพระพุทธประสงค์ มติของอรรถกถา และผลการปฏิบัติของพระมหาเถระผู้สุปฏิปันโนที่ลงรอยกันได้หมดทั้งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ดังกล่าวนี้ซิ ควรกล่าวว่าเป็นผู้คิดผิด เห็นผิด รู้ผิด และแสดงออกไปอย่างผิด ๆ เมื่อคนอื่นหลงผิดคล้อยตามไปด้วย ย่อมเป็นบาปมหันต์ เป็นปลาใหญ่ ตายน้ำลึก ดังเช่นกปิลมัจฉา ที่หลงดูหมิ่นปลาเล็กที่อยู่น้ำตื้นด้วยประการฉะนี้

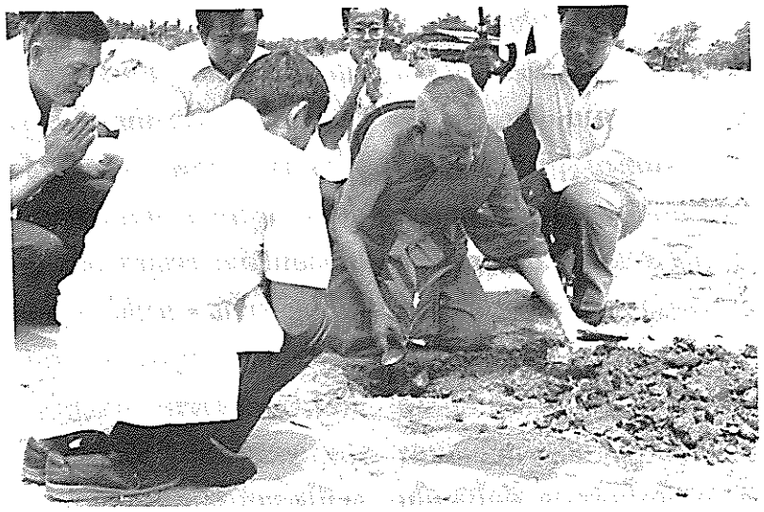

๒. ประเด็นที่มีท่านผู้แสดงทรรศนวิจารณ์กล่าวว่า

"จากหลักฐานอีกแห่งหนึ่งในอรรถกถาปฏิสัมภิทามัคค์ ภาค ๒ หน้า ๒๓๐ ว่า

ยํ อนิจฺจญฺจ ทุกฺขญฺจ อนตฺตา จาติ เตหิ ตีหิ สห นิโรธสจฺจญฺจ สงฺคหิตํ ฯ จตฺตาริปิ หิ อนตฺตาเยว ฯ

แปลความว่า ในคำว่า "สิ่งที่ไม่เที่ยงก็ดี สิ่งที่เป็นทุกข์ก็ดี สิ่งที่เป็นอนัตตาก็ดี" ท่านรวมนิโรธสัจจะเข้ากับทุกข์ - สมุทัย - มรรคด้วย แท้จริงสัจจะแม้ทั้ง ๔ เป็นอนัตตาทั้งนั้น....."

ก่อนที่จะทำความเข้าใจในเรื่องนี้พึงทราบว่า พระอรรถกถาจารย์ได้แสดงนิโรธสัจไว้หลายประเภท ดังปรากฏมีในคัมภีร์สัทธัมมัปปกาสินี ภาค ๑ หน้า ๒๑๕ ดังนี้ :

นิโรโธปิ เอกวิโธ อสงฺขตธาตุภาวโต, ปริยายโต ปน ทุวิโธ สอุปาทิเสสอนุปาทิเสสโต, ติวิโธ ภวตฺตยวูปสมโต, จตุพฺพิโธ จตุมคฺคาธิคมนียโต, ปญฺจวิโธ ปญฺจาภินนฺทนวูปสมโต, ฉพฺพิโธ ฉตณฺหากายกฺขยเภทโต ฯ

แปลว่า : แม้**นิโรธ** ก็เป็นอย่างเดียว **โดยความเป็น อสังขตธาตุ,** แต่โดยปริยายมี ๒ อย่าง **โดยเป็นสอุปาทิเสสะและ อนุปาทิเสสะ,** เป็น ๓ อย่าง **โดยเข้าไปสงบภพทั้ง ๓,** เป็น ๔ อย่าง **โดยควรบรรลุมรรค ๔,** เป็น ๕ อย่าง โดยเข้าไปสงบความยินดียิ่ง ๕,, เป็น ๖ อย่าง **โดยประเภทแห่งความสิ้นหมู่ตัณหา ๖ ฯ**

แม้อรรถกถาจะกล่าวรวม ๆ ว่า "แท้จริงสัจจะแม้ทั้ง ๔ เป็นอนัตตาทั้งนั้น" **ก็มิได้หมายถึงนิโรธอริยสัจในความหมายที่เป็นอสังขตธาตุ**แต่อย่างใด เพราะ**นิโรธสัจในความหมายอสังขตธาตุย่อมมีอสังขตลักษณะ** และ**ไม่มีอนัตตลักษณะ** ที่ท่านกล่าวรวม ๆ เช่นนั้น **ท่านมุ่งประสงค์ที่จะอธิบายอาการที่บรรลุมรรคผลว่าสัจจะ ๔ มีการแทงตลอดด้วยญาณเดียวด้วยอาการต่าง ๆ เท่านั้นเองที่เป็นอนัตตา** ดังจะเห็นได้ว่าท่านได้ยกตัวอย่าง**อาการออกจากมรรคว่า ออกโดยความเป็นสภาพไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์** หรือ**โดยความเป็นอนัตตา (ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ, ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตา)** ดังปรากฏในคัมภีร์ สัทธัมมัปปกาสินี อรรถกถา ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ภาค ๒ หน้า ๒๓๐ นั่นเองว่า

เอกตฺตํ เอเกน ญาเณน ปฏิวิชฺฌตีติ ปุพฺพภาเค จตุนฺนํ สจฺจานํ นานตฺเตกตฺตํ สฺวาวตฺถิตํ ววตฺถเปตฺวา จิโต มคฺคกฺขเณ เอเกน มคฺคญาเณน ตญฺญาทิตตฺตํ เอกตฺตํ[๑] ปฏิวิชฺฌติ ฯ **กถํ ?** นิโรธสจฺจสฺส ตญฺญาทิเก เอกตฺเต ปฏิวิทฺเธ เสสสจฺจานมฺปิ ตญฺญาทิกํ เอกตฺตํ ปฏิวิทฺธเมว โหติ ฯ ยถา ปุพฺพภาเค ปญฺจนฺนํ ขนฺธานํ นานตฺเตกตฺตํ สฺวาวตฺถิตํ ววตฺถเปตฺวา จิตสฺส มคฺควุฏฺฐานกาเล อนิจฺจโต วา ทุกฺขโต วา อนตฺตโต วา วุฏฺฐหนฺตสฺส เอกสฺมิมฺปิ ขนฺเธ อนิจฺจาทิโต ทิฏฺเฐ เสสขนฺธาปิ อนิจฺจาทิโต ทิฏฺฐาว โหนฺติ, เอวมิทมฺปิ[๒] ทฏฺฐพฺพํ ฯ

แปลว่า : คำว่า **เอกตฺตํ เอเกน ญาเณน ปฏิวิชฺฌติ** (บุคคลย่อมแทงตลอดสัจจะหนึ่งด้วยญาณเดียว) ความว่า **บุคคลกำหนดเป็นอย่างดีถึงความที่สัจจะ ๔ ต่างกันและเป็นอันเดียวกัน ในส่วนเบื้องต้น แล้วจึงดำรงอยู่ ย่อมแทงตลอดสัจจะหนึ่งที่มีความเป็นของแท้เป็นต้น ด้วยมรรคญาณหนึ่งในขณะแห่งมรรค ฯ**

ถามว่า **เมื่อการแทงตลอดสัจจะหนึ่งที่มีความเป็นของแท้เป็นต้น ของนิโรธสัจจะ ย่อมเป็นการแทงตลอดสัจจะหนึ่งที่มีความเป็นของแท้เป็นต้น แม้ของสัจจะที่เหลือ อย่างไร ?**

แก้ว่า **เมื่อพระโยคาวจรกำหนดด้วยดีถึงความต่างกันและเป็นอันเดียวกันของขันธ์ ๕ ในส่วนเบื้องต้น แล้วจึงดำรงอยู่ ในเวลาที่ออกจากมรรค ออกโดยความเป็นสภาพไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ หรือออกโดยความเป็นอนัตตา แม้เมื่อเห็นขันธ์หนึ่งโดยความเป็น สภาพไม่เที่ยง เป็นต้น แม้ขันธ์ที่เหลือก็เป็นอันเห็นโดยความเป็นสภาพไม่เที่ยงเป็นต้น ฉันใด, แม้การแทงตลอดสัจจะหนึ่งที่มีความเป็นของแท้เป็นต้นของสัจจะที่เหลือนี้ ก็พึงเห็นมีอุปมา ฉันนั้น ฯ**

พวกอาตมาได้สอบถามท่านผู้รู้ทางปฏิบัติในเรื่องนี้แล้วได้ความว่า ในทางปฏิบัติเมื่อโพธิปักขิยธรรมคือองค์ธรรมเครื่องตรัสรู้

---

๑ *ม. ตญฺญาทิตตํ เอกตฺตํ, อิ. ตญฺญาทิกํ เอกตฺตํ ฯ*

๒ *ม. เอวมิทนฺติ ฯ*

ประชุมกันพร้อม **ขณะเมื่อพระโยคาวจรกำลังเห็นแจ้งแทงตลอดในพระอริยสัจจ์ทั้ง ๔** (เป็นไปใน**สัจจญาณ**) แล้ว มรรครวมกันเป็นเอกสมังคีปหานสังโยชน์กิเลสเครื่องร้อยรัดให้ติดอยู่กับโลก (เป็นไปใน**กิจจญาณ**) แล้ว จึงเข้าผลสมาบัติ (เป็นไปใน**กตญาณ**พิจารณากิเลสที่ละแล้ว และพิจารณามรรค ผล นิพพาน)

อาการที่ออกจากมรรคเข้าผลสมาบัตินี้แหละที่เป็นสภาพไม่เที่ยง จึงเข้าหลักพระไตรลักษณ์ กล่าวคือสิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็น**ทุกข์** สิ่งใดเป็นทุกข์ คือทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ สิ่งนั้นแหละเป็น**อนัตตา**

การเห็นแจ้งแทงตลอดสัจจะ ๓ ที่เหลือก็นัยเดียวกันนี้ ดังเช่น **การแทงตลอดนิโรธสัจ ไม่ใช่ "นิโรธอริยสัจ" (แท้ ๆ) ก็มีสภาพสลัดออกจากสังขารนิมิตและตัณหาปวัตติ ชื่อว่าอุภโตวุฏฐาน** คือ **ออกจากภาคทั้ง ๒** และ**มีการดับทุกข์ไปในขณะเดียวกัน ชื่อว่าทุกข์ดับเพราะเหตุคือสมุทัยดับ จึงคงแต่ "นิโรธอริยสัจ" แท้ ๆ** คือ **พระนิพพานธาตุ ซึ่งเป็นอสังขตธาตุเป็นวิสังขารธรรมของพระอรหันต์** ถ้าพระอรหันต์นั้นยังครองเบญจขันธ์อยู่ ก็ชื่อว่าสอุปาทิเสสนิพพาน ถ้าเบญจขันธ์ของท่านแตกทำลายคือตาย ก็ชื่อว่า**อนุปาทิเสสนิพพาน** หรือ**ขันธปรินิพพาน** แต่**นิโรธอริยสัจ**ที่เป็น**พระนิพพานธาตุ** ของท่านหาได้ตายไปด้วยไม่ เพราะ**เป็นอมตธรรม**

และนี้เอง จึงเป็นอันชัดเจนขึ้นว่า **อาการที่ออกจากภาคทั้ง ๒** คือ **ออกจากสังขารนิมิตและตัณหาปวัตติ** หรืออาการที่สลัดออกจากภาคทั้ง ๒ ชื่อว่า **อุภโตวุฏฐาน** และ**อาการที่ดับทุกข์แห่งนิโรธสัจนี้เองที่เป็นสภาพไม่เที่ยง** สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นก็เป็นทุกข์ สิ่งใดเป็น**ทุกข์** สิ่งนั้นก็เป็นอนัตตา

แต่ **"นิโรธอริยสัจ" ล้วน ๆ** คือ **นิพพานธาตุแท้ ๆ ของท่านเป็นวิสังขาร เป็นอสังขตธรรม**และ **เป็นอมตธรรม** จึงมีแต่**อสังขตลักษณะ ไม่ได้มีอนัตตลักษณะเลย จึงไม่เป็นอนัตตาอย่างแน่นอน**

ดังปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ปฏิสัมภิทามรรค (เรื่องสัจจกถานี้เอง) ข้อ ๕๕๐ ท่านพระสารีบุตรมหาเถระได้แสดงลักษณะของสัจจะ ๔ (เฉพาะกรณีที่ไม่ใช่อาการที่บรรลุมรรคผล) ไว้ว่า

สจฺจานิ กติ ลกฺขณานิ ฯ สจฺจานํ ทฺวาทส ลกฺขณานิ ทุกฺขสจฺจสฺส อุปฺปาโท ปญฺญายติ วโย ปญฺญายติ ฐิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติ สมุทยสจฺจสฺส อุปฺปาโท ปญฺญายติ วโย ปญฺญายติ ฐิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติ มคฺคสจฺจสฺส อุปฺปาโท ปญฺญายติ วโย ปญฺญายติ ฐิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติ น นิโรธสจฺจสฺส อุปฺปาโท ปญฺญายติ น วโย ปญฺญายติ น ฐิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติ สจฺจานํ อิมานิ ทฺวาทส ลกฺขณานิ ฯ

แปลว่า : สัจจะมีลักษณะเท่าไร ? สัจจะมีลักษณะ ๑๒ คือ **ทุกขสัจ**มีความเกิดขึ้นปรากฏ ๑ ความเสื่อมปรากฏ ๑ เมื่อตั้งอยู่ความแปรปรากฏ ๑ **สมุทัยสัจ**มีความเกิดขึ้นปรากฏ ๑ ความเสื่อมปรากฏ ๑ เมื่อยังตั้งอยู่ความแปรปรากฏ ๑ **มรรคสัจ**มีความเกิดขึ้นปรากฏ ๑ ความเสื่อมปรากฏ

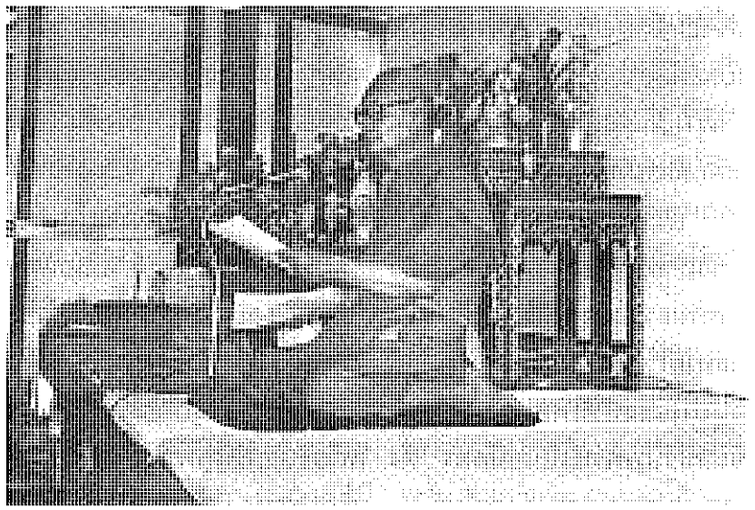

๑ เมื่อตั้งอยู่ความแปรปรากฏ ๑ **นิโรธสัจความเกิดไม่ปรากฏ ๑ ความเสื่อมไม่ปรากฏ๑** เมื่อยังตั้งอยู่ความแปรไม่ปรากฏ ๑ สัจจะมีลักษณะ ๑๒ นี้ ฯ

จากความนี้ท่านพระสารีบุตรมหาเถระได้แสดงไว้อย่างชัดเจนแล้วว่า **ทุกขสัจ สมุทัยสัจ** และ**มรรคสัจ มีสังขตลักษณะ จึงเข้าอนัตตลักษณะ แต่นิโรธสัจในข้อนี้คือพระนิพพานธาตุแท้ ๆ** (ไม่ใช่อาการที่บรรลุมรรคผล) **มีอสังขตลักษณะ ไม่เข้าอนัตตลักษณะแล้วจะเป็นอนัตตาได้อย่างไร? เป็นอนัตตาไม่ได้แน่นอน**

หากย้อนกลับไปดูคำอธิบายสัจจะในเรื่องสัจจกถานี้ข้อ ๕๔๕ โดยเฉพาะในกรณีที่พระสารีบุตรมหาเถระอธิบายนิโรธสัจเอาไว้ จะเห็นว่าท่านแสดงอาการที่บรรลุมรรคผลด้วยสภาพสลัดออกแห่งนิโรธและสภาพสงัด และแสดงลักษณะของนิโรธสัจว่าเป็นสภาพที่ปัจจัยไม่ปรุงแต่งและสภาพเป็นอมตะ ดังต่อไปนี้

กถํ นิโรโธ ตถฏฺเฐน สจฺจํ ฯ จตฺตาโร นิโรธสฺส นิโรธฏฺฐา ตถา อวิตถา อนญฺญถา นิโรธสฺส นิสฺสรณฏฺโฐ วิเวกฏฺโฐ อสงฺขตฏฺโฐ อมตฏฺโฐ อิเม จตฺตาโร นิโรธสฺส นิโรธฏฺฐา ตถา อวิตถา อนญฺญถา เอวํ นิโรโธ ตถฏฺเฐน สจฺจํ ฯ

แปลว่า : **นิโรธเป็นสัจจะ**ด้วยอรรถว่าเป็นของแท้อย่างไร ? **สภาพดับแห่งนิโรธ ๔ ประการ** เป็นของแท้ เป็นของไม่ผิด ไม่เป็นอย่างอื่น **คือ สภาพสลัดออกแห่งนิโรธ ๑ สภาพสงัด ๑ สภาพที่ปัจจัยไม่ปรุงแต่ง ๑ สภาพเป็นอมตะ ๑ สภาพดับแห่งนิโรธ ๔ ประการนี้** เป็นของแท้ เป็นของไม่ผิด ไม่เป็นอย่างอื่น นิโรธเป็นสัจจะด้วยอรรถว่าเป็นของแท้อย่างนี้ ฯ

จากความพระไตรปิฎกตอนนี้ **ท่านพระสารีบุตรมหาเถระแสดงสภาพสลัดออกแห่งนิโรธและสภาพสงัดนี้** ก็คือ**การสลัดออกจากสังขารและตัณหาปวัตติที่มีสมุทัยเป็นแดนเกิด** และ**สงัดจากกิเลสมีนิวรณ์กิเลสเป็นต้น นี้เป็นอาการที่บรรลุมรรคผล พระอรรถกถาจารย์ได้แสดงอาการที่บรรลุมรรค ผล โดยยกเอาอาการที่ออกจากมรรคมาเป็นข้ออุปมาเปรียบเทียบ กับสัจจะอีก ๓ ที่เหลือว่าออก โดยความเป็นสภาพไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์** หรือ**โดยความเป็นอนัตตา** ดังนี้ **อรรถกถาจึงได้แสดงว่า "แท้จริงสัจจะแม้ทั้ง ๔**

เป็นอนัตตาทั้งนั้น" นี้ประการหนึ่ง

อีกประการหนึ่ง **ท่านพระสารีบุตรมหาเถระแสดงนิโรธสัจว่าเป็นสภาพที่ปัจจัยไม่ปรุงแต่งและสภาพเป็นอมตะ นี้เป็นพระนิพพานธาตุแท้ ๆ มีอสังขตลักษณะ คือความเกิดไม่ปรากฏ ๑ ความเสื่อมไม่ปรากฏ ๑ เมื่อยังตั้งอยู่ความแปรไม่ปรากฏ ๑ ไม่เข้าอนัตตลักษณะ จึงไม่เป็นอนัตตา และแสดงว่าเป็นอมตธรรมไว้อย่างชัดเจนอีก** และนี้เองเป็น**สัจจะของพระอริยเจ้าผู้ตัดกิเลสด้วยสมุจเฉทปหานและได้บรรลุนิพพานแล้ว**

อนึ่ง ยังมีข้อความที่ผู้แสดงทรรศนวิจารณ์ท่านกล่าวไว้อีกว่า

"เป็นที่รู้กันอย่างดีแล้วว่านิพพานอยู่ในนิโรธอริยสัจ เป็นนิโรธอริยสัจ ไม่ต้องหาหลักฐานที่ไหน เอาอรรถกถาเดียวกันที่ท่านกำลังบรรยายนี้เอง (อรรถกถาปฏิสัมภิทามรรค พลิกดู ภาค ๑ หน้า ๓๓๘ - ๓๓๙ ก็บอกไว้ว่า สังขารสีสะ (ภาวะที่สิ้นสุดของสังขาร) ได้แก่อนุปาทิเสสปรินิพพาน หรือ ขันธปรินิพพาน เป็นนิโรธสัจจะ) จึงชัดอยู่แล้วว่านิโรธอริยสัจเป็นอนัตตา และเป็นอันชัดไปด้วยกันว่า แม้แต่อนุปาทิเสสปรินิพพาน หรือ ขันธปรินิพพาน ก็เป็นอนัตตา"

อรรถกถาตามที่ท่านผู้นี้อ้างถึงนั้น หลังจากที่ได้พิจารณาดูแล้ว **ไม่เห็นอรรถกถา ณ ที่ตรงไหนอธิบายไว้ว่านิโรธอริยสัจ** ได้แก่ **อนุปาทิเสสปรินิพพาน** หรือ **ขันธปรินิพพาน เป็นอนัตตา** ดังความในอรรถกถา ดังต่อไปนี้

สงฺขารสีสนฺติ สพฺพสงฺขตสงฺขารานํ สีสํ, โกฏิ อวสานนฺติ อตฺโถ ฯ เอเตน อนุปาทิเสสปรินิพฺพานํ วุตฺตํ ฯ สงฺขาราภาวมตฺตวเสน วา ขนฺธปรินิพฺพานเมว วุตฺตํ โหติ ฯ

แปลว่า : คำว่า **สงฺขารสีสํ** (มีสังขารเป็นประธาน) คือ เป็นประธาน (เป็นธรรมอันยิ่ง) แห่งสังขารที่เป็นสังขตะทั้งปวง, อธิบายว่าเป็นยอดสุดฯ ด้วยบทนี้ ท่านกล่าวถึงอนุปาทิเสสปรินิพพานฯหรือเป็นอันท่านกล่าวถึงขันธปรินิพพานด้วยอำนาจเพียงไม่มีสังขารฯ

เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านใดที่คิดจะนำเอาอรรถกถาตอนนี้ ไปอ้างเข้ากับนิโรธสัจที่พระอรรถกถาจารย์แสดงไว้ว่า "แท้จริงสัจจะแม้ทั้ง ๔ เป็นอนัตตาทั้งนั้น" ข้างต้น โดยวิธีการเหมาอ้างว่าเป็นมติของอรรถกถาว่า นิโรธสัจที่อยู่ในคำว่า "แท้จริงสัจจะแม้ทั้ง ๔ เป็นอนัตตาทั้งนั้น" ซึ่งเป็นอาการที่พระโยคาวจรกำลังบรรลุมรรคผลนั้น กับนิโรธอริยสัจที่เป็นอนุปาทิเสสปรินิพพานหรือขันธปรินิพพานนี้ ว่านิโรธสัจทั้ง ๒ แห่ง มีความหมายเดียวกันและว่าเป็นอนัตตาแล้วละก็ จะนำเอาไปอ้างไม่ได้เลย ไม่สำเร็จ ถึงพูดออกไปอย่างอื่นอย่างไร ก็ไปไม่ได้ตลอด ผู้มีปัญญาเขารู้ว่าเป็นการจับแพะชนแกะมั่วไปหมด ไม่เกิดผลดี เพราะจะทำให้มหาชนพุทธบริษัทเกิดความเข้าใจไขว้เขวคลาดเคลื่อนจากหลักความเป็นจริงที่เป็นสัจธรรมในพระพุทธศาสนา

แต่ทว่า ความจริงแล้ว**อรรถกถาตรงนี้ กลับใช้เป็นข้อสนับสนุนและเป็นข้ออ้างอิงได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้นไปอีกว่านิโรธอริยสัจ** ได้แก่ **อนุปาทิเสสปรินิพพาน** หรือ **ขันธปรินิพพาน นั้นพระอรรถกถาจารย์ไม่ได้ แสดงไว้ว่าเป็นอนัตตา** แต่อย่างใดเลย นี้เป็นอันชัดเจนแจ่มแจ้งอยู่แล้ว

เพราะฉะนั้น ที่ท่านอาจารย์พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล แสดงเอาไว้ว่า

"ที่พระอรรถกถาจารย์สงเคราะห์แม้สัจจะ ๔ เข้าด้วยศัพท์ สพฺเพ ธมฺมา แปลว่า "ธรรมทั้งปวง" ด้วย ก็เพียงแต่สงเคราะห์อาการที่พระอริยเจ้ากำลังบรรลุมรรค ผล นิพพาน *กล่าวคือมีความเกิดแห่งมรรคและผลคือนิโรธมีความดับทุกข์ด้วยการตัดเหตุคือ "สมุทัย" จึงมีสภาวะ ที่ไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ คือทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นจึงเป็นอนัตตา มิใช่ตัวตน* ***อาการที่บรรลุมรรคผลเท่านั้นแหละที่เป็นอนัตตา หาใช่พระนิพพานธาตุของพระอริยเจ้าของพระพุทธเจ้า หรือพระตถาคตเจ้า ผู้ตัดกิเลสเป็นสมุจเฉทปหานไม่....."***

นี้มีความสอดคล้องตรงกันหมดทั้งหลักปริยัต ปฏิบัติ และปฏิเวธ

และนี้ก็ตรงกับที่พระเดชพระคุณ**หลวงพ่อสด จันทสรมหาเถระ พระมงคลเทพมุนี** (หลวงพ่อวัดปากน้ำ) ท่านปฏิบัติได้เข้าถึงและได้รู้-เห็นว่า**พระนิพพานธาตุคือธรรมกายที่บรรลุอรหัตตผลนั้นไม่เป็นอนัตตา แต่กลับเป็นอัตตา-วิมุตติ**

อาตมาพร้อมกับเพื่อนภิกษุหลังจากได้วิเคราะห์และพิจารณาไตร่ตรองดูบทความของท่านอาจารย์พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล โดยเหตุโดยผลแล้ว ได้มีความคิดเห็นเป็นมติเดียวกันว่า **ที่ท่านอาจารย์พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล เขียนบรรยายไว้นั้น แสดงถึงเจตนาและความมุ่งหมายของท่านอย่างชัดเจนว่า "อาการที่บรรลุมรรคผลเท่านั้นแหละที่เป็นอนัตตา" และท่านยังได้แสดงไว้ชัดเจนอีกว่า "พระ นิพพานธาตุของพระอริยเจ้าทั้งหลายผู้ตัด กิเลสเป็นสมุจเฉทปหานนั้นไม่เป็นอนัตตา" นั้นเป็นอันถูกต้องตามเจตนาและความมุ่งหมายของท่านพระสารีบุตรมหาเถระและมติของอรรถกถาที่แท้จริงที่สุดทุกประการแล้ว**

และก็ไม่เห็นข้อเขียนบรรยาย**ส่วนไหนที่ท่านอาจารย์พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล แสดงว่านิพพานไม่อยู่ในอริยสัจ ๔ และไม่เป็นอริยสัจ คือ ไม่เป็นสัจจะของพระอริยเจ้า** (ไม่เห็นจริง ๆ)

และยังมีผลการปฏิบัติของพระเดชพระคุณหลวงพ่อ**พระมหาบัวญาณสัมปันโน** วัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี ได้แสดงพระธรรมเทศนาเรื่อง **"ธรรมสถิตที่ใจ"** ไว้ เมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๓๒ จากหนังสือผู้บูชาตถาคต หน้า ๑๐๒ ยกความมาตอนหนึ่งว่า

"ทุกขสัจเป็นผลมาจากสมุทัยสัจมรรคสัจเป็นเครื่องสังหารสมุทัยสัจคืออวิชชาเป็นสมุทัยอย่างเอก ยอดสมุทัยคือ อวิชชา ยอดของมรรคได้แก่มหาสติมหาปัญญาพังกันลงที่นั่นแล้ว ไม่ต้องถามหาวิมุตติ จะหลุดพ้นขึ้นมาในท่ามกลางแห่งอริยสัจทั้งสองประเภทนี้ คือ ทุกข์ สมุทัย หนึ่ง นิโรธ มรรคหนึ่ง ***ความบริสุทธิ์จะหลุดจะพ้นขึ้นมาหรือผ่านขึ้นมาจากอริยสัจนั้น นั้นไม่ใช่อริยสัจ อริยสัจเป็นเครื่องกลั่นกรอง นั้นไม่ใช่อริยสัจ เพราะฉะนั้นจึงไม่มีคำว่า อนิจฺจํ***

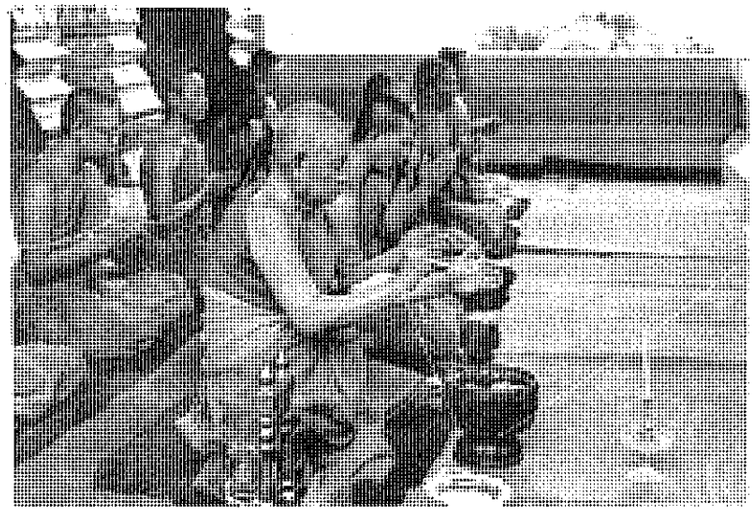

ทุกฺขํ อนตฺตา *สิ่งเหล่านั้นยังมีไตรลักษณ์ ทุกข์ก็มี สมุทัยก็มี นิโรธก็มี มรรคก็มี* ***อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา*** *เพราะเป็นมรรคปฏิปทา และเป็นสมุทัยอริยสัจ จึงมี****อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา*** *อยู่ในธรรมเหล่านั้น เพราะยังเป็นสมมุติ เมื่อสมมุติยังมีมากน้อยเพียงใด ไตรลักษณ์จะต้องมีอยู่ในนั้นเพราะเป็นสมมุติเช่นเดียวกัน*

เมื่อได้หลุดพ้นจากสมมุติโดยประการทั้งปวง ถึงขั้นวิมุตติเต็มหัวใจแล้ว พ้นแล้วจากวิสัยของสมมุติทั้งหลายที่จะเอื้อมถึงจิตของผู้ที่หลุดพ้นแล้วนั้นจึงไม่มีคำว่าไตรลักษณ์ ไม่มีคำว่าอนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา *สุข ทุกข์ เวทนาทั้งหลายจึงเข้าไม่ถึง.....'*

เมื่อความเป็นจริงปรากฏเช่นนี้แล้ว ถ้าจะมีผู้ใดที่คิดจะหลีกเลี่ยงเจตนาและความมุ่งหมายของพระสารีบุตรมหาเถระและมติของอรรถกถาที่แท้จริงที่สุดเช่นนี้ ด้วยวิธีการใด ๆ ก็ตาม ย่อมไม่เกิดประโยชน์แก่ตนเอง และทั้งเป็นการแสดงการโต้แย้งหรือเถียงกับพระสารีบุตรและพระอรรถกถาจารย์ซึ่งถือได้ว่าเข้าขั้นตู่พระสารีบุตรมหาเถระและพระอรรถกถาจารย์ทีเดียวนะ !!

และ**ยิ่งไปกล่าวหาผู้กล่าวธรรมถูกต้องตามพระพุทธประสงค์** และเจตนาของพระอรรถกถาจารย์ ได้มีมติสรุปลงกันได้ด้วยทั้งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ดังเช่นที่พระมหาเถระผู้สุปฏิปันโน และท่านอาจารย์พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล ท่านได้กล่าวไว้แล้วนั้น จึงเป็นเรื่องอันตรายและเป็นเรื่องที่น่าคิดถึงความแตกต่างแห่งภูมิธรรมและภูมิปัญญาระหว่างผู้รู้ด้วยสัญญาและวิญญาณ กับ ผู้มีปัญญารู้ทั่วด้วยญาณอย่างเปรียบเทียบกันไม่ได้เลย !!!

โบราณท่านจึงว่า **"อย่าดูหมิ่นกษัตริย์ว่ายังเยาว์ อย่าดูหมิ่นภิกษุว่ายังหนุ่ม** (มีพรรษาน้อย) **เหนือฟ้ายังมีฟ้า"**

อีกประการหนึ่ง ทั้งสองฝ่ายต่างก็อธิบายความพระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎก และอรรถกถาในทำนองเดียวกัน แต่ต่างกันเพียงความรู้ความเห็น ก็ควรจะย่อมรับความจริงตรงนี้ อย่างตรงไปตรงมาอย่างผู้ปฏิบัติธรรมดังที่มีท่านหนึ่งกล่าวไว้ว่า เพราะมหาชนพุทธบริษัทไม่ใช่คนโง่ที่จะให้คนใดคนหนึ่งโน้มน้าวและ ชักนำได้ง่าย ๆ หรอก ผู้มีปัญญาเขารู้เหล่เหลี่ยมอย่างนี้ดี

และอีกกรณีหนึ่งที่ควรกล่าวถึงก็คือ ท่านอาจารย์พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล ไม่ได้กล่าวประณามผู้อื่น เพียงแต่ท่านปรารภทำนองเตือนสติว่า ถ้ามีความคิด (ผิด ๆ) เช่นนั้นระวังจะมีคติเช่นเดียวกันกับพระยมกเมื่อก่อนแต่บรรลุธรรม คือ **มีทิฏฐิชั่วร้าย**[๑] เท่านั้น

๓. ประเด็นเกี่ยวกับข้อธรรมที่สนับสนุนเรื่องอนัตตา

มีท่านผู้แสดงทรรศนวิจารณ์กล่าวว่า

"ท่านมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล ยกข้อความในอรรถกถา ปฏิสัมภิทามรรคมาอ้าง (โดยอ้างฉบับแปลในพระสูตรและอรรถกถาแปล (ฉบับ มมร.) เล่มที่ ๗ ภาคที่ ๑ หน้าที่ ๙๐๒) ดังนี้

'ก็เพราะโลกุตตรธรรมมิใช่เป็นธรรมที่ควรตัดด้วยการตัดเหตุ ฉะนั้นโลกุตตรธรรม แม้ท่านสงเคราะห์เข้าด้วยศัพท์ว่า สพฺเพ ธมฺมา ก็ไม่พึงถือเอาในที่นี้ เพราะมีคำว่า สมุจเฉทะ ควรถือเอาด้วยเตภูมิกธรรม อันควรตัดด้วยเหตุ'

ความในอรรถกถาตอนนี้ จะนำมาอ้างในที่นี้ไม่ได้เลย เพราะไม่เกี่ยวอะไรกับเรื่องอนัตตา....."

ความในอรรถกถาตรงนี้ได้อธิบายธรรมในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ข้อ ๗๒๓ ความย่อว่า พระสารีบุตรมหาเถระท่านได้อธิบายธรรมที่ว่า "ธรรมทั้งปวง" คือ ขันธ์ ๕ อายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ กุศลธรรม อกุศลธรรม อัพยากตธรรม กามาวจรธรรม รูปาวจรธรรม อรูปาวจรธรรม อปริยาปันนาธรรม แล้วจึงได้อธิบายการตัดการดับธรรมต่าง ๆ ไปตามลำดับ โดยเริ่มตั้งแต่ตัดขาดกามฉันทะด้วยเนกขัมมะ ตัดขาดพยาบาทด้วยอัพยาบาท ฯลฯ จนถึงตัดขาดสรรพกิเลสด้วยอรหัตตมรรค

จะเห็นว่าพระสารีบุตรมหาเถระท่านได้แสดงความหมายของคำว่า **"ธรรมทั้งปวง" นั้นรวมอปริยาปันนาธรรมไว้ด้วย พระอรรถกถาจารย์จึงได้อรรถาธิบายความให้กระจ่างชัดขึ้นอีกว่า "ธรรมทั้งปวง" นั้นแม้ท่านสงเคราะห์เข้าด้วยศัพท์ว่า สพฺพธมฺม ก็ไม่พึงถือเอาในที่นี้** ดังปรากฏในคัมภีร์สัทธัมมัปปกาสินี อรรถกถาขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ภาค ๑ หน้า ๓๓๘ ว่า

ยสฺมา ปน โลกุตฺตรธมฺมา เหตุสมุจฺเฉเทน สมุจฺฉินฺทิตพฺพานโหนฺติ, ตสฺมา สพฺพธมฺมสทฺเทน สงฺคหิตาปิ โลกุตฺตรธมฺมา สมุจฺเฉทวเสน สมฺภวโต อิธ น คเหตพฺพา, เหตุสมุจฺเฉเทน สมุจฺฉินฺทิตพฺพา เอว เตภูมกธมฺมา คเหตพฺพา ฯ

แปลว่า : ก็เพราะโลกุตตรธรรมมิใช่ธรรมที่ต้องตัดขาด ด้วยการตัดขาดเหตุ, ฉะนั้นโลกุตตรธรรมแม้ท่านสงเคราะห์เข้าด้วยศัพท์ว่า **สพฺพธมฺม** ก็ไม่พึงถือเอาในที่นี้ เพราะเป็นธรรมที่เกิดพร้อมด้วยอำนาจแห่งการตัดขาด **(สมุจเฉท)**, พึงถือเอาเตภูมิกธรรม ที่ต้องตัดขาดด้วยการตัดขาดเหตุเท่านั้น ฯ

จากความอรรถกถาตรงนี้ **สามารถนำมาเป็นข้อธรรมสนับสนุนและเป็นข้ออ้างอิงในเรื่องอนัตตาได้อย่างแน่นอนและ**

---

๑ ดูเรื่องพระยมกในหนังสือ พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ หน้า ๓๙๐ โดยพระเดช พระคุณพระธรรมปิฎก

ชัดเจนว่า "คำว่า "ธรรมทั้งปวง" นั้น พึงถือเอาเตภูมิกธรรมเท่านั้น ไม่พึงรวมโลกุตตรธรรม (โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระนิพพาน) เข้าในคำว่า "ธรรมทั้งปวง" ด้วย" เพราะว่า

ก) สังขารธรรมที่เป็นเตภูมิกธรรม เป็นธรรมที่พึงตัดขาดด้วยการตัดขาดเหตุปัจจัยที่ปรุงแต่ง มีสังขตลักษณะและเข้าอนัตตลักษณะ จึงเป็น อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา

ข) แต่วิสังขารธรรมที่เป็นโลกุตตรธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระนิพพานธาตุนั้น มิใช่เป็นธรรมที่ต้องตัดขาดด้วยการตัดขาดเหตุปัจจัยที่ปรุงแต่ง เป็นอสังขตธรรม มีอสังขตลักษณะ และไม่เข้าอนัตตลักษณะ จึงไม่เป็นอนัตตาอย่างแน่นอน

เพราะเหตุนี้ พระอรรถกถาจารย์จึงแสดงว่า

"ก็เพราะโลกุตตรธรรมมิใช่เป็นธรรมที่ต้องตัดขาดด้วยการตัดขาดเหตุ, ฉะนั้น โลกุตตรธรรมแม้ท่านสงเคราะห์เข้าด้วยศัพท์ว่า ***สพฺพธมฺม*** *ก็ไม่พึงถือเอาในที่นี้ เพราะเป็นธรรมที่เกิดพร้อมด้วยอำนาจแห่งการตัดขาด* ***(สมุจเฉท)****, พึงถือเอาเตภูมิกธรรมที่ต้องตัดขาดด้วยการตัดขาดเหตุเท่านั้น"*

เมื่อความเป็นจริงปรากฏเช่นนี้แล้ว ท่านใดที่คิดจะนำเอาอรรถกถาตอนนี้ไปอ้างกับคำอธิบายของตนโดยวิธีเหมาอ้างว่าเป็นมติของอรรถกถา ว่า**ธรรมทั้งปวง** รวมทั้งนิพพานเป็นอนัตตานั้น จะนำเอาไปอ้างไม่ได้เลย ไม่สำเร็จ **เพราะมติของอรรถกถาในที่นี้ได้แสดงไว้อย่างชัดเจนแล้วว่า โลกุตตรธรรมแม้ท่านสงเคราะห์เข้าด้วยศัพท์ว่า สพฺพธมฺม ก็ไม่พึงถือเอา ในที่นี้ เพราะเป็นธรรมที่เกิด พร้อมด้วยอำนาจแห่งการตัดขาด (สมุจเฉท)**

แต่ทว่าความจริงแล้วอรรถกถาตรงนี้ กลับใช้เป็นข้อสนับสนุนและเป็นข้ออ้างอิงในเรื่องอนัตตาได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ไปอีกว่า **โลกุตตรธรรมแม้ท่านสงเคราะห์เข้าด้วยศัพท์ว่า สพฺพธมฺม ก็ไม่พึงถือเอาในที่นี้ พึงถือเอาเตภูมิกธรรมเท่านั้น** นี้ก็เป็นอันชัดเจนแจ่มแจ้งยิ่งขึ้นอีก

เพราะฉะนั้น ที่ท่านอาจารย์พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล แสดงเอาไว้ว่า

*"**วิสังขาร** คือ **พระนิพพาน** ได้แก่ **พระตถาคต หรือ พระอรหันต์ ผู้บรรลุพระนิพพานหลุดพ้นแล้วด้วยดีจากสรรพกิเลสทั้งปวงโดยเด็ดขาดเป็นสมุจเฉทปหาน เป็นวิราคธาตุ วิราคธรรม ไม่ประกอบด้วยกิเลสตัณหาราคะใด ๆ ปรุงแต่งเป็นอสังขตธาตุ อสังขตธรรม อันมีอสังขตลักษณะ ๓ คือ***

ไม่ปรากฏความเกิด ๑

ไม่ปรากฏความเสื่อมดับสลาย ๑

เมื่อตั้งอยู่ไม่ปรากฏความแปรปรวน ๑

เป็นธรรมชาติที่ไม่ตาย (อมตํ) เพราะไม่มีการเคลื่อนจากภพหนึ่งไปอีกภพหนึ่ง (อจฺจุตํ)

เป็นธรรมที่ยั่งยืน (ธุวํ) และมั่นคง (ตาทิ) จึงไม่ต้องตกอยู่ในอาณัติแห่งไตรลักษณ์ *กล่าวคือ* ***ไม่เป็นอนิจจัง ทุกขัง และไม่เป็นอนัตตา โดยแท้***

เพราะเหตุนี้ พระอรรถกถาจารย์จึงได้มีมติสรุปไว้ในอรรถกถาสมสีสัฏฐญาณนิทเทสดังที่กล่าวแล้วว่า

'ก็เพราะโลกุตตรธรรมมิใช่เป็นธรรมที่ควรตัดด้วยการตัดเหตุ ฉะนั้น ***โลกุตตรธรรม แม้ท่านสงเคราะห์เข้าด้วยศัพท์ว่าสพฺเพ ธมฺมา ก็ไม่พึงถือเอาในที่นี้ เพราะมีคำว่า สมุจเฉทะ ควรถือเอาด้วยเตภูมิกธรรม อันควรตัดด้วยเหตุ'***

พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำผู้ปฏิบัติได้บรรลุธรรมกายได้เข้าถึงและได้รู้ได้เห็นพระนิพพาน *คือธรรมกายที่บรรลุ****อรหัตตผลแล้วของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์สาวกที่เข้าปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ เป็นธรรมธาตุที่ไม่มีการเกิด แก่ เจ็บ และตายอีกต่อไป จึงมีสภาวะที่ไม่เป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ตรงตามที่พระอรรถกถาจารย์ได้ว่าไว้แล้วนี้ทุกประการ....."***

นี้จะเห็นเจตนาของท่านอาจารย์พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล ที่แท้จริงอย่างชัดเจนว่า ท่านได้กล่าวถึงผลการปฏิบัติของบุรพาจารย์มีพระเดชพระคุณ**หลวงพ่อสด จันทสรมหาเถระ พระมงคลเทพมุนี** (หลวงพ่อวัดปากน้ำ) นั้น **ถูกต้องตามพระพุทธดำรัสในพระไตรปิฎก ถูกต้องตามมติของอรรถกถา และถูกต้องตามผลการปฏิบัติของพระมหาเถระ ผู้สุปฏิปันโน ผู้ได้ศึกษาอบรมภาคปริยัติและปฏิบัติพระสัทธรรมมาด้วยดีแล้ว อย่างแน่นอนที่สุดแล้ว**

นอกจากอรรถกถาตอนนี้แล้ว ยังมีอรรถกถาอีกหลายแห่งที่สามารถนำเอามาเป็นข้อธรรมสนับสนุนและเป็นข้ออ้างอิงได้อย่างดีอีกเช่นกัน คืออรรถกถาที่อรรถาธิบายพระพุทธพจน์ที่ตรัสว่า **"สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสาย[๑]"** แปลว่า **"ธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น"** ซึ่งจะขอยกมาแสดงเพียงตัวอย่างเดียว (เพราะมีเนื้อความธรรมคล้ายกัน) ดังนี้ :

ปรากฏในคัมภีร์สารัตถัปปกาสินี อรรถกถาสังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค ภาค ๓ หน้า ๑๙ แสดงว่า

สพฺเพ ธมฺมาติ สพฺเพ เตภูมกธมฺมาฯ **นาลํ อภินิเวสายาติ** อภินิเวสปรามาสคฺคาเหน คณฺหิตุํ[๒] น ยุตฺตา ฯ **สพฺพนิมิตฺตานีติ** สพฺพานิ สงฺขารนิมิตฺตานิ ฯ **อญฺญโต ปสฺสตีติ** ยถา อปริญฺญาตาภินิเวโส ชโน ปสฺสติ, ตโต อญฺญโต ปสฺสติ ฯ อปริญฺญาตาภินิเวโส หิ ชโน สพฺพนิมิตฺตานิปิ อตฺตโต ปสฺสติ ฯ ปริญฺญาตาภินิเวโส ปน อนตฺตโต ปสฺสติ, โน อตฺตโตติ ฯ เอวํ อิมสฺมึ สุตฺเต อนตฺตลกฺขณเมว กถิตํ ฯ

แปลว่า : คำว่า **สพฺเพ ธมฺมา** ได้แก่ ธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๓ ทั้งหมด ฯ คำว่า **นาลํ อภินิเวสาย** ความว่าไม่ควรยึดถือด้วยความยึดถือโดยการยึดมั่นและการถือมั่น ฯ คำว่า **สพฺพนิมิตฺตานิ** ได้แก่ สังขารนิมิตทั้งหมด ฯ คำว่า อญฺญโต ปสฺสติ ความว่า ชนที่มีความยึดมั่นในอันมิได้กำหนดรู้ ย่อมเห็นโดยประการใด, ย่อมเห็นโดยประการอื่นจากประการนั้น ฯ จริงอยู่ ชนผู้มีความยึดมั่นอันมิได้กำหนดรู้ ย่อมเห็นนิมิตทั้งปวง

---

๑ *ม. มู. ๑๒/๔๓๘/๔๖๙, สํ. สฬา. ๑๘/๙๖/๖๒ และ อํ. สตฺตก. ๒๓/๕๘/๙๐*

๒ *สี., ก. คาเหตุํ, ม. คาหตฺถํ*

(สังขารนิมิตทั้งหมด) โดยเป็นอัตตา, ส่วนผู้ยึดมั่นอันได้กำหนดรู้แล้ว ย่อมเห็นโดยเป็นอนัตตา ไม่เห็นโดยเป็นอัตตา ฯ ในพระสูตรนี้ ตรัสเฉพาะอนัตตลักขณะเท่านั้น ด้วยประการฉะนี้ ฯ

อรรถกถาตอนนี้ พระอรรถกถาจารย์ได้แสดงมติไว้ชัดเจนยิ่งว่า "**ธรรมทั้งปวง**" นั้นก็คือ**ธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๓ ทั้งหมด ไม่ควรยึดมั่น เพราะธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๓ นั้นเป็นสังขารธรรม จึงเป็นธรรมชาติที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง** กล่าวคือมี**สังขตลักษณะ จึงเข้าในอนัตตลักษณะ** คือเป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เพราะฉะนั้น **พระอรรถกถาจารย์จึงแสดงว่าธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๓ ไม่ควรยึดมั่น**

แต่โลกุตตรธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระนิพพานธาตุซึ่งเป็นวิสังขารธรรมนั้น พระอรรถกถาจารย์ท่านไม่ได้แสดงไว้ในที่นี้ ซึ่งก็หมายความว่า**ไม่ได้รวมเข้าในคำว่า "ธรรมทั้งปวง" นี้** ก็เพราะ**พระนิพพานธาตุเป็นธรรมชาติที่ไม่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง** คือ **เป็นอสังขตธรรม จึงไม่เข้าอนัตตลักษณะ จะเป็นอนัตตาไม่ได้อย่างแน่นอน และพระนิพพานธาตุนี้แหละใครจะยึดมั่นหรือไม่ยึดมั่นก็คงเป็นอยู่อย่างนั้น** คือ **เป็นธรรมชาติที่เที่ยง (นิจฺจํ/สสฺสตํ) เป็นบรมสุข (ปรมํ สุขํ) เป็นธรรมชาติที่ยั่งยืน (ธุวํ)** และ**เป็นธรรมชาติที่ไม่ตาย (อมตํ)** เพราะเหตุนี้ **พระอรรถกถาจารย์ท่านจึงไม่ได้รวมโลกุตตรธรรมเข้าในคำว่า "ธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น" นี้ด้วย**

ที่ได้แสดงทรรศนะวิจารณ์เรื่อง "**พระนิพพาน**" มาทั้งหมดนี้ เพื่อประสงค์จะให้มหาชนพุทธบริษัทผู้อ่านนิตยสาร "สมาธิ" ได้ข้อมูลและหลักสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง เชื่อถือได้ สมบูรณ์ และที่ตรงประเด็นที่สุด เพื่อใช้ประกอบการพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องธรรมสูงสุดคือ "**พระนิพพาน**" นี้ ว่า**การพิจารณาในเรื่อง "พระนิพพาน" นั้นจะแยกพิจารณาเรื่องการตรวจสอบหลักฐานในคัมภีร์แต่เพียงอย่างเดียวไม่ได้ อาจจะทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงที่เป็นสัจธรรมในพระพุทธศาสนานี้ได้ เพราะพิจารณาตีความข้อมูลแต่เพียงจากหลักฐานในคัมภีร์ตามความเข้าใจด้วยสัญญาและวิญญาณของตนโดยไม่สอบทานกับผลการปฏิบัติของพระมหาเถระผู้สุปฏิปันโนผู้ได้ศึกษาและอบรมทั้งภาคปริยัติและปฏิบัติพระสัทธรรมมาด้วยดีแล้ว ผู้มีปัญญารู้ทั่วด้วยตนเป็นที่ยอมรับของผู้รู้ทั้งหลายแล้ว ย่อมมีโอกาสคลาดเคลื่อนจากสัจธรรมที่แท้จริงได้มาก** จะกลายเป็นผู้มีทิฏฐิชั่วร้ายเฉกเช่นพระยมกเมื่อก่อนที่จะได้บรรลุธรรม ได้เคยมีทิฏฐิชั่วร้ายว่า**ตนรู้ทั่วในธรรมของพระพุทธเจ้าแล้วว่า พระอรหันต์เมื่อดับขันธ์คือตายแล้วก็ขาดสูญ กล่าวคือว่าพระอรหันต์ตายแล้ว พระนิพพานธาตุของท่านเป็นอันสูญสิ้นหมดไปด้วย** ต่อเมื่อพระสารีบุตรมหาเถระได้ช่วยแก้ทิฏฐิของท่านได้ ท่านจึงได้บรรลุธรรมและเข้าใจพระนิพพานอันสุขุมลุ่มลึกนี้ได้แจ่มแจ้ง

เพราะฉะนั้น **วิธีการพิจารณาที่ถูกต้องตรงประเด็นและสมบูรณ์ที่สุดตามหลักพระสัทธรรม** คือ

ต้องได้ข้อมูลที่ถูกต้อง เชื่อถือได้และสมบูรณ์ จากทั้งหลักปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม และ**ปฏิเวธสัทธรรม มาพิจารณาให้ได้ข้อสรุปที่ถูกต้องตรงประเด็นสอดคล้องตรงกันหมดทั้งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ อย่างชัดเจน** ดังที่ท่านอาจารย์พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล ได้ทำและชี้แจงไว้ด้วยดีแล้วนั่นแหละ **จึงจะเป็นข้อสรุปที่เชื่อถือได้มากที่สุด**

๔. ประเด็นเกี่ยวกับเรื่อง "ธรรมกาย"

ก่อนอื่นขอให้มหาชนพุทธบริษัทได้ทราบในเบื้องต้นก่อนว่า **พระเดชพระคุณหลวงพ่อสดจันทสรมหาเถระ พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อวัดปากน้ำ)** ท่านได้ศึกษาและปฏิบัติพระสัทธรรมด้วยความตั้งใจแน่วแน่เด็ดเดี่ยว [ดูชีวประวัติของพระเดชพระคุณหลวงพ่อสด พระนิพนธ์ของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (ปุ่น ปุณณสิริมหาเถระ) ได้] จนได้บรรลุถึงพระสัจธรรมที่แท้จริงขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อสดต้องเอาชีวิตของท่านเข้าแลก ดังเช่นพระพุทธบิดรของเราได้ทรงกระทำไว้ก่อนแล้ว พระเดชพระคุณหลวงพ่อสดจึงมั่นใจในธรรมที่ท่านบรรลุว่านี้แหละคือ **วิชชาธรรมกายของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง จึงได้ตั้งใจทั้งศึกษาปฏิบัติและสั่งสอนศิษยานุศิษย์ จนมีผู้ปฏิบัติได้เข้าถึงธรรมกายเป็นประจักษ์พยานอย่างชัดเจนแจ่มแจ้งหลายท่าน และก็เป็นที่นิยมศึกษาและปฏิบัติพระสัทธรรมในแนววิชชาธรรมกายของพระพุทธเจ้าที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อสดท่านสั่งสอน**มาจนถึงทุกวันนี้ และนี้นับได้ว่าเป็นพระคุณอย่างใหญ่หลวง

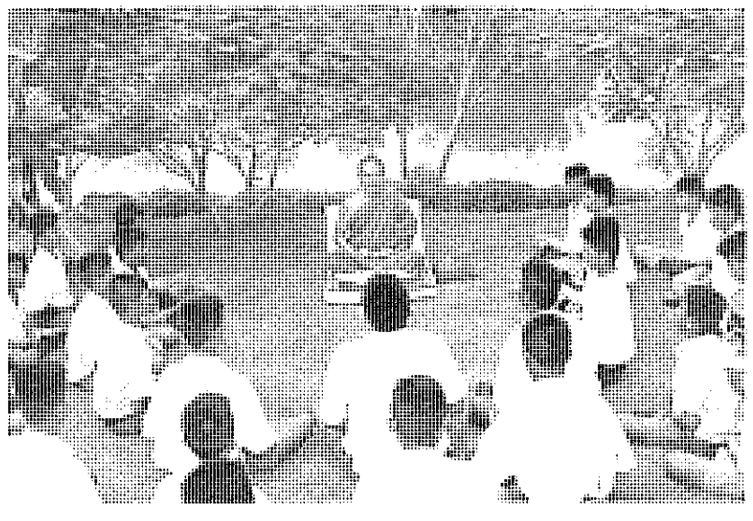

ที่มีทรรศนวิจารณ์ว่า

"เรื่องธรรมกายนั้น ปัญหาไม่ใช่ว่ามีในพุทธกาลหรือไม่เป็นเรื่องที่รู้กันอยู่ว่ามีในพระไตรปิฎกหลายแห่ง ไม่ต้องมาสงสัยในเรื่องนี้.....พระพุทธเจ้าตรัสไว้และอรรถกถาก็มีคำอธิบาย และเราก็รู้เรื่องธรรมกายจากพระไตรปิฎกและอรรถกถานี่แหละ ปัญหาอยู่ที่ว่าผู้ที่เอาเรื่องธรรมกายมาสอนนั้นสอนตรงตามความหมายที่ท่านแสดงไว้หรือไม่ต่างหาก"

การพิจารณาเรื่อง"**ธรรมกาย**" นี้ เพียงแต่รู้จากพระไตรปิฎกและอรรถกถาเท่านั้นยังไม่พอ ดังที่กล่าวมาแล้วว่าการพิจารณาในเรื่องหลักสำคัญของพระพุทธศาสนานั้น **วิธีการพิจารณาที่ถูกต้องและสมบูรณ์ที่สุด คือ ต้องได้ข้อสรุปที่สอดคล้องตรงกันหมดในหลักพระสัทธรรมทั้ง ๓** คือ **ปริยัติ ปฏิบัติ** และ**ปฏิเวธ** จะแยกพิจารณาเฉพาะหลักใดหลักหนึ่งไม่ได้เพราะอาจเกิดความคลาดเคลื่อนได้ดังกล่าวมาแล้ว

แต่ในเมื่อท่านกล่าวเอาไว้ว่า *"และเราก็รู้เรื่องธรรมกายจากพระไตรปิฎกและ อรรถกถา"* มาดูซิว่าท่านได้แสดงเรื่อง "**ธรรมกาย**" ที่ท่านรู้อย่างไร ?

เรามาพิจารณาดูซิว่า**ผู้แสดงความเห็นนี้ท่านรู้เรื่อง"ธรรมกาย" ลึกซึ้งแท้จริงเพียงไร** โดยจะพิจารณาความรู้ของท่านตามหลักปริยัติ จากพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ของพระเดชพระคุณพระธรรมปิฎก เปรียบเทียบกับความรู้เรื่อง "**ธรรมกาย**" ของ ท่านอาจารย์พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล ที่ได้แสดงไว้ในทรรศนะวิจารณ์นั้นแล้ว

เรื่อง "**ธรรมกาย**" ที่พระเดชพระคุณท่านแสดงไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ในหน้า ๑๐๖ นั้นมีว่า :

ธรรมกาย*"ผู้มีธรรมเป็นกาย" เป็นพระนามอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า(ตามความในอัคคัญญสูตรแห่งทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค) หมายความว่า พระองค์ทรงคิดพุทธพจน์คำสอนด้วยพระหทัยแล้วทรงนำออกเผยแพร่ด้วยพระวาจา เป็นเหตุให้พระองค์ก็คือพระธรรม เพราะทรงเป็นแหล่งที่ประมวลหรือที่ประชุมอยู่แห่งพระธรรมอันปรากฏเปิดเผยออกมาแก่ชาวโลก: อนึ่งธรรมกายคือกองธรรมหรือชุมนุมแห่งธรรมนั้น ย่อมเจริญงอกงามเติบขยายขึ้นได้โดยลำดับจนไพบูลย์ ในบุคคลผู้เมื่อได้สดับคำสอนของพระองค์ แล้วฝึกอบรมตนด้วยไตรสิกขาเจริญมรรคาให้บรรลุภูมิแห่งอริยชน ดังตัวอย่างดำรัสของพระมหาปชาบดีโคตมีเมื่อครั้งกราบทูลลาพระพุทธเจ้าเพื่อปรินิพพานตามความในคัมภีร์อปทานตอนหนึ่งว่า "ข้าแต่พระสุคตเจ้า หม่อมฉันเป็นมารดาของพระองค์, ข้าแต่พระธีรเจ้า พระองค์ก็เป็นพระบิดาของหม่อมฉัน. .....รูปกายของพระองค์นี้ หม่อมฉันได้ทำให้เจริญเติบโต ส่วนธรรมกายอันเป็นที่เอิบสุขของหม่อมฉัน ก็เป็นสิ่งอันพระองค์ได้ทำให้เจริญเติบโต": สรุปตามนัยอรรถกถาธรรมกายก็คือโลกุตตรธรรม ๙ หรืออริยสัจ*

เมื่อได้ทราบดังนี้ ควรไปดูพระไตรปิฎกว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมกายไว้อย่างไร ? พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ท่านแสดงธรรมกายไว้หรือไม่ ? และพระอรรถกถาจารย์แสดงมติไว้เช่นไร ? ดังยกตัวอย่างที่สำคัญมาแสดงดังนี้ แล้วจะเห็นว่า**เรื่อง "ธรรมกาย" แท้ ๆ นั้น มีความสุขุมลุ่มลึกทั้งโดยปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ เพียงไร**

๑. พระพุทธองค์ตรัสว่า "**ธรรมกายเป็นชื่อของตถาคต**" ปรากฏมีในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค ข้อ ๕๕ ตรัสไว้ว่า

ตถาคตสฺส เหตํ วาเสฏฺฐา อธิวจนํ **ธมฺมกาโย** อิติปิ พฺรหฺมกาโย อิติปิ ธมฺมภูโต อิติปิ พฺรหฺมภูโต อิติปิ ฯ

แปลว่า : ดูก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ เพราะคำว่า **ธรรมกาย** ก็ดี ว่า พรหมกาย ก็ดี ว่า ธรรมภูต ก็ดี ว่า พรหมภูต ก็ดี เป็นชื่อของตถาคต ฯ

ในคัมภีร์สุมังคลวิลาสินี อรรถกถาขุททกนิกาย ปาฏิกวรรค ภาค ๓ หน้า ๕๐ พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายคำว่า "**ธรรมกาย**" ไว้ว่า

ตตฺถ "**ธมฺมกาโย อิติปิ**ติ กสฺมา ตถาคโต "**ธมฺมกาโย**ติ วุตฺโตฯ ตถาคโต ห เตปิฏกํ พุทฺธวจนํ หทเยน จินฺเตตฺวา วาจาย อภินีหริฯ เตนสฺส กาโย ธมฺมมยตฺตา ธมฺโมว ฯ อิติ ธมฺโม กาโย อสฺสาติ **ธมฺมกาโย** ฯ

แปลว่า : ในพระบาลีนั้น คำว่า **ธมฺมกาโย อิติปิ** ความว่า เพราะเหตุไร พระตถาคตจึงได้รับขนานนามว่า ธรรมกาย ฯ เพราะพระตถาคตทรงคิดพระพุทธพจน์ด้วยพระหทัยแล้ว ทรงนำออกแสดงด้วยพระวาจา ฯ ด้วยเหตุนั้น **พระวรกายของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นจึงจัดเป็นธรรมแท้ เพราะสำเร็จด้วยธรรม ฯ พระธรรม**เป็น**กาย**ของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ดังพรรณามานี้ เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงพระนามว่า **ธรรมกาย** ฯ

๒. พระพุทธเจ้าตรัสว่า "**พระปัจเจกพุทธเจ้ามีธรรมกายมาก**" ปรากฏมีในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน ภาค ๑ ข้อ ๒ ตรัสไว้ว่า

มหนฺตธมฺมา **พหุธมฺมกายา**
จิตฺติสฺสรา สพฺพทุกฺโขฆติณฺณา ฯ

แปลว่า : มีธรรมใหญ่ มี**ธรรมกายมาก** มีจิตเป็นอิสระ ข้ามห้วงทุกข์ทั้งปวง ฯ

ในคัมภีร์วิสุทธชนวิลาสินี อรรถกถาขุททกนิกาย อปทาน ภาค ๑ หน้า ๒๔๕ พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายคำว่า "**มีธรรมกายมาก**" ไว้ว่า

กึ ภูตา ? **มหนฺตธมฺมา** ปูริตมหาสมฺภารา **พหุธมฺมกายา อเนกธมฺมสภาวสรีรา** ฯ

แปลว่า : ถามว่า ท่านเป็นอย่างไร ? ตอบว่า **ท่านเป็นผู้มีธรรมใหญ่** คือบุญสมภารใหญ่อันได้บำเพ็ญมาแล้ว **มีธรรมกายมาก คือมีสภาวธรรมมิใช่น้อยเป็นร่างกาย** ฯ

๓. ท่านพระอัตถสันทัสสกเถระได้กล่าวชมเชยพระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระว่า "ทรงแสดงพระธรรมกาย" ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน ภาค ๑ ข้อ ๑๓๙ ว่า

ธมฺมกายญฺจ ทีเปนฺตํ
เกวลํ รตนากรํ
วิโกเปตุํ น สกฺโกนฺติ
โก ทิสฺวา นปฺปสีทติ ฯ

แปลว่า : ชนทั้งหลายไม่อาจให้พระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งทรงแสดง**พระธรรมกาย** และ**ความเป็นหน่อเนื้อแห่งรัตนะทั้งสิ้นให้กำเริบได้** ใครได้เห็นแล้วจะไม่เลื่อมใสเล่า ฯ

ในเรื่องนี้ พระอรรถกถาจารย์ไม่ได้อธิบายคำว่า "**ธรรมกาย**" เอาไว้

๔. พระมหาปชาปดีโคตมีได้แสดง "**ธรรมกายอันน่าเพลิดเพลินของท่าน พระพุทธเจ้าทำให้**

เจริญเติบโตแล้ว" ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน ภาค ๒ ข้อ ๑๕๗ ว่า

สํวฑฺธิโตยํ สุคต
รูปกาโย มยา ตว
อานนฺทิโย **ธมฺมกาโย**
มม สํวฑฺธิโต ตยา ฯ

แปลว่า : ข้าแต่พระสุคตเจ้า รูปกายของพระองค์นี้ อันหม่อมฉันทำให้เจริญเติบโตแล้ว**ธรรมกาย**อันน่าเพลิดเพลินของหม่อมฉันอันพระองค์ทำให้เจริญเติบโตแล้ว ฯ

ในเรื่องนี้ พระอรรถกถาจารย์ก็ไม่ได้อธิบายคำว่า **"ธรรมกาย"** ไว้เช่นกัน

๕. ธรรมกายนั้นมีกายเป็นธรรมธาตุล้วน ๆ อีกด้วย

จากความในพระไตรปิฎกและอรรถกถาเพียงเท่านี้ ก็พอชี้ให้เห็นว่า **"ธรรมกาย"** นอกจากจะเป็นเพียงพระนามอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า และคือกองธรรม หรือชุมนุมแห่งธรรมนั้นแล้ว พระอรรถกถาจารย์ยังได้แสดงมติออกมาอย่างชัดเจนว่า **"ธรรมกายนั้นเป็นร่างกาย (สรีรา)"** ด้วย (ดูข้อ ๒)

แต่เพื่อให้ความส่วนนี้กระจ่างชัดว่าคำว่าสรีราแปลว่าร่างกายจริงหรือไม่ เราไปดูความหมายของคำว่า**กาย**กัน

ในคัมภีร์อภิธานัปปทีปิกาได้แสดงคำว่า กาย (ร่างกาย) ไว้ในคาถาที่ ๑๕๑ ว่า กาย (ร่างกาย) มีใช้อยู่หลายคำ เช่น **สรีรํ**, วปุ, คตฺตํ, อตฺตภาโว, โพนฺทิ, วิคฺคโห, เทหํ, กาโย, ตนุ, กเฬวรํ เป็นต้น

และพระเดชพระคุณ **หลวงพ่อสด จันทสรมหาเถระ พระมงคลเทพมุนี** (หลวงพ่อวัดปากน้ำ) ก็ได้แสดง**ลักษณะของกายธรรม**หรือ**ธรรมกาย** ปรากฏในหนังสือมรรค ผล พิสดาร (หน้า ๕๙) ว่า **เป็นที่ประชุมของธรรม** คือ

ก. **ปฐมมรรค** เป็นเนื้อหนังที่แท้จริงรวบยอดกลั่นออกมาจากพระวินัยปิฎก

ข. **มรรคจิต** เป็นเนื้อหนังที่แท้จริงรวบยอดกลั่นออกมาจากพระสุตตันตปิฎก

ค. **มรรคปัญญา** เป็นเนื้อหนังที่แท้จริงกลั่นรวบยอดออกมาจากพระอภิธรรมปิฎก

ที่เรียกว่า **"ธรรมกาย"** นั้น คือ **หัวใจ**เป็น**ปฐมมรรค ดวงจิต**เป็น**มรรคจิต ดวงวิญญาณ**เป็น**มรรคปัญญา** (ผู้รู้อธิบายว่า **หัวใจ ดวงจิต ดวงวิญญาณ** ของเบญจขันธ์ **เจริญแก่กล้าขึ้น โดยปฏิบัติพระสัทธรรม** เป็น ปฐมมรรค

มรรคจิต และ **มรรคปัญญา ของธรรมกาย)**

นี้ ก็เป็น**ความรู้จากพระไตรปิฎกและอรรถกถา** และ**จากพระเดชพระคุณหลวงพ่อสด จันทสรมหาเถระ พระมงคลเทพมุนี** (หลวงพ่อวัดปากน้ำ) **เพิ่มเติมขึ้นอีกว่าธรรมกายนั้นเป็นร่างกายที่บริสุทธิ์**

๖. ธรรมกายนั้นเป็นอัตตา (วิมุตติ)

พระอรรถกถาจารย์ก็ยังได้แสดงเรื่อง **"ธรรมกาย"** ไว้อีกว่า **ธรรมกายเป็นอัตตา** ปรากฏในคัมภีร์ปรมัตถทีปนี อรรถกถา ขุททกนิกาย จริยาปิฎก หน้า ๓๒๔ ดังนี้

ปรํ วา **อตฺตภูตโต ธมฺมกายโต** อญฺญํ ปฏิปกฺขํ วา ตทนตฺถกรํ กิเลสโจรคณํ มินาติ หึสตีติ **ปรโม**.....ฯ

แปลว่า : อีกอย่างหนึ่ง บารมีย่อมทำลายปฏิปักษ์อื่นจาก**ธรรมกายที่เป็นอัตตา** หรือย่อมทำลายหมู่โจรคือกิเลสที่ทำความพินาศแก่**ธรรมกายที่เป็นอัตตา**นั้น เพราะเหตุนั้นจึงชื่อว่า**ปรมะ**.....ฯ

เราได้ความรู้เพิ่มเติมอีกจากอรรถกถาว่าธรรมกายเป็นอัตตา

๗. วิธีปฏิบัติพระสัทธรรมให้เกิดธรรมกายของพระพุทธเจ้า (โดยย่อ)

พระเดชพระคุณ**หลวงพ่อสด จันทสรมหาเถระ พระมงคลเทพมุนี** (หลวงพ่อวัดปากน้ำ) ผู้สอนวิชชาธรรมกายของพระพุทธเจ้า ได้แสดงพระธรรมเทศนาเรื่อง **"การย่อย่นสกลพุทธศาสนาซึ่งมีมาในโอวาทปาฏิโมกข์"** เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๙๗ จากหนังสือชีวประวัติ ผลงาน รวมพระธรรมเทศนา ๖๓ กัณฑ์ หน้า ๕๖๔ ยกความมาตอนหนึ่งว่า

*"จะแสดง**วิธีเกิดของกายธรรมของกายพุทธเจ้า** กายในภพแปดกายนั้นเป็นแบบเดียวกัน กายธรรมโคตรภู เมื่อเป็นกายธรรมโคตรภูแล้ว ใจกายธรรมโคตรภู ก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมโคตรภู พอถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน วัดผ่าเส้นศูนย์กลางเท่าดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรม หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลาง ดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงศีล ดวงเท่ากัน หยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงสมาธิ ก็เห็นดวงเท่ากัน หยุดนิ่งอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงปัญญา ดวงเท่ากัน หยุดนิ่งอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าก็เห็น ดวงวิมุตติ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลาง ดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เห็น**กายธรรมละเอียด** นี่เกิดอย่างนี้เกิดเป็นชั้น ๆ ไปอย่างนี้ ใจกายธรรมโคตรภูละเอียดหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางกายธรรมโคตรภูละเอียด ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมโคตรภูละเอียด วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว พอถูกส่วนเข้าเห็นดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน วัดผ่าศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงศีล หยุดนิ่งอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าเห็นดวงสมาธิ หยุดนิ่งกลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงปัญญา หยุดนิ่งกลางดวง*

ปัญญา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดนิ่งกลาง ดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติ-ญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เห็น ***กายธรรมพระโสดา*** *หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูม นี่เป็นพระอริยบุคคล บังเกิดไปอย่างนี้ เป็นลำดับจนตลอด ๑๐ กายถึง* ***พระอรหัต นี่ความบังเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างนี้ นี่ตามข้อปฏิบัติของแท้***

*ถ้า****ทางปริยัติ****เล่า พูดกันไปอีกเรื่องหนึ่ง ตามประวัติพระพุทธเจ้าท่านสร้างบารมี ๔ อสงไขย แสนกัป ๘ อสงไขยแสนกัป ๑๖ อสงไขย-แสนกัป สร้างบารมีไป เป็นมนุษย์ก็สร้างบารมีไป กว่า****จะได้เป็นพระพุทธเจ้าต้องสร้างบารมีเต็ม ๓๐ ทัศ*** *เมื่อพูดถึงบารมี ๓๐ ทัศเต็มแล้ว ที่จะเกิดเป็นพระพุทธเจ้าต้องไปบำเพ็ญเพียรเป็นพระสิทธารถ-ราชกุมารทีเดียว กว่าจะเป็นพระพุทธเจ้า ๖ ปี ไปทรมานร่างกาย ๖ ปี เมื่อได้เป็นพระพุทธเจ้าใต้ต้นศรีมหาโพธิ์ เสวยวิมุตติสุขอยู่ที่มหาสถาน ๗ แห่งนั้น ๔๙ วันครบ ๔๙ วัน ก็ออกโปรดพระปัญจวัคคีย์ นี่****ตามหลักของพระปริยัติไปดังนี้แต่ว่าความประเสริฐของพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นได้ดังกล่าวแล้วข้างต้น นั้นเป็นความบังเกิดของพระพุทธเจ้า.....”***

พระเดชพระคุณ**หลวงพ่อสด** (หลวงพ่อวัดปากน้ำ) ได้แสดงพระธรรมเทศนาเรื่อง **“ติลักขณาทิ-คาถา”** เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๙๗ หน้า ๔๑๒ ยกความมาตอนหนึ่งว่า

*“สูงขึ้นไปกว่านี้ เข้าถึง****กายธรรม*** *กายธรรมคราวนี้เป็นตัวหละ กายธรรมเป็นตัวดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรม* ***กายธรรมนั่นแหละเป็นตัวกายธรรมนั่นแหละเป็นนิจจัง สุขัง ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายก็เป็นอัตตา ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายแปดกายเบื้องต้นก็เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวจะเป็นอัตตายังไม่ได้ เพราะยังเป็นสมมุติอยู่*** *กายธรรมของธรรมกายละเอียด ที่อาศัยดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายอยู่นั่น เรียกว่ากายธรรมละเอียด กายธรรมละเอียดนั้นแต่ว่าตั้งแต่กายธรรมไปสิบกาย กายธรรม กายธรรมละเอียด กายโสดา โสดาละเอียด กายสกทาคา กายสกทาคาละเอียด กายอนาคา กายอนาคาละเอียด เหล่านี้ยกเป็นตัวทั้งนั้น ควรยกเป็นนิจจัง สุขัง ทั้งนั้น ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายเล่า หมดทั้งก้อนนั่นแหละเป็นอัตตา เป็นนิจจัง สุขัง อัตตา ส่วน****กายพระอรหัต*** *ถ้าเข้าถึงพระอรหัตละก็เป็น* ***นิจจัง สุขัง อัตตาแท้ ๆ*** *กายธรรมก็มีขันธ์เหมือนกัน แต่เป็น****ธรรมขันธ์*** *ท่านไม่เรียกว่าเบญจขันธ์ เป็นธรรมขันธ์เสีย มีธาตุเหมือนกัน****เป็นวิราคธาตุ เป็นวิราคธรรม*** *เป็นธรรมไปทั้งก้อน เพราะฉะนั้น****กายธรรมพระอรหัตเป็นนิจจัง สุขัง อัตตาหมดทั้งก้อน กายพระอรหัตละเอียดก็เป็นนิจจัง สุขัง อัตตา หมดทั้งก้อน***

เมื่อรู้จักดังนี้แล้ว ก็นี่แหละถ้าจะไปนิพพานไปได้ทางนี้ ทางอื่นไปไม่ได้ ที่พระองค์ทรงรับสั่งไว้ ***อตฺตทีปา อตฺตสรณา อนญฺญสรณา*** *ตนเป็นที่พึ่งของตน* ***อตฺตทีปา*** *ตนเป็นที่เกาะ เป็นที่พึ่ง สิ่งอื่นไม่ใช่* ***ธมฺมทีปา ธมฺมสรณา อนญฺญ-สรณา*** *ธรรมเป็นเกาะ เป็นที่พึ่ง สิ่งอื่นไม่ใช่ ตนนั่นแหละเป็นเกาะ*

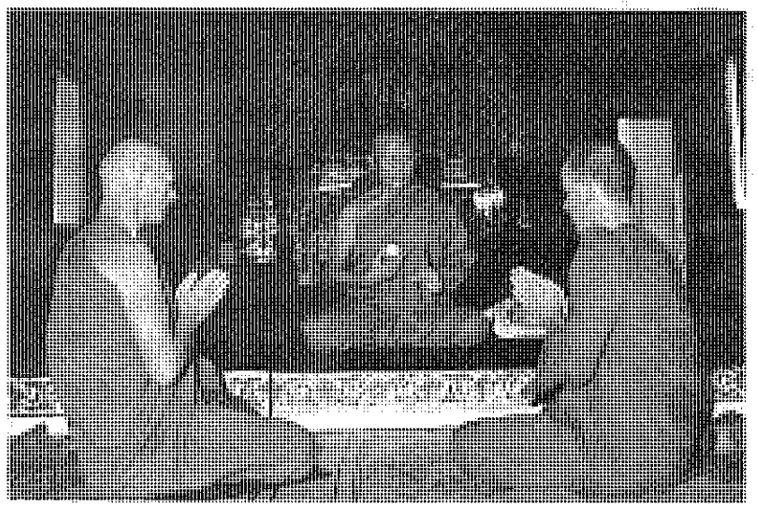

ตนนั่นแหละเป็นที่พึ่ง สิ่งอื่นไม่ใช่ ธรรมนั่นแหละเป็นเกาะ ธรรมนั่นแหละเป็นที่พึ่ง สิ่งอื่นไม่ใช่.....”

พระเดชพระหลวงพ่อ**พระมหาบัวญาณสัมปันโน** ได้เขียนประวัติ**หลวงปู่พระอาจารย์มั่น ภูริทัตต-มหาเถระ** ตอนหนึ่งเกี่ยวกับเรื่อง **“ธรรมกาย”** ไว้อย่างน่าสนใจมาก จากหนังสือประวัติท่านพระอาจารย์มั่น พิมพ์โดยโรงพิมพ์ชวนพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๖ หน้า ๑๕๐ ยกความมาตอนหนึ่งว่า

“ตุ๊เจ้ามาพักอยู่ที่นี่ตั้งนานร่วมปีแล้ว ทำไมไม่สอนเฮาบ้างก๊า แต่แรกมาอยู่ (ก๊าเท่ากับ “เล่า” หรือ “ไหม” ก็ได้ แปลได้หลายนัยมากพอดู มีติดท้ายประโยคได้ทั้งคำถาม คำตอบ) ท่านตอบ จะให้เราสอนอย่างไร ก็ไม่เคยเห็นพวกสูมาศึกษาไต่ถามเรานี่นา เขาตอบท่านว่า ก็เฮาบ่ฮู้ก๊า (บ่เท่ากับไม่) ว่าตุ๊เจ้าเป็นผู้วิเศษ ถ้าฮู้จะทนอยู่ได้อย่างไร ต้องมาแน่ ๆ ทีนี้พวกเฮาฮู้แล้วก๊าว่าตุ๊เจ้าเป็นผู้ฉลาดมาก เวลาพวกเฮามาถามว่าตุ๊เจ้านั่งหลับตานิ่ง ๆ และเดินกลับไปกลับมานั้นทำทำไม หรือหาอะไร ตุ๊เจ้าก็บอกพวกเฮาว่าพุทโธหาย ให้พวกเฮาช่วยหา ***เมื่อถามถึงพุทโธเป็นลักษณะอย่างไร ก็บอกไปว่าเป็นแก้วดวงสว่างไสว ความจริงจิตตุ๊เจ้าเป็นพุทโธอยู่แล้ว มิได้สูญหายไปไหน*** *แต่เป็นอุบายฉลาดของตุ๊เจ้าที่เมตตาสงสารพวกเฮา ให้ภาวนาพุทโธเพื่อให้จิตพวกเฮาสว่างไสว เหมือนจิตตุ๊เจ้าต่างหาก เฮาฮู้แล้วว่าตุ๊เจ้าเป็นผู้ประเสริฐและเฉลียวฉลาด ปรารถนาให้พวกเฮาได้บุญ มีความสุข และพบพุทโธดวงประเสริฐที่ใจตัวเอง มิใช่หาพุทโธให้ตุ๊เจ้า*

*นับแต่เขาคนนั้นได้เห็น****ธรรมกาย*** *ในใจเพียงคนเดียวเท่านั้น เรื่องก็กระจายไปทั่วบ้านในไม่ช้า คนในบ้านต่างก็เกิดความสนใจและพากันภาวนาพุทโธไปตาม ๆ กัน ตลอดเด็กเล็ก ๆ และเกิดความเชื่อถือและเลื่อมใสท่านพระอาจารย์มั่นมาก.....”*

ท่านอาจารย์พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล ได้แสดงเรื่อง **“ธรรมกาย”** นี้ไว้สอดคล้องตรงกันหมดทั้งหลักปริยัติ และผลการปฏิบัติของพระเดชพระคุณ**หลวงพ่อสด จันทสรมหาเถระ** และพระเดชพระคุณ**หลวงพ่อพระมหาบัวญาณสัมปันโน** ดังมีปรากฏในหนังสือนิตยสาร “ธรรมกาย” ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ เดือนเมษายน -

มิถุนายน ๒๕๓๖ หน้า ๔๗ ยกความมาตอนหนึ่งว่า

"พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ และบรรดาศิษยานุศิษย์ที่ถึงธรรมกายด้วยดีแล้ว เจริญสมถะและวิปัสสนาคู่กันพิจารณาอริยสัจจ์ทั้ง ๔ ของกายในภพ ๓ แล้ว ดับหยาบไปหาละเอียด เป็นธรรมกายที่ละเอียด ๆ ไปจนสุดละเอียด ปล่อยอุปาทานในขันธ์ ๕ และปล่อยความยินดีในฌานสมาบัติได้ แม้เพียงชั่วคราวเป็นวิกขัมภนวิมุตติ ธรรมกายที่หยาบจะตกศูนย์ ธรรมกายที่สุดละเอียดจะปรากฏในอายตนนิพพาน ได้ทั้งรู้ และทั้งเห็นพระนิพพานคือธรรมกายที่บรรลุอรหัตผลแล้วของพระพุทธเจ้า และพระอรหันตขีณาสพ ที่เข้าปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ เมื่อขันธ์ ๕ แตกทำลาย คือ ดายแล้วก็มิได้ขาดหายสูญสิ้น หลังจากตายแล้วพระนิพพานธาตุของท่านยังคงสถิตยั่งยืนอยู่ในอายตนนิพพานนับจำนวนไม่ถ้วน ดังที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อท่านว่ามีมากกว่าเมล็ดทรายในท้องพระมหาสมุทรทั้ง ๔ นี้เป็นสัจธรรมที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำได้พบ ได้รู้ได้เห็นเองด้วยญาณ ธรรมกายของท่าน โดยทางปฏิบัติภาวนาธรรม ผู้ปฏิบัติตามแนววิชชาธรรมกายที่ได้ถึงธรรมกายด้วยดีแล้ว ย่อมเห็น ย่อมรู้ ด้วยญาณพระธรรมกาย โดยทางปฏิบัติ นี้ได้ด้วยตนเอง เป็นปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ เช่นเดียวกัน....."

ข้อความนี้เองเป็นเครื่องชี้ได้อย่างชัดเจนว่าท่านอาจารย์พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล ได้กล่าวถึงผลการปฏิบัติของบุรพาจารย์ มีพระเดชพระคุณหลวงพ่อสด จันทสรมหาเถระ(หลวงพ่อวัดปากน้ำ)นั้นถูกต้องทั้งหลักปริยัติ พระสัทธรรม คือ พระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ถูกต้องทั้งหลักปฏิบัติและปฏิเวธพระสัทธรรม คือ ผลการปฏิบัติของบุรพาจารย์ผู้ได้ศึกษาและอบรม ทั้งภาคปริยัติและปฏิบัติพระสัทธรรมมาด้วยดีแล้วทุกท่านอย่างชัดเจนแน่นอนที่สุดแล้วและ นี้ก็เป็นเครื่องแสดงอีกว่าท่านอาจารย์พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล นั้นเป็นศิษย์ของพระเดชพระคุณหลวงพ่อสด จันทสรมหาเถระ และได้สอนพระสัทธรรมในแนววิชชาธรรมกายของพระพุทธเจ้า ตรงตามที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อสดได้สั่งสอนเอาไว้ทุกประการ ไม่ต้องมาสงสัยอีก

อีกประการหนึ่ง เมื่อได้พิจารณาศึกษาบทความที่ได้เสนอผ่านมาแล้วนั้นทั้งหมด จะเห็นว่า **พระเดชพระคุณหลวงพ่อสด (หลวงพ่อวัดปากน้ำ)** และ **ท่านอาจารย์พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล** ได้แสดงผลการปฏิบัติที่สอดคล้องตรงกันกับพระพุทธประสงค์ทุกประการ ซึ่งพอสรุปความได้ดังนี้

พระบรมศาสดาตรัสสอนให้ **อาศัยตนโลกียะ** (อัตตาสมมุติ) **ปฏิบัติธรรมมีการเจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อให้ละอุปาทานในขันธ์ ๕ ด้วยตัณหาและทิฏฐิเสีย เพื่อความหมดจดวิเศษของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อความก้าวล่วงซึ่งความโศกและความร่ำไร เพื่ออัสดงดับไปแห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุญายธรรม** (ธรรมที่ควรรู้ ธรรมที่ถูก คือ อริยมรรค) และ**เพื่อกระทำพระนิพพานให้แจ้ง แล้วรีบเร่งชำระกิเลสอันมี ราคะ โลภะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ที่หยั่งรากลึกลงภายในจิตใจของตนให้หมดสิ้นไปอย่างเด็ดขาด (สมุจเฉทปหาน) ด้วยการปฏิบัติภาวนาสมถะและวิปัสสนากัมมัฏฐาน แล้วให้เข้าถึง ให้มีให้เป็นตนโลกุตตระ** (อัตตาวิมุตติ) **โดยเฉพาะอย่างพระนิพพานธาตุแท้ ๆ** คือ **ธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตตผลแล้วซึ่งเป็นอัตตาวิมุติที่ขาดเด็ด เพราะเป็นวิราคธาตุ วิราคธรรม ล้วน ๆ เป็นธรรมสาระ เอาเป็นที่พึ่งเป็นสรณะอย่างถาวรได้ เพราะไม่เป็นอนิจจัง ไม่เป็นทุกขัง และไม่เป็นอนัตตา แต่เป็น นิจฺจํ, ปรมํ สุขํ** และ**อตฺตาวิมุตฺติ**

เหล่านี้คือ **ความรู้เรื่อง "ธรรมกาย"** ที่ท่านอาจารย์พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล ได้แสดงให้เห็นประจักษ์ในทรรศนะวิจารณ์ของท่านแล้ว เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น

๕. ประเด็นเกี่ยวกับผลการปฏิบัติ

ทีนี้มาพูดเรื่องผลจากการปฏิบัติกันบ้าง ก่อนอื่นขอให้มหาชนพุทธบริษัททั้งหลายได้ทราบเสียเบื้องต้นว่า พระอรรถกถาจารย์ท่านได้แสดงเจตนาและความมุ่งหมาย ในเรื่องของการศึกษาและปฏิบัติในหลักพระสัทธรรมไว้ด้วยความเป็นห่วง

พระพุทธศาสนา จึงได้แสดงมติไว้อย่างชัดเจนเพื่อประสงค์ให้พระสัทธรรมในพระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงถาวร ปรากฏมีในคัมภีร์มโนรถปูรณี อรรถกถาอังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ภาค ๓ หน้า ๓๔๔ ดังนี้ :

โส สพฺโพปิ ยสฺมา สิกฺขาปทปญฺญตฺติยา สติ ภิกฺขู สิกฺขาปทญฺจ ตสฺส วิภงฺคญฺจ ตทตฺถโชตนตฺถํ อญฺญํ จ พุทฺธวจนํ ปริยาปุณนฺติ, ยถาปญฺญตฺตญฺจ ปฏิปชฺชมานา ปฏิปตฺตึ ปูเรตฺวา ปฏิปตฺติยา อธิคนฺตพฺพํ โลกุตฺตรธมฺมํ อธิคจฺฉนฺติ, ตสฺมา สิกฺขาปทปญฺญตฺติยา สทฺธมฺโม จิรฏฺฐิติโก โหติ ฯ เตน วุตฺตํ "สทฺธมฺมฏฺฐิติยาติ ฯ

แปลว่า : พระสัทธรรมนั้นแม้ทั้งหมด (คือ**ปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม** และ**อธิคมสัทธรรม**) เพราะเหตุที่เมื่อมีบัญญัติสิกขาบท **ภิกษุทั้งหลายย่อมเรียนสิกขาบท วิภังค์แห่งสิกขาบทนั้นและพระพุทธวจนะอื่น เพื่อส่องความสิกขาบทและวิภังค์นั้น, และเมื่อปฏิบัติสิกขาบทตามที่ทรงบัญญัติ บำเพ็ญข้อปฏิบัติ ย่อมบรรลุโลกุตตรธรรมที่พึ่งบรรลุด้วยข้อปฏิบัติ,** ฉะนั้น พระสัทธรรมจึงดำรงอยู่ยั่งยืนเพราะ การบัญญัติสิกขาบท ฯ ด้วยเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า **"เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม"** ฯ

จากความของอรรถกถานี้ พระอรรถกถาจารย์ได้แสดงไว้ชัดเจนแล้ว

เพราะฉะนั้น ทรรศนวิจารณ์ที่ว่า

"ความรู้ความเห็นที่เป็นผลจากการปฏิบัติของบุคคลใดสำนักใด ก็เป็นมติของบุคคลหรือสำนักนั้น จะอ้างว่าเป็นมติของพระพุทธศาสนาไม่ได้ จนกว่าจะได้รับการตรวจสอบด้วยมาตรฐานคือคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งปัจจุบันได้แก่พระพุทธพจน์เท่าที่มีอยู่หรือคง

เหลืออยู่ในพระไตรปิฎกบาลี"

เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านมหาชนพุทธบริษัทผู้มีปัญญาเมื่อได้ศึกษาอ่านบทความนี้ ด้วยการพินิจวิเคราะห์โดยเหตุโดยผลด้วยตนเองแล้ว ก็จะรู้และเข้าใจได้ทันทีว่า

ธรรมปฏิบัติในแนววิชชาธรรมกายขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อสด จันทสรมหาเถระ พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อวัดปากน้ำ) ตลอดจนศิษยานุศิษย์ของท่านซึ่งมีท่านอาจารย์พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล เป็นต้นนั้น ได้สั่งสอนกันอยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นธรรมปฏิบัติที่ตรงตามพระพุทธประสงค์ทุกประการ ตรงกับมติของอรรถกถาที่แท้จริงที่สุด และที่สำคัญก็คือผลการปฏิบัติธรรมของพระมหาเถระผู้สุปฏิปันโน ผู้ได้ศึกษาและอบรมทั้งภาคปริยัติและปฏิบัติพระสัทธรรมมาด้วยดีแล้ว ผู้มีปัญญารู้ทั่วนั้น มีความสอดคล้องตรงกันหมดทุกท่าน

และนี้เองที่กล่าวว่า**การพิจารณาหลักพระสัทธรรมในพระพุทธศาสนานั้น ต้องมีความสอดคล้องตรงกันหมดทั้งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ จะแยกการพิจารณาเฉพาะการตรวจสอบหลักฐานในคัมภีร์อย่างเดียวไม่ได้**

ฉะนั้น **มหาชนพุทธบริษัทผู้สนใจและตั้งใจในการศึกษาและปฏิบัติพระสัทธรรมในแนววิชชาธรรมกาย**นี้ อาตมาพร้อมกับเพื่อนภิกษุขอโอกาสนี้ประชาสัมพันธ์แทนว่า **ท่านที่สนใจและตั้งใจศึกษาและปฏิบัติพระสัจธรรมในแนววิชชาธรรมกายนี้สามารถไปศึกษาและปฏิบัติพระสัทธรรมนี้ได้ทุกวัน ที่วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ และที่วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร** (วัดภูเขาทอง) กรุงเทพ ฯ **ซึ่งเป็นวัดที่มีการเรียนการสอนทั้งปริยัติและปฏิบัติพระสัทธรรมทั้ง ๒ วัด และเท่าที่ทราบมาว่าทางวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ซึ่งมีท่านอาจารย์พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล เป็นเจ้าอาวาสนั้น ได้ดำเนินรอยตามพระพุทธประสงค์และตามคำสั่งสอนของพระเดชพระคุณหลวงพ่อสดทุกประการ คือได้จัดให้มีการศึกษาและอบรมการปฏิบัติพระสัทธรรมทั้งในภาคปริยัติและปฏิบัติ จึงขอเชิญมหาชนพุทธบริษัททุกท่านไปศึกษาและปฏิบัติพระสัทธรรมเพื่อทำพระนิพพานให้แจ้งด้วยตนเองได้ที่วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม**

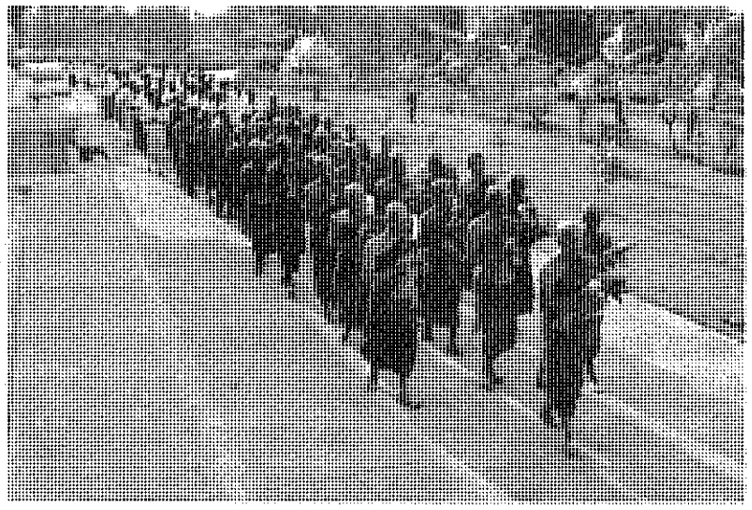

อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

และก่อนที่จะจบบทความนี้ ขอนำพระธรรมเทศนาของพระเดชพระคุณหลวงพ่อ**พระมหาบัวญาณสัมปันโน** ที่ได้แสดงเอาไว้ในโอกาสต่าง ๆ มาเป็นเครื่องเตือนสติดังนี้

(๑.) จากหนังสือ**ศาสนธรรมปลุกคนให้ตื่น เทศน์อบรมฆราวาส** เรื่อง "**จงดูใจด้วยธรรม**" ณ วัดป่าบ้านตาด เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๒๓ หน้า ๑๙๒ ยกความมาตอนหนึ่งว่า

*"พุทธะของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์นั้นเป็นธรรมชาติคงเส้นคงวา ไม่มีอดีต อนาคต กาลสมัยเข้ามาเหยียบย่ำทำลายได้ ด้วยเหตุนี้เองท่านกล่าวว่า **นิพฺพานํ ปรมํ สุญฺญํ** พระนิพพานเป็นสูญอย่างยิ่ง นั้นออกมาจากหลักธรรมชาติของท่านผู้รู้พระนิพพานจริง ๆ แต่ผู้ที่ไม่รู้พระนิพพานจึงต้องคาดต้องหมาย เอาความสูญอันนี้ไปบวกเข้ากับความสูญของโลก เลยยุ่งกันไปใหญ่ กลายเป็นนิพพานยุ่งไปกับลมปากคน จนไม่มีสิ้นสุดยุติ ใครก็ไม่อยากไปนิพพาน เพราะไปสูญไปสิ้น ไปล่มจมฉิบหายป่นปี้ ไปกันทำไม แม้พระพุทธเจ้าก็จะไปทำไมพระนิพพาน ถ้านิพพานเป็นสิ่งที่ทำลายสัตวโลกให้ฉิบหายป่นปี้ ยิ่งผู้มีความบริสุทธิ์เท่าไรแล้วยิ่งกลัวหันตทุกข์จะต้องไปรับความสูญความสิ้น ใครจะอยากไปนิพพาน หากนิพพานเป็นสิ่งที่ทำลายผู้ที่บรรลุนั้นให้ถึงความล่มจมฉิบหายอย่างนั้น ไม่มีใครอยากไปพระนิพพานกัน ไม่ว่าพระพุทธเจ้าองค์ใดไม่สอนโลกให้ไปนิพพาน แม้พระพุทธเจ้าองค์นั้นก็ไม่ปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า ถึงปรารถนาแล้วพอถึงขั้นแห่งความเป็นพระพุทธเจ้าจริง ๆ แล้วกลับกลายเป็นเรื่องสูญไปเสียหมด ฉิบหายป่นปี้ไปเสียสิ้น จะต้องประกาศให้ประชาชนทราบ ใครอย่ามาเป็นพระพุทธเจ้า ใครอย่ามาเป็นสาวกพุทธบริษัทของพระพุทธเจ้านะ จะฉิบหายป่นปี้เหมือนเราซึ่งกำลังเป็นพระพุทธเจ้าอยู่เวลานี้และกำลังสูญสิ้นไม่มีชิ้นดีอยู่เวลานี้ พระพุทธเจ้าจะต้องประกาศอย่างนี้*

*แต่นี้ทำไมจึงตรงกันข้าม **นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ** พระนิพพานเป็นสุขอย่างยอดเยี่ยม หาสิ่งใดเสมอเหมือนไม่ได้ในโลกสมมุตินี้นั่นฟังซิ หากนิพพานสูญไปจริง ๆ ทำไมจะมา **ปรมํ สุขํ** ได้ล่ะ อันนี้เป็นเครื่องรับรองคุณภาพของพระนิพพานโดยชัดเจนอยู่แล้วว่า นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง หากสูญสิ้นไปโดยประการทั้งปวงไม่มีเหลือแล้ว คำว่าสุขอย่างยิ่งนี้ก็ไม่มีความหมาย เพราะไม่มีตัวยืนยัน แต่นี้มีวิสุทธิธรรม วิสุทธิจิต เป็นเครื่องยืนยันอย่างสมบูรณ์อยู่แล้ว จึงไม่มีปัญหาใด ๆ มาขัดแย้ง*

แต่การคาดหมายธรรมดา การจดการจำด้วยการศึกษาเล่าเรียนที่จะให้หายข้อข้องใจสงสัยในมรรค ผล นิพพาน นั้นเป็นไปไม่ได้ เพราะพระพุทธเจ้าไม่สอนให้คนศึกษาจดจำพุทธศาสนาแล้วหายสงสัยในเรื่องบาปเรื่องบุญ คุณโทษ นรกสวรรค์ นิพพาน แต่ทรงสอนให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมที่ทรงสั่งสอนไว้แล้วเท่านั้น จะเป็นผู้ทราบสิ่งเหล่า นี้โดยไม่ต้องสงสัย ดังพระ

พุทธเจ้าซึ่งทรงบำเพ็ญด้วยการปฏิบัติมาก่อนแล้ว การรู้ธรรมเห็นธรรมทั้งหลายที่นำมาสั่งสอนโลก พระองค์ทรงรู้ทรงเห็นขึ้นจากภาคปฏิบัติโดยถ่ายเดียว ไม่ได้ทรงรู้เห็นขึ้นมาจากภาคแห่งความจำ คือการเรียนโดยถ่ายเดียว นั่นเพียงเป็นปากเป็นทางเป็นเข็มทิศทางดำเนินเท่านั้น ถ้าไม่ปฏิบัติเท่าที่ควรจะรู้จะเห็นก็ไม่พ้นการนอนกอดความสงสัยอยู่นั่นแล

คำว่า ***ปฏิเวธะ ความรู้แจ้งแทงตลอดนี้ เป็นผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติเพื่อเข้าสู่ความจริง เมื่อถึงความจริงขั้นใด ปฏิเวธะ คือความรู้แจ้งก็แทงทะลุไปโดยลำดับจนถึงความรู้แจ้งโดยสมบูรณ์เพราะการปฏิบัติถึงความจริงเต็มส่วน***

แต่อย่างไรก็ตาม แม้เราจะไม่รู้ไม่เห็นในสิ่งที่ท่านกล่าวไว้นี้ ธรรมทั้งหลายที่ท่านแสดงไว้นี้ก็เป็นสวากขาตธรรม ตรัสไว้ชอบแล้ว ถูกต้องทุกแง่ทุกมุมในธรรมทุกขั้น เรามีความเชื่อความเลื่อมใสความเคารพนับถือต่อพระพุทธเจ้าก็เป็นความเชื่อความเลื่อมใสอันถูกต้องดีงาม และเป็นมงคลอย่างยิ่งแก่จิตใจของเราอยู่แล้ว แม้จะยังไม่เห็น การประพฤติปฏิบัติบำเพ็ญตนด้วยคุณงามความดีทั้งหลายนี้ จะยังผลให้ปรากฏขึ้นที่ใจเราซึ่งเป็นเจ้าของผู้ผลิตคุณงามความดีทั้งหลายขึ้นมาโดยไม่ต้องสงสัย

ถ้ายิ่งได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมที่ท่านทรงสั่งสอนไว้แล้ว โดยทางภาคปฏิบัติมีจิตภาวนาเป็นสำคัญด้วยแล้ว ก็ยิ่งจะสัมผัสสัมพันธ์ธรรมทั้งหลายเข้าไปเรื่อยๆ เช่น บาปมี บุญมี นรกมี สวรรค์มี พรหมโลกมี นิพพานมี จะนอกเหนือใจดวงนี้ไปไม่ได้ เมื่อใจดวงนี้ได้ก้าวเข้าสู่ทางด้านปฏิบัติตามหลักธรรมที่พระองค์ทรงดำเนินและทรงรู้เห็นมาก่อนพวกเราแล้ว จะต้องรู้เห็นไปตามกำลังความสามารถของตน แม้จะไม่กว้างขวางลึกซึ้งเหมือนพระพุทธเจ้า แต่ความจริงในสิ่งทั้งหลายที่กล่าวมานี้ เป็นสิ่งที่จะต้องประทับกับใจเราโดยไม่สงสัย.....”

(๒.) จากหนังสือ**ผู้บูชาตถาคต** เรื่อง “ธรรมสถิตที่ใจ” เทศน์เมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๓๒ หน้า ๑๐๙ ยกความมาตอนหนึ่งว่า

“ธรรมะของพระพุทธเจ้านี้ประกาศกังวานอยู่ในผู้ปฏิบัติ ผู้ไม่ปฏิบัติไม่ต้องไปพูด พูดทำไม สัตว์เดรัจฉานเขาไม่ได้ปฏิบัติเขาสนใจอะไรกับมรรค ผล นิพพาน ผู้ไม่ปฏิบัติก็ทำนองเดียวกันนั้น อย่าไปสนใจ อย่าฟังไอ้ปากสกปรก ฟังปากเป็นอรรถเป็นธรรมฟังปากที่สะอาดแหลมคมเหมือนพระพุทธเจ้าซิ เสียงอรรถเสียงธรรมเป็นเสียงที่สว่างกระจ่างแจ้ง นำคนโง่ให้ฉลาด นำคนทุกข์ให้ได้รับความสุขความสบาย คือธรรมของพระพุทธเจ้า ฟังเสียงธรรม ตรองตามธรรม ปฏิบัติตามธรรม

อย่าไปฟังเสียงปากลมปากแล้งปากสกปรกโสมม ปากอมขี้มาพูด พ่นไปที่ไหนมีแต่เหม็นคลุ้งไปหมด นั่นปากอมขี้ ขี้โลภ ขี้โกรธ ขี้หลง มันออกมาจากหัวใจแล้วก็ไหลออกมาทางปาก เจ้าของไม่เคยรู้เคยเห็นมรรค ผล นิพพาน แล้วไปอวดรู้อวดฉลาด มรรค ผล นิพพาน หมดแล้ว ๆ มันไปได้ความรู้ความฉลาดมาจากไหน ถึงว่ามรรค ผล นิพพาน หมด ก็ตัวของมันเองไม่ได้ปฏิบัติ จะเอามรรค ผล นิพพาน มาจากไหน ก็พูดออกมาจากความโง่ของเจ้าของ ประกาศขายความโง่ของเจ้าของนั่นเอง ถ้าเก็บไว้เฉย ๆ คนอื่นจะไม่รู้ว่าคนนี้โง่ขนาดไหน เมื่อประกาศออกมาอย่างนั้นคนอื่นเขาก็จะรู้ เพราะคนในโลกนี้ไม่ใช่เป็นคนโง่แบบเดียวกัน คนฉลาดกว่านั้นยังมี ว่าเราจน คนมั่งมียังมีแน่ะ เราอย่าเข้าใจว่าเขาจะจนกับเราทั้งโลก อย่าเข้า ใจว่าเขาจะโง่กับเราทั้งโลก ผู้ฉลาดกว่านั้นยังมี ***ให้เอาคำพูดเหล่านี้ไปเป็นคติเครื่องเตือนใจเจ้าของ***

หูมีก็ให้เลือกฟังในสิ่งที่ควรฟัง ตามีให้เลือกดูในสิ่งที่ควรดู จมูก ลิ้น กาย อะไรสัมผัสสัมพันธ์ให้เลือกคิดเลือกอ่านในสิ่งที่จะเป็นผลเป็นประโยชน์ สิ่งใดที่ไม่เป็นผลเป็นประโยชน์ปัดออก ๆ เพราะสิ่งเหล่านี้เคยทำความเดือดร้อนหรือล่มจมให้แก่เราและผู้เกี่ยวข้องมามากต่อมากแล้ว ให้ปัดออก ๆ อย่าไปเคยชิน ถ้าไม่อยากจม.....”

ในสุดท้ายนี้ อาตมาพร้อมกับเพื่อนภิกษุขออ้างเอาอำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย คือ คุณพระพุทธ คุณพระธรรม และคุณพระสงฆ์ รวมทั้งบุญบารมีธรรมของบุรพาจารย์ผู้สุปฏิปันโนทุกท่าน จงรวมเป็นตบะ เดชะ พลวปัจจัย คุ้มครอง ปกป้อง รักษา ท่านผู้อ่านและมหาชนพุทธบริษัททุกท่าน ให้เป็นผู้มีความสุข มีความเจริญรุ่งเรือง ให้เป็นผู้คิด - รู้ - เห็น- พูด - ทำ - และนำคนอื่นถูก ให้ถึงพร้อมอย่างสมบูรณ์ด้วยมนุษยสมบัติ สวรรคสมบัติ และนิพพานสมบัติ ตลอดกาลนาน เทอญ.

• •

เจริญพร
คณะผู้ศึกษาและปฏิบัติพระสัทธรรม

พระมหาถิรเดช จนฺทสุทฺโธ
จากวัดสว่างชาติประชาบำรุง จ.นครปฐม

พระมหาพิภพ ภูริปญฺโญ
จากวัดมะกรูด จ.ปัตตานี

พระสุบรรย์ สุธีโร
จากวัดกุงศรีสันติยาราม จ.อุดรธานี

พระสุนิติ สิริวณฺโณ
จากวัดไทรทอง จ.ตราด

สุมนภิกขุ ป.ธ.๖
ที่ปรึกษาคณะผู้ศึกษาและปฏิบัติพระสัทธรรม

ผลการปฏิบัติของพระบูรพาจารย์สรุปว่า นิพพานไม่สูญ เป็นอัตตาวิมุตติ

บ.ก

นิพพานไม่สูญ เป็นอัตตาวิมุตติ เป็นผลสรุปจากการปฏิบัติธรรมของพระบูรพาจารย์สุปฏิปันโณหลายท่าน แต่จะขอกล่าวถึงพระธรรมเทศนาและโอวาทของเฉพาะสี่ท่านคือ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท จันทร์) ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) และพระเดชพระคุณพระราชวิสุทธิญาณโสภณ (หลวงพ่อพระมหาบัว ญาณสัมปันโน) ดังต่อไปนี้

๑. พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท จันทร์)** ผู้ที่เป็นอาจารย์ของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ อาจารย์ใหญ่ทางวิปัสสนาธุดงกัมมัฏฐาน ที่ไม่ว่าผู้ใดก็ให้ความเคารพนับถืออย่างสูงสุด ท่านได้แสดงไว้ในพระธรรมเทศนาเรื่อง **มงคลกถา** เมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน ๒๔๗๐ ในหนังสือบันทึกธรรมเทศนา เล่ม ๔ กัณฑ์ที่ ๘ หน้า ๒๑๘ ว่า

*"การทำกุศล (ทาน ศีล) เพียงเท่านี้ก็ไม่ลำบากนัก ด้วยยังอยู่ใต้อำนาจของพระยามาร **ส่วนมรรคผลนิพพานนั้นเป็นของแสนยาก เพราะเป็นการฝ่าฝืนอำนาจของพระยามาร** แต่ถ้าผู้ใดปราบพระยามารทั้งเสนามารให้พ่ายแพ้ไปได้ ผู้นั้นรอดตัวได้เสวยความสุขอย่างเอก เป็นเอกันตบรมสุข เป็นความสุขอันไม่เจือด้วยทุกข์ ได้ชื่อว่านิรามิสสุข ตามศาสนาโวหารว่าพระนิพพาน **พระนิพพานนั้นอย่าเข้าใจว่าเป็นของสูญ สูญแต่ส่วนให้เกิดทุกข์เท่านั้น** เหมือนอย่างความเกิด ความแก่ ความป่วยไข้ ความตาย เหล่านี้เป็นตัวทุกข์ด้วย เป็นเหตุแห่งทุกข์ด้วย ต้องสูญหมดไม่มีในพระนิพพาน ที่ว่าพระนิพพานไม่สูญนั้นพึงสันนิษฐานดังนี้ ในตัวของเรานี้ส่วนภพชาติเป็นส่วนของมนุษย์ ผู้ครองภพครองชาตินั้นท่านให้ชื่อว่า**สัตว์ ตัวสัตว์นั้นเป็นผู้ไม่ตาย** อย่างชาดกต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้านำมาแสดง อัน**ตัวที่ไม่ตายนั้น**ท่านให้ชื่อว่า**โพธิสัตว์** พึงสันนิษฐานได้ว่า**สัตว์**นั้นแลคือ**ตัวเรา เป็นผู้ไม่ตายเหมือนอย่างพระอริยเจ้ามีพระพุทธเจ้าเป็นต้น เมื่อได้สำเร็จพระอรหัตตผลแล้ว ก็เป็นอันได้สำเร็จพระนิพพาน เมื่อท่านสำเร็จพระนิพพานแล้ว สัตว์ที่ตรัสรู้ ที่ไม่เคยตายนั้นก็ยังอยู่ไม่สูญไปข้างไหน** สูญแต่กิเลสเครื่องก่อภพก่อชาติเท่านั้นเอง **จึงพอสันนิษฐานเห็นได้ว่า พระนิพพานไม่สูญอย่างเอก แต่การที่จักทำให้สำเร็จต้องฝ่าฝืนอำนาจของพระยามาร"***

ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท จันทร์) กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าพระนิพพานนั้นไม่สูญ สูญแต่ส่วนที่ทำให้เกิดทุกข์เท่านั้น และ**พระนิพพานไม่สูญอย่างเอก** ส่วนที่**สูญอย่างเอกก็คือกิเลส**เครื่องก่อภพก่อชาติเท่านั้น **ตัวที่ไม่ตาย**นั้นชื่อว่า**โพธิสัตว์** เมื่อได้สำเร็จอรหัตผล หรือสำเร็จพระนิพพานแล้ว **สัตว์ที่ตรัสรู้**ก็ยังคงอยู่ไม่สูญไปข้างไหน นั่นคือเป็น**อัตตาวิมุตติ**

๑.๑ ท่านอาจารย์**พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล** ได้อธิบายขยายความพระธรรมเทศนาของพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท จันทร์) เรื่อง **มงคลกถา** ไว้ว่า

*"คำว่า**สัตว์ที่ตรัสรู้** ณ ที่นี้คือ **พระตถาคต** หรือ**พระพุทธเจ้าผู้ชนะมาร** เป็น **วิสุทธิสัตว์** นั่นเอง อธิบายว่า **สัตว์** ณ ที่นี้มีความหมายว่า **ตถาคโต ตถาคต** ศัพท์เป็นไปในอรรถคือ ๑. ชิน (พระพุทธเจ้า) ๒. สตฺต (สัตว์) (ตามคัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พิมพ์ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๓๐ หน้า ๒๕ และหน้า ๓๓๔)*

*เพราะฉะนั้นบุรพาจารย์บางท่านจึงแปลคำว่า **ตถาคโต** หรือเรียก **พระพุทธเจ้า** ว่า **วิสุทธิสัตว์** และก็ **สัตว์ที่ตรัสรู้** ผู้บรรลุพระนิพพานนี้เอง (ซึ่งหมายความรวมถึงพระอรหันต์ทั้งปวงด้วย) ที่เป็น **อมตธรรม ที่ไม่ตาย ไม่สูญ สูญแต่กิเลสเครื่องก่อภพชาติและสังขารเท่านั้น เป็นสภาพเที่ยง (นิจฺจํ) เป็นบรมสุข (ปรมํ สุขํ) และยั่งยืน (ธุวํ) เป็นตัวตนที่พ้นโลก (อตฺตาวิมุตฺติ) เอาเป็นที่พึ่งเป็นสรณะ (อตฺตทีปา อตฺตสรณา) ได้อย่างแท้จริง"***

ท่านอาจารย์พระมหาเสริมชัยได้อธิบายไว้อย่างชัดเจนว่า **สัตว์ที่ตรัสรู้ ผู้บรรลุพระนิพพาน ที่หมายความรวมถึงพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ ที่เป็นอมตธรรมที่ไม่ตาย ไม่สูญ เป็นสภาพเที่ยง เป็นบรมสุข และยั่งยืน นี้เอง ที่เป็นอัตตาวิมุตติ**

๒. ท่าน**พระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ** กล่าวไว้ในโอวาทของท่าน ในหนังสือมุตโตทัย หน้า ๒๔ ว่า

"พระขีณาสวะเจ้าทั้งหลายดับ

*โลกสามรุ่งโรจน์อยู่ คือทำการพิจารณาและบำเพ็ญเพียรเป็นภาวิโต พหุลีกโต คือทำให้มาก เจริญให้มาก จนจิตมีกำลังสามารถพิจารณาสมมติทั้งหลาย ทำลายสมมติทั้งหลายลงไปได้จนเป็นอกิริยา ก็ย่อมพ้นโลกสามได้ การดับโลกสามนั้น ท่านขีณาสวะเจ้าทั้งหลายไม่ได้เหาะขึ้นไปในกามโลก รูปโลก อรูปโลก เลยทีเดียว คงอยู่กับที่นั่นเอง แม้พระบรมศาสดาของเราก็เช่นเดียวกัน พระองค์ประทับนั่งอยู่ ณ ควงไม้โพธิพฤกษ์แห่งเดียว เมื่อจะดับโลกสาม ก็มิได้เหาะขึ้นไปในโลกสาม คงดับอยู่ที่จิต ที่จิตนั้นเองเป็นโลกสาม ฉะนั้นท่านผู้ต้องการดับโลกสาม พึงดับที่จิตของตน ๆ จนทำลายกิริยา คือตัวสมมติหมดสิ้นจากจิต ยังเหลือแต่**อกิริยา** เป็น**ฐีติจิต ฐีติธรรม อันไม่รู้จักตาย** ฉะนี้แล"*

ท่านพระอาจารย์มั่นกล่าวไว้ชัดเจนว่า เมื่อทำลายสมมติทั้งหลายหมดสิ้นจากจิตแล้ว ก็จะเหลือแต่ อกิริยา เป็น**ฐีติจิต ฐีติธรรม อันไม่รู้จักตาย** หรือ **อัตตาวิมุตติ** นั่นเอง

๓. พระเดชพระคุณ**หลวงพ่อวัดปากน้ำพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)** ผู้นำวิชชาธรรมกายของพระพุทธเจ้ากลับมาสั่งสอน จนกระทั่งเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในทุกวันนี้ ได้แสดงไว้ในพระธรรมเทศนาเรื่อง **ติลักขณาทิคาถา** เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๙๗ ในหนังสือชีวประวัติ ผลงานรวมพระธรรมเทศนา ๖๓ กัณฑ์ หน้า ๔๐๗ ว่า

"สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา ***เมื่อใดบุคคลเห็นตามปัญญา ว่าธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว เมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์นี้ นี่เป็นหนทางหมดจดวิเศษ*** *นี่ถึงจะจริง ละได้จริง เอาตรงนี้แหละว่า****ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว ธรรมทั้งหลายน่ะอยู่ที่ไหน สังขารมีที่ไหน ธรรมมีที่นั่น สังขารอยู่ที่ไหน ธรรมอยู่ที่นั่น.....***

..... กายมนุษย์ที่เป็นตัว ก็ตัวโดยสมมติ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์เรียกว่าไม่ใช่ตัว นั่นไม่ใช่ตัวแท้ ๆ เป็นที่อาศัยของตัว คือกายมนุษย์ละเอียด

..... ส่วนเบญจขันธ์ทั้งห้าของกายมนุษย์ละเอียด ก็เป็นอนิจจัง

ทุกขัง ส่วนธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด ก็ไม่ใช่ตัว เป็นที่อาศัยของตัวซึ่งเป็นกายทิพย์

กายทิพย์ก็ประกอบด้วยรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็น อนิจจัง ทุกขัง ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ ก็ไม่ใช่ตัว เป็นที่อาศัยของตัวคือกายทิพย์ละเอียด

กายทิพย์ละเอียดก็เป็น อนิจจัง ทุกขัง ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียดก็ไม่ใช่ตัวเป็นที่อาศัยของตัวคือกายรูปพรหม

รูปพรหมหมดทั้งร่างกายประกอบด้วยเบญจขันธ์ทั้งห้า คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เป็น อนิจจัง ทุกขัง ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมก็ไม่ใช่ตัว เป็นที่อาศัยของตัวคือกายรูปพรหมละเอียด

กายรูปพรหมละเอียดก็ประกอบด้วยรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เป็น อนิจจัง ทุกขัง ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียดก็ไม่ใช่ตัว เป็นที่อาศัยของตัวคือกายอรูปพรหม

กายอรูปพรหม[๑]ก็เป็น อนิจจัง ทุกขัง ประกอบด้วยเบญจขันธ์ทั้งห้า คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เที่ยง ไม่ใช่ตัวเหมือนกัน ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมเล่าก็ไม่ใช่ตัว เป็นที่อาศัยของตัวคือกายอรูปพรหมละเอียด

กายอรูปพรหมละเอียดก็ประกอบด้วยขันธ์ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เป็น อนิจจัง ทุกขัง ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด ก็ไม่ใช่ตัว เป็นที่อาศัยของตัว ตัวเหล่านี้โดยสมมติทั้งนั้น ไม่ใช่วิมุตติ

สูงขึ้นไปกว่านี้ เข้าถึงกายธรรม ***กายธรรมคราวนี้เป็นตัวหละ กายธรรมเป็นตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมนั่นแหละเป็นตัว กายธรรมนั่นแหละ เป็น นิจจัง สุขัง ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายก็เป็นอัตตา***

ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายแปดกายเบื้องต้นก็เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัว จะเป็นอัตตายังไม่ได้ เพราะยังเป็นสมมติอยู่

กายธรรมของธรรมกายละเอียด ที่อาศัยดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายอยู่นั่น เรียกว่ากายธรรมละเอียด ..... ตั้งแต่กายธรรมไปสิบกาย กายธรรม กายธรรมละเอียด กายโสดา กายโสดาละเอียด กายสกทาคา กายสกทาคาละเอียด กายอนาคา กายอนาคาละเอียด เหล่านี้ยกเป็นตัวทั้งนั้น ควรยกเป็น นิจจัง สุขัง ทั้งนั้น ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายเล่า หมดทั้งก้อนนั่นแหละเป็นอัตตา เป็นนิจจัง สุขัง อัตตา ส่วนกายพระอรหัต ถ้าถึงพระอรหัตละก็เป็น นิจจัง สุขัง อัตตาแท้ ๆ ***กายธรรมก็มีขันธ์เหมือนกัน แต่เป็นธรรมขันธ์ ท่านไม่เรียกเบญจขันธ์เป็นธรรมขันธ์เสีย มีธาตุเหมือนกัน เป็นวิราคธาตุ เป็นวิราคธรรม เป็น***

---

๑. อรูปพรหมนั้นอุบัติขึ้นเพราะเป็นผู้สำเร็จอรูปฌาน ก่อนตายยังไม่เสื่อมจากอรูปฌานใด ก็ไปอุบัติเป็นอรูปพรหมในชั้นนั้น มีกายละเอียดมากจนเหมือนไม่มีรูป เพราะวิบากกรรมที่เจริญอรูปฌาน (ปฏิเสธรูป) แต่แท้ที่จริง มีรูปธรรมอยู่คู่กับนามธรรม เป็นรูปนามครบบริบูรณ์ แต่รูปนั้นละเอียด ประณีต สวยงาม โตใหญ่กว่ารูปพรหมมาก

ธรรมไปทั้งก้อน เพราะฉะนั้นกายธรรมพระอรหัตเป็นนิจจัง สุขัง อัตตาหมดทั้งก้อน กายพระอรหัตละเอียดก็เป็นนิจจัง สุขัง อัตตาหมดทั้งก้อน

เมื่อรู้จักดังนี้แล้ว ก็นี่แหละถ้าจะไปนิพพานไปได้ทางนี้ ทางอื่นไปไม่ได้ ที่พระองค์ทรงรับสั่งไว้ อตฺตทีปา อตฺตสรณา นาญฺญสฺสรณา ตนเป็นที่พึ่งของตน อตฺตทีปา ตนเป็นที่เกาะ ตนเป็นที่พึ่ง สิ่งอื่นไม่ใช่ ธมฺมทีปา ธมฺมสรณา นาญฺญสฺสรณา ธรรมเป็นเกาะเป็นที่พึ่ง สิ่งอื่นไม่ใช่"

พระเดชพระคุณหลวงพ่อกล่าวไว้ชัดเจนว่า สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา ธรรมทั้งหลายที่เป็นอนัตตานั้นหมายถึง**สังขาร**หรือ**สังขตธรรม** กายแปดกายเบื้องต้น มี มนุษย์ มนุษย์ละเอียด ทิพย์ ทิพย์ละเอียด รูปพรหม รูปพรหมละเอียด อรูปพรหม อรูปพรหมละเอียด เป็นสังขตธรรม ประกอบด้วยเหตุปัจจัย ได้แก่ กิเลส ตัณหา อุปาทาน เหตุแห่งทุกข์ ฯลฯ เป็นต้น ปรุงแต่ง จึงต่างก็เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทั้งแปดกาย ก็เป็นสังขตธรรม เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ส่วน**กายธรรมเป็นอสังขตธรรม** ไม่ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย เพราะไม่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง จึงเป็นตัว เป็น**นิจจัง สุขัง ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายก็เป็นอสังขตธรรม เป็นอัตตา (อตฺตทีปา อตฺตสรณา) กายธรรมพระอรหัตเป็นนิจจัง สุขัง อัตตา เป็นธรรมหมดทั้งก้อน กายพระอรหัตละเอียดก็เป็น นิจจัง สุขัง อัตตา เป็นธรรมหมดทั้งก้อน** เป็น **อัตตาวิมุตติ** ที่ท่านพระอาจารย์มั่นเรียกว่า **ฐีติจิต ฐีติธรรม** นั่นเอง

๔. พระเดชพระคุณพระราชวิสุทธิญาณโสภณ (หลวงพ่อ**พระมหาบัว ญาณสัมปันโน**) ได้แสดงพระธรรมเทศนาเรื่อง **การเสกสรรปั้นยอของกิเลส** เมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๒๔ ในหนังสือศาสนธรรมปลุกคนให้ตื่น หน้า ๓๐๓ ว่า

*"คำว่านิพพานเป็นสุขอย่างยิ่งนั้น หมายถึงสุขในหลักธรรมชาติของความบริสุทธิ์แห่งใจนั้นแล ไม่ได้เป็นความสุขแบบสมมุติทั้งหลายดังสุขเวทนาที่มีอยู่ภายในกายภายในจิตของสามัญชนทั่วไป นี่เรียกว่าสุขในขั้นสมมุติ มีอยู่ทั้งทางกายและจิตใจ ส่วนพระอรหันต์ท่านผู้สิ้นกิเลสแล้วนั้น ท่านมีเพียงทุกข์ทางกายเท่านั้น ในจิตของท่าน ไม่มีทั้งทุกขเวทนาและสุขเวทนา อุเปกขาเวทนาเหลืออยู่ในนั้นเลย **เพราะฉะนั้น** คำว่า **ปรมํ สุขํ จึงไม่ใช่สุขเวทนาที่โลกทั้งหลายอาจเอื้อมถึงอยู่** นั้นไม่ใช่โลกที่กิเลสอาจเอื้อมถึงได้ **เป็นธรรมชาติแห่งความสุขของจิตบริสุทธิ์ล้วนๆ ต่างหาก** นั่นแลท่านว่า **นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ** เป็นสุขในหลักธรรมชาติที่มีอยู่ กับความบริสุทธิ์นั้น **สุขนี้จึงไม่มีคำว่า อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา เข้าไปแทรกได้เลย เพราะ อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา เป็นสมมุติ** ต้องอยู่ในวงสมมุติ นอกไปจากสมมุติไม่ได้ **ส่วน ปรมํ สุขํ นั้นนอกวงสมมุติไปแล้ว ท่านให้ชื่อว่าวิมุตติ....."*

และได้แสดงพระธรรมเทศนาเรื่อง ความตายเป็นธรรมดา ในหนังสือธรรมชุดเตรียมพร้อม หน้า ๔๓๕ ว่า

"การที่เราบำเพ็ญอยู่เวลานี้และบำเพ็ญเรื่อยมานี้แล คือการดำเนินเพื่อหลบหลีกปลีกภัยทั้งหลายโดยลำดับ จนบรรลุถึง "มหาสมบัติอันพึงหวัง" จากนั้นจะเรียกว่า "นิจจัง" เป็นของเที่ยงก็ได้ *เพราะไม่มีอะไรเข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่มีอะไรเข้ามาทำลายจิตใจให้เดือดร้อนวุ่นวาย* ***จะเรียกว่า "บรมสุข" ก็ไม่ผิด จะเรียกว่า "อัตตา" ก็ไม่น่าจะผิด เพราะเป็น "ตน" แท้*** *คือตนในหลักธรรมชาติ ไม่มี "สมมุติ" น้อยใหญ่ แม้ปรมาณูเข้ามาเกี่ยวข้องใจ* ***แต่ไม่ได้หมายถึงว่า "อัตตา" ที่เป็นคู่กับ "อนัตตา"*** *นั้น เป็นความสมมุติอีกขั้นหนึ่ง ซึ่งเป็นทางดำเนินเพื่อพระนิพพาน....."*

หลวงพ่อพระมหาบัวกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า พระนิพพานนั้นจะเรียกว่า**อัตตา**ก็ไม่น่าจะผิด เพราะเป็น**ตนแท้** หรือ **อัตตาวิมุตติ** นั่นเอง

สรุปได้ว่า ทุกท่านแม้ว่าจะใช้คำที่แตกต่างกันไป ได้แก่ **สัตว์ที่ตรัสรู้ ฐีติจิต ฐีติธรรม อัตตา ตัว ตนแท้** ก็ตาม ต่างก็หมายถึงสิ่งเดียวกัน คือ **พระนิพพาน ที่เป็นอสังขตธาตุ อสังขตธรรม วิราคธาตุ วิราคธรรม ที่ไม่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง เป็น นิจจัง สุขัง อัตตาวิมุตติ เป็นธรรมหมดทั้งก้อน** เมื่อเป็นเช่นนี้เราท่านทั้งหลาย ก็ควรที่จะแน่ใจได้ว่า **พระนิพพานไม่เป็นอนัตตา แต่เป็นอัตตาวิมุตติ** กิจที่เหลือก็คือปฏิบัติตนให้เข้าถึงพระนิพพานด้วยตนเอง จะได้ไม่ต้องสงสัยอีกต่อไป

■ ■ ■ ■

วิธีเจริญวิชชา ๓ ถึงมรรค ผล นิพพาน

โดย
พระเดชพระคุณ พระภาวนาโกศลเถร*

สำหรับผู้ที่ถึงธรรมกายแล้ว ก็ให้พิสดารกายสุดกายหยาบกายละเอียด เพื่อชำระธาตุธรรมให้สะอาดบริสุทธิ์และสมาธิตั้งมั่นดีก่อน แล้วให้รวมใจของทุกกายให้หยุดอยู่ ณ ศูนย์กลางกาย พระอรหัตองค์ที่ละเอียดที่สุด รวมดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิดและดวงรู้ให้หยุดนิ่งลงไปที่กลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม ณ ที่ศูนย์กลางกายนั้นแหละ มีที่หมายเป็นจุดเล็กใสเท่าปลายเข็ม แล้วอธิษฐานให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ของตนเองถอยหลังสืบเข้าไปถึงเมื่อวานนี้ เมื่อเห็นได้ชัดเจนแน่นอนแล้ว ก็รวมใจหยุดนิ่งลงไปที่กลางของกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิมของกายเมื่อวานนี้ อธิษฐานให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ของตนเอง ถอยหลังสืบต่อไปถึงเมื่ออาทิตย์ที่แล้ว แล้วก็เดือนที่แล้ว ปีที่แล้ว ลงไปจนถึงตอนที่เป็นเด็ก ให้รวมใจ คือความเห็น ความจำ ความคิด ความรู้ ให้หยุดในหยุดลงไปจนถึงตรงกลางกำเนิดธาตุธรรมเดิมของกายเดิมที่เห็นครั้งสุดท้ายต่อไปเรื่อย ๆ จากที่เป็นเด็ก ก็ไปถึงสภาพที่เป็นเด็กแดง ๆ แล้วก็ถอยหลังสืบเข้าไปตามสายธาตุธรรมเดิม ถึงที่เป็นเด็กทารกในครรภ์ของมารดา แล้วก็ไปถึงในขณะที่ตั้งปฏิสนธิวิญญาณ เป็นกลลรูป ถอยสืบเข้าไปถึงในขณะที่มาปฏิสนธิในครรภ์มารดา ด้วยกายมนุษย์ละเอียดหรือกายทิพย์และก่อนที่จะมาปฏิสนธิก็เป็นกายละเอียดมาตกศูนย์พักอยู่ ณ ที่ศูนย์กลางกายบิดาชั่วคราว อธิษฐานให้เห็นสภาพของตนเองตามสายธาตุธรรม สืบถอยหลังไปจนถึงตอนที่จุติคือเคลื่อนจากสังขารร่างกายเดิมของชาติที่แล้วนี้นับเป็นชาติหนึ่ง เมื่อเห็นชัดดีแล้วก็รวมเห็น จำ คิด รู้หยุดนิ่งที่ศูนย์กลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม อธิษฐานให้เห็นความเป็นไปของตนเองให้ชัดว่ามีสภาพความเป็นมาอย่างไร ในชาตินั้นตนเองเกิดเป็นอะไร มีเทือกเถาเหล่ากออย่างไร มีทุกข์มีสุข มั่งมีหรือยากจนขัดสนกันดารอย่างไร เพราะผลบุญ

**รองเจ้าอาวาสและพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กทม.*

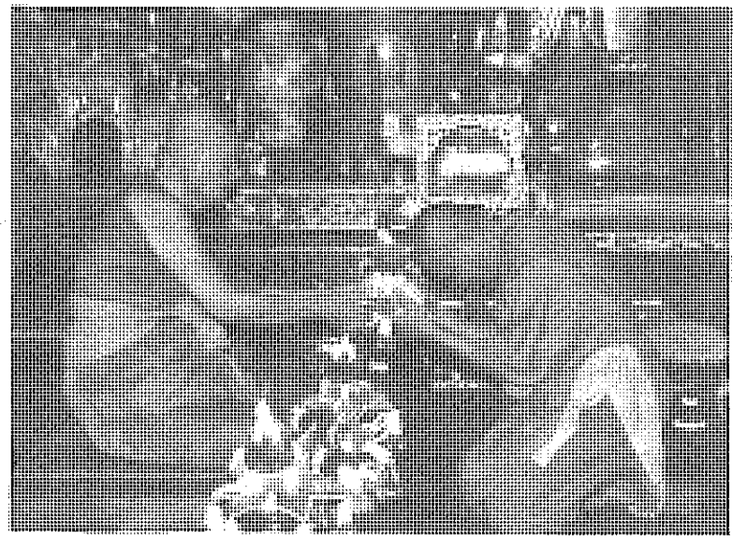

หรือผลบาปอะไร พยายามน้อมใจอันประกอบด้วยความเห็น ความจำ ความคิด ความรู้ ให้หยุดนิ่งในกลางของ กลาง ๆ ๆ ไปเรื่อยก็จะเห็นได้ชัดเจนและแม่นยำ แล้วก็ดำเนินไปตามแบบเดิม อธิษฐานดูสภาพความเป็นไปของตนเองถอยหลังสืบเข้าไปทีละชาติ ๆ เมื่อกระทำชำนาญเข้าก็จะสามารถระลึกชาติได้เร็วขึ้น แต่จะต้องหยุดในหยุดลงไปที่กำเนิดธาตุธรรมเดิมตามสายธาตุธรรมเดิมถอยหลังสืบต่อเข้าไปเสมอ จึงจะแม่นยำ มิฉะนั้นการรู้เห็นอาจจะเล่ห์ คือผิดพลาดได้ เมื่อจะหยุดพัก ก็ให้อธิษฐานกลับตามสายธาตุธรรมเดิมจนมาถึงชีวิตในปัจจุบันอีกเช่นกัน นี้เป็น**ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ**

ทีนี้ให้ฝึกระลึกให้เห็นสภาพความเป็นไปของตนเองต่อไปในอนาคต ก็ปฏิบัติในทำนองเดียวกัน คือรวมใจ อันประกอบด้วยความเห็น ความจำ ความคิด และความรู้ ให้หยุดเป็นจุดเดียวกัน ณ ที่กำเนิดธาตุธรรมเดิมของกายปัจจุบัน ตั้งจิตอธิษฐานให้เห็นความเป็นไปหรือสภาพของตนเองในวันรุ่งขึ้น ในอาทิตย์หน้า ในเดือนหน้า ในห้าปีข้างหน้า ในสิบปีข้างหน้า **ต่อ ๆ ไป จนกระทั่งถึงวันที่ตนเองจะกระทำกาลกิริยาคือตาย** ดูความเป็นไปสืบต่อไปข้างหน้าให้เห็นสภาพความเป็นไปในชีวิตของตนเอง พร้อมด้วยอธิษฐานให้เห็นวิบากกรรมว่า เป็นด้วยผลบุญกุศลหรือผลบาปอกุศลกรรมใด ที่จะเป็นผลให้ได้รับความสุขหรือความทุกข์เดือดร้อนในแต่ละช่วงชีวิตที่รู้เห็นนั้น เป็นตอน ๆ ไป จนกระทั่งจุติละจากโลกนี้ไป

ในกรณีที่ประสงค์จะระลึกชาติของผู้อื่นก็ดี หรือจะดูปัจจุบันและอนาคตของผู้อื่นก็ดี ก็ปฏิบัติในทำนองเดียวกัน คือเพียงแต่น้อมเอาธาตุธรรมของผู้ที่เราประสงค์จะทราบอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคตของผู้นั้น มาตั้งที่ศูนย์กลางกายของเราเอง แล้วรวมเห็นจำคิดรู้ของเราและของเขาให้หยุดรวมกันเป็นจุดเดียว ตรงศูนย์กลางกำเนิดธาตุธรรมเดิมของเขา แล้วอธิษฐานระลึกให้เห็นอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคตของผู้นั้นไปตามสายธาตุธรรมเดิมของเขา ก็จะสามารถรู้เห็นได้เช่นเดียวกัน

เมื่อประสงค์จะทราบว่าสัตว์หรือมนุษย์ที่ละหรือตายจากโลกนี้ไปแล้ว จะไปบังเกิดในภพภูมิใด ด้วยผลบุญกุศลหรือบาปอกุศลใด ก็ให้ปฏิบัติตามวิธี ที่ได้เคยให้คำแนะนำไปแล้ว คือเมื่อซ้อนสับทับทวีจนสุดกายหยาบกายละเอียด แล้วเจริญฌานสมาบัติ ๘ โดยอนุโลมและปฏิโลม ๗ เที่ยว ปล่อยกายตกศูนย์เข้าอายตนนิพพาน ซ้อนสับทับทวีกับพระนิพพานต้น ๆ ที่ละเอียด ๆ จนสุดละเอียด จนธาตุธรรมใสสะอาดบริสุทธิ์ และมีสมาธิตั้งมั่นดีแล้ว ก็รวมใจของทุกกายให้หยุดนิ่งอยู่ตรงศูนย์กลางกายพระอรหัต องค์ที่ละเอียดที่สุด หยุดตรึกนิ่ง ขยายธรรมกายพระอรหัตให้โตจนเต็มภพสาม แล้วจึงน้อมเอาภพสามเข้ามาเป็นกสิณ คือเอามาตั้งไว้ ณ ที่ศูนย์กลางกายพระอรหัตนั้นแหละ อาศัย "**ตา**" หรือ "**ญาณ**" พระธรรมกายตรวจหา ดูจนตลอดภพสาม ว่าผู้ที่ตายไปแล้วได้ไปบังเกิดในภพภูมิใด ก็จะสามารถเห็นได้ ถ้าในภพสามยังไม่เห็น ก็ให้ตรวจดูไปถึงอายตนโลกันต์ซึ่งอยู่นอกภพสามออกไป ในขณะที่ตรวจดูคติใหม่ของผู้ตายไปตลอดภพนี้ให้น้อมใจเข้าสู่กลางของกลาง ๆ ๆ อยู่เสมอ เพื่อให้ธาตุธรรมใสสะอาดและสมาธิตั้งมั่นดี การรู้เห็นจึงจะแม่นยำ เมื่อพบแล้วก็ไต่ถามถึงบุรพกรรมที่ทำให้เขามาเสวยวิบากกรรม คือผลบุญกุศลหรือผลบาปอกุศลในภพใหม่นี้ ก็จะทราบได้ นี่หมายเฉพาะสัตว์หรือมนุษย์ที่ยังไม่บรรลุพระอรหัตตผล ก็จะเห็นเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพสามหรืออายตนโลกันต์ แต่ถ้าเป็นพระอรหันต์ที่ดับขันธ์เข้าสู่ปรินิพพาน หรือที่เรียกว่า "**อนุปาทิเสสนิพพาน**" แล้ว ก็จะพบธรรมกายของท่านประทับอยู่ในนิพพาน นี้เป็นการน้อมเข้าสู่จุตูปปาตญาณอย่างง่าย หากกระทำชำนาญแล้วก็จะสามารถรู้เห็นได้เร็ว

ยังมีวิธีที่ละเอียดพิสดารต่อไปอีก ซึ่งสามารถให้รู้เห็นทั้งกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม เป็นทั้งภายในและภายนอก วิธีปฏิบัติ ก็ให้น้อมเอาธาตุธรรมของผู้ที่ตายไปแล้วมาตั้งไว้ที่ศูนย์กลางกาย แล้วรวมเห็น จำ คิด รู้ ธาตุเห็น ธาตุจำ ธาตุคิด ธาตุรู้ ที่ตั้งเห็นจำคิดรู้ของเราให้ตรงกันกับของเขา เป็นจุดเดียวกันตรงศูนย์กลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม แล้วอธิษฐานให้เห็นจุติและปฏิสนธิของเขาเป็นขั้น ๆ ไป นับตั้งแต่ขันธ์ ๕ คือรูป เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณเริ่มจะดับ หรือในขณะที่จิตกำลังเข้าสู่ "**มรณาสันตติวิถี**" นั้น ก็จะเห็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายของสัตว์หรือมนุษย์ ซึ่งเป็นที่ตั้งของอากาศโลก ขันธโลก และสัตวโลก ได้แก่ เห็น จำ คิด รู้ ของสัตว์นั้น จะดับ คือตกศูนย์ลงไปยังศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ เหนือระดับสะดือสองนิ้วมือ แล้วกายละเอียดหรือกายทิพย์นั้นก็จะผ่านไปยังศูนย์ต่าง ๆ กล่าวคือ ฐานที่ ๖ แล้วฐานที่ ๕ ตรงปากช่องลำคอ ฐานที่ ๔ ตรงเพดานปาก ฐานที่ ๓ ตรงกลางกั๊กศีรษะ ฐานที่ ๒ ตรงหัวตาด้านใน หญิงทางด้านซ้าย ชายทางด้านขวา แล้วก็ออกไปทางฐานที่ ๑ คือช่องจมูกหญิงทางด้านซ้าย ชายทางด้านขวา

เพื่อไปเกิดในภพภูมิใหม่ตามผลบุญหรือผลบาป ที่กำลังให้ผลอยู่ในขณะนั้นต่อไป

กายที่กำลังไปแสวงหาที่เกิดนี้เรียกว่า "**กายสัมภเวสี**" ส่วนกายที่ได้ปฏิสนธิหรือเกิดแล้วเรียกว่า "**กายทิพย์**"

มีข้อสังเกตว่าในขณะที่กาย ใจ จิต วิญญาณ หรือขันธ์ทั้ง ๕ ของสัตว์หรือมนุษย์กำลังจะแตกดับหรือตายนั้น ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกาย อันเป็นที่ตั้งของดวงเห็น ดวงจำ ดวงคิด และดวงรู้ของกายเดิม ก็จะดับคือตกศูนย์ลงไปยังศูนย์กลางกายฐานที่ ๖ ตรงระดับสะดือพอดีนั้นเองที่สัตว์หรือมนุษย์ซึ่งกำลังใกล้จะตายนั้นมีอาการสยิวหน้า บิดตัวหรือไขว่คว้าเมื่อเวลาใกล้จะตาย เพราะแรงดึงดูดของอายตนะภพใหม่ที่จะทำให้กายละเอียดหรือกายทิพย์แยกขาดออกจากกายเนื้อของมนุษย์หรือสัตว์ผู้ที่กำลังจะตายนั้นเอง

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือ ญาณพระธรรมกายจะช่วยให้เห็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์หรือสัตว์นั้น และจิตของสัตว์นั้นเอง "**ดับ**" แล้วก็ "**เกิด**" ใหม่อีกเป็นช่วง ๆ ตามผลบุญกุศลหรือบาปอกุศลกล่าวคือ

ถ้าก่อนตาย คือในระหว่างที่จิตเข้าสู่มรณาสันตติวิถีนั้น จิตเป็นกุศล แต่บุญบารมียังไม่พอที่จะหลุดพ้นจากอาสวกิเลสได้โดยสิ้นเชิง อายตนะของสุคติภพได้แก่โลกมนุษย์ เทวโลก หรือพรหมโลก ก็จะดึงดูดกายละเอียดหรือกายทิพย์นั้นไปบังเกิดในภพหรือภูมิด้วยแรงกุศลกรรม ตามกำลังแห่งบุญหรือบารมีของผู้นั้นต่อไป กิริยาที่กาย ใจ จิต และวิญญาณดับเกิด ๆ ๆ เพื่อเปลี่ยนจากภพหรือภูมิหนึ่ง ไปสู่ภพหรือภูมิที่สูงกว่าทีละชั้น ๆ ไปจนกว่าจะถึงภูมิที่พอดีกับกำลังบุญกุศลที่ให้ผลอยู่นั้น อุปมาดั่งงูลอกคราบหรือดั่งบุคคลเปลี่ยนแบบฟอร์มเครื่องแต่งตัวจากฟอร์มหนึ่งไปสู่ฟอร์มที่สวย ละเอียด ประณีตกว่าฉะนั้น

แต่ถ้าก่อนจะตาย จิตเป็นอกุศล หรือสิ้นวาสนาบารมี อายตนะทุคติภูมิ ได้แก่อายตนะของ ภพเปรต อสุรกาย สัตว์นรก หรือสัตว์เดรัจฉาน ก็จะดึงดูดกายละเอียดของผู้นั้นให้ไปบังเกิดในภพหรือภูมินั้น ด้วยแรงอกุศลกรรมที่กระทำไว้ ตามส่วนแห่งอำนาจของผลบาปอกุศลที่กำลังให้ผลต่อไป

ปรีชาญาณหยั่งรู้จุติ-ปฏิสนธิของสัตว์นี้ เรียกว่า **จุตูปปาตญาณ** ให้ฝึกฝนปฏิบัติให้ชำนาญ ในระยะเริ่มแรกจะต้องกระทำเป็นขั้นตอนตามสายธาตุธรรมเดิมเสมอไป แม้จะติดขัดบ้างก็จะเป็นแต่เพียงในระยะต้น ๆ หรือที่จิตยังไม่ละเอียดดีพอ ต่อ ๆ ไปก็จะค่อย ๆ ชำนาญไปเอง

แต่มีหลักสำคัญอยู่ว่า **เมื่อรู้เห็นแล้วก็อย่าคะนองใจว่าตนเก่งกล้าแล้ว พยากรณ์ให้แก่ผู้อื่นฟัง หรือโอ้อวดในคุณธรรมของตนอันจะเป็นทางเสื่อมอย่างยิ่ง**

อนึ่ง การน้อมเข้าสู่ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ เพื่อดูขันธ์ของตนเอง และของผู้อื่นในชาติภพก่อน ๆ ก็ดี หรือการน้อมเข้าสู่จุตูปปาตญาณ เพื่อดูจุติและปฏิสนธิของสัตว์ทั้งหลายก็ดี หากได้ยกวิปัสสนาญาณขึ้นพิจารณา

ทบไปทวนมาด้วยแล้ว ย่อมมีลักษณะที่เป็นมหาสติปัฏฐาน ๔ ไปในตัวเสร็จ กล่าวคือ

การพิจารณาเห็นกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม เป็นภายในบ้าง เป็นภายนอกบ้าง เป็นทั้งภายในและภายนอกบ้าง ดังที่กล่าวมาแล้วเนือง ๆ อยู่ ก็จะเห็นชัดในสามัญลักษณะคือความเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตาของสังขารธรรมทั้งหลาย ที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งได้อย่างชัดแจ้ง จนเห็นเป็นธรรมดาในความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปในสังขารของสัตว์ทั้งหลาย ช่วยให้เกิดธรรมสังเวชสลดใจในการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ทั้งหลายที่ยังติดอยู่ในสังสารจักรและไตรวัฏฏะ คือกิเลสวัฏฏะ กรรมวัฏฏะ และวิปากวัฏฏะ อยู่ในภพทั้งสามนี้ไม่มีที่สิ้นสุด ไปนรกบ้าง สวรรค์บ้าง มนุษย์บ้าง สัตว์เดรัจฉานบ้าง เป็นสุขบ้าง ทุกข์บ้าง เปลี่ยนแปลงไปต่าง ๆ น่าสะพรึงกลัวและน่าเบื่อหน่ายยิ่งนัก ต้องทิ้งสมบัติพัสถาน บุตรภรรยา และบิดามารดาแต่เก่าก่อนหมุนเวียนเปลี่ยนไปตามเครื่องล่อเครื่องหลง ดุจดังว่าความฝัน เอาเป็นของเที่ยงแท้แน่นอนไม่ได้ เป็นอย่างนี้หมดทั้งตัวเราเองและสัตว์อื่น เหมือนกันหมดทุกรูปทุกนาม แล้วให้ยกวิปัสสนาญาณทั้ง ๑๐ ประการ* ขึ้นพิจารณาทบไปทวนมา ทับทวีให้มากเข้าก็จะเห็นภัยในวัฏสงสาร บังเกิดธรรมสังเวชสลดจิตคิดเบื่อหน่ายในสังขารและนามรูป เมื่อปัญญารู้แจ้งสว่างชัดขึ้น ทำลายอวิชชาเป็นมูลรากฝ่ายเกิดดั่งนี้ ตัณหาและทิฏฐิก็เบาบาง หมดไปตามระดับคุณธรรมที่ปฏิบัติได้ สามารถปล่อยวางอุปาทานในขันธ์ทั้ง ๕ ได้ยิ่งขึ้น สิ้นรัก สิ้นใคร่ สิ้นอาลัยยินดีในการครองขันธ์และทำนุบำรุงขันธ์เกินความจำเป็น อยากจะไปเสียให้พ้นจากสังขารนี้ก็ไม่อาจกระทำได้ เหมือนดังนกที่ติดอยู่ในกรง หรือปลาที่ติดเบ็ด จึงได้แต่วางเฉย เพิกเฉยในสังขารเป็น **สังขารุเปกขาญาณ** แล้วจึงยกจิตนั้นขึ้นให้บริสุทธิ์ ใสสะอาดจากเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย

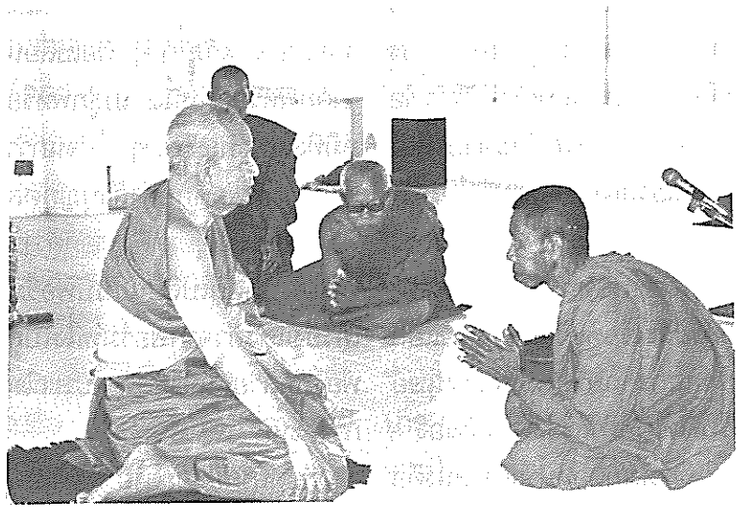

**วิปัสสนาแบบโบราณกำหนดญาณไว้เพียง ๑๐ ญาณ มีสัมมสนญาณเป็นเบื้องต้น และมีอนุโลมญาณ เป็นญาณสุดท้าย*

โดยน้อมไปเพื่อ**อาสวักขยญาณ** พิจารณา**ปฏิจจสมุปบาทธรรม** อันมีนัยอยู่ใน**อริยสัจจ์** ให้เห็นทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ สภาวะที่ทุกข์ดับ เพราะเหตุดับ และหนทางปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ เพื่อกระทำอาสวะให้สิ้นเชื้อไม่เหลือเศษ เป็นพระอรหันต์ขีณาสพ ผู้มีอาสวะสิ้นแล้วต่อไป ด้วยการนำเอาญาณทั้งสองในเบื้องต้น คือ **ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ** และ**จุตูปปาตญาณ** นั้นมาเป็นอุปการะให้สิ้นดั่งนี้

เมื่อผู้ปฏิบัติภาวนาสามารถละสังโยชน์เบื้องต่ำ ๓ ประการ คือ **สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา** และ**สีลัพพตปรามาส**ได้แล้ว ธรรมกายพระโสดาปัตติมรรค ก็จะตกศูนย์แล้วปรากฏเป็นธรรมกายพระโสดาปัตติผลบังเกิดขึ้นเต็มส่วน ขนาดหน้าตัก ความสูงและเส้นผ่าศูนย์กลางดวงธรรม ๕ วาเต็ม ขาว ใสบริสุทธิ์ มีรัศมีปรากฏเห็นได้ชัดเจนตลอดเวลา และก็จะมีญาณหยั่งรู้ถึงการบรรลุพระโสดาปัตติผลนั้น

ถ้าผู้ปฏิบัติธรรมเป็นผู้มี**โลภะ โทสะ และโมหะอันเบาบางลงมากแล้ว** ธรรมกายพระสกิทาคามิมรรคก็จะละเอียดขึ้นแล้วตกศูนย์ ปรากฏเป็นธรรมกายพระสกิทาคามิผล มีขนาด ๑๐ วา ขาว ใส บริสุทธิ์ และมีรัศมีสว่างยิ่งขึ้นไปอีก จนผู้ปฏิบัติธรรมนั้นเห็นชัดเจนอยู่ตลอดเวลา ก็จะมีญาณหยั่งรู้การบรรลุพระสกิทาคามิผลนั้น

เมื่อละสังโยชน์เบื้องต่ำได้อีก ๒ คือ **ปฏิฆะ** และ**กามราคะ** ธรรมกายพระอนาคามิมรรคก็จะละเอียดยิ่งขึ้นไปอีก แล้วก็จะตกศูนย์และจะปรากฏธรรมกายพระอนาคามิผลขึ้นเต็มส่วน ๑๕ วา ขาว ใส บริสุทธิ์ มีรัศมีปรากฏยิ่งขึ้นไปอีก จนเห็นธรรมกายพระอนาคามิผลของตนเองชัดเจนตลอดเวลา ก็จะมีญาณหยั่งรู้การบรรลุพระอนาคามิผลนั้น

และเมื่อผู้ปฏิบัติธรรมสามารถละสังโยชน์เบื้องสูงอีก ๕ ประการได้แก่ **รูปราคะ อรูปราคะ อุทธัจจะ มานะ** และ**อวิชชา** ได้แล้ว ธรรมกายพระอรหัตตมรรคจะละเอียดหนักขึ้นไปอีก แล้วตกศูนย์ปรากฏเป็นธรรมกายพระอรหัตตผล ขยายโตเต็มส่วน มีขนาดหน้าตัก ความสูง และเส้นผ่าศูนย์กลางดวงธรรม ๒๐ วา ขาว ใสบริสุทธิ์และมีรัศมีสว่างยิ่งนัก เห็นธรรมกายพระอรหัตตผลชัดเจนอยู่ตลอดเวลา แล้วก็จะมีญาณหยั่งรู้การบรรลุพระอรหัตตผลนั้น

■ ■ ■ ■

เหตุใดพระนิพพานจึงเป็น อัตตา

โดย

พระมหาณัฏฐพนธุ์ เสฏฺฐธมฺโม (ป.ธ.๗)

เนื่องจากในขณะนี้ได้มีการเข้าใจหลักคำสอนที่สูงสุดในพระพุทธศาสนาคือ พระนิพพานไปคนละทาง ฝ่ายหนึ่งว่าพระนิพพานเป็นอนัตตา อีกฝ่ายเห็นว่า พระนิพพานไม่เป็นอนัตตาเด็ดขาด แต่เป็นอัตตา ส่วนมากแล้วมีความเข้าใจกันว่าพระนิพพานเป็นอนัตตาทั้งนั้น ต่อเมื่อมีผู้ยืนยันว่าเป็นอัตตา ตรงข้ามกันคนละทางกับอนัตตา จึงมีการโต้แย้งแสดงหลักฐานทั้งในพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นเครื่องยืนยันความเห็นของแต่ละฝ่าย ดังที่นำลงตีพิมพ์ในนิตยสารสมาธิเป็นที่ทราบกันอยู่แล้ว จนทำให้ผู้สนใจเป็นจำนวนมากเกิดความลังเลสงสัยว่าเป็นอะไรกันแน่

ข้าพเจ้าเองในฐานะที่เป็นผู้หนึ่งที่สนใจและศึกษาเรื่องนี้อยู่ อยากให้เรื่องนี้เป็นที่กระจ่างและอยากเห็นความถูกต้องเป็นธรรม และหวังความดำรงมั่นแห่งพระสัทธรรมที่บริสุทธิ์จึงจะขอแสดงความคิดเห็นในเรื่องพระนิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา อีกผู้หนึ่งบ้าง โดยมีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่อเป็นกระจกเงาแผ่นน้อย ๆ ที่ต้องการสะท้อนให้เห็นภาพของพระนิพพานว่าเป็นอัตตา หรืออนัตตาอีกด้านหนึ่งเท่านั้น ไม่มีเจตนาที่จะไปทะเลาะหรือโต้แย้งกับท่านผู้หนึ่งผู้ใด

อัตตา คืออะไร ?

ก่อนที่จะพูดถึงพระนิพพานว่าเป็นอัตตา หรืออนัตตานั้น ตัวที่เป็นปัญหาก็คือ อัตตาเพราะอนัตตาเราทราบกันดีอยู่แล้ว ฉะนั้นจำเป็นต้องหาคำตอบให้ได้ก่อนว่า อัตตา คืออะไร ? ถ้าคำว่า อัตตาหมายถึงขันธ์ ๕ และอัตตานุทิฐิแล้วก็หาคำตอบไม่ยาก เพราะรู้จักกันดีอยู่แล้ว แต่ถ้าหมายถึงสิ่งที่ตรงกันข้ามกับอนัตตาแล้ว รู้สึกว่าจะหาคำตอบยากเหมือนกัน เพราะพระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสไว้โดยตรง ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า

สัพเพ สังขารา อนิจจา = สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง (แล้วอะไรล่ะที่เที่ยง)

สัพเพ สังขารา ทุกขา = สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ (แล้วอะไรล่ะที่เป็นสุข)

สัพเพ ธัมมา อนัตตา = ธรรมทั้งปวงไม่ใช่อัตตา ตัวตน (แล้วอะไรล่ะเป็นอัตตา)

จากพระพุทธพจน์นี้ ถ้าหากเราจะลองย้อนถามในใจตัวเองดูว่า "เมื่อธรรมทั้งปวงไม่ใช่อัตตาแล้ว **จะมีธรรมอื่นอีกไหมที่เป็นอัตตา** หรือว่าไม่มีธรรมใดอีกแล้วที่เป็นอัตตา ?" เราก็ยังไม่ได้คำตอบ เพราะพระองค์ไม่ตรัสต่อไปอีก มีแต่ทรงปฏิเสธว่า ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา (ไม่ใช่อัตตา) ไว้ลอย ๆ

ตรงจุดนี้เองถ้าเราค้นหาต่อไปว่าสิ่งที่เป็นอัตตาที่แท้จริงนั้นคืออะไร เราก็จะได้คำตอบจากจุดนี้ แต่บางท่านมีความเห็นว่า "ก็เมื่อธรรมทั้งปวงไม่เป็นอัตตาตัวตน ก็เป็นคำตอบที่สมบูรณ์อยู่ในตัวแล้ว จะไปค้นหาสิ่งใดว่าเป็นอัตตาตัวตนอีกเล่า เรื่องอัตตาเป็นอันจบไปตรงคำว่า สัพเพ ธัมมา อนัตตา นี้แล้ว เพราะหากยังจะมีสิ่งใดนอกไปจากสังขาร พระองค์ก็รวมตรัสไว้ในคำว่า สัพเพ ธัมมา นี้แล้ว หรือถ้าหากมีสิ่งใดเป็นอัตตาตัวตนอยู่จริง ทำไมพระองค์จึงไม่ตรัสต่อไปอีก ทรงปล่อยไว้ให้เถียงกันทำไม" จุดนี้เองที่ทำให้เราเข้าใจไปคนละทางคือไม่ยอมรับรู้ว่าสิ่งที่เป็นอัตตาตัวตนนั้นมีอยู่หรือไม่ ?

ในความเห็นส่วนตัวแล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่า**ส่วนมากแล้วเรารู้จัก แต่อัตตานุทิฐิเท่านั้นไม่รู้จักอัตตาที่ตรงกันข้ามกับอนัตตาเลย** และ**แม้คำว่า "สัพเพ ธัมมา เราก็ตีความกันเอาเองว่าหมายเอาทั้งสังขารและวิสังขาร ทั้ง ๆ ที่อรรถกถาบางแห่งก็กล่าวไว้ชัดเจนว่าหมายเอาขันธ์ ๕ เท่านั้น**

อนึ่ง เรื่องพระนิพพานนั้นเป็นเรื่องสูงสุดในพระพุทธศาสนาไม่ใช่วิสัยที่ผู้ไม่รู้ไม่เห็นเอง (สันทิฏฐิกัง) จะตีความ หรือคาดคะเนเอาตามใจชอบ หรือถ้าจะพิจารณาตีความก็ควรกระทำไปด้วยความรอบคอบทุกแง่ทุกมุม ทั้งต้องรับทราบข้อมูลจากฝ่ายอื่น (ปรโตโฆสะ) ด้วยจึงจะพอสรุปได้บ้าง ว่าถูกต้อง

อีกประการหนึ่งเล่า ถ้าหากการค้นหาคำตอบว่า "สิ่งที่เป็นอัตตา คืออะไร ?" ช่วยให้เราได้ข้อยุติที่ถูกต้องตรงประเด็นยิ่งขึ้น เราก็ควรทำมิใช่หรือ ? เราทั้งหลายก็ล้วนไม่ต้องการให้ข้อโต้แย้งกันทุกวันนี้กลายเป็นปัญหาหมกเน่าอีกต่อไปมิใช่หรือ ? เพราะย่อมไม่เกิดผลดีแก่พระศาสนาโดยประการทั้งปวง ฉะนั้น เราจึงไม่ควรมองข้ามประเด็นต่าง ๆ ที่มีอยู่ ควรหยิบยกขึ้นมาพิจารณาให้ถ่องแท้ด้วยเหตุด้วยผลทุก ๆ ประเด็นอย่างละเอียดถี่ถ้วนทุกแง่ทุกมุม เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ถูกต้อง ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงจะยกเอาข้อที่ตั้งเป็นคำถามไว้ในใจว่า **"เมื่อธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา (ไม่ใช่อัตตาตัวตน) แล้วอะไรล่ะเป็นอัตตา"** ขึ้นเป็นข้อพิจารณาหาเหตุผลต่อไป แต่ก่อนอื่นเพื่อความไม่สับสนในคำว่าอัตตา ข้าพเจ้าจะขอแยกอัตตาออกเป็น ๓ ประเภท พร้อมทั้งคำอธิบายดังต่อไปนี้

• • • • • • • • • • •

อัตตา ใน ๓ ความหมาย

๑. อัตตาที่ใช้เป็นสรรพนามแทนขันธ์ ๕ (ตามภาษาชาวบ้าน)

๒. อัตตานุทิฐิ หรืออัตตวาทุปาทาน

๓. อัตตาแท้จริงที่ตรงกันข้ามกับอนัตตา

"อัตตา" ในความหมายที่ ๑ หมายถึงอัตตาที่ชาวบ้านทั่วไปใช้พูด หมายเอาสังขารหรือขันธ์ ๕ มีลักษณะเป็นสรรพนาม เช่นพูดว่า "อัตตา เป็นสิ่งไม่เที่ยง" คำว่า อัตตาในที่นี้จึงหมายเอาขันธ์ ๕ แต่ส่วนมากจะเพิ่มคำแปลหรือคำขยายความต่อท้ายไว้ด้วย เช่น พูดว่า "อัตตาตัวตนของเรานี้เป็นของไม่เที่ยงเป็นอนัตตา" หรือใช้คำว่า "อัตตภาพ" ก็มี เช่นพูดว่า "อัตตภาพร่างกายนี้" เป็นต้น ซึ่งเป็นที่ยอมรับและใช้พูดกันโดยทั่วไปในหมู่ประชาชนชาวบ้าน แต่ถ้าอัตตาหมายถึงขันธ์ ๕ แล้ว พระพุทธเจ้าไม่ทรงใช้คำว่าอัตตาเป็นสรรพนามแทนขันธ์ ๕ แต่พระองค์ทรงใช้คำว่า "สังขาร" แทน ดังพระดำรัสของพระองค์ว่า "สัพเพ สังขารา อนิจจา สัพเพ สังขารา ทุกขา สัพเพ ธัมมา อนัตตา" ไม่ทรงใช้ว่า "สัพเพ อัตตา อนิจจา (อัตตาทั้งปวงไม่เที่ยง) สัพเพ อัตตา ทุกขา (อัตตาทั้งปวงเป็นทุกข์) สัพเพ อัตตา อนัตตา (อัตตาทั้งปวงไม่ใช่อัตตา) เลย เพราะคำว่าอัตตาจริง ๆ นั้นไม่ได้หมายถึงขันธ์ ๕ อย่างชาวบ้านพูดกัน พระองค์จึงทรงใช้คำว่า "สังขาร" และทรงปฏิเสธสังขารนั่นเอง ว่าไม่ใช่อัตตา(เป็นอนัตตา) ชัดเจนลงไปอีกที นี่เราจะเห็นความแตกต่างกันในคำว่าอัตตาของชาวบ้านทั่วไป กับอัตตาที่พระองค์ทรงมุ่งหมาย เพียงแต่พระองค์ไม่ได้ตรัสไว้เท่านั้นเองว่าอะไรเป็นอัตตา

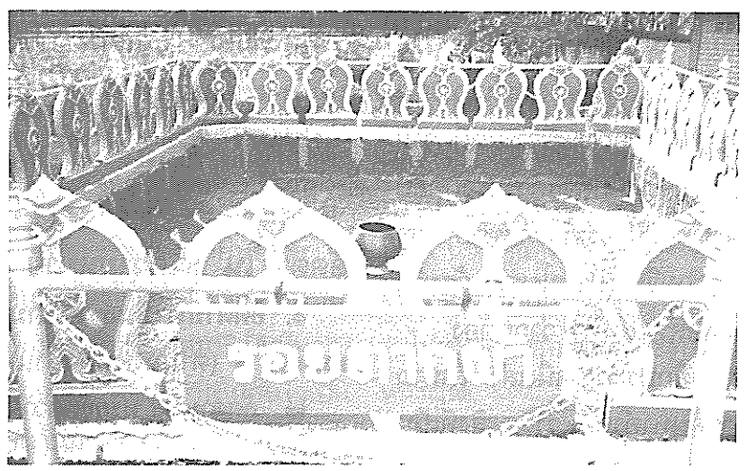

สรุปว่าคำว่าอัตตานี้ชาวบ้านทั่วไปหมายเอาสังขารหรือขันธ์ ๕ นั่นเอง ฉะนั้นเมื่อพูดกันตามภาษาชาวบ้านว่า "อัตตาทั้งปวงไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตา" ก็ถือว่าถูกตามภาษาชาวบ้าน เพราะอัตตาในที่นี้หมายถึงขันธ์ ๕ แต่ไม่ถูกตามความหมายของพระพุทธเจ้า เพราะพระองค์ทรงใช้คำว่า "สังขาร" แทนชื่อของขันธ์ ๕ และทรงปฏิเสธอีกด้วยว่าขันธ์ ๕ ไม่ใช่อัตตา

เมื่อขันธ์ ๕ ไม่ใช่อัตตา สิ่งที่เป็นอัตตาก็ต้องไม่ใช่ขันธ์ ๕ (แล้วคืออะไรล่ะ ?) ฉะนั้นควรจับประเด็นตรงนี้ไว้ให้ดี ๆ เพราะอาจเกิดความสับสนขึ้นได้

อัตตาในความหมายที่ ๒ **"อัตตานุทิฐิ"** หรืออัตตวาทุปาทาน อัตตานุทิฐิ แปลว่า ความตามเห็นว่า (สังขารธรรมมีขันธ์ ๕ เป็นต้น) เป็นอัตตา (ตัวตน) เป็นประเภทนามธรรมคือความรู้สึกนึกคิดว่าตัวตนของเรามีอยู่เป็นอัตตาที่เกิดจากอุปาทาน (ความยึดมั่นถือมั่นในสังขารที่มิใช่ตัวตนจริง) ที่มีอวิชชาเป็นเหตุให้หลงผิดไม่ใช่เป็นอัตตาจริงเพราะสังขารธรรมมีขันธ์ ๕ เป็นต้น พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นอนิจจัง (ไม่เที่ยง) ทุกขัง (เป็นทุกข์) อนัตตา (ไม่เป็นอัตตาตัวตน) จึงเป็นแต่เพียงความหลงผิดว่าสังขารธรรมมีขันธ์ ๕ เป็นต้นเป็นอัตตา ดังนั้นอัตตานุทิฐินี้จึงเป็นเพียงอัตตาปลอมหรืออัตตาลวง เกิดมาจากเหตุปัจจัยคือ อวิชชา เมื่อเหตุปัจจัยดับไป อัตตาประเภทนี้ก็ดับไปด้วยฉะนั้นข้าพเจ้าจึงเรียกหรือตั้งชื่อเอาเองว่า อัตตาลวง แต่อัตตา(ลวง)ประเภทนี้เราพูดถึงกันอยู่เสมอ เพราะเป็นตัวปัญหาจนหลายท่านหลงเข้าใจเอาว่าเป็นอัตตาจริง ๆ ไปเลย (เหมือนอัตตาประเภทแรกที่ชาวบ้านพูดกันจนติดปาก) เช่นพูดว่า "อัตตา ก็คือความยึดมั่นถือมั่นในสังขารว่าเป็นตัวตนนั่นเอง" จะเห็นว่าอัตตาที่กล่าวนี้หมายเอาอัตตวาทุปาทาน (ความยึดมั่นถือมั่นสังขารธรรมว่าเป็นตัวตน) แต่ผู้พูดอาจจะลืมไปก็ได้ว่านี่ไม่ใช่อัตตา แต่เป็นอนัตตา เพราะไม่มีอยู่จริงเป็นเพียงอุปาทานที่ผิดพลาดเท่านั้น อัตตาชนิดนี้มีลักษณะเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ตามลักษณะของสังขารธรรม (ธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่ง)

เมื่อเราพูดกันถึงลักษณะและโทษภัยของอัตตานุทิฐิกันจนชินแล้ว ภาพลักษณ์ของอัตตาโดยทั่วไปก็เลยถูกมองว่า คืออัตตานุทิฐินี้เท่านั้น จนลืมไปเสียสนิทเลยว่านี่ไม่ใช่อัตตา แต่เป็นเพียงอัตตาลวง หรืออัตตาปลอมเท่านั้น มีลักษณะเป็นอนัตตา (อนัตตาแปลว่าไม่ใช่อัตตาตัวตนอยู่แล้ว) เพราะไม่มีตัวตนอะไรของใครอยู่จริง มีแต่ธรรมชาติล้วน ๆ กำลังเป็นไป แต่คนหลงยึดถือสังขารธรรมมีขันธ์ ๕ เป็นต้นว่าเป็นตัวตนของเราของเขาขึ้นมาเอง **ธรรมชาติก็คงเป็นธรรมชาติอยู่อย่างนั้น จะกลายเป็นอัตตาขึ้นมาจริง ๆ ตามที่หลงยึดถือก็หาไม่** ยังคงเป็นอนัตตาของเขาอยู่อย่างนั้น จะเป็นอัตตาจริง ๆ ได้อย่างไร เป็นได้แต่เพียงเรียกชื่อว่าอัตตานุทิฐิ ตามความเห็นผิดเท่านั้น

ที่จริงอัตตา (ลวง) ประเภทนี้มีชื่อเรียกหลายอย่าง เช่น อัตตทิฐิ อัตตสัญญา อัตตวาทุปาทาน อหังการ มมังการ เป็นต้น แม้สัสสตทิฐิ และอุจเฉททิฐิ ก็รวมอยู่ในอัตตาประเภทนี้ ทั้งสิ้น

สรุปว่าอัตตาในความหมายที่ ๒ นี้ เป็นเพียงอัตตาปลอมไม่มีอยู่จริง เกิดแต่อุปาทานที่มีอวิชชาเป็นเหตุใหญ่ เมื่อพูดถึงอัตตาให้เข้าใจว่าอัตตาประเภทนี้ไม่ใช่อัตตาจริง ๆ และอัตตาในความหมายที่ ๒ (อัตตานุทิฐิ) นี้ก็อิงอาศัยอยู่กับอัตตาในความหมายที่ ๑ คือ ขันธ์ ๕ นั่นเอง มีลักษณะเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เหมือนกัน เพราะเป็นประเภทสังขตธรรมหรือสังขารธรรม(ธรรมที่ปัจจัยปรุงแต่ง) เหมือนกัน เพียงแต่อัตตาแรกหมายเอาขันธ์ ๕ โดยตรง

อัตตาประเภทที่ ๒ หมายเอาอุปาทานในขันธ์ ๕ เท่านั้น

• • • • • • • • • • • •

อัตตาแท้จริง

อัตตาในความหมายที่ ๓ อัตตาแท้ ที่ตรงกันข้ามกับอนัตตา

ในการกล่าวถึง **"อัตตา"** ชนิด

นี้ ข้าพเจ้าก็ให้เกิดรู้สึกหนักใจพอสมควร เพราะมาคำนึงถึงว่าเป็นการฝืนต่อความรู้สึกของคนจำนวนไม่น้อย เพราะ**ส่วนมากแล้วเข้าใจหรือดีความกันว่า สิ่งทุกอย่างเป็นอนัตตาทั้งหมดไม่มียกเว้น แม้ตัวข้าพเจ้าเองเมื่อแรกศึกษาและปฏิบัติธรรม ก็มีความเข้าใจอย่างนั้นเห็นอย่างนั้นจริง ๆ ต่อเมื่อมีผู้ชี้แนะว่าอสังขตธรรม** (ที่เราเคยรู้เคยได้ยินว่าเป็นอนัตตานั่นแหละ) **ภาวะอันนั้น ถ้าเป็นอสังขตธรรมท่านว่าไม่เป็น "อนัตตา" แต่เป็น "อัตตา" กว่าจะเข้าใจตามที่ท่านผู้ชี้แนะ** (อาจารย์**พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล** เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม) **ก็คัดค้านอยู่ในใจนานโขทีเดียว เพราะเราชินอยู่แต่กับอัตตานุทิฐิ หลงติดอยู่แต่คำแปลของคำว่า "อนัตตา" ว่าไม่มีตัวตน (อัตตานุทิฐิ) ไม่ได้เฉลียวใจ และไม่ยอมรับ ว่าสิ่งที่ปลอดจากอัตตานุทิฐิโดยสิ้นเชิงนั้นมีอยู่ (อัตถิธรรม) สภาวะธรรมนั้นแหละที่ท่านว่าเป็น "อัตตา" ที่แท้จริง** เพราะอื่นนอกนั้นไม่มีสิ่งใดเลยที่เป็นอัตตาที่แท้จริง เป็นเพียงอัตตานุทิฐิ เกิดแต่อวิชชาเท่านั้น เป็นอัตตาปลอมอัตตาลวงเพราะไม่มีอยู่จริง พระพุทธเจ้าจึงตรัสเรียกว่า อนัตตา (ไม่ใช่อัตตา)

เรื่องนี้เหมือนเส้นผมบังภูเขา จะว่าลึกก็ลึก จะว่าตื้นก็ตื้น **แต่ถ้าหากเราถอดความรู้สึกที่มีแต่เดิมออกวางไว้ต่างหาก แล้วพิจารณาด้วยเหตุผล ด้วยใจเป็นกลางเป็นธรรมและบริสุทธิ์อย่างแท้จริง ไม่มุ่งแต่เพียงจะจับผิดกันแล้ว** ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นเรื่องไม่ลึกล้ำมากนัก ฉะนั้นถึงแม้ข้าพเจ้าจะหนักใจอยู่บ้าง แต่ก็ยังหวังอยู่ว่า ท่านที่หนักในเหตุผลและมีใจเป็นธรรมจะยอมรับได้บ้าง หรืออย่างน้อยก็อาจจะเป็นเหตุให้มีการศึกษาค้นคว้าในเรื่องนี้ ทั้งในทางทฤษฎีและในทางปฏิบัติให้ปรากฏชัดเจนขึ้นได้ในหมู่ชาวพุทธ **ไม่หยุดอยู่เพียงการตีความจากคัมภีร์แล้วนำมาลบล้างฟาดฟันกันเท่านั้น ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าเบื่อหน่ายและไม่ก่อประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาและพุทธศาสนิกชนเลยแม้แต่น้อย**

ด้วยความหวังดังกล่าวแล้ว ข้าพเจ้าจึงจะขอกล่าวถึงอัตตาประเภทที่ ๓ นี้ เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับพิจารณา แต่ต้องขอร้องไว้ล่วงหน้าว่า **กรุณาอย่าเอาอัตตาที่ใช้เรียกขันธ์ ๕ และอัตตานุทิฐิใด ๆ เข้ามาปนกับอัตตาที่ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงนี้** เพราะไม่เพียงแต่ไม่เหมือนกันเท่านั้น แต่หากเป็นสิ่งตรงกันข้ามกันเลยทีเดียว

อนึ่ง มีผู้รู้บางท่านกล่าวไว้ว่า "อัตตามีอยู่แต่ในความยึดถือของมนุษย์ เมื่อปฏิเสธความยึดถือนั้นเสร็จแล้วเรื่องอัตตาก็จบไปด้วย ยังอยากจะมีอัตตาประเภทไหนขึ้นมาอีก" คำกล่าวนี้ก็หมายถึงอัตตานุทิฐินั่นเอง ไม่เกี่ยวกับอัตตาในความหมายที่ ๓ นี้ และที่ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงนี้ก็มิใช่ว่าอยากจะมีอัตตาอย่างประเภทนั้น **แต่ในที่นี้เรากำลังจะหาข้อเท็จจริงว่าสิ่งที่เป็นอัตตา (แท้ที่จริง) มีอยู่หรือไม่ และถ้ามีอยู่จริง สิ่งนั้นคืออะไร ? ไม่ได้เกี่ยวกันกับความอยากมีหรือไม่อยากมี** เพราะถ้าสิ่งนั้นไม่มีอยู่จริง ต่อให้ใครอยากจะมี (ภวตัณหา) สักเท่าไรก็หามีอยู่ตามความอยาก (ภวตัณหา) ของคนนั้นไม่ ในทางตรงกันข้ามก็ทำนองเดียวกัน ถ้าหากสิ่งที่เป็นอัตตา (ที่แท้จริง) มีอยู่จริง ๆ แล้วใครจะเข้าใจว่า ไม่มีอยู่จริงหรือไม่อยากให้มีอยู่จริง (วิภวตัณหา) สักเท่าไร ก็หาได้เป็นไปตามความเข้าใจหรือความไม่อยากมีของคนนั้นไม่ เป็นธรรมชาติที่ย่อมจะยังคงมีอยู่ตามที่เป็นจริงของสิ่งนั้นเพียงแต่ว่าใครจะรู้หรือไม่รู้เท่านั้นเอง ฉะนั้นจึงไม่เกี่ยวกันกับความอยากมีหรือไม่อยากมีของคน ซึ่งตัวความอยากทั้ง ๒ ประเภทนั้นเป็นภวตัณหา และวิภวตัณหา เป็นอัตตานุทิฐิขึ้นมาแล้ว **ก็เราทราบชัดอยู่แล้วว่า อัตตาในความหมายที่ ๑ (ขันธ์ ๕) และอัตตาในความหมายที่ ๒ (อัตตานุทิฐิ หรืออัตตวาทุปาทาน) ไม่ใช่อัตตา แต่เป็นอนัตตา แล้วเราจะคิดต่อไปอีกนิดหนึ่ง ไม่ได้เลยทีเดียวหรือว่า สิ่งที่เป็นอัตตา (จริง ๆ) มีอยู่หรือไม่ ? ถ้ามีคืออะไร ? และแง่มุมที่ควรพิจารณาก็มีอยู่ ฉะนั้นอย่ามัวแต่คิดว่าเป็นอัตตาที่เกิดจากภวตัณหาอยู่ร่ำไปกันนักเลย** เพราะเป็นคนละชนิดกัน

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธขันธ์ ๕ ที่ชาวโลกทั้งหลายยึดถือว่าเป็นอัตตามาช้านานว่าไม่ใช่อัตตา พระองค์ก็ไม่ได้ทรงตรัสบอกต่อไปอีกว่าอะไรเป็นอัตตา เพียงแต่ปฏิเสธไว้อย่างเดียวว่าขันธ์ ๕ ทั้งหมดไม่เป็นอัตตา หรือไม่ใช่อัตตา เราจึงไม่รู้ชัดว่าอะไรเป็นอัตตาเพราะพระองค์ไม่ได้ตรัสไว้ (เหตุที่พระองค์ไม่ตรัสไว้ข้าพเจ้าจะขอกล่าวภายหลัง) ยิ่งพระองค์ตรัสว่า สัพเพ ธัมมา อนัตตา ซึ่งแปลว่าธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา (ไม่ใช่อัตตา หรือไม่เป็นอัตตา) ด้วยแล้ว แทบไม่มีใครสงสัยเลยว่าจะมีสิ่งที่เป็นอัตตาอะไรอยู่อีก เพราะคำว่า สัพเพ ธัมมา (ธรรมทั้งปวง) ก็บอกชัดเจนอยู่แล้ว จะเหลืออะไรเป็นอัตตาอยู่อีกเล่า ตรงจุดนี้เองเป็นจุดที่เราพลาด จนเป็นเหตุให้เราไม่รู้จักสิ่งที่เป็นอัตตา รู้แต่สิ่งที่เป็นอนัตตาอยู่ฝ่ายเดียว

• • • • • • • • • • •

วิธีค้นหาอัตตา

ธรรมดาว่าสภาวธรรมทั้งหลายย่อมมีสิ่งที่เป็นตรงข้ามกันเสมอ เช่น ดำ ตรงข้ามกับขาว ชั่วตรงข้ามกับ ดี, มืด ตรงข้ามกับสว่าง, เย็น ตรงข้ามกับ ร้อน สุขตรงข้ามกับ ทุกข์ เป็นต้นฉันใด เมื่อมี อนัตตา ปรากฏอยู่ สิ่งที่ตรงกันข้ามกับ อนัตตา ก็ต้องมีอยู่เช่นกัน แล้วอะไรล่ะที่ตรงกันข้ามกับอนัตตา เพื่อให้ชัดเจนในเรื่องนี้ เรามาดูสิ่งที่ตรงกันข้ามกับไตรลักษณ์ทั้ง ๓ ดังนี้

อนิจจัง (ไม่เที่ยง) สิ่งที่ตรงข้ามก็คือ นิจจัง (เที่ยง) ทุกขัง (เป็นทุกข์) สิ่งที่ตรงข้ามก็คือ สุขัง (เป็นสุข) อนัตตา(ไม่เป็นตัวตน) สิ่งที่ตรงข้ามก็คือ อัตตา(เป็นตัวตน) เราก็เห็นได้แล้วว่า**สิ่งที่ตรงข้ามกันกับอนัตตา ก็คือ อัตตา นั่นเอง** แล้วอะไรล่ะเป็นอัตตา ?

เพื่อให้เข้าใจได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ขอให้ดูผังประกอบ ดังนี้

เมื่อเราอยากทราบว่าสิ่งที่เป็นอัตตาคืออะไร เราก็ต้องมองไปที่สิ่งที่เป็นอนัตตาว่าคืออะไร ก็จะพบว่าคือสังขาร **สังขารเป็นอนัตตา** ฉะนั้นสิ่งที่เป็นอัตตาก็ต้องเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับสังขาร เหมือนอัตตาตรงข้ามกับอนัตตา สิ่งนั้นก็

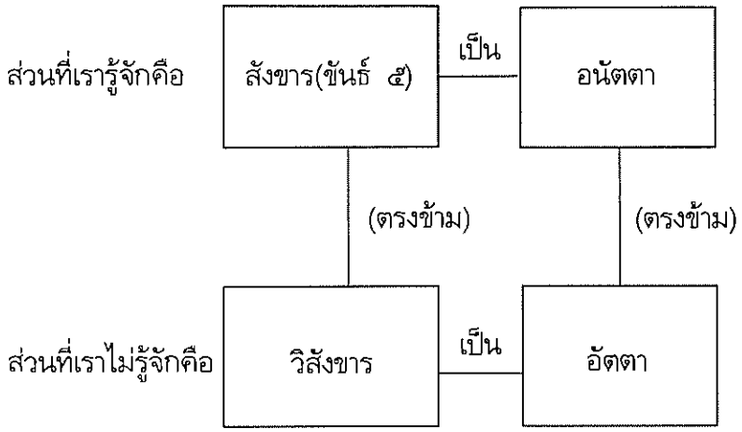

คือวิสังขาร (ดังในภาพ) คือเราใช้วิธียึดเอาอนัตตาเป็นหลัก เพราะอนัตตาปรากฏอยู่ เมื่ออนัตตามีอยู่ สิ่งที่ตรงข้ามกับอนัตตาก็ต้องมีด้วยก็คือ อัตตา นั่นเอง เมื่ออัตตามีอยู่ ถ้าอยากจะรู้ว่าสิ่งที่เป็นอัตตาคืออะไร ก็ต้องดูสิ่งที่ตรงกันข้ามคืออนัตตาอีกทีว่าอะไรเป็นอนัตตา ก็จะเห็นว่าคือสังขาร (ขันธ์ ๕) ฉะนั้น **สิ่งที่เป็นอัตตาก็ต้องตรงข้ามกับสังขาร คือวิสังขาร** เพราะสังขารกับวิสังขารนั้นเป็นธรรมชาติที่ตรงข้ามกัน

เมื่อถึงตรงนี้เราก็ได้คำตอบแล้วว่า **สิ่งที่เป็นอัตตาแท้ ๆ นั้นคือวิสังขารหรืออสังขตธรรม** ซึ่งเป็นธรรมชาติที่ตรงกันข้ามกับสังขาร (ขันธ์ ๕) ซึ่งเป็นอนัตตานั่นเอง ถ้าถามต่อไปว่าแล้ววิสังขารหรืออสังขตธรรมที่ว่านี้คืออะไร ? ก็ต้องตอบว่าคือ"**พระนิพพาน**" ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสยืนยันว่ามีอยู่ ดังพระพุทธพจน์ในขุททกนิกาย อุทาน (ขุ.อุ.๒๕/๑๖๐/๒๐๗) ว่า "**อตฺถิ ภิกฺขเว อชาตํ อภูตํ อกตํ อสงฺขตํ, โน เจ ตํ ภิกฺขเว อภวิสฺส...ฯ**" แปลว่า "**ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติอันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว อันปัจจัยกระทำไม่ได้แล้วปรุงแต่งไม่ได้แล้วมีอยู่, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หากว่าธรรมชาติอันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว อันปัจจัยกระทำไม่ได้แล้ว ปรุงแต่งไม่ได้แล้ว มีอยู่แล เพราะฉะนั้น การสลัดออกเสียได้ซึ่งธรรมชาติอันเกิดแล้ว เป็นแล้ว อันปัจจัยกระทำได้แล้ว ปรุงแต่งได้แล้วจึงปรากฏ**"

คำว่า "**ธรรมชาติอันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว**" เป็นต้นในพระสูตรนี้ **หมายถึงวิสังขารหรืออสังขตธรรม** คือ**พระนิพพาน อันไม่เกิด ไม่ถูกปรุงแต่งด้วยเหตุปัจจัยอะไร ๆ มีอยู่** ส่วนคำว่า "ธรรมชาตที่เกิดแล้ว เป็นแล้ว อันปัจจัยกระทำได้แล้ว ปรุงแต่งได้แล้ว" หมายเอาสังขารหรือสังขตธรรม คือขันธ์ ๕

สรุปโดยใจความในพระสูตรนี้ ก็คือว่า "**พระนิพพานนั้นมีอยู่ หากว่าพระนิพพานไม่มีแล้ว การ**

(บรรลุ)หลุดพ้นจากขันธ์ ๕ ไปได้ ก็จะไม่มีปรากฏเลย (ยังคงต้องเวียนตายเวียนเกิดอยู่แล้ว ๆ เล่า ๆ) **แต่เพราะว่าพระนิพพานมีอยู่ การ (บรรลุ) หลุดพ้นไปจากขันธ์ ๕ จึงมีปรากฏ** พูดให้เข้าใจง่ายก็คือว่า**ถ้าไม่มีพระนิพพาน การที่จะหลุดพ้นจากวัฏฏะสงสารคือการเวียนตายเวียนเกิดก็ไม่มี**

จะเห็นว่าสิ่งที่เป็นอนัตตา (สังขาร) **นั้นอย่างหนึ่ง สิ่งที่เป็นอัตตาแท้ ๆ (วิสังขาร) นั้นอีกอย่างหนึ่ง เป็นธรรมชาติที่ตรงกันข้ามกัน เพราะฉะนั้นธรรมชาติที่เป็นอัตตาแท้ ๆ คือพระนิพพาน นั้นมีอยู่ และเป็นธรรมชาติที่ปลอดจากอัตตานุทิฐิ** (ไม่ว่าหยาบละเอียดปานใด) **โดยสิ้นเชิง เพราะอัตตานุทิฐิเป็นสังขารธรรม** (ธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งขึ้น) **เป็นอนัตตา** (ไม่ใช่อัตตา)

นี่คือรูปร่างลักษณะของอัตตาที่แท้จริง ไม่เกี่ยวข้องกับอัตตาที่เราเข้าใจกัน มีอยู่ตรงกันข้ามกับอนัตตา **อนัตตาเป็นลักษณะของสังขาร (ขันธ์ ๕) ส่วนอัตตาก็เป็นลักษณะของวิสังขาร (พระนิพพาน) เช่นกันทั้งอัตตาและอนัตตาจึงไม่ได้เป็นตัวของอัตตาและอนัตตาเอง แต่เป็นลักษณะของสังขารและวิสังขารเท่านั้น** และถ้าพิจารณาตามพระพุทธพจน์ที่ตรัสบอกถึงลักษณะของวิสังขารหรืออสังขตธรรมแล้ว เราก็จะเห็นชัดเจน ว่า**อัตตาชนิดนี้ไม่ได้เป็นสิ่งน่าเกลียดน่ากลัวอะไรเลย แต่เป็นธรรมที่เราควรเข้าถึงควรบรรลุเสียอีก** แต่เพราะเราทั้งหลายไม่คุ้นเคยกับอัตตาประเภทนี้ คุ้นอยู่กับอัตตาขันธ์ ๕ และอัตตานุทิฐิที่กล่าวแล้ว พอได้ยินคำว่า"อัตตา" จึงให้รู้สึกขยะแขยงไม่อยากฟังไม่อยากเข้าใกล้ เพราะสัญญาเก่าให้มีความรู้สึกเช่นนั้น

เมื่อธรรมชาติที่เป็นอัตตาแท้จริงนั้นคือวิสังขารหรืออสังขตธรรม นั้น**มีอยู่ ก็เป็นอันปฏิเสธไป โดยปริยายว่าวิสังขารหรืออสังขตธรรม อันหมายเอาพระนิพพานนั้นไม่เป็นอนัตตา เพราะเป็นธรรมชาติที่อยู่ตรงกันข้ามกับสังขาร (ขันธ์ ๕ และอัตตานุทิฐิ) ซึ่งเป็นอนัตตาอยู่แล้ว** และยังเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงคำว่า "**สัพเพ ธัมมา**" **(ธรรมทั้งปวง) หมายเอาแต่เพียงสังขาร (ขันธ์ ๕) เท่านั้น** ดังที่พระอรรถกถาจารย์กล่าวไว้ในอรรถกถาธรรมบทภาค ๗ ว่า "**ตตฺถ สพฺเพ ธมฺมาติ ปญฺจกฺขนฺธาเอว อธิปฺเปตา ฯ**" แปลว่า "**ในบทว่า สัพเพ ธัมมา นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงหมายเอาขันธ์ ๕ เท่านั้น (ว่าเป็นอนัตตา)**"

• • • • • • • • • • •

ความหมายของอนัตตาและอัตตา

แต่ปัญหาอยู่ที่ว่า เราเข้าใจคำว่า "**อัตตา**" กับ "อนัตตา" ลึกซึ้งแค่ไหน เพราะถ้าไม่เข้าใจอย่างลึกซึ้งตามที่เป็นจริงแล้ว ก็อาจจะเข้าใจอัตตาเป็นอนัตตา อนัตตาเป็นอัตตาได้ ดังนั้นเพื่อจะให้เข้าใจความหมายของอัตตาและอนัตตาอย่างถูกต้องจะต้องเอาความหมายของอนัตตา ตามที่ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถามาแสดง ใน**ที่นี้แล้วเปรียบเทียบความหมายของอัตตา โดยนัยที่ตรงกันข้ามกับอนัตตา** หรืออนันตลักษณะดังนี้ (ม.อ.๒/๑๕๑,วิภงฺค.อ.๖๓)

๑. **สุญญโต** (สังขารทั้งปวงชื่อว่าเป็นอนัตตา) เพราะเป็นสภาพว่างเปล่าจากตัวตนที่เป็นแก่นสาร (อัตตสาระ) ว่างเปล่าจากสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา ของเรา ของเขา

อัตตา ในฐานะที่ตรงกันข้ามกับอนัตตา ก็ต้องเป็นอสุญญโต แต่ท่านไม่ใช้คำนี้ท่านใช้คำว่า **ปรมัตถสุญญะ** แปลว่าสูญอย่างมีประโยชน์สูงสุด เพราะความไม่มีสังขาร (เทียบได้กับอนุปาทิเสสนิพพาน) และ**อัคคสุญญะ** แปลว่าสูญอย่างเลิศ เพราะเลิศกว่าสังขารธรรมทั้งปวง (เทียบได้กับสอุปาทิเสสนิพพาน) ซึ่งตรงกับพระพุทธพจน์ว่า "นิพฺพานํ ปรมํ สุญฺญํ" (พระนิพพานเป็นความสูญอย่างยอดเยี่ยม)

๒. **อัสสามิกโต** (สังขารทั้งปวงชื่อว่าเป็นอนัตตา) เพราะความเป็นสภาพไร้เจ้าของ คือไม่เป็นตัวตนของใคร ไม่มีใครเป็นเจ้าของ

ส่วน**อัตตา**ต้องเป็น **สัสสามิกโต** (พระนิพพานชื่อว่าเป็นอัตตา) เพราะเป็นไปกับด้วยเจ้าของ คือหมายความว่า เมื่อผู้ปฏิบัติได้บรรลุถึงพระนิพพานนั้นแล้ว พระนิพพานก็คงเป็นอมตะอยู่อย่างนั้น ไม่เปลี่ยนแปลง จึงเอาเป็นเกาะเป็นสรณะ (อัตตทีปา อัตตสรณา = ที่พึ่ง) ได้ตลอดไป (ข้อนี้ต้องระวังเดี๋ยวจะเข้าใจว่ามีอัตตวาทุปาทานหลงเหลืออยู่อีก)

๓. **อวสวัตตนโต** (สังขารทั้งปวงชื่อว่าเป็นอนัตตา) เพราะไม่เป็นไปในอำนาจ คือไม่เป็นไปตามความปรารถนาของใครว่า จงอย่าแก่ อย่าเจ็บ อย่าตายเลย

ส่วน**อัตตา**ต้องเป็น**วสวัตตนโต** (พระนิพพานชื่อว่าเป็นอัตตา) เพราะเป็นไปในอำนาจคือเป็นไปตามอำนาจที่ปรารถนาว่าจงอย่าแก่ อย่าเจ็บ อย่าตายได้ เพราะ พระนิพพานเป็น**อชรํ** (ไม่แก่) **อาโรคฺยํ** (ไม่มีโรค) **อมตํ** (ไม่ตาย)

๔. **ยถาปัจจยปวัตติโต** (สังขารทั้งปวงชื่อว่าเป็นอนัตตา) เพราะความเป็นไปตามเหตุปัจจัยปรุงแต่ง ไม่เป็นอิสระลำพังตัวเอง ขึ้นอยู่กับปัจจัยหรือองค์ประกอบต่าง ๆ

ส่วน**อัตตา**ก็ต้องเป็น **อยถาปัจจยปวัตติโต** (พระนิพพานชื่อว่าเป็นอัตตา) เพราะความไม่เป็นไปตามเหตุปัจจัยปรุงแต่ง เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็น**อสังขตธรรม** เป็นอิสระลำพังตัวเอง เป็น**วิมุตติ** อยู่

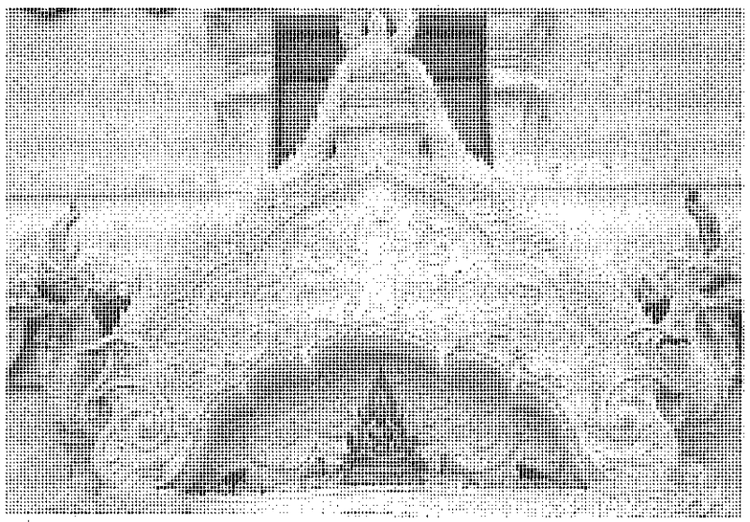

เหนืออำนาจปัจจัยปรุงแต่งทั้งปวง

๕. **อัตตปฏิปักขโต** (สังขารทั้งปวงชื่อว่าเป็นอนัตตา) เพราะแย้งต่ออัตตา เป็นคนละอย่างกับอัตตาหรือเป็นสิ่งตรงข้าม(ปฏิปักข์) กับอัตตา คือจะเป็นสิ่งที่เป็นตัวตนที่แท้จริงไม่ได้เลย มีแต่สิ่งที่เป็นอนัตตาทั้งนั้น (ธรรมทั้งปวง)

ส่วน**อัตตา** ก็ต้องเป็น **อนัตตปฏิปักขโต** (พระนิพพานชื่อว่าเป็นอัตตา) เพราะแย้งต่ออนัตตา เป็นคนละอย่างกับอนัตตา หรือเป็นสิ่งตรงข้าม (ปฏิปักข์) กับอนัตตา คือ จะหาสังขารทั้งหลายที่เป็นอนัตตาไม่ได้เลย มีแต่พระนิพพานที่เป็นอัตตาล้วน ๆ โดยเฉพาะเท่านั้น

นี้คือความหมายของอนัตตาและอัตตาโดยสังเขป แม้ว่าท่านจะไม่ได้แสดงความหมายของอัตตาไว้ แต่ก็รู้ได้โดยนัยที่ตรงกันข้ามกับอนัตตานั่นเอง เพราะเป็นธรรมที่ตรงกันข้ามกัน เมื่อเข้าใจว่าอะไรเป็นอนัตตาอย่างถูกต้องแล้ว เพียงแต่มองมุมกลับกันกับอนัตตาเท่านั้น ก็สามารถรู้อัตตาได้ เหตุนั้นจึงไม่จำเป็นต้องแสดงไว้

มีข้อที่ควรทำความเข้าใจในคำว่า "สุญญโต" เพิ่มเติมอีกเล็กน้อย

คำว่าสุญญโต มาจากคำว่า "สุญญะ" แปลว่า ว่าง แต่ภาษาไทยเรานิยมแปลทับคำเดิมว่า"สูญ" มีความหมายอย่างเดียวกัน

คำว่า "สูญ" หรือ "ว่าง" นี้มี ๒ อย่าง

๑. สูญ อย่าง อนัตตา

๒. สูญ อย่าง พระนิพพาน

๑. "**สูญ**" **อย่าง อนัตตา** หมายถึง **ขันธ์ ๕ ว่างจากตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลตัวตน เรา เขา หาตัวตนที่แท้จริงไม่มี** แต่จะว่าไม่มีอะไรเลยก็ไม่ถูกทีเดียว เพราะสังขารธรรมทั้งปวงยังมีอยู่ แต่มีอยู่โดยสมมติ และมีอยู่ตามเหตุปัจจัย (ต้นของเหตุปัจจัยคือ อวิชชา) ปรุงแต่ง ถ้าเหตุปัจจัยยังมีอยู่ตราบใด ก็ยังมีอยู่ตราบนั้น แม้รูปขันธ์จะเสื่อมสลายไป ก็เที่ยวก่อภพ ก่อชาติ เกิดตาย ๆ แล้ว ๆ เล่า ๆ (เวียนตายเวียนเกิด) อยู่ไม่มีที่สิ้นสุด แต่เพราะไม่ใช่ตัวตนที่เที่ยงแท้ ท่านจึงเรียกว่าอนัตตา มีลักษณะว่างจากตัวตน (สุญญโต) จึงจัดเป็นความว่าง หรือสูญที่ไม่ประเสริฐ

๒. "**สูญ**" **อย่าง พระนิพพาน** หมายเอา**สูญจากกิเลสและสังขารทั้งปวง ไม่ใช่ตัวนิพพานธาตุสูญสิ้น** (หรือที่เรียกกันว่า สุญญตา = ความว่าง) ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า นิพพานํ ปรมํ สุญฺญํ = พระนิพพานเป็นบรมสูญ (ว่างอย่างยิ่ง) เป็นความสูญอย่างประเสริฐ เพราะไม่ต้องเวียนตายเวียนเกิดอีกต่อไป **เป็นความสูญจากสิ่งที่เป็นสมมติทั้งปวง พระนิพพานเป็นวิมุตติอยู่เฉพาะตัว ไม่ขึ้นกับเหตุปัจจัย เป็นอิสระลำพังตัวเอง สูญอย่างพระนิพพานนี้ จึงไม่เป็นอนัตตา แต่เป็นอัตตาคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง**

อาจจะมีผู้สงสัยว่า "ก็ทุกสิ่งสูญหมดแล้วยังจะมีอะไรเป็นอัตตาอยู่อีกเล่า"

ขอชี้แจงว่า ก็มีพระนิพพานธาตุนั่นแหละเป็นอัตตา เพราะพระพุทธเจ้าตรัสยืนยันว่า **"พระนิพพานมีอยู่"** และคำว่า"**สูญ**" ในที่นี้**มิได้หมายความว่าตัวพระนิพพานเองสูญ** คือ**ไม่มีอะไร**

เลย แต่เป็นความสูญจากกิเลส (สูญญตวิโมกข์) และ**สูญจากสังขาร (อัคคสูญ)** และ**ความสูญเพราะความไม่มีสังขาร (ปรมัตถสูญ)** เรื่องนี้เป็นเรื่องที่เข้าใจยาก เพราะเป็นสิ่งที่ผู้ปฏิบัติเข้าถึงแล้วเท่านั้นจึงจะรู้ได้ด้วยตนเอง เป็นเรื่องลึกซึ้งคัมภีรภาพ ไม่ใช่วิสัยของผู้ที่ยังปฏิบัติไม่ถึง(ยังไม่บรรลุ) จะคาดคะเนเอาตามเหตุผลธรรมดาได้ แต่เราก็ได้อาศัยพระพุทธเจ้าที่ตรัสไว้พอเป็นเครื่องชี้แนะว่าควรจะเป็นอย่างไร ฉะนั้นถ้าอยากจะทราบชัดจริง ๆ ก็ต้องปฏิบัติให้รู้เห็นด้วยตนเอง

แต่ก็มิใช่ว่าจะรู้ไม่ได้เสียเลย ทีเดียว ยังพอจะชี้ให้เห็นกันได้โดยทางสภาวะอยู่บ้างว่า**ความสูญ**คือ**ความว่างจากกิเลสและสังขารทั้งปวงล้วน ๆ** นั่นแหละ **มีอยู่ ตัวนิพพานธาตุเองไม่ได้สูญไปไหน เป็น ปรมํ สุญญํ ที่ไม่เปลี่ยนแปลง ความสูญนี้แหละที่เป็นอัตตา**

ตรงจุดนี้เองที่ส่วนมากจะเข้าใจคลาดเคลื่อนว่าสูญทุกอย่าง (ทั้งสูญแบบอนัตตา และสูญแบบพระนิพพาน) เป็นอนัตตาทั้งนั้น ไม่มียกเว้น ยิ่งถ้ามีความเห็นว่า "อัตตาไหน ๆ ก็ไปจากตัณหาอุปาทาน ทั้งนั้น" ก็จะยิ่งคัดค้านอัตตาในทุกรูปแบบที่มีผู้กล่าวถึง บางท่านถึงกับกล่าวหาอย่างรุนแรงว่าเป็นผู้บิดเบือน หรือ ลบล้างคัมภีร์ เป็นผู้ทำลายแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาเลยทีเดียว

ที่เป็นเช่นนี้เพราะ**ความเข้าใจความหมายของอัตตาแท้ ๆ ผิดไป** เพราะไม่ได้ใส่ใจที่จะทำความรู้จัก **พอพูดถึง "อัตตา" ก็นึกถึงแต่อัตตานุทิฐิ ภาพของอัตตานุทิฐิปรากฏในใจทันที จนเรียกได้ว่าถูกภาพของอัตตานุทิฐิครอบงำจนไม่ให้โอกาสแม้แต่จะรับฟัง ก้มหน้าหลับตาปฏิเสธไปท่าเดียว เปรียบเสมือนม้าหลงกินหญ้าแห้ง** ในเวลาที่ขาดหญ้าเจ้าของจะเอาแว่นสีเขียวใส่ให้มัน **พอถูกเจ้าของใส่แว่นสีเขียว (ภาพอัตตานุทิฐิ) ให้ก็มองเห็นหญ้าแห้ง ๆ ใบไม้แห้ง ๆ กลายเป็นสีเขียวไปหมด จึงก้มหน้าก้มตากินไปท่าเดียว ฉันนั้น**

ฉะนั้น ถ้าเราถอดแว่นของภาพอัตตานุทิฐิออกมาได้ หันมารับฟังข้อมูลจากผู้อื่นเพิ่มเติมด้วยใจเป็นธรรมบ้าง ก็จะเข้าใจได้ว่าอัตตาแท้ ๆ เป็นอย่างไร และอนัตตาแท้ ๆ เป็นอย่างไรโดยไม่ยากเลย

• • • • • • • • • • • •

การใช้ภาษาไม่ถูกต้องก็ทำให้ความหมายคลาดเคลื่อน

การแปลธรรมะซึ่งเป็นภาษาบาลีมาเป็นภาษาไทยนั้น ถ้าจะให้ถูกต้องตามความหมายของธรรมะแล้ว ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบหลายอย่าง แต่ที่สำคัญที่ยึดถือกันไว้เป็นหลักในการแปลบาลี (มคธ) เป็นไทยก็คือ หลักหรือกฎเกณฑ์ของภาษา (ไวยากรณ์) และความหมายของธรรมะ เพราะถ้าเพียงแต่แปลให้ถูกกฎเกณฑ์ (ทางไวยากรณ์) แต่ผิดความหมายที่เป็นจริงของธรรมะที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ก็ใช้ไม่ได้ หรือมุ่งเอาความหมายอย่างเดียวไม่คำนึงถึงหลักไวยากรณ์ของภาษา หรือเข้าใจหลักของภาษาไม่ลึกซึ้งพอ โอกาสที่จะแปลความหมายของธรรมะคลาดเคลื่อนก็มีอยู่มาก ฉะนั้นหลักของภาษาจึงทำหน้าที่บ่งบอกให้รู้ความหมายที่แท้จริงของธรรมะในทางตรงกันข้าม ความหมายอันแท้จริงของธรรมะก็บ่งบอกให้รู้หลักของภาษาที่ถูกต้องด้วยเช่นกัน เรียกว่าต้องถูกต้องทั้งอรรถะและพยัญชนะ

อีกประการหนึ่งการใช้คำพูดทางภาษาไทย ก็เป็นสิ่งที่ควรระวังอย่างยิ่ง เพราะคำคำเดียวมีความหมายตั้งหลายอย่าง หรือกลับหน้ากลับหลังกับคำอื่น ความหมายก็เปลี่ยนไปคนละความหมายทันที เช่นที่พูดว่า "โคลงเรือ เรือโคลงเมื่อโคลง" ถ้าไม่เข้าใจความหมายแล้วจะอ่าน ไม่รู้เรื่องเลย (อ่านว่า "โค-ลงเรือ เรือโคลง เมื่อโค-ลง) หรือเพียงเว้นวรรคตอนผิดไปหน่อย ความหมายก็เป็นตรงกันข้ามกันไปเลยก็มี เช่นที่พูดเล่นสนุก ๆ กัน ถึงเรื่องสรรพคุณของยาบำรุงร่างกายที่พิมพ์เว้นวรรคผิดที่ว่า "ยานี้ กินแล้วแข็ง แรงไม่มีโรคภัยเบียดเบียน" แทนที่จะขายดี กลับขายไม่ออก ถึงแม้จะเป็นเพียงเรื่องเล่าเล่นสนุก ๆ แต่ก็ทำให้เห็นความสำคัญของการใช้ภาษาเป็นอย่างมาก ฉะนั้นการแปลบาลีเป็นภาษาไทย นอกจากจะคำนึงถึงกฎเกณฑ์ของภาษาและความหมายของธรรมะแล้ว ยังต้องระวังการใช้ภาษาไทยให้ถูกต้องตามความหมายของบาลีอีกด้วย อย่างการแปลคำว่า"อนัตตา"และคำว่า "อัตตา" ก็เหมือนกัน บางทีแปลอนัตตาว่า "ไม่มีอัตตา" บางทีแปลว่า "ไม่ใช่อัตตา" บางทีก็แปลว่า 'ไม่เป็นอัตตา" ถ้าไม่พิจารณาถึงหลักภาษาและความหมายของธรรมะให้ดีก็จะเห็นว่าใช้ได้เหมือนกันถูกต้องทั้งหมด แต่ถ้าพิจารณาให้ดีแล้วจะเห็นว่าคำว่า "ไม่มีอัตตา" (หรือไม่มีตัวตน) นั้นยังไม่ถูกต้อง เพราะ

๑. ผิดหลักเกณฑ์ทางภาษา

๒. ผิดความหมายของธรรมะ

ในทางหลักภาษา คำว่า อนัตตา มาจาก น + อัตตา เมื่อนำมารวมกันเข้า (หลักภาษาท่านเรียกว่าสมาส) ถ้ามีอักษร อ อยู่หลัง น ท่านให้ย้าย อ มาไว้หน้าแล้วเอา น ไปไว้หลัง จึงเป็น อนัตตา, น เป็นคำปฏิเสธ (จำพวกนิบาต) อัตตาเป็นคำนามแปลว่า "ตัวตน" น เมื่อปฏิเสธคำที่เป็นนาม (นามนาม) ท่านให้แปลว่า ไม่ใช่ หรือไม่เป็นหรือมิใช่ เพราะฉะนั้นคำว่า อนัตตา จึงแปลว่า "ไม่ใช่ตัวตน" "ไม่เป็นตัวตน" หรือ "มิใช่ตัวตน" แต่โดยมากเรานิยมแปลทับศัพท์บาลีลงไปเลยว่า ไม่ใช่อัตตา หรือ ไม่เป็นอัตตา แม้

คำว่า อนัตตาก็นิยมแปลทับศัพท์บาลีลงไปเลยว่า "เป็นอนัตตา" เนื่องจากคำว่าอัตตา และอนัตตา คนทั่วไปเข้าใจดีอยู่แล้ว แต่บางครั้งผู้แปลกลัวคนจะไม่เข้าใจจึงใส่วงเล็บไว้ด้วย หรือ แปลต่อท้ายอีกทีโดยไม่ต้องใส่วงเล็บ (แม้ในที่นี้ข้าพเจ้าก็ใช้อย่างนั้น) ว่า "เป็นอนัตตา (ไม่ใช่ตัวตน)" "เป็นอัตตาตัวตน" ในตัวอย่าง น บุพพบท กัมมธารยสมาส ท่านได้ยกตัวอย่างและแปลไว้ว่า น + อสฺโส (ม้า) = อนสฺโส แปลว่า (สัตว์นี้) มิใช่ม้า, น + อริโย = อนริโย แปลว่า (ชนนี้) มิใช่พระอริยะ คำว่าอนัตตา (เมื่อเทียบกันแล้ว) ก็อยู่ในหลักเกณฑ์นี้เช่นเดียวกัน (หลักบาลีไวยากรณ์สมาส-ตัทธิต ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ) ฉะนั้นถ้าแปลว่าไม่มีตัวตน จึงถือว่าไม่ถูกต้องตามหลักของภาษา

๒. ผิดความหมายของธรรมะ จะรู้แน่ว่าผิดหลักของภาษาหรือไม่ก็ต้องดูความหมายประกอบด้วย ถ้าความหมายถูกต้องก็ถือว่าแปลถูกต้อง หรือจะรู้ว่าแปลความหมายถูกต้องแน่นอนหรือไม่ก็ต้องตรวจดูหลักภาษาประกอบด้วยเช่นกัน เพราะไม่เช่นนั้นแล้วตนเองตีความหมายของธรรมะไปอย่างใด ก็จะพยายามแปลดึงเข้าหาความเห็นของตัวถ่ายเดียว อย่างคำว่าอนัตตา ผู้ที่ตีความว่าอัตตาทุกชนิดไม่มี ก็จะแปลให้ถูกกับความเห็นของตัวว่า "ไม่มีอัตตา" ได้เหมือนกัน แต่ความจริงแล้วยังไม่ถูกต้องทั้งตามหลักของภาษา และความหมายของธรรมะที่พระพุทธเจ้ามุ่งหมาย บางท่านอาจจะแย้งว่าคำว่า สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาแปลว่า "ธรรมทั้งปวงไม่มีตัวตน" ก็ได้ความหมายชัดเจนอยู่แล้ว เพราะคำว่า "สัพเพ" แปลว่า "ทั้งปวง" ก็ถูกต้องอยู่แล้ว จะผิดความตรงไหนอีก ข้าพเจ้าขอเฉลยว่าที่ถูกก็มีอยู่ (แต่ไม่ทั้งหมด) ตรงที่ว่าไม่มีตัวตนที่เป็นอัตตานุทิฐิใด ๆ อยู่ในธรรม (สังขาร) ทั้งปวงนั้นเลย แต่ไม่ถูกต้องตามหลักของภาษาและความหมายของธรรมะ เพราะในที่นี้พระพุทธเจ้าตรัสปฏิเสธธรรม (สังขาร) ทั้งปวงนั่นเอง ว่าไม่ใช่อัตตา หมายความว่าตัวธรรมทั้งปวงถูกพระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธ มิได้ทรงหมายถึงว่าธรรมทั้งปวง มีตัวตนหรือไม่ เหมือนคำพูดที่ว่า "บุคคลผู้นี้มิใช่นักปราชญ์ หรือไม่เป็นนักปราชญ์" ก็ย่อมหมายความถึงว่า บุคคลผู้นี้ถูกใคร ๆ เขาปฏิเสธว่าไม่เป็นนักปราชญ์ ซึ่งฟังดูได้ความเข้าใจได้ความหมาย แต่ถ้าพูดว่า "บุคคลผู้นี้ไม่มีนักปราชญ์" นอกจากจะถูกมองว่าใช้ภาษาไม่เป็นแล้วยังทำความหมายให้ผิดจากจุดมุ่งหมายที่จะพูดด้วย (ผิดความ) คือจะมีความหมายไปว่า บุคคลผู้นี้ไม่มีนักปราชญ์อยู่ในตัวแม้แต่คนเดียวเลย หรือบุคคลผู้นี้ไม่มีนักปราชญ์มาอยู่ด้วย สักคนเลย จะเห็นว่าความหมายไปคนละทาง และตัวบุคคลก็ไม่ได้ถูกปฏิเสธว่าเป็นนักปราชญ์หรือคนพาล ฉะนั้นถ้าเราแปลว่าธรรมทั้งปวงไม่มีตัวตน ก็จะหมายถึงว่าตัวตนอะไร ๆ ในธรรมทั้งปวงไม่มีเลย ซึ่งก็ถูกในความหมายว่าไม่มีอัตตานุทิฐิใด ๆ แต่ผิดตรงที่ตัวธรรมทั้งปวงไม่ได้ถูกปฏิเสธ เลยไม่รู้ว่าธรรมทั้งปวงนั้นเป็นอะไร ดังนั้นท่านที่แปล (หรือตีความ) ว่าธรรมทั้งปวงไม่มีอัตตา จึงคัดค้านอัตตาทุกรูป

แบบ เพราะคำว่าไม่มี (ซึ่งใช้ผิด) เป็นการปฏิเสธโดยสิ้นเชิงอยู่แล้ว ยิ่งมีคำว่า สัพเพ (ทั้งปวง, ทั้งหมด) กำกับอยู่ด้วย เลยปฏิเสธหัวชนฝาให้พังกันไปข้างหนึ่งเลยทีเดียว แต่คำว่า สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา นี้ตามหลักของภาษาบังคับให้แปลว่าไม่ใช่, มิใช่, ไม่เป็น อัตตาเท่านั้น (อนตฺตา เป็น วิกติกัตตา) และพระพุทธเจ้าก็มีพระประสงค์จะปฏิเสธธรรมทั้งปวงนั่นเอง ว่าไม่ใช่อัตตา หรือไม่เป็นอัตตา หลังจากทรงปฏิเสธสังขารทั้งปวงว่าเป็นสิ่งไม่เที่ยง (สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา) สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ (สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา) มาโดยลำดับ ฉะนั้นคำว่า "อนัตตา" จะแปลหรือตีความว่า "ไม่มีตัวตน" จึงยังไม่ถูกต้อง เพราะผิดหลักภาษาและผิดความหมายของธรรมะที่พระพุทธเจ้ามุ่งหมายแม้คำว่าอัตตาก็เหมือนกัน ถ้าพูดว่า "พระนิพพานมีอัตตา(ตัวตน)" ก็ใช้ไม่ได้เพราะความหมายก็จะกลายเป็นว่าพระนิพพานยังมีอัตตานุทิฐิอยู่ ต้องแปลว่า พระนิพพานเป็นอัตตา นี่หมายถึงว่าพระนิพพานเป็นตัวตนแท้ ๆ ไม่เปลี่ยนแปลงแปรผัน จึงจะใช้ได้เหมือนคำว่า "บุคคลผู้นี้เป็นนักปราชญ์" ก็เป็นการยืนยันชัดเจนว่าบุคคลผู้นี้ไม่ได้เป็นคนโง่เง่า หรือเป็นคนพาล แต่เป็นนักปราชญ์ แต่ถ้าพูดว่าบุคคลผู้นี้มีนักปราชญ์ ความก็จะมุ่งไปว่าในตัวบุคคลผู้นี้มีนักปราชญ์หรือมีนักปราชญ์มาอยู่ร่วมกับเขา ส่วนตัวเขาเองไม่มีใครรู้ว่าเป็นอะไร เพราะความไม่ได้บอกไว้ ฉะนั้นจึงถือว่าคำพูดนี้ยังไม่ถูกต้อง อนึ่งคำว่า "ธรรมทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน" นี้เป็นคำปฏิเสธยังไม่สิ้นเชิง เพราะยังมีเงื่อนไขที่จะหาข้อเท็จจริงต่อไปได้อีกว่า "แล้วอะไรล่ะจึงจะใช่ตัวตน" คล้ายจะเป็นปริศนาให้หาคำตอบเอาเองอยู่ในที แต่ถ้าแปลว่า "ไม่มีตัวตน" ถือว่าเป็นการปฏิเสธโดยสิ้นเชิงไม่มีเงื่อนไขใด ๆ ทั้งสิ้นว่าอัตตาไหน ๆ ก็ไม่มีอีกแล้วไม่ต้องไปเสียเวลาค้นหา หรือไม่ต้องไปอยากมีอัตตาชนิดไหนขึ้นมาอีก ซึ่งการแปลอย่างนี้เข้ากันได้สนิทกับผู้ที่ตีความว่า "คำว่าสัพเพ ธัมมา" หมายเอาสังขตธรรม และอสังขตธรรม แต่เป็นการแปลที่ไม่ถูกต้อง ทั้งทางหลักภาษาและความหมายของธรรมะที่เป็นพุทธประสงค์ดังกล่าวแล้ว ฉะนั้นต้องใช้ให้ถูกต้อง เพราะไม่เช่นนั้นจะทำให้ความหมายของธรรมะคลาดเคลื่อนได้

• • • • • • • • • • •

ธรรมะ ๒ สาย คือ สังขตธรรมและอสังขตธรรม

ธรรมะมี ๒ ฝ่าย คือ

- **สังขตธรรม** (ธรรมที่ปัจจัยปรุงแต่ง) ฝ่ายหนึ่ง
- **อสังขตธรรม** (ธรรมที่ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง) ฝ่ายหนึ่ง

เพื่อความเข้าใจง่ายในที่นี้ ข้าพเจ้าขอเรียกว่า "สาย" คือสายสังขตธรรมและสายอสังขตธรรม

สังขตธรรมทั้งหมด ล้วนมีลักษณะเป็น ๓ อย่างเสมอกัน เรียกว่า**ไตรลักษณ์** คือ **อนิจจัง** (ไม่เที่ยง) **ทุกขัง** (เป็นทุกข์) **อนัตตา** (ไม่ใช่อัตตาตัวตน) ลักษณะทั้ง ๓ นี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันตลอดสายไม่พรากจากกัน เป็นอาการ ๓ ด้านหรือ ๓ อย่างของเรื่องเดียวกัน เป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน สามารถสาวจากต้นถึงปลาย สาวจากปลายถึงต้นได้ ดัง

พระพุทธพจน์ ที่ตรัสอยู่เสมอว่า **ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ** (สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์) **ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตา** (สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา) หรือทรงถามไล่เรียงเป็นสายไปตามลำดับโดยให้ผู้ฟังตอบตามที่เป็นจริง ดังที่ตรัสในอนัตตลักขณสูตรเป็นต้นว่า "...ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูป...เวทนา...สัญญา...สังขาร... วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง" ตอบว่า "ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า" "สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ หรือเป็นสุขเล่า" "เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า" "สิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ควรหรือหนอที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา" "ข้อนั้นไม่เป็นเช่นนั้น พระเจ้าข้า" พระพุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่ของไตรลักษณ์และความเป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน

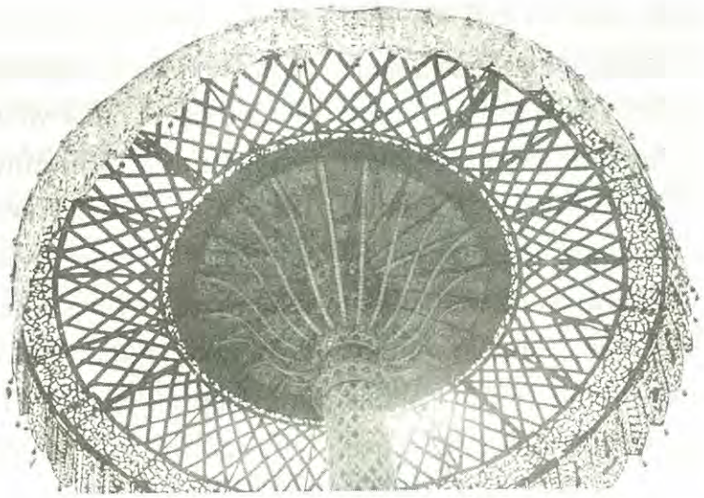

ในอรรถกถาได้แสดงว่า **อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** นั้น **มีอรรถเป็นอันเดียวกันคล้อยตามกัน กลมกลืนกันเทียบเคียงกันได้จนพระพุทธเจ้าตรัสใช้แทนกันในบางคราว** เช่น อรรถกถาวิภังค์ (สัมโมหวิโนทนี) ความว่า "แท้จริงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อจะทรงแสดงอนัตตลักขณะย่อมแสดงด้วยความไม่เที่ยงบ้าง ด้วยความเป็นทุกข์บ้าง ด้วยทั้งความไม่เที่ยงและความเป็นทุกข์บ้าง ในข้อที่ว่านั้น พระองค์ทรงแสดงอนัตตลักขณะ ด้วยความไม่เที่ยงในพระสูตรนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย บุคคลใดพึงกล่าวว่าจักษุ (ตลอดถึงกายและใจ) เป็นอัตตา คำกล่าวของผู้นั้นไม่สม (เพราะว่า) จักษุ (ตลอดถึงกายและใจ) ย่อมปรากฏ แม้ความเกิด แม้ความเสื่อม ผู้มีความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปปรากฏนั้น ก็จะต้องลงเนื้อความว่าอัตตาของเราเกิดขึ้นและเสื่อมไป เพราะฉะนั้น คำที่กล่าวว่าจักษุเป็นอัตตานั้นจึงไม่สม จักษุย่อมเป็นอนัตตาฉะนี้..." **พระพุทธพจน์นี้เป็นข้อยืนยันอย่างแจ้งชัดถึงลักษณะของอัตตาว่า ถ้ายังมีเกิดขึ้นและเสื่อมสลายไป จะชื่อว่าอัตตาไม่ได้ต้องเป็นอนัตตาเท่านั้นที่จะเป็นอัตตาจริง ๆ ได้ต้องไม่มีเกิดขึ้นและเสื่อมไป**

ยังมีตัวอย่างที่ท่านแสดงว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงอนัตตลักขณะด้วยความเป็นทุกข์และด้วยทั้งความไม่เที่ยงและความเป็นทุกข์ต่อไปอีก แต่คัดเอามาพอเป็นตัวอย่างว่า **ไตรลักษณ์มีความสัมพันธ์กัน มีเนื้อความกลมกลืนกัน ถึงขนาดพระพุทธเจ้าทรงแสดงแทนกันได้ เมื่อพูดถึงอนิจจัง แม้จะกล่าวเพียงลักษณะเดียว ก็เท่ากับกล่าวถึงทุกขังอนัตตาด้วย เมื่อกล่าวถึงอนัตตา แม้จะกล่าวเพียงอย่างเดียวก็เท่ากับกล่าวถึงอนิจจังและทุกขังด้วย เพราะมีความสัมพันธ์ถึงกันตลอดฉันใด**

ในสาย**อสังขตธรรม** ซึ่งมีลักษณะตรงข้ามกับสังขตธรรม กล่าวคือมีสภาวะที่เป็นนิจจัง สุขังและอัตตา ก็ฉันนั้น

แต่ถ้าหากว่าเราจับคู่กันดูในธรรมะ ๒ สายนี้ก็จะพบว่า **สังขตธรรมเป็นอนิจจัง อสังขตธรรม** ซึ่งอยู่ตรงข้ามกัน**ก็ต้องเป็นนิจจัง, สังขตธรรมเป็นทุกขัง อสังขตธรรมต้องเป็นสุขัง, สังขตธรรมเป็นอนัตตา อสังขตธรรม ก็ต้องเป็นอัตตา**

ดังนั้นลักษณะของอสังขตธรรม (พระนิพพาน) จึงมีลักษณะ ๓ อย่างเหมือนกันกับสังขตธรรม เพียงแต่เป็นสิ่งตรงกันข้ามเท่านั้นเอง และถ้าเราลองนึกตั้งเป็นคำถามในใจในพระพุทธพจน์ที่ว่า "สัพเพ สังขารา อนิจจา = สังขาร ทั้งปวงไม่เที่ยง" แล้วอะไรล่ะเป็นสิ่งที่เที่ยง (นิจจัง) ? "สัพเพ สังขารา ทุกขา = สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์" แล้วอะไรล่ะจึงเป็นสุข (สุขัง) ? "สัพเพ ธัมมา อนัตตา = ธรรมทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน" แล้วอะไรล่ะจึงเป็นตัวตน(อัตตา) **เราก็ได้คำตอบตรงนี้ว่า สิ่งที่เป็นนิจจัง (เที่ยง) สุขัง(เป็นสุข)** และ **อัตตา(เป็นตัวตนแท้จริง) นั้นก็คือ อสังขตธรรม คือพระนิพพาน นั่นเอง**

บางท่านอาจจะแย้งว่า "พระนิพพานมีลักษณะที่เป็นนิจจัง (เที่ยง) สุขัง (เป็นสุข) ทั้งสองลักษณะนี้ยอมรับได้ เพราะตรงกับพระพุทธพจน์และอรรถกถา แต่ข้อที่ว่า "พระนิพพานเป็นอัตตา" นี้ยอมรับไม่ได้ พระนิพพานต้องเป็นอนัตตาเท่านั้น"

แม้จะไม่ยอมรับก็ไม่เป็นไร แต่ข้าพเจ้าก็ขอยืนยันความเห็นเดิมที่ได้อธิบายมาแล้วว่า คำว่า **อัตตา** ในที่นี้เป็นอัตตาที่ตรงกันข้ามกับอัตตาสังขาร คืออัตตาในความหมายที่หนึ่ง(ขันธ์ ๕) และอัตตาในความหมายที่สอง (อัตตานุทิฐิ) เพราะเป็นเรื่อง ตรงข้ามกันก็เมื่ออัตตาไม่ใช่สังขาร (ขันธ์ ๕) หรืออัตตานุทิฐิแล้ว ข้อที่ระแวงกันว่า "พระนิพพาน ยังจะมีอัตตา (อัตตานุทิฐิ) ประเภทใดหลงเหลืออยู่อีก" ก็เป็นอันจบกันตรงนี้ เพราะไม่อยู่ในประเด็น แล้วจะไปกังวลใจทำไมอีกดังนั้นข้าพเจ้าจึงขอยืนยันว่า **พระนิพพาน** หรือ **อสังขตธรรม มีลักษณะเป็น ๓ อย่างคือ นิจจัง สุขัง อัตตา และลักษณะทั้ง ๓ นี้ ก็มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน กลมกลืนเป็นอันเดียวกัน ไม่แยกจากกัน เป็นเหตุเป็นผลกันตลอดสายทำนองเดียวกับสังขตธรรม**

• • • • • • • • • • •

อย่าจับธรรมะผิดสาย

แต่ทุกวันนี้เรายืนยันกันว่า "พระนิพพานเป็นอนัตตา ไม่ใช่อัตตา" ข้อนี้ขอให้เรามาพิจารณาเทียบเคียงกันดูอีกที

ก่อนอื่นต้องไม่ลืมว่า**สังขตธรรม กับอสังขตธรรมนี้ มีสภาวะตรงข้ามกัน** ถ้าไม่ตรงข้ามกันจะเรียกว่า "ธรรมที่ตรงกันข้าม"

ได้อย่างไร เพราะไม่ตรงกับความเป็นจริง

ถ้าเรามีความเห็นว่า อสังขตธรรม(คือพระนิพพาน) มีลักษณะเป็น นิจจัง สุขัง อนัตตา ก็จะจับคู่กันโดยนัยที่ตรงกันข้ามได้ดังนี้

ธรรมะ ๒ สาย คือ

๑. สังขตธรรม		๒. อสังขตธรรม
อนิจจัง	ตรงข้ามกับ	นิจจัง
ทุกขัง	"	สุขัง
อนัตตา	"	อนัตตา

ถ้าหากพระนิพพานเป็นอนัตตา (ดังที่เข้าใจกัน) ก็จะเป็นดังตัวอย่างนี้คือ อนิจจังตรงข้ามกับนิจจัง นี่ถูก ทุกขังตรงข้ามกับสุขัง นี่ก็ถูก แต่**อนัตตาตรงข้ามกับอนัตตานี่ไม่ถูก** เพราะอนัตตาจะบอกว่าตรงข้ามกับอนัตตา นั้นไม่ได้ เพราะเป็นสิ่งเดียวกัน ถ้าจะให้ถูกก็ต้องบอกว่า อนัตตา ตรงข้ามกับ อัตตา จึงจะเรียกว่าเป็นธรรมะที่ตรงข้ามกันจริง นี่เป็นข้อยืนยันแล้วว่า **ที่มีความเข้าใจผิดเพราะการจับเอาธรรมะคนละสายมาปนกัน** หรือว่า**จับธรรมะผิดสายกัน จึงเป็นสาเหตุให้เกิดความไขว้เขวกันในเรื่องพระนิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา**

ทีนี้ถ้าเผื่อว่าพระนิพพาน มีลักษณะเป็นนิจจัง สุขัง อนัตตา จริงแล้ว เราลองมาพิจารณาสาวดูเหตุดูผลของแต่ละลักษณะจากต้นไปหาปลาย (โดยอนุโลม) และจากปลายย้อนมาหาต้น (โดยปฏิโลม) เพื่อจะได้รู้ว่ามีความหมายกลมกลืนกัน คล้อยตามกัน หรือขัดแย้งกันอย่างไร โดยวิธีเปรียบเทียบโดยนัยที่ตรงกันข้ามกับไตรลักษณ์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นความเกี่ยวเนื่องกันเป็นลูกโซ่ดังต่อไปนี้

ยํ นิจฺจํ ตํ สุขํ = สิ่งใดเที่ยงสิ่งนั้นเป็นสุข **ยํ สุขํ ตทนตฺตา = สิ่งใดเป็นสุข สิ่งนั้นเป็นอนัตตา** (ไม่ใช่ตัวตน เพราะเปลี่ยนแปลงแปรผันไปตามเหตุปัจจัย) **จะเห็นว่าถ้าเราเอาหลักของอนัตตาเข้าไปจับ เนื้อความจะขัดกันทันที** ช่วงนิจจัง กับสุขัง นั้น ไม่เป็นปัญหาไม่ขัดกัน เพราะสิ่งใดเที่ยงสิ่งนั้นก็ย่อมเป็นสุข แต่**เมื่อเที่ยงและเป็นสุขแล้ว ทำไมจึงเป็นอนัตตา** (ไม่ใช่ตัวตน บังคับบัญชาไม่ได้ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย) **อยู่อีกเล่า ?** แม้จะพิจารณาจากปลายมาหาต้น (โดยปฏิโลม) ว่า **ยทนตฺตา ตํ สุขํ = สิ่งใดเป็นอนัตตา** (ไม่ใช่ตัวตน เปลี่ยนแปลงแปรผันไปตามเหตุปัจจัย) **สิ่งนั้นเป็นสุข ก็จะเห็นว่าความตรงนี้ ขัดกันแล้ว เพราะสิ่งที่เป็นอนัตตาเป็นสิ่งที่เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยบังคับบัญชาไม่ได้ว่า จงอย่าแก่ จงอย่าเจ็บ จงอย่าตาย แล้วยังจะเป็นสุข (สุขัง) และเที่ยง (นิจจัง) อยู่อีกหรือ ? เป็นไปไม่ได้เพราะขัดกับความเป็นจริง** (ต้องไม่ลืมว่าอนัตตามีลักษณะอย่างไรบ้าง อย่าเพียงแต่แปลว่า ไม่เป็นตัวตน เท่านั้น)

ทีนี้ลองพิจารณาดูในแง่ที่ว่า **อสังขตธรรม (พระนิพพาน) เป็นนิจจัง สุขัง อัตตา**ดูบ้าง ว่าจะกลมกลืนสัมพันธ์กันตลอดสายหรือว่าไม่กลมกลืนกันขัดความกันหรือไม่ดังนี้ ยํ นิจฺจํ ตํ สุขํ = **สิ่งใดเที่ยงสิ่งนั้นเป็นสุข** ยํ สุขํ ตํ อตฺตา = **สิ่งใดเป็นสุข สิ่งนั้นเป็นอัตตา** (เป็นตัวตนที่แท้จริง ไม่เปลี่ยนแปลงแปรผันไปตามเหตุปัจจัย) **จะเห็นว่าเนื้อความเข้ากันสนิท ไม่ขัดกัน** แม้เราจะพิจารณาย้อนจากปลายไปหาต้น ว่า ยํ อตฺตา ตํ สุขํ = **สิ่งใดเป็นอัตตา** (เป็นตัวตนที่แท้จริงไม่เปลี่ยนแปลงแปรผันไปตามเหตุปัจจัย) **สิ่งนั้นเป็นสุข** ยํ สุขํ ตํ นิจฺจํ = **สิ่งใดเป็นสุข สิ่งนั้นเที่ยง จะเห็นว่าเนื้อความกลมกลืนกัน คล้อยตามกันตลอดสาย ไม่ขัดกันเลย ฉะนั้นพระนิพพาน จะมีลักษณะเป็นนิจจัง สุขัง อนัตตาไม่ได้ เพราะเป็นธรรมะคนละสายกัน อนัตตาอยู่ในสายของสังขตธรรม จะเข้ามาปนกับอสังขตธรรมไม่ได้ ผิดความหมายกัน พระนิพพานต้องเป็น นิจจัง สุขัง อัตตา เท่านั้น**

• • • • • • • • • • •

อนัตตาไม่เป็นลักษณะร่วมของอสังขตธรรม

บางท่านบอกว่า "อนัตตาเป็นลักษณะร่วมของอสังขตธรรม และต้องแปลว่า "ไร้ตัวมิใช่ตน" ถ้าแปลเป็นอย่างอื่นจะเกิดความไขว้เขว" ข้อนี้ข้าพเจ้าเห็นว่า **เราจะปฏิเสธความหมายที่แท้จริงของอนัตตาแล้วแปลเอาตามที่เราชอบใจไม่ได้** ถึงจะแปลอนัตตาว่า ไร้ตัวมิใช่ตน อันหมายถึงอัตตานุทิฐิก็ตาม แต่อนัตตาก็คงเป็นลักษณะประจำของอัตตานุทิฐิอยู่นั่นเองจะเป็นลักษณะร่วมของอสังขตธรรมคือพระนิพพานไม่ได้ เพราะเป็นธรรมะคนละสายอยู่ตรงกันข้ามกันอยู่แล้ว

ท่านลืมไปแล้วหรือว่าลักษณะ (หรือความหมาย) ของอนัตตา ที่แย้งกันกับอสังขตธรรม (พระนิพพาน) อย่างชัดเจนที่สุดก็คือ ยถาปัจจยปวัตติโต (ชื่อว่าเป็นอนัตตา) **เพราะเป็นไปตามเหตุปัจจัย (ปรุงแต่ง) ก็อสังขตธรรม (พระนิพพาน) แปลว่าธรรมที่ไม่มีปัจจัยปรุงแต่งมิใช่หรือ แล้วทำไมจึงยังต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัยอยู่อีกเล่า ? ชื่อก็บอกอยู่แล้วว่าอสังขตธรรม ทำไมจึงมีลักษณะเป็นอนัตตาเหมือนสังขตธรรม (ขันธ์ ๕) อยู่อีกเล่า ?**

อนึ่ง **ถ้าหากว่าอนัตตาเป็นลักษณะร่วมของอสังขตธรรมได้ทำไม อนิจจัง และทุกขัง จึงไม่มีสิทธิ์เป็นลักษณะร่วมได้บ้างเล่า? เพราะ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นี้มีความหมายเป็นอันเดียวกัน คล้อยตามกัน สมกัน เป็นเหตุเป็นผลกันทั้งหมด จนบางคราวพระพุทธเจ้าใช้ตรัสแทนกันได้ มิใช่หรือ ? แล้วทำไมอยู่ดี ๆ จึงแยกเอาเฉพาะอนัตตาไปเป็นลักษณะร่วมของอสังขตธรรมเท่านั้นเล่า ? มิเป็นการขัดกันหรือ**

ฉะนั้นที่กล่าวว่า "อนัตตา" เป็นลักษณะร่วมของอสังขตธรรมนั้น จึงเป็นไปไม่ได้เพราะเป็นธรรมะคนละสาย คนละกลุ่มกัน แต่ละสายแต่ละกลุ่มล้วนมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันตลอดสาย เป็นลักษณะ ๓ ด้านในสิ่งเดียวกัน ไม่ได้แยกตัวออกเป็นอิสระต่างหากจากกลุ่มของตัว **เปรียบเสมือนลูกโซ่ ๓ ลูก ที่เกี่ยวร้อยเป็นเส้นเดียวกัน หากเราต้องการจะยกขึ้นหรือลากไปมา เราไม่จำเป็นต้องจับลูกโซ่ทั้ง ๓ ลูกพร้อมกันก็ได้ เพียงแต่จับลูกใดลูกหนึ่งยกขึ้นหรือลากไปมาเท่านั้น ลูกโซ่อีก ๒ ลูกที่เหลือก็จะติดมาด้วยโดยปริยาย เพราะลูกโซ่ทั้ง ๓ ลูกนั้นเกี่ยวเนื่องเป็นอันเดียวกัน ไม่แยกจากกันเป็นเอกเทศฉันใด แม้ลักษณะของสังขตธรรม คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และลักษณะของอสังขตธรรม คือ**

นิจจัง สุขัง อัตตา ก็มีความเกี่ยวเนื่องกันไม่แยกกันเป็นเอกเทศ (เพียงแต่เป็นคนละสาย ไม่ปะปนกันเท่านั้น) **ฉันนั้น** คือ

เมื่อกล่าวถึงอนิจจังเท่านั้น ก็เป็นอันกล่าวถึงทุกขัง อนัตตา ด้วย หรือเมื่อกล่าวถึงทุกขังก็เท่ากับกล่าวถึงอนิจจัง อนัตตาด้วย เมื่อกล่าวถึงอนัตตาก็เท่ากับกล่าวถึงอนิจจัง ทุกขัง ด้วย เพราะลักษณะทั้ง ๓ ไม่ได้แยกตัวออกเป็นเอกเทศแล้วไปรวมเข้ากับฝ่ายใดก็ได้เหตุนั้นท่านจึงเรียกว่าไตรลักษณ์ (ลักษณะทั้ง ๓) เพราะมีอยู่ที่ไหนก็อยู่ด้วยกันไม่แยกจากกัน (ถ้าแยกจากกันก็เรียกว่าไตรลักษณ์ไม่ได้ เพราะไม่ครบ ๓)

ในทางตรงกันข้ามลักษณะของอสังขตธรรม(พระนิพพาน) คือ นิจจัง สุขัง อัตตา ก็มีลักษณะสัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่ไม่แยกจากกันเช่นเดียวกัน แต่เป็นคนละสายกับสังขตธรรมเท่านั้น คือเมื่อกล่าวถึงนิจจัง ก็เป็นอันกล่าวถึงสุขังและอัตตาด้วย เมื่อกล่าวถึงสุขัง ก็เป็นอันกล่าวถึงนิจจัง และอัตตาด้วย เมื่อกล่าวถึงอัตตา ก็เป็นอันกล่าวถึงนิจจัง สุขังด้วย

ฉะนั้นที่เข้าใจกันว่าพระนิพพานมีลักษณะเป็นนิจจัง สุขัง อนัตตานั้น จึงเป็นการจับธรรมะไม่ตลอดสาย และไม่ถูกสาย สับสนปนเปกันไป ถ้าจับธรรมะตลอดสายแล้วต้องจับไปให้ตลอดสายของตัว ถ้าเป็นสายสังขตธรรมต้องเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ถ้าเป็นสายอสังขตธรรม ต้องเป็น นิจจัง สุขัง อัตตา จึงจะชื่อว่าจับธรรมะตลอดสายและถูกสายกัน **แต่ถ้ากลับเป็น นิจจัง สุขัง อนัตตา แล้ว "อัตตา" หายไปไหนจึงไปคว้าเอา "อนัตตา" มาใส่แทน? จะเป็นอะไรก็ให้เป็นแน่นอนลงไปสักอย่างหนึ่ง จะเป็นหัวมังกุด–ท้ายมังกรได้อย่างไร**

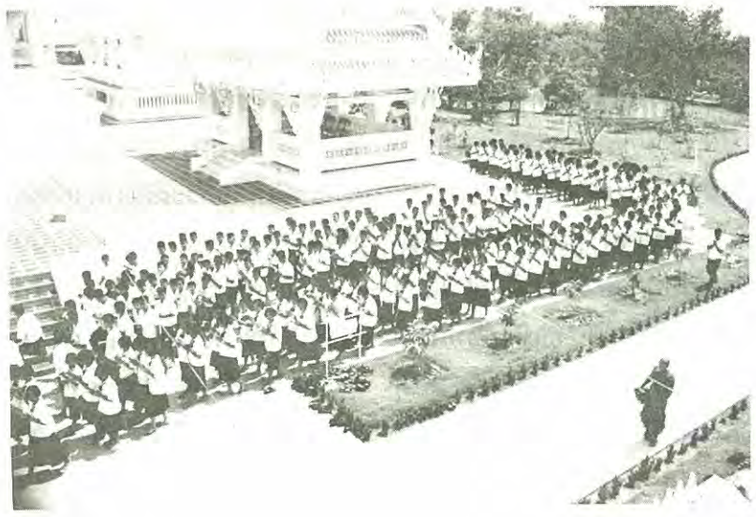

ฉะนั้น **ที่เข้าใจกันว่า อนัตตาเป็นลักษณะร่วมของพระนิพพานนั้น จึงเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน** แม้จะอ้างว่าเป็นลักษณะร่วมในความหมายว่าพระนิพพานไม่มีอัตตานุทิฐิใด ๆ ก็ตาม เพราะอนัตตาเป็นลักษณะของอัตตานุทิฐิด้วย เพราะเป็นสังขตธรรม (ธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่ง) มีลักษณะเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาเหมือนกัน **ก็เมื่อยอมรับว่าพระนิพพาน ไม่มีอัตตานุทิฐิใดๆ แอบแฝงอยู่แล้วทำไมจะยังมีลักษณะของอัตตานุทิฐิอยู่อีกเล่า ? เพราะอนัตตาไม่ได้เป็นตัวของตัวเอง เป็นเพียงลักษณะของสังขตธรรมเท่านั้น เมื่อพระนิพพานเป็นอสังขตธรรม คือไม่ใช่สังขตธรรมแล้วอนัตตาจะแสดงลักษณะของอะไรอีกเล่า? หรือท่านเข้าใจว่าพระนิพพานเป็นอันเดียวกันกับสังขตธรรมอย่างนั้นหรือ ? หากเป็นเช่นนั้นไป ๆ มา ๆ ท่านเองก็จะแยกไม่ออกว่า อันไหนเป็นสังขตธรรม อันไหนเป็นอสังขตธรรม เพราะมีลักษณะเหมือนกัน เมื่อตนเองยังสับสนอยู่อย่างนี้แล้ว ยังจะไปชี้ผิดชี้ถูกคนอื่นได้อย่างไร ?**

• • • • • • • • • • •

ลักษณะที่แตกต่างระหว่างสังขตะ และอสังขตะ

ในอังคุตตรนิกายติกนิบาต พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดง**สังขตลักษณะ** (เครื่องกำหนดหมายให้รู้ว่าเป็นสังขตธรรม) และ**อสังขตลักษณะ**(เครื่องกำหนดหมายให้รู้ว่าเป็นอสังขตธรรม) ไว้อีกแบบหนึ่ง แต่ก็มีเนื้อความเป็นอันเดียวกันเข้ากันได้ลงกันได้กับลักษณะของสังขตธรรม และอสังขตธรรมที่กล่าวมาแล้ว และช่วยให้เห็นความแตกต่างกัน ตรงข้ามกันอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้

• • • • • • • • • • •

สังขตลักษณะ ๓

"ตีณิมานิ ภิกฺขเว สงฺขตสฺส สงฺขตลกฺขณานิ กตมานิ ตีณิ

อุปฺปาโท ปญฺญายติ วโย ปญฺญายติ ฐิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติ

อิมานิ โข ภิกฺขเว ตีณิ สงฺขตสฺส สงฺขตลกฺขณานีติ"...ฯ

(องฺ.ติก. ๒๐/๔๘๖/๑๙๒ พ.ศ.๒๕๒๕)

แปลว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สังขตลักษณะของสังขตธรรมมี ๓ ประเภท คืออะไรบ้าง ? คือ

๑. ความเกิดขึ้นปรากฏ (อุปฺปาโท ปญฺญายติ)

๒. ความเสื่อมสลายปรากฏ (วโย ปญฺญายติ)

๓. เมื่อดำรงอยู่ความแปรปรวนปรากฏ (ฐิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติ)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สังขตลักษณะของสังขตธรรม มี ๓ ประการเหล่านี้ แล"

• • • • • • • • • • •

อสังขตลักษณะ ๓

"ตีณิมานิ ภิกฺขเว อสงฺขตสฺส อสงฺขตลกฺขณานิ กตมานิ ตีณิ

น อุปฺปาโท ปญฺญายติ น วโย ปญฺญายติ

น ฐิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติ อิมานิ โข ภิกฺขเว ตีณิ

อสงฺขตสฺส อสงฺขตลกฺขณานีติ"

(๒๐/๔๘๗/๑๙๒ พ.ศ.๒๕๒๕)

แปลว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อสังขตลักษณะของอสังขตธรรม มี ๓ ประการ คืออะไรบ้าง ?

๑. ไม่ปรากฏความเกิดขึ้น (น อุปฺปาโท ปญฺญายติ)

๒. ไม่ปรากฏความเสื่อมสลาย (น วโย ปญฺญายติ)

๓. เมื่อดำรงอยู่ไม่ปรากฏความแปรปรวน (น ฐิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติ)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อสังขตลักษณะของอสังขตธรรม มี ๓ ประการเหล่านี้ แล"

เพื่อจะให้เห็นชัดเจนว่า **สังขตลักษณะ**และ**อสังขตลักษณะมีลักษณะตรงข้ามกัน** จะเรียงจับคู่แต่ละข้อที่ตรงข้ามกันให้ดูดังนี้

สังขตลักษณะ ๓ ตรงข้ามกับ **อสังขตลักษณะ** ๓

๑. **ความเกิดขึ้นปรากฏ** ตรงข้ามกับ **ไม่ปรากฏความเกิดขึ้น**

๒. **ความเสื่อมสลายปรากฏ** ตรงข้ามกับ **ไม่ปรากฏความเสื่อมสลาย**

๓. **เมื่อดำรงอยู่ความแปรปรวนปรากฏ** ตรงข้ามกับ **เมื่อดำรงอยู่ไม่ปรากฏความแปรปรวน**

สังขตลักษณะ และ**อสังขตลักษณะ**นี้ จึงถือว่า**เป็นพระพุทธพจน์ที่มีคุณค่าเป็นอย่างยิ่งสำหรับใช้เป็นแม่บทในการตัดสินเทียบเคียงว่า ถ้าเป็นสังขตธรรมต้องมีลักษณะเป็น ๓ ประการนี้ ถ้าเป็นอสังขตธรรมต้องมีลักษณะเป็น ๓ ประการนี้ หรือต้องเทียบเคียงอนุโลมเข้ากันได้กับลักษณะทั้ง ๓ นี้เท่านั้น ผิดจากนี้ไปไม่ได้** ฉะนั้นพระพุทธพจน์นี้ จึงเป็นเสมือนเครื่องมือตรวจสอบสังขตธรรม และอสังขตธรรมได้เป็นอย่างดี ว่าใช่หรือไม่ใช่

เพื่อให้เห็นว่า**สังขตลักษณะเทียบกันได้กับไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** และ**อสังขตลักษณะเทียบกันได้กับ นิจจัง สุขัง อัตตา** จะขอเปรียบเทียบให้ดู ดังนี้

เทียบสังขตลักษณะทั้ง ๓ กับไตรลักษณ์

ข้อที่ ๑ **ความเกิดขึ้นปรากฏ = อนิจจัง** (เมื่อมีความเกิดขึ้นจึงชื่อว่าไม่เที่ยง)

" ๒ **ความเสื่อมสลายปรากฏ = ทุกขัง** (เมื่อมีความเสื่อมสลายจึงชื่อว่าเป็นทุกข์)

" ๓ **เมื่อดำรงอยู่ความแปรปรวนปรากฏ = อนัตตา** (เมื่อมีความแปรปรวนไปตามเหตุปัจจัย บังคับบัญชาไม่ได้ จึงเป็นอนัตตา)

เทียบอสังขตลักษณะทั้ง ๓ กับ นิจจัง สุขัง อัตตา

ข้อที่ ๑ **ไม่ปรากฏความเกิดขึ้น = นิจจัง** (เมื่อไม่มีความเกิดจึงชื่อว่าเที่ยง)

" ๒ **ไม่ปรากฏความเสื่อมสลาย = สุขัง** (เมื่อไม่เสื่อมสลายไปชื่อว่าเป็นสุข)

" ๓ **เมื่อดำรงอยู่ไม่ปรากฏความแปรปรวน = อัตตา** (เมื่อไม่ผันแปรไปตามเหตุปัจจัยจึงชื่อว่าอัตตา)

จะเห็นว่าสังขตลักษณะมีเนื้อความอันเดียวกันกับ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และอสังขตลักษณะก็มีเนื้อความเป็นอันเดียวกันกับ นิจจัง สุขัง อัตตา อย่างสนิทเข้ากันได้ลงกันได้ ไม่ขัดกัน และยิ่งทำให้กำหนดได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า สังขตธรรมมีลักษณะอย่างไร อสังขตธรรม มีลักษณะอย่างไร และอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มีความหมายอย่างไร นิจจัง สุขัง อัตตา มีความหมายอย่างไร

• • • • • • • • • • • •

อนัตตา ในคัมภีร์บริวาร

แต่ปัญหาปัจจุบันนี้อยู่ที่ว่าเราเข้าใจกันว่า อสังขตธรรมเป็นอนัตตาเหมือนกันกับสังขตธรรม แม้ในคัมภีร์บริวารแห่งพระวินัยปิฎกก็กล่าวว่า "พระนิพพานและบัญญัติ มีวินิจฉัยว่า เป็นอนัตตา"

เมื่อเป็นเช่นนี้ เราก็ต้องยึดเอาพระพุทธพจน์เป็นเครื่องตัดสิน (คัมภีร์บริวารไม่ใช่พระพุทธพจน์) ถ้าเข้ากันได้ ลงกันได้ เป็นอันเดียวกับพระพุทธพจน์จึงควรเชื่อถือ ถ้าขัดกันกับพระพุทธพจน์ก็ไม่ควรเชื่อถือ ต้องตัดสินยืนตามพระพุทธพจน์เสมอ และพระพุทธพจน์ที่จะเทียบเคียงตัดสินได้ว่า พระนิพพานเป็นอนัตตาจริงตามคำกล่าวหรือไม่ ก็คือสังขตลักษณะและอสังขตลักษณะนี่เอง

ก่อนอื่นต้องเทียบเคียงดูว่า อนัตตาเป็นลักษณะร่วมของอสังขตธรรม (พระนิพพาน) ได้หรือไม่

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า **ลักษณะที่เด่นชัดข้อหนึ่งของอนัตตาก็คือ ยถาปัจจยปวัตติโต (ชื่อว่าเป็นอนัตตา) เพราะความเป็นไปตามเหตุปัจจัย** และ**อสวัวัตตนโต ไม่เป็นไปในอำนาจของตัวเองต้องเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยปรุงแต่งบังคับบัญชาไม่ได้ นี่คือลักษณะหรือความหมายที่เด่นชัด (หรือรูปร่างหน้าตา) ของอนัตตา** เมื่ออยากทราบว่าอนัตตาเป็นลักษณะร่วมของอสังขตธรรมได้หรือไม่ ก็ต้องเทียบเคียงกับพระพุทธพจน์ที่ตรัสถึงอสังขตลักษณะ ดูดังนี้

๑. น อุปฺปาโท ปญฺญายติ = ไม่ปรากฏความเกิดขึ้น

๒. น วโย ปญฺญายติ = ไม่ปรากฏความเสื่อมสลาย

๓. น ฐิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติ = **เมื่อดำรงอยู่ไม่ปรากฏความแปรปรวน**

จากพระพุทธพจน์นี้โดยเฉพาะข้อที่ ๓ มีเนื้อความตรงกันข้ามกับอนัตตาอย่างชัดเจน เมื่อพระพุทธพจน์ยืนเป็นหลักอยู่อย่างนี้ อนัตตาจึงเป็นลักษณะร่วมของอสังขตธรรม (พระนิพพาน) ไม่ได้

เมื่อทราบว่าอนัตตาไม่เป็นลักษณะร่วมของอสังขตธรรมแล้ว ถ้าอยากทราบว่าอนัตตาเป็นลักษณะของสังขตธรรมหรือไม่ เพื่อความแน่ใจก็ต้องเทียบเคียงกับสังขตลักษณะ ๓ ดู

๑. อุปฺปาโท ปญฺญายติ = ความเกิดขึ้นปรากฏ

๒. วโย ปญฺญายติ = ความเสื่อมสลายปรากฏ

๓. ฐิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติ = **เมื่อดำรงอยู่ความผันแปรปรากฏ**

จากพระพุทธพจน์นี้ โดยเฉพาะข้อที่ ๓ จะเห็นว่ามีความหมายเป็นอันเดียวกันกับอนัตตาอย่างชัดเจนไม่ขัดแย้งกัน (ยถาปัจจยปวัตติโต) **ฉะนั้นจึงเป็นหลักตัดสินได้ว่าอนัตตาเป็นลักษณะร่วมของอสังขตธรรมไม่ได้ เพราะขัดกับพระพุทธพจน์ เป็นได้เพียงลักษณะของสังขตธรรมเท่านั้น เมื่ออนัตตาเป็นเพียงลักษณะของสังขตธรรมแล้วจะเป็นลักษณะของพระนิพพานซึ่งเป็นอสังขตธรรมได้อย่างไร เพราะเป็นสิ่งที่ตรงข้ามกัน** ฉะนั้น**เมื่อเทียบกับพระพุทธพจน์นี้แล้วก็เป็นอันรู้ได้ว่า พระนิพพานไม่เป็นอนัตตาแน่นอน**

จะเห็นว่าคำกล่าวในคัมภีร์บริวารนั้นไม่ตรงกันกับพระพุทธพจน์ ซึ่งคัมภีร์บริวารนี้ถ้าเทียบในชั้นพระไตรปิฎกด้วยกันแล้ว มีหลักฐานแสดงให้รู้ว่าเป็นคัมภีร์รุ่นหลัง เพียงแต่อ่านดูก็รู้ว่าไม่ใช่พระพุทธพจน์ เป็นคัมภีร์ที่แต่งอธิบายพระวินัยเพิ่มเติมขึ้นในภายหลัง ด้วยเหตุนี้กระมังท่านจึงให้ชื่อคัมภีร์ว่า "บริวาร' แปลว่า "แวดล้อม, ประกอบ, เพิ่มเติม..." และข้อที่ท่านกล่าวว่า "พระนิพพานและบัญญัติมีวินิจฉัยว่าเป็นอนัตตา"

หรือ(แปลอีกสำนวนหนึ่งว่า) "พระนิพพานและบัญญัติเป็นอนัตตา วินิจฉัยมีอยู่ดังนี้" ก็อยู่ในคัมภีร์บริวารนี้ ฉะนั้น คำกล่าวนี้จึงไม่ใช่พระพุทธพจน์ เป็นคำกล่าวขึ้นมาลอย ๆ โดยไม่ทราบว่าใครกล่าว

ข้อที่น่าพิจารณาเป็นอย่างยิ่งก็คือคำว่า "**วินิจฉัย**" แสดงให้เห็นว่า ได้มีการวินิจฉัยกันในเรื่องนี้ ที่ต้องวินิจฉัยก็ต้องมีสาเหตุมาจากเกิดความไม่แน่ใจขึ้นว่า พระนิพพานเป็นอนัตตาหรือไม่ ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่า เมื่อมีการวินิจฉัยก็อาจจะมีทั้งผิดและถูก ขึ้นอยู่กับว่าในกลุ่มของผู้วินิจฉัยนั้น มีข้อมูลที่ถูกต้องมากน้อยแค่ไหน และคงจะเป็นเพราะยังไม่มั่นใจลงไปแน่นอนนี่เองท่านจึงต้องใช้คำว่า "วินิจฉัย" กำกับไว้ด้วย ไม่กล่าวให้เด็ดขาดลงไปตรง ๆ และนี้ก็เป็นข้อหนึ่งที่ทำให้เรารู้ว่า คำกล่าวนี้ไม่ใช่พระพุทธพจน์ และไม่ใช่คำกล่าวของพระอรหันต์ทั้งหลาย เพราะถ้าเป็นพระพุทธพจน์และคำกล่าวของพระอรหันตสาวกทั้งหลายแล้ว ในกรณีนี้จะไม่ใช้คำว่า "วินิจฉัย" เพราะ**พระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกทั้งหลายเป็นผู้หมดความสงสัย หรือข้ามพ้นความสงสัย (โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องพระนิพพาน)ได้แล้วจนได้ชื่อว่า นิกกังโข (ผู้หมดสงสัย) วิติณณกังโข (ผู้ข้ามพ้นความสงสัยได้แล้ว)** เพราะพระนิพพานมีลักษณะเป็นอย่างไรก็แจ่มแจ้งชัดอยู่แล้ว ไม่มีความเคลือบแคลงสงสัยใด ๆ หลงเหลืออยู่อีก เมื่อตรัสหรือกล่าวจึงไม่จำเป็นต้องใช้คำว่า "วินิจฉัย"

อีกประการหนึ่ง พระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกทั้งหลาย มีพระสารีบุตรเป็นต้น เมื่อตรัสและกล่าวก็ตรัสและกล่าวไปทางเดียวกัน เหมือนกัน ไม่ขัดแย้งกัน ก็ถ้าหากว่าพระนิพพานเป็นอนัตตาแล้ว ไซร้ ตลอด ๔๕ พรรษา ที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระศาสนาก็คงต้องมีตรัสไว้ให้เห็นตรง ๆ บ้างเป็นแน่แท้ แต่นี่ไม่พบเลยว่าพระองค์ตรัสไว้ที่ไหน แม้พระอรหันตสาวกทั้งหลายก็เหมือนกัน ตรงกันข้ามกลับจะบอกให้รู้โดยปริยายว่า พระนิพพานไม่เป็นอนัตตา เช่นในปฏิสัมภิทามรรค (๓๑/๗๓๕/๖๓๒) พระสารีบุตรได้กล่าวถึงนิโรธ คือ พระนิพพานเป็นสภาพตรงข้ามกับขันธ์ ๕ เป็นลำดับเรื่อยมาจนถึงข้อว่า ขันธ์ ๕ เป็นอนิจจัง แต่พระนิพพานเป็นนิจจัง ขันธ์ ๕ เป็นทุกขัง แต่

พระนิพพานเป็นสุขัง...ขันธ์ ๕ เป็นอนัตตา แต่พระนิพพานเป็นปรมัฏฐะ ถึงตรงนี้ถ้าเราสังเกตก็จะเห็นว่า **ถ้าหากพระนิพพานเป็นอนัตตา(ตามที่เข้าใจกัน)จริงแล้ว ทำไมพระสารีบุตรจึงไม่กล่าวว่า "ขันธ์ ๕ เป็นอนัตตา พระนิพพานก็เป็นอนัตตา" เหมือนกันเล่า ? ท่านใช้คำว่า ปรมัฏฐะแทนทำไม เพราะจะได้เข้าใจได้ง่ายโดยไม่ต้องตีความ หรือมีเหตุผลอะไรจึงใช้คำว่า "พระนิพพานเป็นอนัตตา" ตรง ๆ ไม่ได้ หรือท่านจะกลบเกลื่อนอำพรางไว้ด้วยเหตุใด และจะได้เป็นข้อยืนยันได้ด้วยว่า คำว่า "สัพเพ ธัมมา" นั้นหมายเอาพระนิพพานด้วยแน่นอน ไม่ต้องเถียงกัน** แต่พระสารีบุตรท่านก็ไม่กล่าวอย่างนั้น **เพราะท่านกล่าวถึงสิ่งที่ตรงกันข้ามกันระหว่างขันธ์ ๕ กับพระนิพพานว่า ขันธ์ ๕ เป็นอนัตตา พระนิพพานก็ต้องเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับอนัตตา ถ้าหากว่าสิ่งที่ตรงกันข้ามกับอนัตตาก็คืออนัตตาแล้วท่านจะเรียกว่าตรงกันข้ามได้อย่างไร ก็เพราะสิ่งที่ตรงกันข้ามกับอนัตตานั้นคืออัตตา** ซึ่งท่านไม่กล่าวไว้ตรง ๆท่านใช้คำว่าปรมัฏฐะแทน

ดังนั้นจึงเป็นข้อยืนยันได้ว่าพระนิพพานไม่เป็นอนัตตา เพราะถ้าเป็น พระสารีบุตรก็ต้องกล่าวไว้แล้ว **ฉะนั้นคำว่า "พระนิพพาน" เป็นอนัตตานั้น จึงถือว่าไม่ตรงกับพระพุทธพจน์** และ**คำกล่าวของพระอรหันตสาวกทั้งหลายมีพระสารีบุตรเป็นต้น จึงถือเอาเป็นข้ออ้างไม่ได้ เพราะต้องยืนตามพระพุทธพจน์และคำกล่าวของพระอรหันต์ทั้งหลาย ซึ่งเราถือว่าพระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ในฐานะเป็นพระธรรมวินัย** หรือสัตถุสาสน์มติอื่นใดก็ตามจะขัดกับพระพุทธพจน์และคำกล่าวของพระอรหันตสาวกมีพระสารีบุตรเป็นต้นไม่ได้ ฟังไม่ขึ้น ถือว่าเป็นโมฆะ เปรียบเสมือนกฎหมายรัฐธรรมนูญ ที่ใช้เป็นหลักในการปกครองประเทศ กฎหมายอื่นจะขัดต่อกฎหมายรัฐธรรมนูญไม่ได้ ถือว่าเป็นโมฆะอ้างไม่ขึ้น ฉันนั้น

ข้อที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ คำที่เป็นไวยพจน์ของพระนิพพานทั้งหมด ถ้าหากเอาลักษณะ (ความหมาย) ของอัตตาเข้าไปจับดูแล้ว เนื้อความจะลงรอยเดียวกันไม่ปีนเกลียวกัน เข้ากันได้สนิท ตัวอย่างเช่น "อมตํ" แปลว่า **พระนิพพานเป็นอมตธรรม** คือ**ธรรมที่ไม่ตาย เมื่อไม่ตายก็ต้องเป็น "นิจฺจํ" เที่ยงแท้ ไม่แปรเป็นอย่างอื่น เมื่อไม่แปรเป็นอย่างอื่น ก็ต้องเป็นสุขํ เป็นสุข** ซึ่งไม่ใช่สุขเวทนา แต่**เป็นปรมํ สุขํ** คือ**เป็นสุขอย่างยิ่ง**

แต่ถ้าเอาลักษณะของอนัตตาเข้าไปจับความจะขัดแย้งกันทันที เช่น อมตํ พระนิพพานเป็นอมตธรรม คือธรรมที่ไม่ตาย ไม่ผันแปรไปเป็นอย่างอื่น **เป็นอนัตตา** คือเปลี่ยนแปลงแปรผันไปตามเหตุปัจจัย บังคับบัญชาไม่ได้ ไม่เป็นไปในอำนาจของตัวเอง ต้องขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยปรุงแต่ง เมื่อเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างอื่น ก็ชื่อว่าไม่เที่ยง (อนิจจัง) เมื่อไม่เที่ยงจะเป็นสุขได้อย่างไร ก็ต้องเป็นทุกข์ (ทุกขัง) จะเห็นว่าถ้าเป็นอนัตตาแล้ว ก็ต้องเป็นอนิจจัง ทุกขัง ด้วยเพราะมีความหมายเป็นอันเดียวกัน

สัมพันธ์กันตลอดสาย ฉะนั้น**พระนิพพานจึงเป็นอนัตตาไม่ได้ ถ้าเป็นได้ พระนิพพานจะต่างอะไรกับขันธ์ ๕ เพราะเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาเหมือนกัน** แม้คำที่เป็นไวยพจน์ของพระนิพพานอื่น ๆ เช่น **อชรํ** (พระนิพพานเป็นธรรมที่ไม่แก่) **อจฺจุตํ** (พระนิพพานเป็นธรรมที่ไม่จุติ) **ธุวํ** (พระนิพพานเป็นธรรมที่ยั่งยืน) **ธมฺมสารํ** (พระนิพพานเป็นธรรมที่มีแก่นสาร) **อสงฺขตํ** (พระนิพพานเป็นธรรมที่ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง) เป็นต้น ลองเอาความหมายของอนัตตาเข้าไปเทียบดูเถิดจะเห็นเองว่าเนื้อความขัดกัน ปีนเกลียวกันไปคนละทางทั้งนั้น เพราะอนัตตากับพระนิพพานเป็นธรรมะคนละสาย **อนัตตาเป็นสภาวะของสังขตธรรมส่วนพระนิพพานเป็นอสังขตธรรมมีสภาวะที่เป็นตรงข้ามกัน** ดังพระพุทธพจน์ที่แสดงไว้แล้ว ดังนั้น**พระนิพพานจึงไม่เป็นอนัตตา** แม้คำว่า **"สัพเพ ธัมมา"** (ธรรมทั้งปวง) **พระอรรถกถาจารย์ก็ได้บอกแล้วว่าหมายเอาขันธ์ ๕** หรือ**ธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๓ เท่านั้น** จึงถูกต้องแล้ว **ไม่ได้หมายรวมเอาวิสังขารคือพระนิพพาน ด้วยแน่นอน** ถ้าหมายเอาวิสังขารด้วยก็เท่ากับเป็นการดึงเอาพระนิพพานซึ่งสูงสุดลงมาเทียบกับขันธ์ ๕ ซึ่งไม่มีค่าอะไรเลย

• • • • • • • • • • •

ถ้าพระนิพพานเป็นอัตตา ทำไมไม่ตรัสไว้ตรง ๆ

ปัญหาที่สำคัญอีกข้อหนึ่งก็คือ ถ้าหากพระนิพพานเป็นอัตตาจริงแล้ว ทำไมพระพุทธเจ้าหรือพระอรหันตสาวกไม่ตรัสและไม่กล่าวไว้ตรง ๆ เลย ทรงใช้คำอื่นแทนเพราะเหตุใด และพระอรหันตสาวกก็กล่าวไปทำนองเดียวกันกับพระพุทธเจ้า

ขอชี้แจงว่า **ถ้าเพียงแต่ไม่ตรัสไว้ตรง ๆ เท่านั้น แล้วเราจะด่วนสรุปตามความเห็นของเราเองเลยยังไม่ได้** เพราะ**ถ้าพระนิพพานเป็นอนัตตาอย่างที่เข้าใจกัน ก็ไม่เห็นมีที่ไหนที่พระองค์ตรัสไว้ตรง ๆ ว่านิพพานเป็นอนัตตา** เช่นกัน ต้องพิเคราะห์ลักษณะหรือความหมายที่แท้จริงของอนัตตาและอัตตาให้ถูกต้องเสียก่อน แล้วเทียบเคียงกับสังขตลักษณะและอสังขตลักษณะที่ตรัสไว้ว่าเทียบกันได้หรือไม่ ถ้าอนัตตาเทียบกันได้เข้ากันได้กับอสังขตลักษณะ ก็เป็นอันสรุปได้แน่นอนว่า พระนิพพานต้องเป็นอนัตตา เพราะพระนิพพานเป็นอสังขตธรรม อนัตตาซึ่งเป็นลักษณะของพระนิพพานก็เป็นอสังขตธรรมด้วย แต่ถ้าเทียบเคียงดูแล้วอนัตตาขัดแย้งกับอสังขตธรรมก็แสดงว่า อนัตตาไม่ใช่อสังขตธรรม แล้วจะเป็นลักษณะของพระนิพพานซึ่งเป็นอสังขตธรรมได้อย่างไร เพราะเป็นคนละฝ่ายกัน เลือดกรุ๊พ (group) "O" ที่ว่าสามารถเข้ากับเลือดกรุ๊พอื่น ๆ ได้นั้น ไม่ถือว่าเป็นสิ่งแปลกประหลาด (ตลก) เพราะถึงอย่างไรก็ยังเป็นเลือดสีแดงเหมือนกัน

แต่สังขตธรรมกับอสังขตธรรมนั้น อย่าว่าแต่ไม่เหมือนกันเลย แต่เป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกันโดยสิ้นเชิง ถ้าหากเราเอามาปะปนกันแล้วจะไม่กลายเป็นเรื่องที่แปลกประหลาด(ตลก) ไปหรือ ฉะนั้นจะอ้างเอาเพียงว่าพระพุทธเจ้าและ

พระอรหันต์ทั้งหลายไม่ได้ตรัสและกล่าวไว้ตรง ๆ แล้วจะด่วนปฏิเสธเอาตามความคิดเห็นของตนทันทีไม่ได้ ต้องดูองค์ประกอบอื่น ๆ ด้วย

ส่วนสาเหตุที่พระพุทธเจ้าไม่ตรัสไว้ตรง ๆ ว่า "พระนิพพานเป็นอัตตา" นั้นเมื่อพิจารณาโดยภาพรวมน่าจะมาจากสาเหตุ ๓ ประการ คือ

๑. เพราะอนัตตาเป็นสิ่งที่เห็นได้ยาก

๒. เพราะไม่จำเป็นต้องตรัส

๓. เพราะจะไปพ้องกับปรมาตมัน

๑. ประการแรกที่ว่า**อนัตตาเป็นสิ่งที่เห็นได้ยาก**นั้น เพราะคำสอนเรื่องอนัตตาไม่มีปรากฏในคำสอนของเจ้าลัทธิใด ๆ มาก่อน (หรือหลัง)พระพุทธศาสนา ข้อที่สังขารทั้งหลายเป็นอนิจจัง(ไม่เที่ยง) ทุกขัง(เป็นทุกข์) ก็พอเห็นกันได้ **ยังมีผู้สอนอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า แต่อนัตตานั้นไม่มีเลยฉะนั้นเรื่องอนัตตาจึงเป็นวิสัยของพระพุทธเจ้าเท่านั้นที่จะนำมาแสดงได้เป็นคนแรกในโลก ดังคำกล่าวในอรรถกถาวิภังค์ หน้า ๕๕ (ฉบับมหาจุฬา ฯ พิมพ์เมื่อ ปี ๒๕๓๓)** ว่า "...เพราะเหตุไรจึงทรงแสดงอย่างนี้? เพราะความไม่เที่ยงและความเป็นทุกข์เป็นสภาพปรากฏ (คือเห็นได้ง่าย)

จริงทีเดียว เมื่อถ้วย ชาม ขัน หรือวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งตกจากมือแตก ชนทั้งหลายย่อมกล่าวว่า "โอ้ อนิจจัง" อย่างนี้ ความไม่เที่ยง (อนิจจัง) จึงชื่อว่าเป็นของปรากฏ (เห็นได้ง่าย) เมื่อฝี และต่อม(ตุ่ม)เป็นต้นเกิดขึ้นตามร่างกายหรือถูกตอถูกหนามเป็นต้นทิ่มตำ ชนทั้งหลายย่อมกล่าวว่า "โอ้ ทุกข์นะ" อย่างนี้ ทุกข์ (ทุงขัง) จึงชื่อว่าเป็นของปรากฏ (เห็นได้ง่าย) ส่วนอนัตตาลักษณะไม่ปรากฏ คือไม่กระจ่างแจ้งเข้าใจตลอดได้ยาก แสดงได้ยาก บัญญัติได้ยาก

อนิจจลักษณะและทุกขลักษณะนั้น พระตถาคตทั้งหลายจะอุบัติหรือไม่ก็ตาม ก็ย่อมปรากฏ (เห็นได้ง่าย) แต่อนัตตลักษณะย่อมไม่ปรากฏ นอกจากพระพุทธเจ้าจะทรงอุบัติขึ้นจะปรากฏก็แต่ในอุบัติกาลของพระพุทธเจ้าเท่านั้น จริงอยู่ท่านดาบสและปริพาชกทั้งหลายผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ดังเช่นสรภังคศาสดาเป็นต้น ย่อมสามารถกล่าวว่า อนิจจัง ทุกขัง ได้ แต่ไม่สามารถที่จะกล่าวว่าอนัตตา แม้หากว่าท่านสรภังคศาสดาเป็นต้นเหล่านั้น จะพึงสามารถกล่าวว่าอนัตตาแก่ บริษัทที่ประชุมกันได้แล้ว บริษัทที่มาประชุมกันก็คงจะมีการบรรลุมรรคผลได้แท้จริง การบัญญัติ (แสดง) อนัตตลักษณะมิใช่วิสัยของใคร ๆ อื่น หากเป็นวิสัยของพระสัพพัญญูพุทธเจ้าทั้งหลายเท่านั้น อนัตตลักษณะนี้เป็นของไม่ปรากฏโดยนัยดังกล่าวฉะนี้"

ก็เพราะสัตว์โลกทั้งหลายหลงยึดถือขันธ์ ๕ ว่าเป็นตัวตนมาช้านาน การที่จะถอนความรู้สึกว่าเป็นตัวตนนั้นยากนักหนา เพราะไม่รู้ไม่เห็นตามเป็นจริง เมื่อพระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธว่าขันธ์ ๕ เป็นอนัตตา จึงทวนกระแสของชาวโลกโดยสิ้นเชิง น้อยคนนักจักเห็นตามได้ เมื่ออนัตตาเห็นได้ยากอย่างนี้ ถ้าหากพระองค์ตรัสบอกไว้ล่วงหน้าว่า สิ่งที่เป็นอัตตามีอยู่ในขณะที่ผู้ฟังยังไม่ได้บรรลุธรรม

(ยังงงอยู่กับคำว่าขันธ์ ๕ ไม่ใช่ตัวตน) แล้ว โอกาสที่ผู้ฟังซึ่งมีความยึดติดเรื่องตัวตนอยู่แล้ว จะพิจารณาจนรู้เห็นขันธ์ ๕ ว่าเป็นอนัตตา(ไม่ใช่ตัวตน) ตามที่เป็นจริงมีน้อย และจะเกิดการวาดภาพไว้ล่วงหน้าด้วยภวตัณหา(ความอยากเป็นตัวตนแบบนั้น) ว่าคงเป็นอย่างนั้นอย่างนี้แล้วยึดถือไว้โดยไม่รู้ตัว เกิดเป็นภาพลวงตาไว้เลยไม่มีโอกาสเห็นของจริง **ที่นักปฏิบัติทั้งหลายเรียกกันในสมัยนี้ว่า "วิปัสสนึก"** หรือถ้าไม่อย่างนั้นก็จะเกิดความลังเลสงสัยในสิ่งที่ตัวเองยังไม่รู้ไม่เห็นว่าจะเป็นจริงหรือไม่เป็นต้น ความลังเลสงสัยจะเป็นอุปสรรค (นิวรณ์) ขัดขวางไม่ให้กระบวนการปฏิบัติดำเนินไปได้สะดวก เพราะเต็มไปด้วยคำถามตลอดเวลา หรือเมื่อปฏิบัติไปได้พบอารมณ์ชนิดใดชนิดหนึ่งเข้า (วิปัสสนูปกิเลส) ก็จะเข้าใจเอาว่านี่กระมังที่พระพุทธเจ้าบอกไว้ เลยหลงยึดติดอยู่กับสิ่งนั้น ฉะนั้นเพื่อป้องกันสิ่งเหล่านี้ จึงน่าจะเป็นสาเหตุให้พระองค์ไม่ตรัสพระนิพพานเป็นอัตตาไว้ตรง ๆ เพราะการที่จะเห็นได้ชัดเจนถูกต้อง จะต้องละวางอุปาทานในขันธ์ ๕ ได้ขาด ไม่ยึดติดอะไร ๆ ว่าเป็นตัวตนหลงเหลืออยู่ จึงจะเห็นหรือบรรลุภาวะอีกอย่างหนึ่ง (พระนิพพาน) ที่สงบ (สนฺตํ) ประณีต (ปณีตํ) ละเอียดอ่อน (สุขุมํ) ลึกล้ำ (คมฺภีรํ) มีลักษณะเป็นนิจจัง สุขัง อัตตา ที่แท้จริงได้

๒. **เพราะไม่จำเป็น** หมายความว่า พระนิพพานนั้นเป็นผลของการเห็นสังขารธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา ว่า ไม่ใช่ตัวตนตามความเป็นจริงจนเกิดความเบื่อหน่าย (นิพพิทา) ในสังขาร (ขันธ์ ๕) ที่ตนเคยหลงยึดถือ เมื่อเบื่อหน่ายก็คลายกำหนัด (วิราคะ) เมื่อคลายกำหนัดย่อมหลุดพ้น (วิมุตติ) เมื่อหลุดพ้นแล้วก็มีญาณหยั่งรู้ว่าพ้นแล้ว เมื่ออวิชชาดับไป วิชชา ก็เกิดขึ้น (ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ) พบสันติสุขอยู่ด้วยตัวเอง รู้ได้ด้วยตัวเอง โดยไม่ต้องไปถามใคร (สนฺทิฏฺฐิกํ) ขอเพียงให้เห็นอนัตตาอย่างแจ่มแจ้งเท่านั้นเอง ก็จะรู้เองอย่างถูกต้องว่าอันไหนเป็นอนัตตา อันไหนเป็นอัตตา โดยไม่ต้องอธิบาย เหมือนคนไข้หมอเพียงแต่ให้ยาและบอกวิธีรับประทานเท่านั้นไม่จำเป็นต้องบอกว่าเมื่อหายแล้วท่านจะมีความสุขอย่างนั้นอย่างนี้ เพราะถ้าคนไข้

ปฏิบัติตามคำแนะนำของหมอจนหายป่วยแล้ว ก็จะทราบชัดเจนดีกว่าคำอธิบายของหมอเสียอีก ฉะนั้น พระองค์จึงไม่ตรัสไว้ล่วงหน้า เหตุผลข้อนี้พระอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปันโน แห่งวัดป่าบ้านตาด จ.อุดรธานี ก็ได้กล่าวไว้อย่างน่าฟังในการแสดงธรรมเทศนาของท่านว่า "...การสัมผัสสมาธิ ปัญญา วิมุตติ ด้วยการปฏิบัติของตัวเอง และธรรมเหล่านั้นเป็นสมบัติของตัวแท้แล้ว ย่อมหายสงสัยไม่ถามใคร แม้พระพุทธเจ้าจะประทับอยู่ตรงหน้าเรานี้ก็ตาม จะไม่ทูลถามพระพุทธเจ้าให้ทรงรำคาญและเสียเวล่ำเวลาเลย เพราะเป็นการแสดงความโง่ออกมาทั้ง ๆ ที่ตนก็รู้แล้ว ใครจะแสดงออกมาล่ะ ก็รู้แล้วถามทำไม นั่นเพราะความจริงเหมือนกันและเสมอกัน กี่หมื่นกี่แสนองค์ กี่พันกี่หมื่นคนที่ได้สัมผัสวิมุตติธรรมด้วยใจตัวเองแล้ว ไม่มีแม้แต่รายหนึ่งจะทูลถามพระพุทธเจ้าให้ทรงลำบากรำคาญเลย เพราะคำว่าสันทิฏฐิโก ผู้ปฏิบัติพึงรู้เองเห็นเอง พระพุทธเจ้าไม่ทรงผูกขาด แต่มีไว้สำหรับผู้ปฏิบัติโดยทั่วกัน..." (จากหนังสือธรรมะชุดเตรียมพร้อม หน้า ๑๔๔-๑๔๕)

๓. **เพราะจะไปพ้องกับอาตมันหรือปรมาตมันของพราหมณ์** ซึ่งเขาถือว่าเป็นสิ่งยั่งยืนนิรันดรเหมือนกัน

ถ้าพระองค์ตรัสไว้ว่าพระนิพพานเป็นอัตตา คนทั้งหลายก็จะเข้าใจเอาว่าเป็นอันเดียวกันกับของพราหมณ์ ซึ่งความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ ปรมาตมันของพราหมณ์เป็นอัตตาที่เกิดจากอุปาทานที่แฝงเร้นเพราะยังละอุปาทานไม่ได้ ถึงแม้จะเห็นร่างกายหยาบภายนอกว่าไม่ใช่ตัวตนแท้จริง แต่ก็ยังยึดติดอยู่ว่ามีตัวตนส่วนละเอียดอยู่ ไม่สูญสลายไปไหน เรียกว่า "ปรมาตมัน" ถ้าเทียบกับทางพระพุทธศาสนาแล้วก็คือขันธ์ ๕ ส่วนละเอียดที่อุบัติเป็นพรหม และอรูปพรหมเท่านั้นเอง เพราะสมัยนั้นยังไม่รู้จักอนัตตา อย่างมากก็สอนกันเพียงเรื่องสมาธิชั้นสูง ซึ่งก็มีสอนกันอย่างแพร่หลายก่อนพุทธกาล ผู้ที่ได้บรรลุถึงสมาธิชั้นอรูปพรหมที่ละเอียดสูงสุด ได้พบภาวะที่สงบละเอียด และเห็นว่ายั่งยืน เพราะมีอายุยืนจึงเข้าใจเอาว่านั่นเป็นปรมาตมัน ชั้นสุดยอดแล้วจึงสอนกันสืบมา

ส่วนพระพุทธเจ้าของเรานั้นได้ทดลองปฏิบัติกับเจ้าลัทธิที่มีชื่อเสียงที่สุดในยุคนั้น (อาฬารดาบส-อุทกดาบส) ทรงรู้สิ่งที่เจ้าลัทธิเหล่านั้นสอนอยู่จนหมดสิ้น เมื่อถามว่ามีเท่านี้หรือ และได้รับคำตอบยืนยันว่ามีเท่านี้ จึงทรงคิดว่าคงไม่ใช่ทางตรัสรู้ จึงทรงปฏิบัติด้วยพระองค์เอง จนพระองค์ค้นพบหลักอนัตตา(ปฏิจจสมุปบาท) ด้วยพระองค์เองไม่มีใครสอน ทรงเห็นชัดเจนว่า สิ่งที่เจ้าลัทธิต่าง ๆ ยึดถือปฏิบัติและสั่งสอนอยู่นั้นไม่ถูกไม่เป็นอาตมัน หรือปรมาตมันที่แท้จริง แต่หากเป็นอนัตตาอยู่ทั้งสิ้น ฉะนั้น ความรู้เรื่องอนัตตาจึงถือว่าเป็นความก้าวหน้าทางปัญญาที่ไม่เคยมีมาก่อน ทำให้พระพุทธศาสนาต่างจากลัทธิอื่น ๆ โดยสิ้นเชิง และเมื่อรู้เรื่องอนัตตาแจ่มแจ้งแล้ว ก็จะรู้ด้วยตนเองว่าอันไหนอนัตตา อันไหนอัตตา แต่ถ้าหากพระองค์ตรัสไว้ล่วงหน้า ผู้

ปฏิบัติก็จะวนไปติดอยู่กับอัตตาเดิม (อัตตานุทิฐิ) ที่เกิดแต่อุปาทานอยู่นั่นเอง เพราะฉะนั้นเพื่อให้ผู้ปฏิบัติไม่สับสนกับอัตตาที่สอนกันอยู่ก่อน (อาตมันปรมาตมัน) และไม่หลงสร้างอัตตาขึ้นมาในรูปแบบต่าง ๆ ด้วยตัณหา อุปาทานไว้ล่วงหน้า จึงไม่ตรัสถึงสิ่งที่เป็นอัตตาไว้เลย เมื่อจะตรัสถึงลักษณะของพระนิพพาน ก็ทรงตรัสตรง ๆ เฉพาะลักษณะที่ ๑ (นิจจัง) และที่ ๒ (สุขัง) ส่วนลักษณะที่ ๓ (อัตตา) ทรงใช้คำอื่นแทนตลอด แต่ก็เทียบกันได้ ลงกันได้ ไม่ขัดกันกับอัตตาดังกล่าวแล้ว

• • • • • • • • • • •

มองอนัตตาผิดมุม

เมื่อว่าโดยทั่วไปแล้ว ในระยะเวลาร่วม ๑๐๐ ปี ที่ผ่านมานี้ ปรากฏว่า ผู้ศึกษาเฉพาะภาคปริยัติส่วนมากจะมีความเห็นว่า**พระนิพพานเป็นอนัตตา แต่เป็นอนัตตาที่ต่างจากสังขาร (ขันธ์ ๕)**

กล่าวคือสังขารทั้งปวงเป็นอนัตตา ประกอบด้วยสังขตลักษณะ ๓ ทุกอย่างคือ

๑. ความเกิดขึ้นปรากฏ ๒. ความเสื่อมสลายปรากฏ ๓. เมื่อตั้งอยู่ความผันแปรปรากฏหรือมีลักษณะที่เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ทุกประการ

ส่วนพระนิพพานนั้นก็เข้าใจกันว่าเป็นอนัตตา แต่**เป็นอนัตตาที่มีลักษณะที่แตกต่างจากอนัตตาของสังขาร** คือหมายความว่า **พระนิพพานไม่ใช่ตัวตนอะไรทั้งหมด ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง ไม่มีอะไรปรุงแต่งให้พระนิพพานเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นได้ บังคับบัญชาไม่ได้ คงตัวเป็นอมตะอยู่อย่างนั้น ไม่เปลี่ยนแปลง จึงชื่อว่าอนัตตา** นี่คือความเข้าใจส่วนมากเป็นอย่างนี้ เพราะในระยะเวลาประมาณ ๑๐๐ ปี ที่ผ่านมานี้มีครูอาจารย์บางท่านได้สอนกันมาอย่างนี้ จึงมีบางท่านแสดงธรรมสืบต่อ ๆ กันมาอย่างนี้ **และที่บางท่านบอกว่า "อนัตตา" เป็นลักษณะร่วมของพระนิพพานก็เพราะมีความเข้าใจอย่างนี้**

ความเข้าใจดังกล่าวนี้ **ถ้าถือเอาโดยความหมายว่าพระนิพพานเป็นอมตธรรม ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งนั้นถูก แต่จะเรียกว่าอนัตตาไม่ถูก** เพราะผิดลักษณะของอนัตตา ซึ่งเทียบได้กับสังขตลักษณะ ส่วนพระนิพพานที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งนั้นเป็นอสังขตธรรม เทียบได้กับอสังขตลักษณะทุกประการ ดังนั้นจะเรียกว่าพระนิพพานเป็นอนัตตาไม่ได้

สาเหตุที่เข้าใจว่าพระนิพพานเป็นอนัตตาดังกล่าวนี้ เพราะ

๑. ปฏิเสธอัตตา (ทุกรูปแบบ)

๒. เข้าใจความหมายของอนัตตาผิดไป

๑. ข้อว่า**ปฏิเสธอัตตา**นั้นคือ **ไม่ยอมรับว่าอัตตาแท้ ๆ (ที่เป็นอสังขตธรรมซึ่งมีสภาวะเป็นตรงข้ามกับอนัตตา) มีอยู่** หรือว่า "ถ้ามี" ก็เข้าใจว่าไม่ใช่อัตตาแท้ (เป็นอัตตานุทิฐิ) โดยยึดเอาคำว่า สัพเพ ธัมมา อนัตตา (ธรรมทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน) หมายเอาทั้งสังขารและวิสังขาร เป็นหลัก ดังนั้นจึงเข้าใจว่าพระนิพพานแม้มีลักษณะที่แตกต่างจากสังขารโดยประการทั้งปวงก็จัดเป็นอนัตตาด้วยในความหมายว่าไม่มีอัตตานุทิฐิใด ๆ ทั้งสิ้น โดยลืมไปเสียสนิทว่า

อนัตตาเป็นลักษณะประจำสังขาร เป็นประเภทสังขตธรรม (ธรรมที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง) ส่วนพระนิพพานเป็นประเภทอสังขตธรรม (ธรรมที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง) เข้ากันไม่ได้ เมื่อปฏิเสธอัตตาทุกรูปแบบ จึงเข้าใจว่าพระนิพพานจะเป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ นอกจากอนัตตาเท่านั้น จึงถือว่าเข้าใจแต่คำแปลของอนัตตาว่าไม่ใช่ตัวตนเท่านั้น แต่ลืมนึกถึงลักษณะของอนัตตา (อนัตตลักษณะ) เป็นความผิดพลาดที่ใหญ่หลวงประการหนึ่ง

๒. ที่ว่า**เข้าใจความหมายของอนัตตาผิดไปนั้น** ก็คือเข้าใจแต่คำแปลของอนัตตาว่า ไม่ใช่ตัวตน เท่านั้น แต่ลืมนึกถึงลักษณะของอนัตตา(อนัตตลักษณะ) จึงใช้ความหมายของอนัตตา**ผิดตรงที่เอาลักษณะ**หรือ**ความหมายของอนัตตาที่เป็นลักษณะประจำของสังขารมาเป็นลักษณะของพระนิพพานด้วย** โดยเฉพาะข้อที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดก็คือ

(๑) **อสววัตตนโต** (สังขารชื่อว่าเป็นอนัตตา) เพราะไม่เป็นไปในอำนาจของใคร ไม่สามารถบังคับบัญชา หรือสั่งการได้ตามปรารถนาว่าจงเป็นอย่างนี้เถิด อย่าเป็นอย่างนั้นเลย (จงอย่าแก่ เจ็บ ตาย เลย) หรือจงเป็นอมตะอยู่เถิดอย่าเปลี่ยนแปลงแปรไปเลย นี่ในส่วนที่เป็นสังขาร

ในส่วนของพระนิพพานก็มีความเข้าใจว่า พระนิพพานเป็นอนัตตาเหมือนกัน เพราะไม่เป็นไปในอำนาจของใคร คือไม่มีใครหรืออะไรมาบังคับให้พระนิพพานให้เปลี่ยนแปลงไปตามความปรารถนาได้ ยังคงเป็นอมตะอยู่อย่างนั้นไม่เปลี่ยนแปลง

นี่เป็นข้อหนึ่งที่ถือว่าเป็นความเข้าใจความหมายของอนัตตาผิดไป เพราะอนัตตา หมายเอาสังขาร (ขันธ์ ๕) ไม่คงทนถาวรตามใจปรารถนาของใครได้ ยังคงเป็นไปตามกฎธรรมชาติอยู่เช่นเดิม ท่านจึงเรียกว่าอนัตตา เพราะไม่อยู่ในอำนาจที่จะบังคับบัญชาได้

ส่วน**พระนิพพานเป็นนิจจธรรม (ธรรมที่เที่ยง) เป็นธุวธรรม (ธรรมที่ยั่งยืน) เป็นอมตธรรม (ธรรมที่ไม่ตาย) เป็นอกุปปธรรม (เป็นธรรมที่ไม่กลับกลาย) ตรงกันข้ามกับสังขารโดยประการทั้งปวง** แทนที่เราจะเห็น (เข้าใจ) ตามเป็นจริงว่านี่แหละ (พระนิพพาน) เป็นสิ่งที่เป็นไปในอำนาจอย่างแท้จริง เพราะไม่เปลี่ยนแปลงแปรผัน คือไม่แก่ (อชรํ) ไม่เจ็บ (อาโรคฺยํ) ไม่ตาย (อมตํ) (ซึ่งลักษณะนี้แหละคืออัตตาแท้จริง) แต่กลับเข้าใจว่าเป็นอนัตตาในความหมายตรงข้ามกับสังขาร ว่าไม่มีอะไรมาบังคับบัญชาให้พระนิพพานเปลี่ยนแปลงแปรผันได้ นี่คือข้อที่ถือว่าเข้าใจความหมายของอนัตตาผิด เพราะอนัตตาหมายเอาสังขารบังคับบัญชาไม่ได้ ไม่อยู่ในอำนาจ ส่วนพระนิพพานอยู่ในอำนาจ เพราะเป็นอมตะ แต่กลับเข้าใจไปอีกทางเป็นการพูดในเรื่องเดียวกัน แต่พูดคนละมุมจึงเกิดการโต้แย้งในเรื่องเดียวกัน หรือพูดคนละเรื่องเดียวกัน ไม่มีที่สิ้นสุด

การมองลักษณะหรือความหมายของอนัตตานั้น ต้องมองไปตามลักษณะของสังขาร (ขันธ์ ๕) เท่านั้น เพราะอนัตตาเป็นหนึ่งในไตรลักษณ์ประจำสังขาร เรามอง

สังขารว่าเป็นอนัตตา ในความหมายว่าไม่สามารถบังคับให้คงทนถาวรอยู่ในสภาพเดิมเป็นอมตะอยู่ได้ฉันใด ถ้าพระนิพพานเป็นอนัตตา ก็ต้องมองตามสภาพเดิม (ประจำสังขาร) ของอนัตตาว่า "พระนิพพานเป็นอนัตตา เพราะไม่สามารถบังคับบัญชาให้คงทนถาวรเป็นอมตะอยู่ในสภาพเดิมตลอดไปได้" เช่นเดียวกัน จะกระโดดไปยืนอีกมุมหนึ่งแล้วมองว่า "เป็นอนัตตา" เพราะไม่สามารถบังคับให้เปลี่ยนแปรเป็นอย่างอื่นไม่ได้ เพราะไม่ใช่ลักษณะของอนัตตา อุปมาเหมือนเด็ก ๒ คน คนหนึ่งมีนิสัยไม่ดีชอบทำความชั่วร้ายอยู่เสมอ อีกคนหนึ่งเป็นคนดีชอบทำแต่ความดีอยู่เสมอ เด็กทั้ง ๒ คนนี้ มีนิสัยตรงข้ามกัน ต่อมามีคนพูดถึงเด็กทั้งสอง นั้นว่า **"เป็นคนเลว"** เหมือนกัน คนหนึ่งเลวเพราะไม่เคยทำความดีเลย อีกคนหนึ่ง**ก็เลว** เพราะไม่ทำความชั่วเลย คนที่เป็นวิญญูชนทั้งหลายฟังแล้วก็รู้ว่าพูดผิด เพราะเด็กที่ทำความดีจะบอกว่าเขาเลว เพราะเขาไม่เคยทำความชั่วไม่ได้ เพราะคำว่า "เลว" ไม่ใช่ลักษณะนิสัยของเขา แต่เป็นลักษณะนิสัยของอีกคนหนึ่งที่ชอบทำแต่ความชั่วอุปมานี้ฉันใด คำว่า อนัตตา ก็ฉันนั้น จะกล่าวว่า

"พระนิพพานก็เป็นอนัตตา **เพราะพระนิพพานเป็นอมตธรรมไม่อยู่ในอำนาจที่จะบังคับให้เปลี่ยนแปลงแปรผันได้"** ก็ไม่ได้ เพราะอนัตตาเป็นลักษณะประจำสังขารต้องใช้กับสังขาร จะใช้กับพระนิพพานไม่ได้ เหมือนคำว่า "เลว" เป็นลักษณะของเด็กที่ชอบทำความชั่วต้องใช้กับเด็กที่ชอบทำความชั่วเท่านั้น จะใช้กับเด็กที่ชอบทำความดีไม่ได้เช่นนั้นเหมือนกัน

(๒) **ยถาปัจจยปวัตติโต** (สังขารเป็นอนัตตา) เพราะเป็นไปตามเหตุปัจจัยขึ้นกับเหตุปัจจัยไม่เป็นตัวของตัวเอง นี่เป็นส่วนของสังขาร ในส่วนพระนิพพานถ้าเข้าใจว่า พระนิพพานเป็นอนัตตา พระนิพพานก็ต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัยด้วยละซิ ?

ข้อนี้นับว่าเป็นความเข้าใจที่ผิดพลาดมากที่สุด เพราะอนัตตาในความหมายนี้ (หรือความหมายไหนก็ตาม) จะใช้กับพระนิพพานไม่ได้เลย เพราะพระนิพพานเป็นอสังขตธรรม แปลว่าธรรมที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง ชัดเจนอยู่แล้ว

(๓) **อัตตปฏิกเขปโต** (สังขารชื่อว่าเป็นอนัตตา) เพราะปฏิเสธอัตตา หรือแย้งต่ออัตตา คือไม่เป็นอัตตา ตัวตนใด ๆ เลยนั่นเอง แต่เนื่องจากส่วนมากไม่รู้จักอัตตาที่ตรงกันข้ามกับอนัตตา รู้จักแต่เพียงอัตตาขันธ์ ๕ และอัตตานุทิฐิ จึงรวมเอาพระนิพพานเข้าด้วยว่าเป็นอนัตตา เพราะมุ่งที่จะปฏิเสธอัตตาทั้ง ๒ นั้น ว่าพระนิพพานไม่มีอัตตาทั้ง ๒ นั้นแน่นอน

ข้อนี้นับเป็นความเข้าใจผิดอีกข้อหนึ่งที่สำคัญ ที่เป็นเหตุให้เข้าใจว่าพระนิพพานเป็นอนัตตาด้วยจริงอยู่ พระนิพพานไม่มีอัตตาทั้ง ๒ ประเภทนั้นแน่นอน เพราะอัตตาทั้ง ๒ นั้น เป็นสังขาร เป็นอนัตตาแน่นอนอยู่แล้ว ไม่มีใครคัดค้านหรอก เพราะไม่ใช่อัตตาจริง ๆ

แต่อัตตาจริงๆ ที่เป็นลักษณะของพระนิพพานที่ตรงกันข้ามกับอนัตตานั้นมีอยู่ อนัตตาเป็นลักษณะของสังขาร ส่วน"อัตตา" เป็นลักษณะของพระนิพพาน (คือเป็นลักษณะลำดับที่ ๓ คือ ๑ นิจจัง, ๒ สุขัง, ๓ **อัตตา**) ซึ่งเป็นวิสังขาร ตรงข้ามกับสังขาร เมื่อตรงข้ามกันแล้วยังจะเป็นอนัตตาเหมือนกันอยู่อีกหรือ ?

ที่มีความเข้าใจว่าพระนิพพานเป็นอนัตตา ก็เพราะไม่ได้แยกให้ชัดเจนว่า อะไรคืออัตตาที่แท้จริง เมื่อมีผู้ชี้ว่าพระนิพพานไม่เป็นอนัตตาแต่เป็นอัตตาจึงเป็นการฝืนความรู้สึกอย่างยิ่ง จนถึงกับกล่าวหาว่า "ผู้พูดดึงเอาพระนิพพานที่เป็นธรรมสูงสุดในพระพุทธศาสนาลงมาเทียบเท่ากับอัตตานุทิฐิ ซึ่งไม่มีคุณค่าอะไรเลย เป็นการบิดเบือนคำสอนและเป็นการทำลายพระศาสนาที่ร้ายแรง เพราะเป็นการทำลายถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา" **หาได้เฉลียวใจ (ฉุกคิด) สักนิดว่า อัตตาที่เขากล่าวถึงนั้นเป็นอัตตาเดียวกับที่ตนเองเข้าใจหรือเปล่า**

แต่ถ้าได้ฉุกคิดหรือสอบสวนให้รอบคอบก่อนแล้วว่า ที่เขากล่าวว่าพระนิพพานเป็นอัตตานั้น **ไม่ใช่อัตตาที่ตนเองเข้าใจกันมาก่อน อัตตาที่ตนเองเข้าใจนั้นคืออัตตานุทิฐิหรืออัตตวาทุปาทาน ยังจัดเป็นอัตตาของสังขาร ส่วนอัตตาที่เขากล่าวถึงนี้เป็นวิสังขาร เป็นลักษณะของพระนิพพาน แต่ไม่มีใครพูดถึงหรืออธิบายให้ละเอียดไว้ ตัวเองจึงไม่เข้าใจ** เมื่อเป็นเช่นนี้แทนที่ผู้ที่กล่าวว่าพระนิพพานธาตุเป็นอัตตาจะได้รับการตำหนิ กลับควรจะได้รับการยกย่องเชิดชูเสียอีก แม้จะกราบแทบเท้าท่านผู้พูดเช่นนี้ ก็เป็นมงคลแก่ตนนักทีเดียว ค่าที่ไม่เสียที ที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ได้เข้าใจพระสัทธรรมจริงแท้ของพระพุทธเจ้า ซึ่งท่านเป็นผู้ที่ชี้ประเด็นที่หลงเข้าใจผิดกันมานานให้เกิดความแจ่มแจ้ง เป็นการชี้ผิดชี้ถูกให้คนทั้งหลายได้ทราบ เป็นการขจัดความคลาดเคลื่อนในพระสัทธรรมให้หมดสิ้นไป...

แต่ผลของการชี้ว่าพระนิพพานไม่เป็นอนัตตานั้น เป็นอย่างไรเราก็ทราบกันดีอยู่คือถูกด่า ถูกประนามด้วยโมหะของผู้รู้ (ที่ยังไม่รู้จริง) แต่ถึงอย่างไรก็ตามท่านผู้ชี้นั้น ก็คงตระหนักถึงผลที่จะเกิดขึ้นอยู่ก่อนแล้ว แต่เพื่อความบริสุทธิ์ถูกต้องของพระสัทธรรม แม้จะถูกประนามจากผู้รู้ (ที่ยังไม่รู้จริง) ก็ต้องยอมเพราะการประพฤติพรหมจรรย์ในพระธรรมวินัยนี้ ไม่ใช่เพื่อลาภสักการะ ไม่ใช่เพื่อคำยกย่องสรรเสริญ และไม่ใช่เพื่อความยิ่งใหญ่ของอัตตา(นุทิฐิ) ใด ๆ

• • • • • • • • • • •

สรุปว่า

- อัตตาแท้ นั้นมีอยู่ เป็นอัตตาที่ตรงข้ามกับอนัตตา เป็นลักษณะของวิสังขารคือพระนิพพาน (คือ นิจจัง ปรมัง สุขัง อัตตา)

- จะรู้ว่าอัตตามีลักษณะอย่างไร ก็รู้ได้โดยนัยที่ตรงกันข้ามกับอนัตตลักษณะ

- ธรรมะ ๒ สาย คือ **สายสังขตธรรม** และ **สายอสังขตธรรม**

สายสังขตธรรม มีลักษณะ**เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา**

สายอสังขตธรรม มีลักษณะตรงข้ามคือเป็น นิจจัง สุขัง อัตตา ธรรม ๒ สายนี้ แต่ละสายมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน ไม่แยกจาก

กัน แต่เป็นสายใครสายมัน ไม่ปะปนกัน

- **สังขตลักษณะ**และ**อสังขตลักษณะ** อันพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงไว้ดีแล้ว **เป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ทำให้รู้ได้ว่าพระนิพพานไม่เป็นอนัตตา อย่างแน่นอนที่สุด**

ลักษณะที่แตกต่างกันที่สุดที่สามารถตัดสินได้เด็ดขาดว่าพระนิพพานไม่เป็นอนัตตา ก็คือ "อนัตตา" **มีลักษณะเป็นยถาปัจจยปวัตติโต (ชื่อว่าเป็นอนัตตา) เพราะความเป็นไปตามปัจจัยปรุงแต่ง ส่วนพระนิพพานเป็นอสังขตธรรม** คือ**ธรรมที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง**

- แม้คำที่เป็นไวพจน์ต่าง ๆ ของพระนิพพาน เช่น **อมตํ** เป็นต้น หากเอา**อนัตตลักษณะ**และ**อสังขตลักษณะ** เข้าไปจับดูก็จะรู้ได้ทันทีว่า **พระนิพพานไม่เป็นอนัตตาแน่นอน**

เหตุที่ไม่ตรัสไว้ตรง ๆ ว่าพระนิพพานเป็นอัตตา เพราะ

๑. **อนัตตาเห็นได้ยาก** ๒. **ไม่จำเป็น** เหมือนหมอให้ยาคนไข้เพียงแต่บอกวิธีรับประทานก็พอแล้ว ๓. **จะไปพ้องกับปรมาตมัน**

- การมองอนัตตาต้องให้ถูกมุมตามลักษณะของสังขาร จะบอกว่า พระนิพพานก็เป็นอนัตตา เหมือนบอกว่าเด็ก ๒ คนคือคนหนึ่งทำความเลว อีกคนหนึ่งทำความดีว่าเป็นคนเลวทั้งคู่ (ว่าคนหนึ่งเลวเพราะทำความเลว และอีกคนหนึ่งเลวเพราะไม่ทำความเลว) ไม่ได้

และที่จะลืมเสียมิได้ก็คือ **อนัตตาไม่ใช่ลักษณะร่วมของพระนิพพาน เพราะเป็นธรรมะคนละสาย**

ทั้งหมดนี้คือข้อสรุปที่สำคัญๆ ที่ได้แสดงมาแล้วตั้งแต่ต้น เพื่อให้เห็นว่าเหตุใดพระนิพพานจึงต้องเป็นอัตตาเท่านั้น ไม่เป็นอนัตตาตามที่เข้าใจกัน

ในการแสดงทัศนะในหลักธรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนาในประเด็นนี้ ข้าพเจ้าตระหนักดีถึงผลที่จะเกิดขึ้น คือมีหวังถูกด่าถูกประนามจากผู้รู้ไม่จริง เพราะเป็นการแสดงทัศนคติที่ฝืนความรู้สึกของผู้ที่ไม่เข้าใจสภาพธรรม ๒ ฝ่าย คือ**สังขาร** และ **วิสังขาร** ตามที่เป็นจริง ดังที่เกิดขึ้นแก่พระอาจารย์มหาเสริมชัย ชยมงฺคโล เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม มาแล้ว แต่ด้วยเห็นแก่ความถูกต้องแห่งพระสัทธรรม และเพื่อปกป้องผู้ที่แสดงความถูกต้องแห่งพระสัทธรรมแก่คนทั้งหลายไม่ให้ถูกความรู้ไม่จริงในพระสัทธรรมของบางท่านทำลายผู้กล่าวธรรมถูกต้องโดยไม่เป็นธรรม ดังนั้นข้าพเจ้าจึงจำเป็นต้องแสดงความคิดเห็นบ้าง แม้ผลที่ตามมาจะเป็นอย่างไรก็ตามที ขอเพียงว่าผู้ที่ตั้งมั่นในเหตุผลและมีใจเป็นธรรมทั้งหลายจะได้ฉุกคิด แล้วทำความเข้าใจให้ถูกต้องตามที่เป็นจริงบ้างเท่านั้น ข้าพเจ้าก็พอใจแล้ว

■ ■ ■ ■

นิพพาน : อนัตตา หรือ อัตตาวิมุตติ เปรียบเทียบทัศนวิจารณ์ของพระธรรมปิฎก กับ ข้อชี้แจงของพระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล

โดย

สมโพธิ์ ฌานวังศะ

"นิพพาน" คือจุดสุดยอดที่ผู้ปรารถนาธรรมวิเศษของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะต้องพยายามรู้ให้ได้ ไปให้ถึง ให้จงได้ จึงเป็นประเด็นที่มีผู้แสวงหาสัจธรรมทั้งหลายเพียรค้นคว้าหาข้อเท็จจริงทั้งโดยทางปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ เพื่อจะหาข้อสรุปให้ได้ว่าแท้จริงนั้นนิพพานน่าจะมีลักษณะหรือสภาวะเป็นอย่างไรกันแน่ จะได้ไม่ **"เดินผิดทาง"** ที่สุดแล้วก็หาทางไปนิพพานไม่ได้

การศึกษาค้นคว้าเรื่องนิพพานในขณะนี้ได้ดำเนินมาถึงจุดที่มีการแสดงแนวคิดที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนอยู่สองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งคือพระเดชพระคุณพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ซึ่งผู้เขียนเคยเป็นศิษย์ของท่านเมื่อเยาว์วัยสมัยที่เป็นนักเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จวบจนบัดนี้เป็นเวลาร่วมสามสิบปีแล้ว ผู้เขียนก็ยังคงเคารพนับถือท่านเจ้าคุณอาจารย์และไม่ลืมพระคุณของท่านที่ได้เมตตาสั่งสอนอบรมในครั้งนั้น กับอีกฝ่ายหนึ่งคือท่านอาจารย์พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล ซึ่งเป็นอาจารย์ของผู้เขียนในด้านการฝึกเจริญภาวนาธรรม

แนวความคิดของทั้งสองท่านที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดพอจะสรุปได้ว่า ท่านเจ้าคุณอาจารย์เห็นว่า **นิพพานต้องเป็นอนัตตา และไม่มีที่ใดในพระไตรปิฎก อรรถกถา หรือคัมภีร์ใด ที่กล่าวว่านิพพานเป็นอัตตา** ส่วนความเห็นของพระอาจารย์เสริมชัยท่านเห็นว่า **นิพพานเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ ยั่งยืน มีลักษณะตรงข้ามกับความเป็นอนัตตา จึงไม่เป็นอนัตตา แต่เป็นอัตตาวิมุตติ** ซึ่งประเด็นสำคัญแห่งความแตกต่างนี้อยู่ที่การตีความพระพุทธพจน์ในติลักขณาทิคาถาที่ว่า **"สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา"** แปลความว่า **"ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา"** นั่นเอง โดยที่ทั้งสองท่านต่างอาศัยเอกสารหลักฐานจาก

พระไตรปิฎก อรรถกถาธรรมบท และอรรถกถาเถรคาถา มาอ้างอิงประกอบคำอธิบาย และในส่วนของพระอาจารย์เสริมชัยได้นำเอาผลจากการปฏิบัติธรรม ของพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) มาอ้างอิงประกอบ ด้วย

ด้วยเหตุที่ว่าพระคุณเจ้าทั้งสองล้วนเป็นครูบาอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ และมีพระคุณต่อผู้เขียนและสมาชิกในครอบครัวในประการต่าง ๆ จึงอดไม่ได้ที่จะต้องขอร่วมแสดงความคิดเห็นด้วยคน โดยปรารภเอากตเวทิตาคุณต่อพระคุณอาจารย์ทั้งสองท่านเป็นที่ตั้ง น้อมนำเอาข้อความจริงในพระสัทธรรมเป็นหลัก แล้วประมวลเอาทัศนวิจารณ์และข้อคิดเห็นของทั้งสองท่านมาจับคู่เปรียบเทียบให้เห็นเพื่อให้ท่านผู้อ่านที่สนใจใคร่รู้จะได้ใช้วิจารณญาณได้อย่างถ่องแท้

ความเดิมเริ่มเมื่อครั้งที่ท่านพระอาจารย์เสริมชัยรับนิมนต์ไปบรรยายธรรมที่เปรียญธรรมสมาคม เรื่อง **"สู่ทางพระนิพพาน"** เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๒ ข้อใหญ่ใจความของธรรมบรรยายในวันนั้น คือ ท่านพระอาจารย์เสริมชัยได้แสดงถึงนิพพานเป็น ๓ นัย ได้แก่ **สภาวะนิพพาน** คือความว่างเปล่าจากปริยุฏฐานกิเลสและอนุสัยกิเลส ถอนอัตตานุทิฏฐิ หนึ่ง **ผู้ทรงสภาวะนิพพาน** คือธรรมกายที่บรรลุอรหัตตผลแล้ว หนึ่ง และ **อายตนนิพพาน** คือที่สถิตอยู่ของพระนิพพานที่เข้าปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ เมื่อเบญจขันธ์แตกทำลายแล้ว หนึ่ง รวมทั้งอ้างถึง**ผลการปฏิบัติของพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ ซึ่งได้ปฏิบัติเข้าถึง รู้และเห็นนิพพานทั้ง ๓ นัยนั้น เห็นว่านิพพาน มีความเป็นสภาพเที่ยงแท้ ตรงกับคำว่า นิจฺจํ หรือ สสฺสตํ เป็นบรมสุข ตรงกับคำว่า ปรมํ สุขํ และเป็นอัตตาวิมุตติ คือเป็นตัวตนที่หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง ไม่ต้องตกอยู่ในกฎเกณฑ์แห่งไตรลักษณ์ คือความเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา เช่นเดียวกับสังขารธรรมที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง**

ประเด็นแรก :

"ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา" หมายรวมทั้งโลกิยธรรม และโลกุตตรธรรมหรือไม่?

ได้มีบันทึกของท่านเจ้าคุณอาจารย์ตีพิมพ์ในนิตยสารสมาธิ เล่มที่ ๖๔ และ ๖๗ ค้านแย้ง ว่า **มติอรรถกถาว่า นิพพานเป็นอนัตตา โดยถือเอาประเด็นว่า สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา ซึ่งแปลว่า "ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา" หมายความว่า ธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๔ ทั้งหมด คือทั้ง โลกิยธรรมและโลกุตตรธรรม (=ทั้งขันธ์ ๕ ตลอดถึงนิพพาน) เป็นอนัตตา/มิใช่อัตตา** โดยอ้างหลักฐานอรรถกถาที่แสดงไว้ ทั้งโดยมีเงื่อนไขและไม่มีเงื่อนไขดังนี้

ก. "ข้อความว่า "ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา" หมายความว่า ธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๔ ทั้งหมดเป็นอนัตตา/มิใช่อัตตา" (สํ.อฏฺ. ๒/๓๔๖) *(-ไม่มีเงื่อนไข)*

ข. "ข้อความว่า "ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา/มิใช่อัตตา" นั้น พระพุทธองค์ตรัส โดยรวมทั้งพระนิพพานเข้าไว้ด้วย" (จูฬนิ.อฏฺ. ๘) และอ้างถึงพระสารีบุตรได้ขยายความพระพุทธพจน์ที่ตรัสถึงปฏิปทาของพระอรหันต์และพระเสขะว่า "เป็นผู้ฉลาดในธรรมทั้งปวง" ว่า "ที่ว่า 'ฉลาดในธรรมทั้งปวง' นั้น หมายความว่า ฉลาดในธรรมทั้งปวงว่าสังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ว่าสังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ว่าธรรมทั้งปวงเป็น อนัตตา/มิใช่อัตตา" (ขุ.สุ.๒๕/๔๒๕/๕๓๑ และ ขุ.จู. ๓๐/๙๗/๒๙) *(-ไม่มีเงื่อนไข)*

ค. "ถ้อยความว่า "ธรรมทั้งปวง' ตรัสไว้โดยรวมแม้ทั้งนิพพานเข้าด้วย ชื่อว่า เป็นอนัตตา/ไม่ใช่ตน โดยความหมายว่าไม่เป็นไปในอำนาจ" (มหานิ.อฏฺ. ๒๑๙) *(-มีเงื่อนไข)*

ง. "ถ้อยความว่า 'ธรรมทั้งปวง' ตรัสไว้โดยรวมแม้ทั้งนิพพานเข้าด้วย ชื่อว่า เป็นอนัตตา/ไม่ใช่ตน โดยความหมายว่าไม่เป็นไปในอำนาจ" (ปฏิสํ.อฏฺ. ๑/๖๘) *(-มีเงื่อนไข)*

จ. "ในคำว่า 'สิ่งที่ไม่เที่ยงก็ดี สิ่งที่เป็นทุกข์ก็ดี สิ่งที่เป็นอนัตตาก็ดี' นั้น ท่าน รวมนิโรธสัจเข้ากับทุกข์-สมุทัย-มรรค ด้วย แท้จริงสัจจะแม้ทั้ง ๔ เป็นอนัตตา/ไม่ใช่อัตตา ทั้งนั้น" (ปฏิสํ.อฏฺ. ๒/๒๓๐) *(-ไม่มีเงื่อนไข)*

ท่านเจ้าคุณอาจารย์ได้สรุปว่า **"คำสรุปในที่นี้บ่งชัดว่า สัจจะแม้ทั้ง ๔ คือทุกข์ สมุทัย นิโรธ (นิพพาน) และมรรค เป็นอนัตตา/ไม่ใช่อัตตา ทั้งสิ้น"**

คำชี้แจงของพระอาจารย์เสริมชัย *(ซึ่งมีบันทึกไปถึงบรรณาธิการนิตยสารสมาธิ ขอให้นำลงตีพิมพ์เพื่อให้ผู้สนใจได้ศึกษาเปรียบเทียบด้วย แต่มิได้รับการพิจารณานำลงนิตยสารดังกล่าว)*

ท่านพระอาจารย์เสริมชัยได้อ้างหลักฐานเอกสารอรรถกถา พระพุทธดำรัส และผลการปฏิบัติภาวนา ของหลวงพ่อวัดปากน้ำ ตลอดจนประสบการณ์ของท่านที่ปฏิบัติภาวนาวิชชาธรรมกายที่เชื่อถือได้มาประกอบหลักการพิจารณาดังนี้

ก. **การพิจารณาว่า "ธรรมใดเป็นอนัตตา" พึงพิจารณาลักษณะของธรรมนั้นว่า "เข้า" หรือ "มี" อนัตตลักษณะ** (วิ.มหา. ๔/๒๐/๒๔) **หรือไม่** ดังต่อไปนี้

๑) **แย้งต่ออัตตา (อตฺตปฏิกฺเขปโต)** คือมีสภาวะที่ตรงกันข้ามกับความเป็นอัตตา (เถร.อฏฺ.

๒/๒๘๓)

๒) **เป็นของสูญ (สุญฺญา/สุญฺญโต)** เป็นสภาพว่าเปล่าจากความเป็นสัตว์ บุคคล เรา เขา (สุญฺญา – ธมฺม.อฏฺ. ๗/๖๔ และ สุญฺญโต – เถร.อฏฺ. ๒–๒๘๓)

๓) **เป็นสภาพหาเจ้าของไม่ได้ (อสฺสามิกา)** คือไม่เป็นของใคร ๆ (ธมฺม.อฏฺ. ๗/๖๔)

๔) **เป็นไปโดยหรือตามเหตุปัจจัย (สงฺขโต/สงฺขตา/ สงฺขตสฺส)** คือเปลี่ยนแปลงไปตาม เหตุปัจจัยที่ปรุงแต่ง (สงฺขโต – ขุ.ปฏิ. ๓๑/๗๓๕/๖๓๓. สงฺขตา –เนตฺติ อฏฺ ๕๕ และ สงฺขตสฺส – อํ.อฏฺ ๒/๑๕๔)

๕) **ไม่เป็นไปในอำนาจ (อวสวตฺตนโต)** เพราะใคร ๆ ไม่อาจให้เป็นไปใน อำนาจว่า "ธรรมทั้งปวงจงอย่าแก่ จงอย่าตาย" (เถร.อฏฺ. ๒/๒๘๓)

จากหลักฐานแสดง**อนัตตลักษณะดังกล่าวนี้ จึงเป็นอันแน่นอนที่สุดว่า** พระพุทธดำรัสว่า **"ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา"** นั้น **หมายความแต่เฉพาะสังขารธรรม ธรรมที่เป็นสังขตะ คือ โลกิยธรรม อันได้แก่ธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๓ คือกามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ และอรูปาวจรภูมิ มีขันธ์ ๕ เป็นต้น ธรรมเหล่านี้เท่านั้นที่เป็นอนัตตา/มิใช่อัตตา เพราะมีสังขตะลักษณะ ได้แก่ ความเกิดขึ้นปรากฏ ๑ ความเสื่อมสลายปรากฏ ๑ เมื่อตั้งอยู่ ความแปรปรวนปรากฏ ๑** (องฺ.ติกฺ. ๒๐/๒๘๖/๑๗๙) **ซึ่งเข้ากับ อนัตตลักษณะทั้งสิ้น**

ส่วนพระนิพพานธาตุ (นิโรธสัจ) แท้ ๆ ที่พระอรหันต์ท่านได้บรรลุแล้วนั้น เป็น "อมตธรรม" คือธรรมที่ไม่ตาย เป็นอสังขตธรรมซึ่งมีอสังขตลักษณะ คือ ไม่ปรากฏความเกิด ๑ ไม่ปรากฏความเสื่อมสลาย ๑ เมื่อตั้งอยู่ไม่ปรากฏความแปรปรวน ๑ (องฺ.ติกฺ. ๒๐/๔๘๗/ ๑๗๙) **จึงไม่เข้าหรือไม่มีอนัตตลักษณะแต่ประการใดเลย** เพราะเหตุนั้น **พระนิพพานธาตุ (นิโรธสัจ)** อันพระอรหันต์ท่านได้บรรลุแล้วจึง**ย่อมจะเป็นอนัตตาไม่ได้โดยเด็ดขาด แต่กลับมีสภาวะที่เที่ยง เป็นบรมสุข และยั่งยืน เป็นอัตตาวิมุติ**

ข. **แม้อรรถกถาจะได้แสดงความหมายแห่งพระพุทธดำรัสว่า "ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา" โดยความหมายทั่วไปว่า หมายความรวมธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๔ ทั้งหมด คือรวมทั้งพระนิพพาน (นิโรธสัจ) ด้วย ทั้งโดยมีและไม่มีเงื่อนไข** ตามที่ท่านเจ้าคุณอาจารย์ได้อ้างถึงแล้วนั้นก็ตาม หากพิจารณาแต่เพียงผิวเผินอาจเกิดความสงสัยได้ว่าเหตุใดพระพุทธพจน์ และอรรถกถา จึงมีความขัดแย้งกันแต่แท้ที่จริงแล้ว หาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะเมื่อพิจารณาให้ลึกซึ้ง**โดยหลักธรรมและตามธรรมชาติที่เป็นจริงแล้ว จะเห็นได้ว่า ความหมายของพุทธพจน์นี้ในส่วนที่มีเงื่อนไขว่า "ชื่อว่าเป็นอนัตตา โดยความหมายว่าไม่เป็นไปในอำนาจ" ย่อมครอบคลุมและจำกัดวงของอรรถกถาที่แสดงความหมายโดยทั่วไปและไม่มีเงื่อนไขนั้นเข้าไว้ด้วยแล้ว ดังนั้นอรรถกถาสองกรณีนี้จึงมิได้แสดงความหมายพระพุทธดำรัสนี้ขัดแย้งกันแต่ประการใด**

ประเด็นนี้ท่านพระอาจารย์เสริมชัยได้อธิบายเพิ่มเติมว่า **คำ**

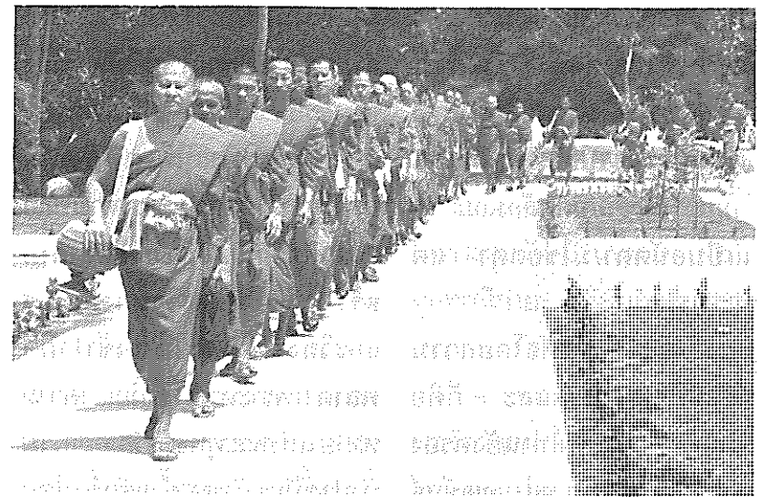

กลาง ๆ ว่า "นิพพาน (นิโรธสัจ)" มีความหมายที่แตกต่างกันโดยปรมัตถ์และโดยปริยาย (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ ข้อ ๒๒๒ และในคัมภีร์ปรมัตถทีปนีอรรถกถาขุททกนิกาย อิติวุตตกะ หน้า ๑๘๘)

โดยปรมัตถ์ คือพระนิพพานธาตุแท้ ๆ อันพระอรหันต์ท่านได้บรรลุแล้ว

โดยปริยาย มี ๒ คือ **สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ** ๑ และ **อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ** ๑

สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ คือ **พระนิพพานธาตุของพระอรหันต์**ที่ยังมีชีวิตอยู่ จึงครอง เบญจขันธ์ (มีอุปาทิ) ซึ่งเบญขันธ์ของพระอรหันต์นี้เองที่เป็นสังขารธรรม เป็นสังขตธรรม มี หรือเข้าอนัตตลักษณะ จึงเป็นอนัตตาโดยแท้ เพราะไม่เป็นไปในอำนาจว่า (สังขาร) ธรรมทั้งปวงจงอย่าแก่อย่าตายเลย

ส่วนอนุปาทิเสสนิพพานธาตุนั้น คือพระนิพพานธาตุของพระอรหันต์ที่ไม่มีอุปาทิคือ เบญจขันธ์เหลืออยู่ คือตายแล้ว นั่นเอง คงเหลือแต่พระนิพพานธาตุที่เป็นไปตามความหมายโดย ปรมัตถ์เท่านั้น เป็นอสังขตธาตุ อสังขตธรรม มีอสังขตลักษณะ คือ ไม่ปรากฏความเกิด ๑ ไม่ปรากฏความเสื่อมสลาย ๑ และเมื่อตั้งอยู่ ไม่ปรากฏความแปรปรวน ๑ เป็นอมตธรรม จึงไม่มีหรือไม่เข้าอนัตตลักษณะ เพราะเหตุนี้จึงไม่เป็นอนัตตา

ดังนั้น แม้อรรถกถาจะแสดงความหมายพระพุทธพจน์ว่า "ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา" ทั้งในความหมายโดยทั่วไปและไม่มีเงื่อนไขกับความหมายที่มีเงื่อนไขว่า "ชื่อว่าเป็นอนัตตา โดยความหมายว่าไม่เป็นไปในอำนาจ" ก็ตาม ย่อมเป็นไปโดยหลักธรรมและธรรมชาติที่เป็นจริงดังกล่าวนี้ เพราะเป็นธรรมฐิติและธรรมนิยามอย่างนี้

ค. ข้อที่ว่า "สิ่งที่ไม่เที่ยงก็ดี สิ่งที่เป็นทุกข์ก็ดีสิ่งที่เป็นอนัตตาก็ดี ท่านรวมนิโรธสัจ เข้ากับทุกข์–สมุทัย–มรรคด้วย แท้จริงสัจจะแม้ทั้ง ๔ ก็เป็นอนัตตาทั้งนั้น" (ปฏิสํ.อฏฺ. ๒/๒๓๐) ท่านพระอาจารย์เสริมชัยชี้แจงว่า ที่พระอรรถกถาจารย์สงเคราะห์แม้สัจจะทั้ง ๔ เข้าด้วยศัพท์ "สพฺเพ ธมฺมา" แปลว่า "ธรรมทั้งปวง" ด้วย ก็เพียงแต่สงเคราะห์ **"อาการ"** ที่พระ

อริยเจ้ากำลังบรรลุมรรค ผล นิพพาน คือมีความเกิดแห่งมรรคและผล (คือนิโรธ) มีความดับทุกข์ด้วยการตัดเหตุ (คือสมุทัย) อาการที่มีความเกิด–ดับนี้จึงมีสภาวะไม่เที่ยง เมื่อไม่เที่ยงก็เป็นทุกข์และทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ จึงเป็นอนัตตา/มิใช่ตัวตน ดังนั้น **อาการที่บรรลุมรรคผลเท่านั้นที่เป็นอนัตตา ไม่ใช่นิโรธสัจซึ่งเป็นนิพพานธาตุที่แท้จริงของพระอรหันต์เจ้าผู้ตัดกิเลสเป็นสมุจเฉทปหาน** ทั้งนี้ **เพราะคำว่า "นิโรธสัจ"** นั้น **มีความหมายแตกต่างกัน** คือ

ความหมายเป็นอย่างเดียว ได้แก่ **โดยความเป็นอสังขตธาตุ**

ความหมายโดยปริยาย ได้แก่ มีความหมายเป็น ๒ อย่าง **โดยความเป็นสอุปาทิเสสะ และ อนุปาทิเสสะ** เป็น ๓ อย่าง **โดยความเข้าไปสงบภพทั้ง ๓** เป็น ๔ อย่าง **โดยความบรรลุมรรค ๔** เป็น ๕ อย่าง **โดยความเข้าไปสงบความยินดียิ่ง ๕** และเป็น ๖ อย่าง **โดยประเภทแห่งความสิ้นหมู่ตัณหา ๖** (ปฏิสํ.อฏฺ. ๑/๒๑๕)

"นิโรธสัจ" โดยความหมายเป็นอสังขตธาตุและอนุปาทิเสสะ ก็คือนิพพานธาตุแท้ ๆ อัน พระอรหันต์ท่านได้บรรลุแล้วนั่นเอง เป็นอมตธรรม เป็นธรรมมีอสังขตลักษณะ ไม่เข้าอนัตตลักษณะ จึงไม่เป็นอนัตตา/มิใช่อัตตา แต่ประการใด

ส่วน**นิโรธสัจโดยความหมายเป็นสอุปาทิเสสะ** ก็คือความที่พระอรหันต์ท่านยังครอง**เบญจขันธ์ (อุปาทิ) อยู่เบญจขันธ์ของพระอรหันต์นั้นเองที่มีอนัตตลักษณะ จึงเป็นอนัตตา/มิใช่ตนโดยแท้**

สำหรับ**นิโรธสัจโดยปริยาย ๓ อย่าง ๔ อย่าง ๕ อย่าง และ ๖ อย่าง** ดังกล่าวเหล่านั้น **ล้วนเป็นอาการบรรลุมรรค ผล นิพพานของพระอรหันต์ทั้งสิ้น จึงมีสภาพไม่เที่ยง เป็นทุกข์** คือทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ **จึงเป็นอนัตตา/มิใช่อัตตา**

เพราะเหตุนั้นอรรถกถาจึงแสดงความหมายพระพุทธดำรัสว่า "ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา" โดยจำกัดความหมายลงไปให้ชัดเจนไว้ในที่หลายแห่งว่า "**ชื่อว่าเป็นอนัตตา โดยความหมายว่า ไม่เป็นไปในอำนาจ" มุ่งหมายให้ผู้ที่ปัญญายังหยั่งไม่ถึง จะได้เข้าใจพระพุทธดำรัสในเรื่องพระนิพพาน อันเป็นธรรมสุขุมลุ่มลึกนี้ได้ตรงตามหลักธรรมที่ตรัสไว้ดีแล้ว และตรงตามธรรมชาติที่เป็นจริงของสังขารและวิสังขาร จะได้ไม่เข้าใจผิดพลาด** เพราะหากผู้ใดถือเอาความหมาย แห่งพระพุทธดำรัสว่า "ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา" นี้ แต่เพียงโดยความหมายทั่วไปว่าหมายถึง ธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๔ ทั้งหมด คือรวมถึงพระนิพพาน (นิโรธสัจ) ด้วย โดยไม่รู้เงื่อนไขว่าหมายรวมเฉพาะในแง่ไหน เพราะปัญญายังหยั่งไม่ถึงพระนิพพานธาตุ (นิโรธสัจ) ตามสมควรแล้ว ย่อมบังเกิดโทษมหันต์ เพราะ

๑) ขัดกับหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่อง อนัตตลักษณะ สังขตลักษณะ อสังขตลักษณะ และขัดกับธรรมชาติของสังขารและวิสังขารตามที่เป็นจริง

๒) การตีความอรรถกถาไม่ถูกต้องอาจทำให้ผู้รู้เท่าไม่ถึงการณ์สำคัญผิดว่าอรรถกถา และพระพุทธพจน์ขัดแย้งกัน ซึ่งแท้จริงไม่ขัดกัน ก็จะเกิดโทษอย่างยิ่งแก่ทั้งผู้แสดง และผู้รับฟังแล้วหลงผิดตามไปด้วย

๓. นอกจากนี้ยังมีอรรถกถาที่สนับสนุนเหตุผลในคำชี้แจงดังกล่าวมาข้างต้น ดังตัวอย่าง เช่น

๑) "ตตฺถ สพฺเพ ธมฺมาติ ปญฺจกฺขนฺธาเอว อธิปฺเปตา" แปลว่า **ธรรมทั้งปวง ในพระคาถานั้น พระผู้มีพระภาคทรงประสงค์เอาขันธ์ ๕ เท่านั้น** (ธมฺม.อฏฺ. ๗/๖๒)

๒) "สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ สพฺเพปิ จตุภูมิกา ธมฺมา อนตฺตตา อิธ ปน เตภูมิกา ธมฺมา ว คเหตพฺพา" แปลว่า บาทคาถาว่า **"ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา มีความหมายว่า ธรรมทั้งหลายที่เป็นไปในภูมิ ๔ แม้ทั้งหมดเป็นอนัตตา แต่ในที่นี้ พึงถือเอาเฉพาะธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๓ เท่านั้น"** (เถร.อฏฺ. ๒/๒๘๒)

๓) **"ก็เพราะโลกุตตรธรรมมิใช่เป็นธรรมที่ควรตัด ด้วยการตัดเหตุ ฉะนั้นโลกุตตรธรรม แม้ท่านสงเคราะห์เข้าด้วยศัพท์ว่า สพฺเพ ธมฺมา (ธรรมทั้งปวง) ก็ไม่พึงถือเอาในที่นี้ เพราะมีคำว่า สมุจเฉทะ ควรถือเอาด้วยเตภูมิกธรรม อันควรตัดด้วยการตัดเหตุ"** (อรรถกถาสมสีสัฏฐญาณนิทเทสในพระสูตรและอรรถกถา (แปล) ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทา มรรค เล่มที่ ๗ ภาคที่ ๑ หน้า ๙๐๒)

จ. พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) และผู้ปฏิบัติได้ถึงธรรมกายด้วยดีแล้ว ได้เจริญภาวนาเข้าถึงและได้รู้เห็นพระนิพพานธาตุ คือธรรมกายที่บรรลุอรหัตผลแล้ว ของพระพุทธเจ้าและของพระอรหันต์สาวกที่เข้านิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ซึ่งเป็นธรรมธาตุ ที่ไม่มีการเกิด แก่ เจ็บ และตายอีกต่อไปนั้น เฉพาะขันธ์ ๕ ของท่านเท่านั้นที่แตกดับเป็นอนัตตา ส่วนพระนิพพานธาตุของท่านเป็นอมตธรรมสถิตอยู่ในอายตนนิพพาน พระนิพพานธาตุนั้นแหละ ที่มีสภาพเที่ยง (นิจจํ) เป็นบรมสุข (ปรมํ สุขํ)และยั่งยืน (ธุวํ) เป็นอัตตาวิมุตติ เป็นธรรมสาระเอาเป็นสรณะที่พึ่งได้ตลอดไป เป็นธรรมที่พ้นจากอาณัติแห่งไตรลักษณ์ คือไม่มีสภาวะที่ไม่เที่ยง (อนิจจํ) เป็นทุกข์ (ทุกขํ) หรือเป็นอนัตตา แต่ประการใด

ประเด็นที่ ๒ : "อนัตตา หมายเอาเฉพาะธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๓ เท่านั้น" ?

ท่านเจ้าคุณอาจารย์มีความเห็นว่า เหตุที่พระอรรถกถาจารย์แสดงความหมายเฉพาะกรณีหมายเอาแต่เพียงขันธ์ ๕ ในถ้อยความที่ว่า "แต่ในที่นี้พึงถือเอาเฉพาะธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๓ เท่านั้น" เพราะเป็นกรณีการพิจารณาของผู้ปฏิบัติที่ยังไม่ได้บรรลุมรรคผลนิพพาน แม้ถ้าผู้ปฏิบัติ (ซึ่งยังไม่บรรลุฯ) นั้นจะพึงนึกยกเอามรรค ผล นิพพานขึ้นพิจารณา มรรค ผล นิพพานในความคิดปรุงแต่งของผู้นั้น ก็เป็นสภาวะธรรมในภูมิ ๓ ไม่ใช่มรรค ผล นิพพานจริง

พระอาจารย์เสริมชัยท่านเห็นว่า **การที่ท่านเจ้าคุณอาจารย์มิได้ถือเอามติอรรถกถาอันแสดงความหมายเฉพาะกรณี ดังกล่าวในประเด็นแรก ข้อ ง. ๑) ๒) และ ๓) เพราะท่านเห็นสมกับที่อรรถกถาเองได้บ่งไว้ว่าเป็นวิปัสสนาวิธี ทั้งยังตีความว่าหมายเฉพาะการพิจารณาธรรมของผู้ยังไม่บรรลุมรรค ผล นิพพานนั้น ความเห็นของเจ้าคุณอาจารย์ดังกล่าวไม่จริงเสมอไป เพราะพระผู้มีพระภาคเคยตรัสพระสัทธรรมนี้ (คือตรัสสามัญญลักษณะแห่งสังขาร) แก่พระอริยสาวกผู้ได้ บรรลุมรรค ผล นิพพานแล้วก็มี โดยที่พระพุทธองค์ก็มิได้ตรัสวิสังขารคือพระนิพพานว่าเป็นอนัตตาอีกทั้งพระอริยสาวกผู้ได้บรรลุธรรมแล้ว ก็เคยสนทนาเกี่ยวด้วยสัจธรรมนี้แต่ก็มิได้กล่าวว่าวิสังขาร คือพระนิพพาน เป็นอนัตตาแต่อย่างใด** ตัวอย่างเช่น

ก. กรณีพระปัญจวัคคีย์ เมื่อพระอัญญาโกณฑัญญะได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคล หลังจากได้ฟังพระธรรมเทศนาธรรมจักกัปปวัตตนสูตรแล้ว แม้จะยังไม่ถึงกับบรรลุอรหัตผล แต่ก็นับได้ ว่าเป็นพระอริยเจ้าผู้ตกกระแสพระนิพพานจริง ๆ แล้ว และต่อมาพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ได้โปรดพระวัคคีย์อื่น ๆ ให้ได้บรรลุธรรมจนหมดครบทั้ง ๕ รูป แล้วก็ตรัสอนัตตลักขณสูตรโปรดพระปัญจวัคคีย์ทั้งหมด ให้ได้บรรลุอรหัตผลทุกองค์ ก็ไม่เห็นตรัสวิสังขารคือพระนิพพานว่าเป็นอนัตตา/มิใช่อัตตาแต่อย่างใดเลย คงตรัสแต่ขันธ์ ๕ เท่านั้นที่เป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา

ข. กรณีการสนทนาธรรมระหว่างพระสารีบุตรกับพระยมก พระยมกนั้นก่อนที่จะได้บรรลุธรรมได้เคยเที่ยวคุยว่าท่านรู้ทั่วพระสัทธรรมของพระพุทธเจ้าแล้วว่าพระอรหันต์หลังจากตายแล้วก็สูญสิ้นไม่มีอยู่อีก พระภิกษุอื่นพากันช่วยแก้ทิฏฐิของพระยมก แต่ไม่สำเร็จ จึงไปอาราธนาท่านพระสารีบุตรให้มาช่วย เมื่อพระสารีบุตรได้แสดงธรรมแก่พระยมก จนทำให้ท่านแก้ทิฏฐิได้ว่า พระตถาคตไม่ใช่ขันธ์ ๕ และขันธ์ ๕ ก็ไม่ใช่พระตถาคต พระยมกก็ได้บรรลุพระอรหัตผลในบัดเดี๋ยวนั้น

หลังจากนั้นท่านพระสารีบุตรจึงถามพระยมกว่า "แน่ะ ท่านยมก ถ้าชนทั้งหลายพึงถามท่านอย่างนี้ว่า 'ท่านยมก ภิกษุผู้เป็นอรหันตขีณาสพ หลังจากร่างกายแตกทำลายตายไปแล้ว จะเป็นอย่างไร' ท่านถูกถามอย่างนี้แล้วจะกล่าวชี้แจงอย่างไร"

พระยมก : "ผมพึงกล่าวชี้แจงอย่างนี้ว่า 'รูปแลเป็นสิ่งไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้น เป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นดับแล้ว สิ่งนั้นถึงความไม่ตั้งอยู่แล้ว เวทนา.....ฯ สัญญา.....ฯ สังขาร.....ฯ วิญญาณ.....ฯ' ผมถูกถามอย่างนี้พึงกล่าวชี้แจงอย่างนี้"

พระสารีบุตร "ดีแล้ว ดีแล้ว ท่านยมก .....ฯลฯ"

จะเห็นได้ว่าพระอรหันขีณาสพทั้งสองท่านก็ไม่ได้กล่าววิสังขารคือพระนิพพานว่าเป็นอนัตตา แต่ประการใด

ท่านพระอาจารย์เสริมชัยมีคำอธิบายต่อไปว่า **แท้ที่จริงแล้วมติอรรถกถาทั้ง ๒ ที่แสดงความหมายเฉพาะกรณีนี้ เป็นอรรถาธิบายพระสัจธรรม คือสามัญลักษณะแห่งสังขารทั้งปวง ที่เป็นไปในภูมิ ๓** ได้แก่ กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ **ตามที่เป็นจริง เพราะเป็นธรรมฐิติธรรมนิยาม** คือ **เป็นธรรมตั้งอยู่แล้วตามธรรมดา ตามธรรมชาติที่เป็นอยู่โดยแท้ มิใช่เพราะเป็น "อรรถาธิบายวิปัสสนาวิธี"** จึงไม่อาจ "ถือเอาเหตุที่ผู้ฟังยังไม่ได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน" ดังที่เจ้าคุณอาจารย์ท่านอ้างถึงมาเป็นข้อกำหนดเงื่อนไขแห่งอรรถาธิบายพระสัทธรรมนี้

อนึ่ง คำว่า "อิธ" ในบาทพระคาถาที่ ๒ ซึ่งแปลว่า "ในที่นี้" ก็คือ "ในกรณีเรื่องนี้" หมายถึงในกรณีเรื่องสามัญลักษณะแห่งสังขารนี้ มิได้หมายถึงในกรณีที่ผู้ฟังยังไม่ได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน แต่ประการใด

ประเด็นที่ ๓ : "นิพพาน" ดำรงอยู่อย่างไร ?

ท่านเจ้าคุณอาจารย์กล่าวว่า "นิพพานนั้น ท่านประกาศชัดเจนว่ามีอยู่ คือเป็นสภาวธรรม หรือสิ่งที่มีจริง แต่สภาวธรรมนั้นย่อมมีอยู่ตามธรรมดาของมัน ไม่ใช่มีอยู่ในความยึดถือของคน"

ท่านพระอาจารย์เสริมชัยมีความเห็นว่า หากจะถามว่า **"สภาวธรรมที่พระเดชพระคุณท่าน ว่ามีอยู่นี้ มีอยู่ที่ไหน?"** หรือ **"อะไรเป็นผู้ทรงสภาวนิพพานของพระอรหันต์และพระพุทธเจ้า?" คำตอบควรจะเป็นเช่นไร?**

ประเด็นนี้เป็นเรื่องสำคัญที่ท่านพระอาจารย์เสริมชัยมุ่งจะชี้ให้เห็น "พระนิพพานธาตุ" ตามหลักธรรม อันได้แก่สังขตลักษณะ

อสังขตลักษณะและอนัตตลักษณะและตามธรรมชาติที่เป็นจริง ซึ่งสรุปได้ดังนี้

เมื่อมีสภาวะนิพพาน ก็ต้องมีผู้ทรงสภาวะนั้น

ผู้ทรงสภาวะพระนิพพานธาตุนั้น ต้องไม่ใช่ขันธ์ ๕ ของพระอรหันต์หรือของพระพุทธเจ้า/พระตถาคตเจ้า เพราะขันธ์ ๕ เป็นสังขารธรรม/สังขตธรรม ซึ่งมีสังขตลักษณะดังได้แสดงไว้แล้วในตอนต้น คือมีความเกิดปรากฏ มีความเสื่อมสลายปรากฏ และเมื่อตั้งอยู่มีความแปรปรวนปรากฏ เป็นมตธรรม เป็นธรรมที่ต้องตาย หรือแตกสลายหมดสภาพเดิมไปในที่สุด เป็นอนิจฺจํ ทุกฺขํ และอนตฺตา แต่พระนิพพานธาตุเป็นอมตธรรมที่ไม่ต้องตาย จึงไม่ต้องเกิด และไม่แก่ เป็นอสังขตธรรมที่ไม่ปรากฏความเกิดไม่เสื่อมสลาย และไม่แปรปรวน เป็นวิสังขารธรรมอันมีสภาวะที่เที่ยง (นิจจํ) บรมสุข (ปรมํ สุขํ) และยั่งยืน (ธุวํ) ซึ่งเป็นคุณลักษณะของ "อัตตาวิมุตติ"

พระพุทธเจ้าและพระอรหันตเจ้าต่างแสดงว่าท่านคือ "ธรรมกาย" (ที.ปา. ๑๑/๕๕/๙๖; พระสูตรและอรรถกถาแปล ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค เล่มที่ ๓ ภาคที่ ๑, มมร. พ.ศ.๒๕๒๕ หน้า ๑๗๖ เป็นต้น) **โดยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่าผู้ทรงสภาวะนิพพานธาตุนั้นคือ "ธรรมกายที่บรรลุอรหัตผลแล้ว" นั่นเอง ซึ่งเป็น"พระนิพพานธาตุ" แท้ ๆ และธรรมกายที่บรรลุอรหัตผล นี้เองคือ "องค์จริง" ของพระอรหันต์เจ้าโดยแท้** เป็นคนละส่วนกับขันธ์ ๕ ของท่านเมื่อยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งในขณะนั้นเรียกว่า "**สอุปาทิเสสนิพพาน**" (= ยังมีอุปาทิคือขันธ์ ๕ เหลืออยู่) เมื่อเบญจขันธ์แตกทำลายคือตายแล้ว ชื่อว่า "**อนุปาทิเสสนิพพาน**" (= ไม่มีอุปาทิคือขันธ์ ๕ เหลืออยู่แล้ว)

พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์เจ้าเมื่อดับขันธ์ปรินิพพานนั้น ท่านตายแต่ขันธ์ ๕ "พระนิพพานธาตุ" ของท่านสถิตยั่งยืนอยู่ในอายตนนิพพาน (ขุ.อุ. ๒๕/๑๕๘-๑๖๐/๒๐๘) **มิได้สูญหายตายจากไปแต่อย่างใด** ก็เพราะ "พระนิพพานคือธรรมกายที่บรรลุอรหัตผลแล้ว" เป็นผู้ทรงสภาวะนิพพานที่ว่างจากกิเลส ชื่อว่าสุญญตวิโมกข์ (พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่มที่ ๑ ภาค ๒ ตอนที่ ๒ มมร. หน้า ๓๗๕-๓๗๖) ว่างอย่างประเสริฐเพราะว่างจากสังขาร ชื่อว่าอัคคสูญ ได้แก่สอุปาทิเสสนิพพาน และว่างอย่างมีประโยชน์สูงสุด เพราะไม่มีสังขาร ชื่อว่าปรมัตถสูญ ได้แก่อนุปาทิเสสนิพพาน (คัมภีร์สัทธัมมัปปกาสินี อรรถกถาขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ภาค ๒ หน้า ๒๗๙-๒๘๐)

พระนิพพานธาตุนี่เองที่เป็นวิสังขาร เป็นอสังขตธรรมและเป็นอมตธรรม ที่มีสภาวะเที่ยง (นิจจํ) เป็นบรมสุข (ปรมํ สุขํ) และยั่งยืน (ธุวํ) เป็นอัตตาวิมุตติโดยแท้ เป็นธรรมสาร (ธมฺมสารํ) เอาเป็นสรณะเป็นที่พึ่งได้ตลอดไป มิได้สูญสิ้นหมดไป จึงไม่เป็นอนัตตาเหมือนสังขารธรรมทั้งปวง มีขันธ์ ๕ เป็นต้น

ความหลงเข้าใจผิดที่คิดว่านิพพานเป็นอนัตตา ก็เพราะหลงเข้าใจว่า "นิพพาน" เป็นแต่เพียงสภาวธรรมและเข้าใจว่าพระพุทธเจ้าพระตถาคตเจ้า หรือพระอรหันต์เมื่อยังมีชีวิตอยู่ก็มีแต่ขันธ์ ๕ กับสภาวธรรมที่ชื่อว่า พระนิพพานเท่านั้น เมื่อพระอรหันต์เจ้าแตกกายทำลายขันธ์ไปแล้วสภาวธรรมก็คงสูญสิ้นสลายไปพร้อม ๆ กัน จึงเป็นอนัตตา

อีกประการหนึ่ง**ก็เพราะความที่มิได้ปฏิบัติให้เข้าถึงและได้รู้เห็นพระนิพพานธาตุที่แท้จริง จึงไม่มีญาณรู้แจ้งเห็นแจ้งพระนิพพานธาตุว่าเป็นอมตธรรมตาม**ที่ชี้แจงมาข้างต้นนี้ **เพราะเหตุนี้ จึงมีทิฏฐิเหมือนพระยมกเมื่อก่อนที่จะบรรลุธรรมว่า พระอรหันต์ตายแล้วก็ขาดสูญ ไม่มีอะไรอยู่อีก เพราะ "เอานิพพานไปผูกไว้กับเบญจขันธ์" ก็ต้องสูญอย่างเบญจขันธ์เป็นอนัตตาไปเสีย และไม่เฉลียวใจที่จะพิจารณาความหมายในอรรถกถา** (ที่กล่าวไว้ในประเด็นแรก) **ให้ถี่ถ้วน ทั้ง ๆ ที่พระอรรถกถาจารย์ ได้แสดงความหมายโดยจำกัดความลงไปไว้แล้วว่า พระผู้มีพระภาคทรงหมายเอาแต่เพียงเบญจขันธ์ อันเป็นสังขารธรรมหรือธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๓ เท่านั้น เพื่อให้เข้าใจได้ถูกต้องตามหลักธรรม และธรรมชาติที่เป็นจริง**

ประเด็นที่ ๔ : "อัตตา" กับ "ความยึดถือ"

ท่านเจ้าคุณอาจารย์มีทัศนวิจารณ์ว่า "เมื่อมีความยึดถือ จึงเกิดเป็นอัตตาขึ้น เมื่อไม่มีความยึดถือ อัตตาก็ไม่มี"

พระอาจารย์เสริมชัยท่านชี้แจงว่า ข้อนี้ไม่จริง และไม่ตรงประเด็น เพราะ "อัตตา" ที่เป็นสภาวะของวิสังขารธรรม คือพระนิพพาน และ "อนัตตา" อันเป็นสภาวะของสังขารธรรม มีอยู่โดยสภาวะตามที่เป็นจริง โดยธรรมฐิติธรรมนิยามอย่างไร ก็เป็นอยู่อย่างนั้น มิใช่ว่าอัตตา หรืออนัตตา จะเกิดขึ้นจากความยึดถือหรือไม่ยึดถือของใคร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ไม่ว่าใครจะยึดถือหรือไม่ยึดถือ เป็นประการใด ความเป็นอนัตตาของสังขารก็คงมีสภาพตามที่เป็นจริงอยู่อย่างนั้นตลอดไปในทำนองเดียวกัน ความเป็นอัตตาสภาวะของวิสังขารคือพระนิพพานก็ย่อมมีสภาวะตามที่มีอยู่เป็นอยู่จริงอย่างนั้น ส่วน**ใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อ จะยึดถือหรือไม่ยึดถือ หรือจะมีความเห็นว่าเป็นอัตตาหรือ**

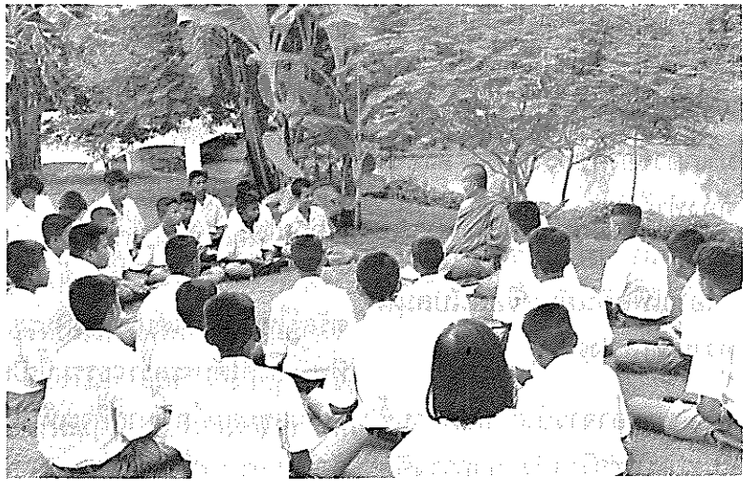

อนัตตาก็ตาม สภาวะแท้จริงของวิสังขารคือพระนิพพานก็ยังคงเป็นอมตธรรม ตามที่เป็นอยู่จริง คือเที่ยง เป็นบรมสุข ยั่งยืน เป็นอัตตาวิมุตติอยู่อย่างนั้น

สำหรับ**ความยึดถือ (คหณ์) นั้นเป็นเรื่องของความคิดเห็น (ทิฏฐิ) ในสภาวธรรม ไม่ใช่เป็นตัวสภาวธรรมเอง ความยึดถือกับสภาวธรรมเป็นคนละประเด็นกัน**

ประเด็นที่ ๕ : "นิพพานเป็นอัตตา" แย้งกับอรรถกถาจริงหรือ?

ท่านเจ้าคุณอาจารย์แสดงทัศนะว่า อรรถกถาทั้งหลายมีมติที่ชัดเจนว่า นิพพานเป็นอนัตตา/มิใช่อัตตา ดังนั้น ท่านที่มีความเห็นว่านิพพานเป็นอัตตา ถ้าจะมาเกี่ยวข้องกับอรรถกถา สิ่งที่จะต้องทำก็คือ การโต้เถียงกับอรรถกถา ไม่ใช่การนำอรรถกถามาอ้างเพื่อยืนยันหรือสนับสนุนความเห็นของตน"

พระอาจารย์เสริมชัยท่านชี้แจงว่า แท้จริงแล้วแนวความคิดและหลักฐานที่สนับสนุนแนวคิดนั้น ๆ ดังที่ได้แสดงมาในประเด็นทั้ง ๔ ข้อข้างต้นนี้ ย่อมน่าจะมีเหตุผลเพียงพอที่จะชี้ให้เห็นว่ามติที่ว่านิพพานเป็นอนัตตาน่าจะเป็นฝ่ายที่แย้งกับสภาวะธรรมที่เป็นจริง และขัดแย้งกับอรรถกถามากกว่า เพราะเป็นการมองความหมายในมุมแคบและตื้น เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านพระอาจารย์เสริมชัยจึงเห็นว่า ท่านไม่อยู่ในฐานะที่จะต้องเป็นฝ่ายไปโต้เถียงหรือค้านแย้งกับ อรรถกถาแต่ประการใด

การนำเอาอรรถกถามาอ้างอิงนั้นก็ไม่ใช่เพียงเอามาสนับสนุนความเห็นของท่าน แต่ได้นำมาอ้างเพื่อสนับสนุนสัจธรรมจากผลการปฏิบัติของบุรพาจารย์ รวมทั้งผู้ที่เจริญภาวนาธรรมจนได้เข้าถึงรู้เห็น พระนิพพานตามที่เป็นจริงตามระดับภูมิธรรมของแต่ละท่านที่เชื่อถือได้

พระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อตรัสรู้ใหม่ ๆ ได้ปรารภถึงธรรมที่พระองค์ได้บรรลุว่า "ธรรมนี้เป็นธรรมสุขุมลุ่มลึก ยากที่จะเห็นได้ สัตว์อื่นจะตรัสรู้ตามได้ยาก เป็นธรรมสงบ ประณีต ไม่เป็นวิสัยที่จะหยั่งลงด้วยความตรึก เป็นธรรมละเอียด เป็นวิสัยอันบัณฑิตจะพึงรู้แจ้ง"

ดังนั้น การศึกษาพระธรรมโดยยึดถือแต่ตำรา ไม่ปฏิบัติให้รู้แจ้งด้วยตน แล้วอนุมานตามความเข้าใจเฉพาะแต่จากตัวหนังสือแสดงความเห็นวิพากษ์วิจารณ์ธรรมที่ละเอียด สุขุมลุ่มลึก อย่างพระนิพพานนั้น ย่อมเป็นอันตรายอย่างยิ่ง เพราะอาจเข้าใจหลักธรรมผิดพลาดไป ด้วยว่ามีปัญญา สักแต่เพียงรู้ด้วยสัญญาและวิญญาณแต่ไม่มีปัญญารู้ทั่วด้วยญาณเหมือนดังที่พระสุปฏิปันโนทั้งหลาย เช่น หลวงพ่อวัดปากน้ำ หรือหลวงปู่มั่น ภูริทัตตมหาเถระ ฯลฯ ท่านปฏิบัติได้

เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ท่านพระอาจารย์เสริมชัยพยายามนำเสนอแนวคิด และยืนหยัดต่อสู้เพื่อให้เห็นข้อความจริงว่านิพพานไม่เป็นอนัตตานี้ ก็เพราะเห็นความสำคัญว่า การแสดงออกซึ่งความเห็น ที่ถูกต้องแก่สาธารณชน ให้มีความเข้าใจถูก ปฏิบัติธรรมถูกทาง

ย่อมเป็นหน้าที่ที่พึงกระทำ และเป็นอานิสงส์สูงยิ่ง ส่วนผู้เห็นผิดแล้วแสดงออกซึ่งความเห็นที่ผิดนั้น จนทำให้สาธารณชนมีความเข้าใจธรรมะและปฏิบัติตามอย่างผิด ๆ ย่อมเป็นบาปอกุศลหนัก ทั้งแก่ตนเองและผู้หลงเชื่อตาม

ด้วยเมตตาธรรมของท่านพระอาจารย์เสริมชัย จึงมุ่งแต่จะช่วยแก้ไขทิฏฐิของสหธรรมิกผู้หลงเข้าใจผิด ให้กลับเข้าใจได้ถูกต้องตามหลักธรรม คือ สังขตลักษณะ อสังขตลักษณะ และอนัตตลักษณะ และตามธรรมชาติที่เป็นจริง เพราะเห็นว่ายังมีโอกาสแก้ตัวทัน ดังเช่นพระยมกในครั้งนั้น ก่อนที่ท่านเหล่านั้นจะละโลกนี้ไป ซึ่งก็จะสายเกินแก้เหมือนพระกปิละในพุทธกาลของพระกัสสปพุทธเจ้า ดังนั้น ผู้เป็นบัณฑิตจริงก็จะเห็นเจตนาในการแนะนำเชิงปรามของท่านพระอาจารย์เสริมชัยได้ชัดเจนและจะเห็นว่า พระอาจารย์ท่านเป็นเช่นกัลยาณมิตรที่แท้จริง

การที่ผู้เขียนได้นำเสนอข้อเปรียบเทียบความคิดเห็นของท่านเจ้าคุณอาจารย์พระธรรมปิฎก กับของพระอาจารย์เสริมชัยนี้ ก็เพราะมีวัตถุประสงค์ที่จะให้ท่านผู้ทรงภูมิธรรม และภูมิปัญญาได้ใช้วิจารณญาณพิจารณาถึงประเด็นแห่งความเห็นที่ไม่ตรงกันนั้นได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อแสวงหาคำตอบตามที่ท่านเห็นว่าถูกต้อง และหากการนำเสนอครั้งนี้จะมีส่วนยังผลให้ท่านผู้ใดเกิดความเห็นเป็นสัมมาทิฏฐิในพระสัทธรรมอันล้ำลึกขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วไซร้ ย่อมถือ เป็นผลบุญกุศลที่ผู้เขียนจะขอน้อมนำมาเป็นเครื่องสักการะบูชาพระคุณอาจารย์ทั้งสองท่าน ดังได้กล่าวอ้างไว้ในตอนต้น

■■■■

เสียงจากผู้ปฏิบัติธรรม

บ.ก

อ. สันทราย จ.เชียงใหม่
๙ พ.ค. ๓๗

วันนี้ลูกขอถวายปัจจัย ๓,๐๐๐ บาท เพื่อร่วมทำบุญทอดผ้าป่าในวันที่ ๒๔ พ.ค. นี้ด้วยเจ้าค่ะ และลูกขออนุโมทนาที่หลวงป๋าได้จัดให้มีการอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน มีบวชพระและสามเณร เมื่อวันที่ ๓-๒๓ เม.ย. ที่ผ่านมา สามเณรลูกชายได้นำเอาพระผงฝังทับทิมมาอวด บอกว่าหลวงป๋าให้ และหลังจากที่ลูกได้นำพระ ๒ ท่าน มาบวชพร้อม ลูกชายลูกก็เดินวิชชาตลอด มารก็เยอะเจ้าค่ะ ตีข้างหลังไม่ได้มันก็ตีซึ่งหน้า ทำให้ต้องมีสติมากขึ้น.....

จนกระทั่งวันที่ ๑๖ เม.ย. ประมาณตี ๕ ขณะที่ลูกเดินวิชชาเข้าถึงปราสาท ทำวิชชานั้นพระพุทธเจ้าองค์ต้นได้มอบบรมพุทธจักรสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ใหญ่โตมโหฬารจนบรรยายไม่ถูก เวลานี้ที่ปราสาทก็มีจุลพุทธจักร มหาพุทธจักร และบรมพุทธจักร หมุนอยู่ตลอดเวลา สง่างามมากเจ้าค่ะ ขณะที่เขียนจดหมายนี้ พวกมารมันยังส่งยืดใยยนต์วิทยุและอื่น ๆ มาดักฟัง ลูกจึงนำเทป ของหลวงป๋ามาเปิด มันวิ่งหนีเอามือ ปิดหูร้องกรี๊ด ๆ เลยค่ะ.....

กราบนมัสการมาด้วยความเคารพ
อำไพ สุจนิล

อ. เมือง จ.เชียงใหม่
๑๕ พ.ค. ๓๗

ดิฉันได้รับเทปและหนังสือธรรมะที่ทางวัดหลวงพ่อสดส่งไปให้เรียบร้อยแล้วด้วยความขอบพระคุณอย่างสูงในความเมตตาของพระอาจารย์และสหธรรมิกทุกท่าน ที่ให้ความอนุเคราะห์ในครั้งนี้ ดิฉันและลูกหลานได้ใช้ฝึกปฏิบัติทุก ๆ วัน ทำให้เข้าใจและแจ่มแจ้งในวิชชาธรรมกายของพระพุทธเจ้าได้อย่างลึกซึ้ง และเชื่อด้วยความมั่นใจว่า วิชชานี้จะทำให้เราพ้นทุกข์และเข้าถึงพระนิพพานได้อย่างแม้จริง

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คราวต่อไปคงจะมีโอกาสได้กราบเยี่ยมพระอาจารย์ที่วัดหลวงพ่อสดอีก ขอกราบขอบพระคุณในความเมตตาอีกครั้งค่ะ

นมัสการมาด้วยความเคารพ
วัลลา สุกัญศีล

อ. เมือง จ. อุบลราชธานี

๑๙ พ.ค. ๓๗

กราบนมัสการท่านพระมหาเสริมชัยที่เคารพนับถือยิ่ง

ข้าพเจ้าสุชาติ พงศ์พิทยานันต์ มีความรู้สึกปลื้มใจอย่างยิ่งที่สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกายได้ส่ง **"หลักสมถวิปัสสนาเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง"** มาให้แบบแจกฟรีจึงขออนุโมทนาบุญด้วยครับ

ส่วนที่ข้าพเจ้ากังวลอยู่คือ ในนิตยสาร **"สมาธิ"** ฉบับที่ ๗๕ ปีที่ ๗ เดือนพ.ค. ๓๗ ได้ลงเรื่องทำนองว่า พระมหาเสริมชัยแปลคัมภีร์ไม่ถูกต้องตามเนื้อหาของอรรถกถา และใช้ประเด็นสรุปผิด โดยใช้ผลปฏิบัติ (เฉพาะตน) มาร่วมด้วยนั้น พระธรรมปิฎกได้เสนอให้วินิจฉัยแยกเป็น ๓ ประเด็นนั้น ข้าพเจ้าเป็นห่วงยิ่งว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องละเอียดซับซ้อนยิ่งนัก การที่พระมหาเสริมชัยจะมาทำเรื่องนี้คนเดียว อาจจะมีข้อผิดพลาดได้ง่าย ซึ่งไม่ดีต่อสายทางนี้นะครับ

จึงอยากให้ท่านปรึกษากับ ผู้ใหญ่ที่ได้ธรรมกายเชี่ยว ๆ ชั้นสูง ๆ จากวัดพี่ ๒ แห่งที่ตั้งมานานแล้วด้วย ผมอยากจะขอร้องนะครับว่า อย่าทำวู่วามไม่ยอมผ่านสายตา วัดพี่ก่อน และยิ่งปีนี้เป็นปีแห่งการแปลคัมภีร์เข้าเครื่องคอมพิวเตอร์ ผมจึงรู้สึกเป็นห่วงและหนักใจแทน เพราะพระธรรมปิฎกก็มิได้ไว้หน้าแล้ว แม้กระทั่งหลวงพ่อสด ท่านเจ้าคุณพระมงคลเทพมุนีเองนะครับ

ผมจึงหวังว่าท่านคงจะเข้าใจเจตนาของกระผมได้ดี วิชชาธรรมกายทำได้ เห็นได้และเข้าใจได้ ด้วยการปฏิบัติธรรมภาวนา การพูดในเรื่องนี้น่าจะมีขอบเขตพอเหมาะ เพื่อให้ใคร ๆ ฟังแล้วเห็นตามได้ง่ายนะครับ

ด้วยความเคารพนับถืออย่างสูง

สุชาติ พงศ์พิทยานันต์

เรียน คุณชาติ พงศ์พิทยานันต์

หลวงพ่อพระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล ได้ฝากเจริญพรถึงคุณสุชาติว่า "ขอบใจที่เป็นห่วงกรณีที่ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎกได้วิพากย์วิจารณ์อาตมารุนแรงในนิตยสารสมาธิ ฉบับที่ ๗๕ นั้น **ธรรมกายเป็นพระสัทธรรมจริงแท้ของพระพุทธศาสนา จะไปหวั่นกลัวอะไรกับความรู้ปลอม ๆ"**

บ.ก.

ขอเชิญร่วมอนุโมทนาต่อกุศลจิตอันงดงาม

ของเหล่ากัลยาณมิตร ผู้หยิบยื่นแสงสว่างอันนิรันดร์แก่เพื่อนมนุษย์

ด้วยการอุปถัมภ์การพิมพ์นิตยสารดังนี้

พระอาจารย์มหาเสริมชัย ชยมงฺคโล
พระณัฏฐพงศ์ และญาติมิตร
พระเทพนรินทร์ และญาติมิตร
คณะพระภิกษุสามเณร และอุบาสกอุบาสิกา วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ๑๔,๔๑๕ บาท
แม่ชีประยูร ระฆังสมบูรณ์ ๑,๐๐๐ บาท
คุณสุภาพ-คุณสง่า สัจพันโรจน์ และครอบครัว ๓,๐๐๐ บาท
คุณบาหยัน เอี่ยมเจริญ และครอบครัว ๑,๕๐๐ บาท
คุณวรรณา พรลักษณพิมล และครอบครัว
คุณสุทัศน์-คุณสุนีรัตน์-ด.ญ.สุชญา นิ่มกุลรัตน์
คุณจินตนา รุจิรัชกร-ด.ญ.ทิพย์อำพัน งามเบญจวงศ์
คุณพงศ์พฤทธิ์ รุจิรัชกร และครอบครัว
คุณจันทร์ศรี-ระเบียบ สิงห์น้อย และครอบครัว
คุณประภาส-คุณวาสนา เนตรกระจ่าง และครอบครัว
นพ.ธรรม์พงษ์-ดร.สาวิตรี รังสิภัทร์
คุณสุทธิพร-คุณประไพศรี สุภีโพธิ์
คุณสุเทพ-คุณจันทนา ศิริวัฒนกรกุล
คุณประจักษ์ ศิริบัณฑิตย์กุล

หจก.เบนซ์มงคล
คุณอุดม-รัตนา เรืองสุรัตน์
คุณนัทธมน เลิศมหโชค
โรงเรียนอนุบาลสุนรา
บริษัท อ๊อกซิเคชั่น จำกัด
หจก.ประวัติยนต์

ผู้มีรายนามข้างต้นนี้ คือผู้มีจิตศรัทธาบริจาคเงินบำรุงการพิมพ์นิตยสารธรรมกายแต่ละเล่มเป็นเงิน ๑,๐๐๐ บาท
ผู้มีจิตศรัทธาโปรดติดต่อขอบริจาคได้ที่ **มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย**
สำนักงานศาลาการเปรียญ วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร กทม.๑๐๑๐๐ โทร. ๒๒๔-๗๔๗๕

บ.บางกอกสลักภัณฑ์ และ บ.อิทธิผลอุตสาหกรรม 1993 จก. เป็นเจ้าภาพบริจาคเงินค่ารถรับสาธุชนไปปฏิบัติธรรมทุกวันเสาร์ต้นเดือน ที่วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี เดือนละ ๕,๐๐๐ บาท

สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ
การให้ธรรม ชนะการให้ทั้งปวง

รายนามเจ้าภาพถวายนิตยสาร "ธรรมกาย" แด่พระภิกษุสงฆ์

เจ้าภาพ		ผู้รับ
คุณบุญส่ง ดาวกระจาย	ถวาย	พระครูประจิตสีลคุณ วัดสวนนอก ต.สนวน กิ่ง อ.ห้วยราช จ.บุรีรัมย์ ๓๑๐๐๐
คุณอภิชัย-คุณหทัยชนก-คุณชนาธิป นาคสมบูรณ์	ถวาย	พระธรรมสิริสารเวที วัดบวรนิเวศวิหาร พระนคร กทม. ๑๐๒๐๐
พ.ต.ท.วิชัน-คุณรวิวรรณ ประเสริฐสำราญ	ถวาย	พระปลัด ไมตรี ฐานวุฑฺโฒ วัดสันปู่เลย ต.แม่แตง อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ ๕๐๑๕๐
คุณนรินทร์ วิริยะกุลสิทธิ์	ถวาย	พระราชวิจิตรโมลี วัดโพทะเล อ.โพทะเล จ.พิจิตร ๖๖๑๓๐
ครอบครัวเทียมบุญประเสริฐ	ถวาย	พระราชวิสุทธิเวที วัดระฆังโฆสิตาราม บางกอกน้อย กทม. ๑๐๗๐๐
คุณลัขณา สุวรรณธารารังษี	ถวาย	พระวิสุทธิญาณเถร วัดเขาสุกิม ต.เขาบายศรี อ.ท่าใหม่ จ.จันทบุรี ๒๒๑๒๐
พ.ต.ท.วิชัน-คุณรวิวรรณ ประเสริฐสำราญ	ถวาย	พระอธิการนิเวศน์ ฐานวโร วัดโรงวัว ต.สันกลาง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ ๕๐๑๒๐

พ.ต.ท.วิชัน-คุณรวิวรรณ ประเสริฐสำราญ	ถวาย	พระอาจารย์จันทร จิตฺตสุโภ วัดศรีดอนมูล ต.ยั้งเมิน อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๕๐
คุณอรษา ใจใหญ่	ถวาย	พระอาจารย์ชยสโร วัดป่านานาชาติ ต.บุ่งหวาย อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี ๓๔๑๙๐
พ.ต.ท.วิชัน-คุณรวิวรรณ ประเสริฐสำราญ	ถวาย	พระอาจารย์ประจวบ ปภสฺสโร วัดบ้านใหม่ดอนแก้ว ต.ทาเหนือ อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่ ๕๐๑๓๐

ผู้มีรายนามข้างต้นนี้ คือผู้มีจิตศรัทธาเป็นเจ้าภาพถวายนิตยสารธรรมกาย ถวายแด่พระสงฆ์ ๑ ปี (๔ เล่ม) ในอัตราปีละ ๑๒๐ บาท ผู้มีจิตศรัทธาโปรดติดต่อขอรับเป็นเจ้าภาพได้ที่ มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย สำนักงานศาลาการเปรียญ วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร กทม.๑๐๑๐๐ โทร. ๒๒๔-๗๔๗๕

ผู้นำบุญกองผ้าป่า ทอด ณ วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม
ในวันวิสาขบูชา ที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๓๗
(ตั้งแต่ ๕,๐๐๐ บาท ขึ้นไป)

พระเดชพระคุณพระภาวนาโกศลเถร และคณะศิษย์	๓๑,๘๔๒.๐๐	บาท
หลวงพ่อพระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล และคณะศิษย์	๖๗,๐๙๗.๒๕	บาท
พระมหาบุญเอี่ยม ปุญฺญทตฺโต และคณะศิษย์	๑๙,๕๓๕.๕๐	บาท
พระสุทธิพร โอศิริ และคณะศิษย์	๑๓,๘๔๐.๐๐	บาท
พระมหาณัฏฐพนธุ์ เสฏฺฐธมฺโม และคณะศิษย์	๑๒,๖๐๐.๐๐	บาท
ธนาคารสหธนาคาร จำกัด โดยคุณบรรเจิด ชลวิจารณ์	๒๔๖,๓๐๐.๐๐	บาท
คุณธมรัตน์ ตรีนุชจรัสกุล และคณะ	๘๙,๓๔๐.๐๐	บาท
คุณโง้วซิวเว้ง-เตียวซกเฮียง และคณะ	๖๓,๑๙๖.๐๐	บาท
คุณวิรุฬห์-โกสุม เกรอต และคณะ	๖๑,๙๕๓.๐๐	บาท
อาจารย์อุดม ตรีชั้น และคณะ	๔๘,๕๘๔.๐๐	บาท
คุณพรชัย ดำรงอุตสาหกิจ และคณะ	๔๒,๑๐๐.๐๐	บาท
คุณสุขใจ พานิชพันธ์ และคณะ	๓๐,๖๔๕.๐๐	บาท
คุณบุญธิดา โฆษิตทรัพย์ และคณะ	๒๘,๐๐๐.๐๐	บาท
คุณสมบูรณ์ รัตนพรสมปอง และคณะ	๒๕,๐๐๐.๒๕	บาท
คุณบุษดี พานิชเจริญผล และคณะ	๒๔,๒๕๑.๕๐	บาท
คุณสุวรรณ เลิศประเสริฐภากร และคณะ	๒๑,๙๑๒.๐๐	บาท
คุณจุมพล-สุดใจ แสงประชาธนารักษ์ และคณะ	๒๑,๓๕๐.๐๐	บาท
ม.ร.ว.ศุภชัย ชยางกูร และคณะ	๒๐,๑๘๕.๐๐	บาท
คุณสุเมธ วงศ์พิภพมงคล และคณะ	๑๙,๒๕๑.๐๐	บาท
ครอบครัวยิ้มศรีเจริญกิจ และคณะ	๑๙,๒๓๐.๐๐	บาท
บริษัท กรุงเทพสลักภัณฑ์ จำกัด	๑๙,๑๒๐.๐๐	บาท
คุณสุวิชญ โรจนวานิช และคณะ	๑๙,๐๖๑.๐๐	บาท
คุณจันทร์ศรี-ระเบียบ สิงห์น้อย และคณะ	๑๗,๙๑๐.๐๐	บาท

คุณสุรพันธ์-พรพรรณ วีระอำไพพงศ์ และคณะ	๑๗,๗๕๐.๐๐	บาท
คุณสง่า-สุภาพ สัจพันโรจน์ และคณะ	๑๕,๐๑๐.๐๐	บาท
คุณรัตนาภรณ์ พิมมานนท์ และคณะ	๑๔,๒๙๑.๐๐	บาท
คณะศรัทธาธรรม	๑๔,๐๕๘.๐๐	บาท
คุณเจริญ-ทองสุข อาษา และคณะ	๑๓,๕๕๐.๐๐	บาท
คุณพัลลภ-พนิดา พัฒนวิจิตร และคณะ	๑๓,๔๔๐.๐๐	บาท
คุณมนัส-พัชนี แดงสุภา และคณะ	๑๒,๖๑๐.๐๐	บาท
หจก.ประวัติยนต์ และคณะ	๑๒,๖๐๐.๐๐	บาท
คุณวิชิต-เนาวลักษณ์ โรจนสิงห์สวัสดิ์ และคณะ	๑๒,๕๐๐.๐๐	บาท
คุณมนตรี อำโปนิน และคณะ	๑๒,๑๒๐.๐๐	บาท
คุณนิตยา แสวงทอง-ธนายุส จารุวรวิรัตน์ และคณะ	๑๒,๑๐๐.๐๐	บาท
คุณสมศักดิ์-ธมนวรรณ ธัญญะชาดา และคณะ	๑๒,๐๐๐.๐๐	บาท
คุณวีระ เนตยกุล และคณะ	๑๑,๙๙๑.๐๐	บาท
คุณประจักษ์ ศิริบัณฑิตย์กุล และคณะ	๑๑,๘๐๐.๐๐	บาท
คุณสมบัติ เกียรติวาทีรัตนะ และคณะ	๑๑,๖๔๐.๐๐	บาท
คุณพรสม แซ่เตียว และคณะ	๑๑,๐๔๒.๐๐	บาท
คุณสมชาย เทียมบุญประเสริฐ และคณะ	๑๐,๙๓๐.๐๐	บาท
คุณมยุรี ดีมาก และคณะ	๑๐,๘๐๕.๐๐	บาท
ส.ต.ท.ธนา สิทธิไพศาล และคณะ	๑๐,๘๐๐.๐๐	บาท
คุณอุบล เข็มมา และคณะ	๑๐,๒๙๐.๐๐	บาท
คุณวิรัช โรจนสิงห์สวัสดิ์ และคณะ	๑๐,๐๐๐.๐๐	บาท
คณะมงคลอภิธรรม	๙,๖๖๐.๐๐	บาท
พ.ต.ท.ถาวร สุทธิวณิชย์ และคณะ	๖,๗๖๐.๐๐	บาท
คุณวิสุทธิ์ อิทธิธรรม และคณะ	๖,๓๔๐.๐๐	บาท
คุณสมชาย ก้องกิตติวงศ์ และคณะ	๕,๙๑๕.๐๐	บาท
คุณสนิท สังขพงศ์ และคณะ	๕,๗๕๐.๐๐	บาท
คุณวิเชียร แสงทองคำ และคณะ	๕,๕๒๐.๐๐	บาท
สาธุชนผู้มีจิตศรัทธารายย่อย	๖๑๒,๕๙๒.๗๕	บาท

เจ้าภาพบุคคลเดียว
(ตั้งแต่ ๕,๐๐๐ บาท ขึ้นไป)

คุณวริษฐ์-คุณเรียม มงคลศรี และครอบครัว	๑๐๐,๐๐๐.๐๐	บาท
อุทิศให้คุณพ่อนิช-คุณแม่อุดม ทองใย	๑๑,๒๐๐.๐๐	บาท
ม.ล.อัคนี นวรัตน	๑๐,๐๐๐.๐๐	บาท
คุณวีรวรรณ โรจนวานิช	๑๐,๐๐๐.๐๐	บาท
คุณเอนก เอนกประพัฒน์กุล	๑๐,๐๐๐.๐๐	บาท
คุณชาลี-คุณผาสุก โปษยะจินดา	๑๐,๐๐๐.๐๐	บาท
คุณจินดา สินทวีเกียรติ	๖,๑๖๖.๐๐	บาท
คุณศุภกิจ รุ่งศรีทอง	๕,๐๐๐.๐๐	บาท

• •

ในนามวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ขออนุโมทนาทุกท่าน

ขอเชิญเป็นเจ้าภาพสร้างเสนาสนะถวายเป็นวิหารทาน
มูลค่าห้องละ ๒๐๐,๐๐๐ บาท

ด้วย**วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม** มีดำริจะสร้างกุฏิที่พำนักสงฆ์ เป็นเรือน ๒ ชั้น ๆ ละ ๑๒ ห้อง รวมเป็น ๒๔ ห้อง (มีห้องน้ำ-ห้องสุขาเบ็ดเสร็จ) คิดเป็นมูลค่าห้องละ ๒๐๐,๐๐๐ บาท

ผู้ประสงค์จะเป็นเจ้าภาพ ๒๐๐,๐๐๐* บาท จะได้รับการจารึกชื่อภายในบริเวณห้อง
ผู้ประสงค์จะเป็นเจ้าภาพ ๑๐๐,๐๐๐* บาท จะได้รับการจารึกชื่อร่วมกับเจ้าภาพรายอื่นอีก ๑ ชื่อ
ผู้ประสงค์จะเป็นเจ้าภาพ ๕๐,๐๐๐* บาท จะได้รับการจารึกชื่อร่วมกับเจ้าภาพรายอื่นอีก ๓ ชื่อ

ขอเชิญติดต่อบริจาคและรับพระเป็นที่ระลึกได้ที่

๑. **มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ศาลาการเปรียญ วัดสระเกศ โทร. ๒๒๔-๗๔๗๕, ๒๒๕-๑๙๙๘
๒. ประชาสัมพันธ์ **วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม** ริมถนนสายบางแพ-ดำเนินสะดวก กม.ที่ ๑๔ จ.ราชบุรี โทร. (๐๓๒) ๒๕๔-๖๕๐

(* ๒๐๐,๐๐๐ บาท จะได้รับพระผงรุ่น ๔ พิมพ์สี่เหลี่ยม ของวัดปากน้ำ เป็นที่ระลึก ๑ องค์
๑๐๐,๐๐๐ บาท จะได้รับพระผงรุ่น ๔ พิมพ์สามเหลี่ยม ของวัดปากน้ำ เป็นที่ระลึก ๑ องค์
๕๐,๐๐๐ บาท จะได้รับพระผงสมเด็จพระธรรมกายฝังเพชร เป็นที่ระลึก ๑ องค์)

• •

สาธุชนผู้สนใจพระตระกูลวัดปากน้ำ โปรดทราบ

พระตระกูลวัดปากน้ำ ที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อ **พระภาวนาโกศลเถร** (วีระ คณฺตฺตโม) รองเจ้าอาวาสและพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ วัดปากน้ำภาษีเจริญ และพระอาจารย์**มหาเสริมชัย ชยมงฺคโล** เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม สร้างขึ้นตามแนววิชชาธรรมกายที่รับถ่ายทอดมาจากพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแจกแก่ผู้ทำบุญนั้น **ไม่มีขาย! แต่หาได้ไม่ยาก** เพราะผู้มาทำบุญที่วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี หรือที่ศาลาการเปรียญ วัดสระเกศ กทม. จะได้รับพระเป็นที่ระลึกตามที่กำหนดไว้ทุกท่าน

รายการสิ่งพิมพ์ เทปบันทึกเสียง และวีดีโอเทป
ธรรมปฏิบัติตามแนววิชชาธรรมกาย

จัดทำโดย

มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

สิ่งพิมพ์

๑. หลักการเจริญภาวนาเบื้องต้น ๑๐.-
๒. ตอบปัญหาธรรมปฏิบัติ ๖๕.-
๓. หลักปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง (ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม) ๗๐.-
๔. สวดมนต์ทำวัตร ๑๕.-
๕. รูปหลวงพ่อสด (รูปเล็ก) ๑๐.-
๖. นิตยสารธรรมกาย ๓๐.-

วีดีโอเทป ภาคภาษาไทย

ธรรมปฏิบัติเบื้องต้น-กลาง-สูง ชุดละ ๔ ม้วน (ระบบ VHS ๑๘๐ นาที) ม้วนละ ๕๐๐.-
(ธรรมปฏิบัตชั้นสูงให้เฉพาะผู้ปฏิบัติได้ถึงธรรมกายแล้วเท่านั้น)

วีดีโอเทป ภาคภาษาอังกฤษ

๑. ธรรมปฏิบัติเบื้องต้น-กลาง-สูง ชุดละ ๓ ม้วน (ระบบ NTSC ๑๘๐ นาที) ม้วนละ ๕๐๐.-
๒. ธรรมปฏิบัติเบื้องต้น-กลาง-สูง ชุดละ ๒ ม้วน (ระบบ VHS ๑๘๐ นาที) ม้วนละ ๕๐๐.-

เทปบันทึกเสียง

๑. อานุภาพธรรมกาย ๑ ชุด ๓ ม้วน ๙๐.-
๒. ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าฯ ๑ ชุด ๒ ม้วน ๖๐.-
๓. ธรรมเทศนาหลวงพ่อวัดปากน้ำ ๓๐.-
๔. พระประสงค์-ให้เราผู้ปฏิบัติ ๓๐.-
๕. การบำเพ็ญบารมีเพื่อความสิ้นกิเลสและกองทุกข์ถึงมรรคผลนิพพาน ๖๐.-
๖. สู่ทางพระนิพพาน ๑ ชุด ๓ ม้วน ๙๐.-
๗. ทานกุศล ๕๐.-
๘. การป้องกันแก้ไขปัญหาชีวิตด้วยธรรม ๑ ชุด ๒ ม้วน ๖๐.-
๙. ภาวนาธรรมชั้นต้น-กลาง ๗ ม้วน ๒๑๐.-
๑๐. ทำวัตรเช้า ๓๐.-
๑๑. ทำวัตรเย็น ๓๐.-

ขอเชิญตั้งทุนนิธิภัตตาหารคิลานเภสัช
ในชื่อวงศ์ตระกูล หรือคณะของท่าน

วัตถุประสงค์เพื่อนำดอกผลมาใช้เป็นค่าภัตตาหารและค่ารักษาพยาบาลแด่พระภิกษุ สามเณร ผู้อยู่ศึกษาและปฏิบัติธรรม และเป็นกำลังสำคัญในการเผยแพร่พระสัทธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ **"วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม"** ใน **สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

(๑) **ต้นทุนนิธิของท่านคงอยู่ตลอดไป**

(๒) **ได้ดอกผลมาเป็นค่าใช้จ่ายปัจจัยสี่แด่พระภิกษุ สามเณร ผู้ประพฤติธรรมและเผยแพร่ธรรมอันเป็นบุญเขตกว้างขวางไม่มีประมาณ เป็นบุญและบารมีหลั่งไหลติดตามให้ผลแก่ท่านตลอดกาลนาน** ให้เป็นผู้เจริญรุ่งเรือง สุข สมบูรณ์ บริบูรณ์ ด้วยมนุษยสมบัติ อันมีทรัพย์สมบัติ รูปสมบัติ คุณสมบัติ และบริวารสมบัติ เป็นต้น และสวรรคสมบัติอันประณีต ได้เป็นพลวปัจจัยให้ถึงนิพพานสมบัติ มีมรรค ๔ ผล ๔ และนิพพาน ๑ ที่สิ้นสุดแห่งทุกข์ทั้งปวง

(๓) **เท่ากับท่านได้ใส่บาตรทุกวัน และได้รักษาพยาบาลภิกษุอาพาธเป็นประจำ เมื่อนึกถึง "บุญเป็น" คือบุญอันตั้งเป็นอยู่ตลอดกาลนาน ได้ทุกเวลา จิตใจย่อมผ่องใสทุกเมื่อด้วยบุญนี้** ชีวิตย่อมไม่มีตกต่ำ มีแต่จะเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป

(๔) ขอเชิญผู้มีจิตศรัทธาปวารณาและบริจาคตั้ง **"ทุนนิธิภัตตาหารฯ"** นี้ได้ทุกวัน **ด้วยทุนประเดิม ๑,๐๐๐ บาท (หนึ่งพันบาท) ขึ้นไป และเพิ่มทุนได้ทุกวัน** (ครั้งละ ๕๐๐ บาทขึ้นไป ตามระเบียบของธนาคาร)

๑. สำนักงาน**มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ศาลาการเปรียญ วัดสระเกศ กทม. ๑๐๑๐๐๐๗ โทร. ๒๒๔-๗๔๗๕ , ๒๒๕-๑๙๙๘

๒. ประชาสัมพันธ์ **วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ใน สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ๗๐๑๓๐ โทร. (๐๓๒) ๒๕๔-๖๕๐

เช็คธนาคารโปรดสั่งจ่ายเช็คขีดคร่อมให้แก่ **วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม**
หากส่งเงินทางธนาณัติไปรษณีย์โปรดสั่งจ่าย **ป.ณ.หลานหลวง** ในนาม
มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย ศาลาการเปรียญ วัดสระเกศ กทม.๑๐๑๐๐๐๗

ขอเชิญสาธุชนเข้าร่วมการอบรมพระกัมมัฏฐาน
ณ วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม
อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี
ปีละ ๒ รุ่น ระหว่างวันที่ ๑-๑๕ พฤษภาคม และ
ระหว่างวันที่ ๑-๑๕ ธันวาคม ของทุกปี

เนื่องในโอกาสที่เปิดการอบรมพระกัมมัฏฐานแด่พระสงฆ์ปีละ ๒ รุ่น ระหว่างวันที่ ๑-๑๕ พฤษภาคม และ ๑-๑๕ ธันวาคมของทุกปี เพื่อสร้างพระในใจพระและสร้างพระวิปัสสนาจารย์ให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒินั้น ทางวัดได้เปิดโอกาสให้อุบาสก อุบาสิกา สาธุชนทั่วไปเข้ารับการอบรมได้ โดยขอให้ปฏิบัติดังต่อไปนี้

๑) ถือศีล ๘

๒) บำรุงค่าภัตตาหารเลี้ยงพระและค่าอาหารแก่ผู้มาปฏิบัติธรรมตามกำลังศรัทธา

๓) เตรียมเครื่องใช้ประจำตัว ดังต่อไปนี้ไปด้วย

- เสื้อผ้าชุดสีขาว และเครื่องใช้ประจำตัวประจำวัน
- เสื่อ ผ้าห่มนอน และมุ้งหรือกลด

เนื่องด้วยที่พักสำหรับชาย-หญิงมักจะไม่พอแก่ผู้เข้าไปอยู่อบรมพระกัมมัฏฐาน ทางวัดใคร่ขอสนับสนุนให้ผู้เข้ารับการอบรมอยู่กลด เพราะสัปปายะดี (เงียบสงัดจากเสียงพูดคุยรบกวน) และไม่ต้องอยู่ใกล้ชิดกันเกินไป และในกรณีที่มีผู้เข้ารับการอบรมมากที่พักมักไม่พอดังกล่าว

สำหรับท่านที่ไม่มีกลดเป็นของตนจะขอใช้กลดของวัดก็ได้ และช่วยบำรุงกลดตามกำลังศรัทธา เพื่อให้วัดพอมีเงินทุนไว้ซ่อมหรือซื้อกลดเพิ่มใหม่แทนของเก่าที่ชำรุด ก็ขออนุโมทนา

๔) ข้อห้ามระหว่างการอบรม

๔.๑ ห้ามสูบบุหรี่ตลอดระยะเวลาของการอบรม (เลิกเด็ดขาดตลอดไปได้จะดีมาก)

๔.๒ ห้ามขาดการประชุมทุกครั้ง เว้นแต่จะติดธุระที่มอบหมายให้หรือเจ็บป่วย

๔.๓ ห้ามฟังวิทยุ

๔.๔ ห้ามจับกลุ่มสนทนากันในเรื่องไร้สาระที่ไม่ใช่การสนทนาธรรมหรือกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย

๔.๕ ห้ามพูดโอ้อวดผลของการปฏิบัติธรรม

๔.๖ ห้ามลงอาบน้ำหรือซักผ้าในคลอง

๔.๗ ห้ามทำความสกปรกในบริเวณวัด เช่น ทิ้งขยะมูลฝอยลงในที่ ๆ มิได้จัดภาชนะรองรับไว้

๕. ข้อควรปฏิบัติระหว่างการอบรม

๕.๑ ต้องช่วยตนเองในเรื่องความเป็นอยู่ เช่น ช่วยตนเองในการตักอาหารและการล้างถ้วยชามที่ใช้รับประทานอาหาร และทำความสะอาดสถานที่พักอาศัยเป็นต้น

๕.๒ ต้องรักษาความสะอาดในบริเวณวัด

๕.๓ ต้องมีความสำรวมในทุกอิริยาบถ

๕.๔ ต้องร่วมมือกับวัดทุกอย่าง

๕.๕ ต้องตรงต่อเวลา

กำหนดการประจำวัน

๐๔.๐๐ น. ตื่นนอน (สัญญาณระฆัง)

๐๔.๓๐ น. ทำวัตรเช้า แล้วฝึกเจริญภาวนาธรรม

๐๖.๓๐ น. รับประทานอาหารเช้า

๐๗.๐๐ น. อุบาสกอุบาสิกาส่วนหนึ่งไปช่วยกิจกรรมพระบิณฑบาต

๐๘.๐๐ น. อุบาสกอุบาสิกาวิทยากรและผู้ปฏิบัติธรรมได้ถึงธรรมกายต่อวิชชา

๐๙.๓๐ น. ช่วยจัดและถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์

๑๑.๐๐ น. รับประทานอาหารแล้ว พักผ่อนตามอัธยาศัย

๑๔.๐๐ น. รับฟังธรรมบรรยาย

๑๗.๐๐ น. ทำวัตรเย็น แล้วแบ่งกลุ่มฝึกเจริญภาวนาธรรมแล้วพักทำธุระส่วนตัว

๑๙.๐๐ น. เจริญภาวนาธรรม

๒๑.๓๐ น. ดับไฟ นอนหรือปฏิบัติภาวนาธรรมเองตามอัธยาศัย

กิจกรรมการเผยแพร่ธรรมะ มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

การอบรมการเจริญภาวนาธรรม

ภายใต้การควบคุมพระกัมมัฏฐานของ พระเดชพระคุณ **พระภาวนาโกศลเถร** (วีระ คณฺตฺตโม) และ**พระอาจารย์มหาเสริมชัย ชยมงฺคโล (มงคลบุตร)**

๑. ที่ศาลาการเปรียญ วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร (วัดภูเขาทอง)

ทุกวันอาทิตย์ วันละ ๓ รอบ (เฉพาะวันอาทิตย์ต้นเดือน มีพิธีถวายสังฆทานภัตตาหารเพลร่วมกันด้วย) ดังต่อไปนี้

๐๙.๐๐ น. เฉพาะผู้เจริญวิชชาธรรมกายชั้นสูงและวิทยากร

๑๐.๐๐ น. สำหรับสาธุชนโดยทั่วไปฝึกเจริญภาวนาทั้งเบื้องต้นและเบื้องกลางร่วมกัน

๑๓.๐๐ น. สำหรับสาธุชนโดยทั่วไป โดยแบ่งผู้เข้ารับการอบรมเป็นกลุ่มย่อย ให้พระวิทยากรและวิทยากรฆราวาส ควบคุมแนะนำโดยใกล้ชิดเป็นกลุ่ม ๆ

ทุกวันจันทร์ และ **พฤหัสบดี** ภาคค่ำ เวลา ๑๘.๓๐ น.

๒. ที่วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ทุกเย็น ที่วิหารเจริญภาวนา(ตึกขาว) และที่ตึกบวรเทพมุนี

๓. ที่วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ใน **สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี**

ทุกวันเสาร์ต้นเดือน เวลา ๐๗.๓๐ น. มีรถรับส่งผู้มีจิตศรัทธาไปปฏิบัติธรรม ที่วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม โดยไม่เสียค่าโดยสารแต่ประการใด เป็นประจำเช่นเคย มีกำหนดดังนี้

๐๙.๓๐ น. ทำวัตรเช้า แล้วเจริญภาวนาธรรม

๑๑.๐๐ น. ถวายสังฆทานภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์

๑๒.๐๐ น. รับประทานอาหารเที่ยงร่วมกัน

๑๓.๐๐ น. ทำวัตรเย็น ฝึกเจริญภาวนาธรรม

๑๔.๓๐ น. ออกเดินทางกลับ

๔. ที่ธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ด้านหลังตึกเลขาธิการ จุฬาฯ)

ทุกวันอังคาร และ **พฤหัสบดี** เวลา ๑๒.๑๕ น.

รายการธรรมปฏิบัติ ทางสถานีวิทยุ

รายการ "ธรรมสู่สันติ" และ "ธรรมก่อนนอน" ทางสถานีวิทยุต่าง ๆ

๑. **สถานีวิทยุ ททท.(ภาคปกติ)** อสมท. กรุงเทพฯ ทุกวันอาทิตย์ เวลา ๐๘.๓๐-๐๙.๐๐ น.

๒. **สถานีวิทยุแห่งประเทศไทย** กรมประชาสัมพันธ์ ทุกคืนวันอาทิตย์ (ก่อนปิดสถานี)

ขอเชิญร่วมสร้างอุโบสถ (วิหารธรรมกาย) วัดหลวงพ่อสด

ในสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

อุโบสถ เป็นหัวใจสำคัญของวัด ด้วยว่าเป็นวิหารที่ประดิษฐานพระประธานแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นเขตที่ต้องกำหนดเพื่อการทำสังฆกรรมที่สำคัญต่าง ๆ ของพระภิกษุสงฆ์ มีการบรรพชาอุปสมบทกุลบุตรทั้งหลาย การสวดและรับฟังปาฏิโมกข์ตามพระวินัยพุทธบัญญัติของพระบรมศาสดา เพื่อทบทวนความบริสุทธิ์กายวาจาใจของพระภิกษุสงฆ์ร่วมกัน เป็นการรักษาพระธรรมและพระวินัยของพระพุทธเจ้าไว้มิให้วิบัติคลาดเคลื่อนและสูญหาย อุโบสถหลังนี้เป็นอุโบสถสองชั้นในงบประมาณการก่อสร้าง ๒๒ ล้าน จะได้ใช้พื้นที่ชั้นล่างเป็นสถานที่อบรมและปฏิบัติภาวนาธรรม เพื่อสร้างพระในใจคน เพื่อสร้างพระวิปัสสนาจารย์และวิทยากรให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ได้เป็นกำลังสำคัญที่จะช่วยกันสืบพระบวรพุทธศาสนาให้ยืนยาวยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ขณะนี้ได้มีผู้เป็นเจ้าภาพแล้วประมาณ ๑๙ ล้านบาท ยังขาดอยู่อีกประมาณ ๔ ล้านบาท จึงขอเชิญชวนสาธุชนทุกท่านร่วมเป็นเจ้าภาพสร้างปูชนียสถานที่สำคัญนี้โดยพร้อมเพรียงกันจักเป็นมหากุศลทับทวีเพิ่มพูนบารมี รัศมี กำลังฤทธิ์ ฯลฯ แก่ท่านต่อ ๆ ไปไม่มีที่สิ้นสุด แล.

ผู้มีจิตศรัทธาโปรดติดต่อขอรับเป็นเจ้าภาพได้ที่:

๑. สำนักงาน**มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ศาลาการเปรียญ วัดสระเกศ กทม.๑๐๑๐๐ โทร. ๒๒๔-๗๔๗๕

๒. วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ๗๐๑๓๐ โทร. (๐๓๒) ๒๕๔-๖๕๐

ส่งเงินโดยธนาณัติโปรดสั่งจ่ายในนาม **มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** โดยสั่งจ่ายเงินทาง **ไปรษณีย์ หลานหลวง** กรุงเทพฯ ๑๐๑๐๐๐๗ ถ้าสั่งจ่ายเงินโดยเช็คธนาคาร โปรดสั่งจ่ายเช็คขีดคร่อมให้ในนาม **มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ด้วย ขออนุโมทนา

✂ -

ใบปวารณา

วันที่.....เดือน.....พ.ศ. .....

นามผู้บริจาค.....บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....

ตรอก/ซอย.....ถนน.....

ตำบล/แขวง.....อำเภอ/เขต.....

จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....โทร.....

ประสงค์จะ

☐ รับเป็นเจ้าภาพที่ดินเป็นที่ตั้งวัด เป็นจำนวนเงิน.....บาท

☐ รับเป็นเจ้าภาพอบรมพระกัมมัฏฐานแด่พระสงฆ์

☐ ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยตลอดการอบรม รูปละประมาณ ๑,๕๐๐ บาท หรือตามกำลังศรัทธา เป็นจำนวนเงิน.....บาท

☐ ค่าภัตตาหารแด่พระสงฆ์ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ที่จะมาเข้ารับการอบรม รุ่นละประมาณ ๕๐๐-๘๐๐ รูป เป็นค่าใช้จ่ายเฉลี่ยวันละประมาณ ๑๐,๐๐๐-๑๒,๐๐๐ บาท หรือตามกำลังศรัทธา ประจำวันที่.....เป็นจำนวนเงิน.....บาท

☐ รับเป็นเจ้าภาพถวายกลดแด่พระสงฆ์ ชุดละ ๘๐๐ บาท หรือตามกำลังศรัทธา เป็นจำนวนเงิน.....บาท

☐ รับเป็นเจ้าภาพกิจกรรมเผยแพร่ธรรมปฏิบัติทั่วไป เป็นจำนวนเงิน.....บาท

☐ รับเป็นเจ้าภาพร่วมสร้างอุโบสถ เป็นจำนวนเงิน.....บาท

รวมเป็นจำนวนเงิน.....บาท

ใบบอกรับเป็นสมาชิกนิตยสาร "ธรรมกาย"

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

นาม.....บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตรอก/ซอย.....

ถนน.....ตำบล/แขวง.....อำเภอ/เขต.....

จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....โทรศัพท์.....

(๑) ประสงค์จะ : ☐ เป็นสมาชิก (ไม่คิดค่าส่ง) ตั้งแต่ฉบับที่.....

☐ ต่ออายุสมาชิก

☐ เป็นเจ้าภาพจัดส่งถวาย/ให้แก่: .....

ที่อยู่.....

(๒) เป็นเวลา : ☐ ๑ ปี อัตรา ๑๒๐ บาท ☐ ๒ ปี อัตรา ๒๔๐ บาท ☐ ๓ ปี อัตรา ๓๖๐ บาท

(ลงชื่อ).....

โปรดส่งใบบอกรับไปที่: **มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ศาลาการเปรียญ วัดสระเกศฯ กทม. ๑๐๑๐๐ โทร. ๒๒๔-๗๔๗๕

หากส่งเงินทางไปรษณีย์ โปรดสั่งจ่าย: **มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ศาลาการเปรียญ วัดสระเกศ กทม. ๑๐๑๐๐ (สั่งจ่าย ปณ. หลานหลวง แห่งเดียว)

หากส่งเช็คธนาคารโปรดสั่งจ่ายเช็คขีดคร่อมแก่ **มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย**

- -

ใบบอกรับเป็นผู้อุปถัมภ์ค่าจัดพิมพ์นิตยสาร "ธรรมกาย"

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

นาม.....บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตรอก/ซอย.....

ถนน.....ตำบล/แขวง.....อำเภอ/เขต.....

จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....โทรศัพท์.....

ประสงค์จะ: ☐ **รับเป็นผู้อุปถัมภ์ค่าจัดพิมพ์นิตยสาร** และให้ประกาศชื่อไว้ที่

☐ ปกหน้าด้านใน ๔,๐๐๐ บาท ☐ ปกหลังด้านนอก ๕,๐๐๐ บาท

☐ ปกหลังด้านใน ๓,๐๐๐ บาท ☐ หน้าสอดสี ๓,๐๐๐ บาท

☐ อุปถัมภ์ค่าจัดพิมพ์ ๑,๐๐๐ บาท ☐ ประสงค์จะออกนาม ☐ ไม่ประสงค์ออกนาม

☐ อื่น ๆ.....จำนวนเงิน.....บาท

(ลงชื่อ).....

โปรดส่งใบบอกรับไปที่ : **มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ศาลาการเปรียญ วัดสระเกศฯ กทม. ๑๐๑๐๐ โทร. ๒๒๔-๗๔๗๕

หากส่งเงินทางไปรษณีย์ โปรดสั่งจ่าย: **มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ศาลาการเปรียญ วัดสระเกศ กทม. ๑๐๑๐๐ (สั่งจ่าย ปณ. หลานหลวง แห่งเดียว)

หากส่งเช็คธนาคารโปรดสั่งจ่ายเช็คขีดคร่อมแก่ **มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย**

บรรพชาสามเณรและอบรมธรรมปฏิบัติแก่เยาวชน ภาคฤดูร้อน ประจำปี ๒๕๓๗

๓ - ๒๔ เมษายน ๒๕๓๗ ณ วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม

การอบรมธรรมปฏิบัติแก่สามเณรและเยาวชน ในระหว่างปิดภาคฤดูร้อนปี ๒๕๓๗ ผลการอบรมปรากฏว่ามีสามเณรที่ปฏิบัติถึงธรรมกาย ๔๔ รูป ปฏิบัติถึงดวงธรรมและกายละเอียด ๔๓ รูป

ในการอบรมครั้งนี้พระเดชพระคุณพระราชวรเวที เจ้าคณะจังหวัดราชบุรี ได้กรุณามาเป็นประธานทั้งในพิธีเปิดและปิดการอบรม และมอบวุฒิบัตรแก่สามเณรผู้อยู่ปฏิบัติจนครบหลักสูตร

พระอาจารย์มหาเสริมชัย ชยมงฺคโล ในวันรับพระราชทานพัดมหาเปรียญ ๖ ประโยค
ณ มุมหนึ่งของพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม